MANWAL

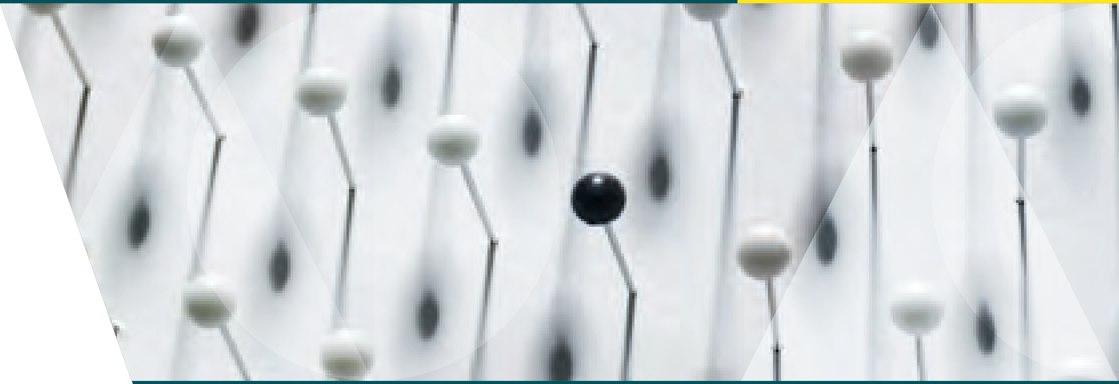

Manwal dwar il-liġi Ewropea li għandha x'taqsam mad-drittijiet tat-tfal

FRA
EUROPEAN UNION AGENCY
FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

© L-Aġenzija tal-Unjoni Ewropea għad-Drittijiet Fundamentali u l-Kunsill tal-Ewropa, 2015

Il-manuskritt għal dan il-ktieb tlesta f'Ġunju 2015.

L-aġġornamenti se jsiru disponibbli fil-futur fuq is-sit web tal-FRA fuq fra.europa.eu, is-sit web tal-Kunsill tal-Ewropa fuq www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/children-rights, u fuq is-sit web tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem taħt il-menu tal-ġurisprudenza fuq echr.coe.int.

Ir-riproduzzjoni hija awtorizzata kemm-il darba jissemma s-sors oriġinali.

Europe Direct huwa servizz li jgħinek issib tweġibiet għall-mistoqsijiet tiegħek dwar l-Unjoni Ewropea.

Numru tat-telefown waħdieni bla ħlas (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) L-informazzjoni mogħtija hija b'xejn, kif ukoll it-telefonati ġeneralment huma b'xejn (għalkemm xi operaturi, kabini tat-telefown jew lukandi jistgħu jitolbu ħlas).

Kreditu għar-ritratt (kopertura u ġewwa): © iStockphoto

Ħafna informazzjoni addizzjonali dwar l-Unjoni Ewropea hija disponibbli fuq l-Internet.
Jista' jsir aċċess għaliha permezz tas-server Europa (http://europa.eu).

Il-Lussemburgu: L-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet tal-Unjoni Ewropea, 2017.

KtE:	ISBN 978-92-871-9858-7		
FRA – print:	ISBN 978-92-9491-441-5	doi:10.2811/286078	TK-04-15-510-MT-C
FRA – web:	ISBN 978-92-9491-442-2	doi:10.2811/117817	TK-04-15-510-MT-N

Printed in Belgium

Stampat fuq karta rriċiklata ħielsa mill-kloru pproċessata (PCF)

Dan il-manwal ġie abbozzat bl-Ingliż. Il-Kunsill tal-Ewropa (KtE) u l-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) ma jieħdu l-ebda responsabbiltà għall-kwalità tat-traduzzjonijiet f'lingwi oħrajn. Il-fehmiet espressi f'dan il-manwal ma jorbtux lill-KtE u lill-QEDB. Il-manwal jirreferi għal għażla ta' kummentarji u manwali. Il-KtE u l-QEDB ma jieħdu l-ebda responsabbiltà għall-kontenut tagħhom, u l-inklużjoni tagħhom fuq din il-lista ma tammonta għal ebda forma ta' approvazzjoni ta' dawn il-pubblikazzjonijiet. Aktar pubblikazzjonijiet huma elenkati fuq il-paġni tal-internet tal-librerija tal-QEDB fuq: echr.coe.int u aktar materjali tar-riżorsi jistgħu jinstabu fuq coe.int/children.

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

Manwal dwar il-liġi Ewropea li għandha x'taqsam mad-drittijiet tat-tfal

Daħla

Dan il-manwal dwar il-liġi Ewropea li għandha x'taqsam mad-drittijiet tat-tfal huwa ppreparat b'mod konġunt mill-Aġenzija tal-Unjoni Ewropea għad-Drittijiet Fundamentali (FRA) u l-Kunsill tal-Ewropa flimkien mar-Reġistru tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem. Huwa r-raba' wieħed minn sensiela ta' manwali dwar il-liġi Ewropea ppreparati b'mod konġunt mill-organizzazzjonijiet tagħna. Il-manwali ta' qabel kienu ddedikati għal liġi Ewropea relatata mal-liġi ta' non-diskriminazzjoni, l-ażil, il-fruntieri u l-immigrazzjoni, u l-protezzjoni tad-data.

Aħna bdejna naħdmu fuq dan il-proġett konġunt ġdid fil-kuntest taċ-ċelebrazzjonijiet tal-25 anniversarju tal-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tat-Tfal – li l-istati Ewropej kollha rratifikaw – biex jinxteħet dawl fuq ir-rwol tal-istandards legali Ewropej li jiżguraw li t-tfal igawdu d-drittijiet universali tagħhom.

It-tfal huma detenturi ta' drittijiet b'mod sħiħ. Dan il-manwal b'hekk għandu l-għan li jqajjem kuxjenza u jtejjeb l-għarfien tal-istandards legali li jipproteġu u jippromwovu dawn id-drittijiet fl-Ewropa. It-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea (TUE) jistabbilixxi l-obbligu tal-Unjoni li tippromwovi l-ħarsien tad-drittijiet tat-tfal. Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea (UE), ir-regolamenti u d-direttivi tal-UE, kif ukoll il-ġurisprudenza tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-UE (QtĠ-UE), taw kontribut biex ikompli jiġi ddeterminat il-ħarsien tad-drittijiet tat-tfal. Fil-Kunsill tal-Ewropa, għadd kbir ta' konvenzjonijiet jiffukaw fuq aspetti speċifiċi ta' protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal, li jvarjaw mid-drittijiet u s-sigurtà tagħhom fiċ-ċiberspazju għall-adozzjoni tat-tfal. Dawn il-konvenzjonijiet jikkontribwixxu għall-arrikkiment tal-ħarsien mogħti lit-tfal taħt il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Karta Soċjali Ewropea, inkluża l-ġurisprudenza tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) u d-deċiżjonijiet tal-Kumitat Ewropew tad-Drittijiet Soċjali (ECSR).

Dan il-manwal huwa mfassal għal professjonisti legali mhux speċjalisti, imħallfin, prosekuturi pubbliċi, awtoritajiet tal-ħarsien tat-tfal, u prattikanti u organizzazzjonijiet oħrajn responsabbli biex jiżguraw il-ħarsien legali tad-drittijiet tat-tfal.

Nixtiequ nirringrazzjaw lil Prof. Ton Liefaard, LL.M. Simona Florescu, JD. Margaret Fine, Prof. Karl Hanson, Prof. Ursula Kilkelly, Dr. Roberta Ruggiero, Prof. Helen Stalford u Prof. Wouter Vandenhole għall-kontribut tagħhom fit-tfassil ta' dan il-manwal. Nixtiequ nirringazzjaw ukoll lil dawk kollha li taw sehemhom u appoġġ matul it-tħejjija tiegħu.

Snežana Samardžić-Marković

Direttur Ġenerali tad-Demokrazija
Kunsill tal-Ewropa

Michael O'Flaherty

Direttur tal-Aġenzija tal-Unjoni
Ewropea għad-Drittijiet Fundamentali

Kontenut

DAĦLA 3

AKRONIMI 11

KIF GĦANDEK TUŻA DAN IL-MANWAL 13

1 INTRODUZZJONI GĦAL-LIĠI EWROPEA DWAR ID-DRITTIJIET TAT-TFAL: KUNTEST U PUNTI PRINĊIPALI 15
1.1. Kunċetti Prinċipali 17
Punt ewlieni 17
1.1.1. Il-kamp ta' applikazzjoni tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal 17
1.1.2. It-"Tfal" bħala detenturi ta' drittijiet 18
1.2. Sfond tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal 19
1.2.1. L-Unjoni Ewropea: l-iżvilupp tal-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal u l-oqsma ta' protezzjoni koperti 20
1.2.2. Il-Kunsill Ewropa: l-iżvilupp tal-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal u l-oqsma ta' protezzjoni koperti 23
1.3. Il-Liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal u l-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal 26
Punt ewlieni 26
1.4. Ir-rwol tal-qrati Ewropej fl-interpretar u l-infurzar tad-drittijiet tat-tfal Ewropej 29
1.4.1. Il-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea 29
1.4.2. Il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem 30
1.5. Il-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali 32

2 DRITTIJIET ĊIVILI U LIBERTAJIET BAŻIĊI 33
2.1. Libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon 35
Punti ewlenin 35
2.1.1. Id-dritt tat-tfal għal-libertà tar-reliġjon 35
2.2. Id-drittijiet tal-ġenituri u l-libertà tar-reliġjon ta' wliedhom 37
2.3. Libertà tal-espressjoni u tal-informazzjoni 39
Punti ewlenin 39
2.4. Id-dritt li wieħed jinstema' 41
Punti ewlenin 41

2.5. Id-dritt għal-libertà ta’ għaqda u ta’ assoċjazzjoni ... 44
Punti ewlenin ... 44
3 UGWALJANZA U NONDISKRIMINAZZJONI ... 47
3.1. Il-liġi Ewropea tan-nondiskriminazzjoni ... 48
Punti ewlenin ... 48
3.2. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq razza jew oriġini etnika ... 51
Punti ewlenin ... 51
3.3. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq in-nazzjonalità u l-istatus ta’ immigrazzjoni ... 54
Punti ewlenin ... 54
3.4. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq l-età ... 56
Punt ewlieni ... 56
3.5. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq raġunijiet protetti oħrajn ... 57
Punt ewlieni ... 57
4 KWISTJONIJIET TA’ IDENTITÀ PERSONALI ... 61
4.1. Reġistrazzjoni tat-twelid u d-dritt għal isem ... 63
Punt ewlieni ... 63
4.2. Dritt għal identità personali ... 65
Punti ewlenin ... 65
4.2.1. Stabbiliment tal-paternità ... 66
4.2.2. Stabbiliment tal-maternità: twelid anonimu ... 68
4.3. Stabbiliment tal-oriġini ta’ persuna: adozzjoni ... 69
4.4. Is-Serq tal-Identità ... 69
Punt ewlieni ... 69
4.5. Dritt għal ċittadinanza ... 70
Punti ewlenin ... 70
4.6. Identità tat-tfal b’appartenenza għal minoranzi nazzjonali ... 72
Punt ewlieni ... 72
5 IL-ĦAJJA TAL-FAMILJA ... 73
5.1. Id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata ... 75
Punti ewlenin ... 75
5.2. Id-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom ... 76
Punti ewlenin ... 76

5.3. Id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri 78
Punti ewlenin 78
5.4. Tneħħija mhux xierqa ta’ tfal minn naħa għal oħra tal-fruntieri — ħtif ta’ minuri 86
Punti ewlenin 86

6 ĦARSIEN ALTERNATTIV GĦAL ĦARSIEN MINN FAMILJA U ADOZZJONI 93
6.1. Ħarsien alternattiv: prinċipji ġenerali 95
Punti ewlenin 95
6.2. It-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien alternattiv 99
Punti ewlenin 99
6.3. Adozzjoni 104
Punti ewlenin 104

7 IL-PROTEZZJONI TAT-TFAL KONTRA L-VJOLENZA U L-ISFRUTTAMENT 111
7.1. Vjolenza d-dar, fl-iskejjel u ambjenti oħra 114
Punti ewlenin 114
7.1.1. L-ambitu tar-responsabbiltà tal-istat 114
7.1.2. Kastig korporali 118
7.1.3. Abbuż sesswali 119
7.1.4. Vjolenza domestika u ttraskurar ta’ tfal 122
7.2. Sfruttament, pornografija u seduzzjoni tat-tfal 124
Punt ewlieni 124
7.2.1. Xogħol sfurzat 124
7.2.2. Traffikar tat-tfal 127
7.2.3. Pornografija u seduzzjoni tat-tfal 130
7.3. Gruppi ta’ riskju għoli 132
Punt ewlieni 132
7.3.1. Tfal li jappartjenu għal minoranza 132
7.3.2. Tfal b’diżabilità 133
7.4. Tfal niqsin 134

8 DRITTIJIET EKONOMIĊI, SOĊJALI U KULTURALI U LIVELL TA’ GĦAJXIEN ADEGWAT 137
8.1. Approċċi għal drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali 139
Punti ewlenin 139

8.2. Dritt għall-edukazzjoni ... 141
Punti ewlenin ... 141
8.2.1. Dritt għall-edukazzjoni ta' tfal migranti ... 144
8.3. Dritt għas-saħħa ... 149
Punti ewlenin ... 149
8.4. Dritt għal akkomodazzjoni ... 154
Punti ewlenin ... 154
8.5. Dritt għal livell ta' ħajja adegwat u dritt għas-sigurtà soċjali ... 157
Punti ewlenin ... 157
9 MIGRAZZJONI U AŻIL ... 161
9.1. Dħul u residenza ... 164
Punti ewlenin ... 164
9.2. Valutazzjoni tal-età ... 167
Punti ewlenin ... 167
9.3. Riunifikazzjoni tal-Familja għal tfal mifrudin ... 169
Punti ewlenin ... 169
9.4. Detenzjoni ... 172
Punti ewlenin ... 172
9.5. Tkeċċija ... 175
Punti ewlenin ... 175
9.6. Aċċess għall-ġustizzja ... 179
Punt ewlieni ... 179
10 PROTEZZJONI TAD-DATA PERSONALI U TAL-KONSUMATUR ... 183
10.1. Il-Protezzjoni tat-tfal bħala konsumaturi ... 185
Punti ewlenin ... 185
10.1.1. Drittijiet tal-konsumatur ... 185
10.1.2. Prattiċi kummerjali żleali fuq tfal ... 187
10.1.3. Is-sigurtà tal-prodott ... 187
10.1.4. Provi kliniċi fuq tfal ... 188
10.1.5. Ikel maħsub għal trabi u tfal żgħar ... 189
10.1.6. Is-sigurtà tal-ġugarelli ... 189
10.1.7. Tfal u reklamar ... 190
10.2. Protezzjoni tat-tfal u data personali ... 191
Punti ewlenin ... 191
10.2.1. Id-dritt Ewropew dwar il-protezzjoni tad-data ... 191

11 ID-DRITTIJIET TAT-TFAL FI ĦDAN IL-ĠUSTIZZJA KRIMINALI U PROĊEDIMENTI (MHUX ĠUDIZZJARJI) ALTERNATTIVI 197
11.1. Garanziji ta' proċess ġust 199
Punti ewlenin 199
11.1.1. Parteċipazzjoni effettiva 204
11.1.2. Aċċess għal avukat 206
11.2. Drittijiet ta' delinkwenti żgħażagħ fir-rigward ta' detenzjoni 207
Punti ewlenin 207
11.2.1. Forom ta' detenzjoni (garanziji sostantivi u proċedurali) 208
11.2.2. Kundizzjonijiet tad-detenzjoni 211
11.2.3. Protezzjoni kontra abbuż jew trattament ħażin 213
11.3. Protezzjoni ta' vittmi u xhieda minuri 214
Punt ewlieni 214
AKTAR QARI 221
KAŻISTIKA 235
KIF ISSIB KAŻISTIKA TAL-QRATI EWROPEJ 243
STRUMENT LEGALI RIFERUTI 249
Strumenti legali tan-NU 249
Strumenti legali tal-KtE 249
Strumenti legali tal-EU 252

Akronimi

CPT	Il-Kumitat Ewropew għall-Prevenzjoni tat-Tortura u t-Trattament u Pieni Inumani jew Degradanti
CRC	Il-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tat-Tfal
CRD	Id-Direttiva dwar id-Drittijiet tal-Konsumatur
CRPD	Il-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità
DSĠP	Id-Direttiva dwar is-Sigurtà Ġenerali tal-Prodotti
ECOSOC	Il-Kunsill Ekonomiku u Soċjali tan-Nazzjonijiet Uniti
ECPT	Il-Konvenzjoni Ewropea għall-Prevenzjoni tat-Tortura u t-Trattamenti jew Pieni Inumani jew Degradanti
ECSR	Il-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali
ESC	Il-Karta Soċjali Ewropea
FCNM	Il-Konvenzjoni Qafas tal-Kunsill tal-Ewropa għall-Ħarsien tal-Minoranzi Nazzjonali
FRA	L-Aġenzija tal-Unjoni Ewropea għad-Drittijiet Fundamentali
GC	L-Awla Manja (tal-Qorti Ewropea Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem)
GRETA	Il-Grupp ta' esperti dwar l-azzjoni kontra t-traffikar tal-bnedmin
ICCPR	Il-Patt Internazzjonali tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet Ċivili u Politiċi
ICERD	Il-Konvenzjoni Internazzjonali dwar l-Eliminazzjoni tal-Forom Kollha ta' Diskriminazzjoni Razzjali
ICESCR	Il-Patt Internazzjonali dwar id-Drittijiet Ekonomiċi, Soċjali u Kulturali
ILO	L-Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xogħol
KEDB	Il-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali (magħrufa b'mod komuni bħala l-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem, KEDB)
KEE	Il-Komunità Ekonomika Ewropea

KtE	Il-Kunsill tal-Ewropa
NU	In-Nazzjonijiet Uniti
PACE	L-Assemblea Parlamentari tal-Kunsill tal-Ewropa
QEDB	Il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem
QtĠ-UE	Il-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea (qabel Diċembru 2009, il-Qorti tal-Ġustizzja Ewropea, QĠE)
TCN	Ċittadini ta' pajjiż terz
TFUE	It-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea
TSD	Id-Direttiva dwar is-sikurezza tal-ġugarelli
TUE	It-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea
UCPD	Id-Direttiva dwar prattiċi kummerċjali żleali fin-negozju mal-konsumatur fis-suq intern
UE	L-Unjoni Ewropea
UNHCR	L-Uffiċċju tal-Kummissarju Għoli tan-Nazzjonijiet Uniti għar-Rifuġjati
ŻEE	Iż-Żona Ekonomika Ewropea

Kif għandek tuża dan il-manwal

Dan il-manwal jagħti ħarsa ġenerali lejn id-drittijiet fundamentali tat-tfal fl-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea (UE) u l-Kunsill tal-Ewropa (KtE). Għandu ambitu wiesa'. Dan jirrikonoxxi lit-tfal bħala l-benefiċjarji ta' kull dritt tal-bniedem/fundamentali, kif ukoll bħala suġġetti ta' regolazzjoni speċjali minħabba l-karatteristiċi speċifiċi tagħhom. Id-drittijiet tat-tfal huma qasam transsettorjali tal-liġi. F'dan il-manwal l-enfasi hija fuq l-oqsma tal-liġi li huma ta' importanza speċifika għat-tfal.

Dan il-manwal huwa mfassal biex jgħin lill-operaturi fil-qasam tal-ġustizzja li mhumiex speċjalizzati fil-qasam tad-drittijiet tat-tfal. Dan huwa maħsub għal avukati, imħallfin, prosekuturi, ħaddiema soċjali et. li jaħdmu ma' awtoritajiet nazzjonali, kif ukoll organizzazzjonijiet mhux governattivi (NGOs) u korpi oħra li jistgħu jiġu kkonfrontati bi kwistjonijiet legali relatati ma' dawn is-suġġetti. Dan huwa punt ta' referenza kemm dwar id-dritt tal-Unjoni kif ukoll tal-KtE relatati ma' dawn is-suġġetti, li jispjega kif kull kwistjoni hija rregolata mid-dritt tal-UE kif ukoll taħt il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB), il-Karta Soċjali Ewropea (ESC) u strumenti oħrajn tal-KtE. Kull kapitolu l-ewwel jinkludi tabella waħda ta' liġi applikabbli taħt iż-żewġ sistemi legali Ewropej separati. Imbagħad il-liġi taħt kull sistema tiġi ppreżentata b'mod konsekuttiv fir-rigward ta' kull suġġett kopert. Dan jippermetti lill-qarrej biex jara fejn iż-żewġ sistemi legali jiltaqgħu u fejn huma differenti. Fejn rilevanti, hemm ukoll referenzi għall-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti (NU) dwar id-Drittijiet tat-Tfal (CRC) u strumenti internazzjonali oħrajn.

Il-prattikanti fi stati mhux tal-UE li huma stati membri tal-KtE u li b'hekk huma partijiet għall-KEDB jistgħu jaċċessaw l-informazzjoni rilevanti għal pajjiżhom billi jmorru dritt għat-taqsimiet tal-KtE. Il-prattikanti fl-Istati Membri tal-UE se jkollhom bżonn jużaw iż-żewġ taqsimiet peress li dawk l-istati huma marbuta biż-żewġ sistemi legali. Għall-qarrejja li jkollhom bżonn aktar informazzjoni dwar kwistjoni partikolari, hemm lista ta' referenzi għal materjal aktar speċjalizzat fit-taqsima "Aktar qari" tal-manwal.

Il-liġi tal-KEDB tiġi ppreżentata permezz ta' referenzi qosra ġħal każijiet magħżula tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) relatati mas-suġġett kopert fil-manwal. Dawn intgħażlu minn sentenzi u deċiżjonijiet eżistenti tal-QEDB dwar kwistjonijiet tad-drittijiet tat-tfal.

Id-dritt tal-UE jinsab f'miżuri leġiżlattivi li ġew adottati, f'dispożizzjonijiet rilevanti tat-Trattati u b'mod partikolari fil-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, kif interpretata fil-każistika tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea (QtĠ-UE – magħrufa qabel Diċembru 2009 bħala l-Qorti tal-Ġustizzja Ewropea (QĠE)).

Il-każistika deskritta jew ċitata f'dan il-manwal tagħti eżempji ta' korpus ta' każistika importanti kemm tal-QEDB kif ukoll tal-QtĠ-UE. Il-manwal jinkludi, safejn hu possibbli fid-dawl tal-iskop limitat u n-natura introduttorja tiegħu, żviluppi legali sal-1 ta' Jannar 2015, għalkemm meta possibbli ġew inklużi wkoll żviluppi li seħħew aktar tard.

Il-manwal jinkludi kapitolu introduttorju, li jispjega fil-qosor ir-rwol taż-żewġ sistemi legali kif stabbilit mid-dritt tal-KtE u tal-UE, u fih 10 kapitoli sostantivi li jkopru l-kwistjonijiet li ġejjin:

- id-drittijiet ċivili u l-libertajiet;
- l-ugwaljanza;
- il-kwistjonijiet ta' identità personali;
- il-ħajja tal-familja;
- il-ħarsien alternattiv u l-adozzjoni;
- il-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza u l-isfruttament;
- id-drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali;
- il-migrazzjoni u l-ażil;
- il-protezzjoni tal-konsumatur u tad-data;
- id-drittijiet tat-tfal fi ħdan il-ġustizzja kriminali u l-proċeduri alternattivi.

Kull kapitolu jkopri suġġett distint filwaqt li kontroreferenzi għal temi u kapitoli oħrajn jgħinu sabiex jinftiehem aħjar il-qafas legali applikabbli. Il-punti prinċipali huma ppreżentati fil-bidu ta' kull taqsima.

1

Introduzzjoni għal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal: kuntest u punti prinċipali

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu (2004/38/KE), Artikolu 2 (2) (c)	It-"Tfal" bħala detenturi ta' drittijiet	Il-Konvenzjoni dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, l-Artikolu 4 (d) Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament u l-Abbuż Sesswali (Il-Konvenzjoni ta' Lanzarote), Artikolu 3(a) QEDB, *Marckx vs Il-Belġju*, Nru 6833/74, 1979 (l-applikant minuri kellu sitt snin meta l-Qorti tat is-sentenza)
Id-Direttiva dwar il-Ħaddiema Żgħażagħ (94/33/KE), Artikolu 3	Protezzjoni taż-żgħażagħ fuq ix-xogħol	ESC (riveduta), Artikolu 7 (dritt tat-tfal u ż-żgħażagħ għall-protezzjoni)
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 14 (2) (dritt għall-edukazzjoni)	Dritt li jirċievu edukazzjoni obbligatorja bla ħlas	
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 21 (nondiskriminazzjoni)	Projbizzjoni tad-diskriminazzjoni fuq il-bażi tal-età	
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 32 (projbizzjoni tat-tħaddim tat-tfal u l-protezzjoni taż-żgħażagħ fuq ix-xogħol) Id-Direttiva dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija (2011/93/UE) Id-Direttiva dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar (2011/36/UE)	Projbizzjoni tat-tħaddim abbużiv tat-tfal	ESC (riveduta), Artikolu 7 (dritt tat-tfal u żgħażagħ għall-protezzjoni)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal) Trattat dwar l-Unjoni Ewropea, l-Artikolu 3 (3)	**Protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal (ġenerali)**	
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 7 (rispett tal-ħajja privata u tal-familja)	**Dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja**	KEDB, l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Legali tat-Tfal Imwielda Barra miż-Żwieġ Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta) Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal Konvenzjoni dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal QEDB, *Maslov vs L-Awstrija* [GC], Nru 1638/03, 2008 (deportazzjoni tal-applikant, li bħala tifel ġie kkundannat għal reati kriminali)
QtĠ-UE, C-413/99, *Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*, 2002 QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 2004 QtĠ-UE, C-148/02, *Carlos Garcia Avello vs Stat Belġjan*, 2003 QtĠ-UE, C-310/08, *London Borough of Harrow vs Nimco Hassan Ibrahim u Secretary of State for the Home Department*, 2010 QtĠ-UE, C-480/08, *Maria Teixeira vs London Borough of Lambeth u Secretary of State for the Home Department*, 2010	**Libertà ta' moviment**	

Dan il-kapitolu introduttorju jispjega kif il-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal żviluppat fil-livell Ewropew, liema prinċipji ewlenin jiggwidaw l-applikazzjoni tagħha, u liema aspetti ewlenin tad-drittijiet tat-tfal huma indirizzati mil-liġi Ewropea. Dan jistabbilixxi l-isfond għal analiżi speċifika għas-suġġett tal-kapitoli li ġejjin.

1.1. Kunċetti Prinċipali

Punt ewlieni

- Il-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal tibni fuq miżuri eżistenti fil-livell nazzjonali u internazzjonali.

1.1.1. Il-kamp ta' applikazzjoni tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal

B'referenza għal-"liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal", il-fokus huwa fuq sorsi ta' liġi primarji (trattati, konvenzjonijiet, leġiżlazzjoni sekondarja u każistika) introdotti mill-Kunsill tal-Ewropa (KtE) u l-Unjoni Ewropea (UE). Fejn rilevanti, issir referenza għal sorsi Ewropej oħrajn li jinfluwenzaw l-iżvilupp tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal, inklużi dokumenti ewlenin ta' politika, linji gwida jew strumenti oħra mhux vinkolanti.

It-tfal huma detenturi ta' drittijiet, u mhux biss oġġetti ta' protezzjoni. Dawn huma l-benefiċjarji ta' kull dritt tal-bniedem/fundamentali, kif ukoll suġġetti ta' regolamenti speċjali, minħabba l-karatteristiċi speċifiċi tagħhom. Ħafna mill-każistika Ewropea ġejja minn litigazzjoni mibdija mill-ġenituri jew rappreżentanti legali oħra tat-tfal, minħabba l-kapaċità ġuridika limitata tat-tfal. Filwaqt li dan il-manwal għandu l-għan li juri kif il-liġi takkomoda l-interessi speċifiċi u l-bżonnijiet tat-tfal, juri wkoll l-importanza tal-ġenituri/tuturi jew rappreżentanti legali oħrajn u jagħmel referenza, fejn xieraq, għal fejn id-drittijiet u r-responsabilitajiet huma vestiti bl-aktar mod prominenti fil-persuni li jieħdu ħsieb it-tfal. F'każijiet bħal dawn, jiġi adottat l-aproċċ tal-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti (NU) dwar id-Drittijiet tat-Tfal (CRC)[1] jiġifieri li r-responsabbiltajiet tal-ġenituri għandhom jiġu eżerċitati fl-aħjar interessi tat-tfal bħala t-tħassib ewlieni tagħhom u b'mod konsistenti mal-kapaċitajiet li jevolvu tat-tfal.

1 L-Assemblea Ġenerali ta-NU (1989), Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal, 20 ta' Novembru 1989.

1.1.2. It-"Tfal" bħala detenturi ta' drittijiet

Taħt il-liġi internazzjonali, is-CRC fl-Artikolu 1 tagħha tistabbilixxi li "tifel jew tifla tfisser kull persuna taħt l-età ta' tmintax-il sena". Dan huwa l-parametru legali li qed jintuża bħalissa, anki fl-Ewropa, biex jiddefenixxi x'inhuma tfal.

Taħt id-dritt tal-UE, m'hemm l-ebda definizzjoni formali unika, ta' "tifel/tifla" stabbilita f'xi wieħed mit-trattati, fil-leġiżlazzjoni sussidjarja jew fil-każistika. Id-definizzjoni ta' tifel/tifla tista' tvarja b'mod konsiderevoli taħt id-dritt tal-UE, skont il-kuntest regolatorju. Pereżempju, id-dritt tal-UE li jirregola d-drittijiet tal-moviment liberu taċ-ċittadini tal-UE u l-membri tal-familja tagħhom jiddefinixxi lit-'tfal' bħala "dixxendenti diretti li huma taħt il-21 sena jew li huma dipendenti"[2], biex b'hekk essenzjalment jadotta kunċett bijoloġiku u ekonomiku għall-kuntrarju ta' wieħed ibbażat fuq l-età żgħira.

Xi liġijiet tal-UE jattribwixxu drittijiet differenti lit-tfal skont l-età tagħhom. Id-Direttiva tal-Kunsill 94/33/KE dwar il-protezzjoni taż-żgħażagħ fuq ix-xogħol (Id-Direttiva dwar il-Ħaddiema Żgħażagħ)[3], pereżempju, li tirregola l-aċċess tat-tfal għal u kundizzjonijiet ta' impjieg formali fl-Istati Membri kollha tal-UE, tagħmel distinzjoni bejn "żgħażagħ" (terminu ġenerali għall-persuni kollha taħt l-età ta' 18-il sena), "adoloxxenti" (kull persuna żagħżugħa ta' mill-inqas 15-il sena, iżda inqas minn 18-il sena – li m'għadhiex iżjed soġġetta għal tagħlim obbligatorju fi skola full-time) u "tfal" (definiti bħala dawk taħt l-età ta' 15-il sena – li huma fil-biċċa l-kbira pprojbiti milli jaħdmu b'mod formali).

Oqsma oħra tad-dritt tal-UE, b'mod partikolari dawk l-oqsma li fihom l-azzjoni tal-UE tikkumplementa dik tal-Istati Membri (bħas-sigurtà soċjali, l-immigrazzjoni u l-edukazzjoni), jirreferu għal-liġi nazzjonali biex jiġi ddeterminat min hu tifel/tifla. F'dan il-kuntest hija ġeneralment adottata d-definizzjoni tas-CRC.

Taħt id-dritt tal-KtE, ħafna mill-istrumenti relatati mat-tfal jadottaw id-definizzjoni ta' tifel/tifla tas-CRC. L-eżempji jinkludu l-Artikolu 4 (d) tal-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar tal-Bnedmin[4] jew

2 Id-Direttiva 2004/38/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tad-29 ta' April 2004 dwar id-drittijiet taċ-ċittadini tal-Unjoni u tal-membri tal-familja tagħhom biex jiċċaqilqu u jgħixu liberament fit-territorju tal-Istati Membri u li temenda r-Regolament (KEE) Nru 1612/68 u li tħassar id-Direttivi 64/221/KEE, 68/360/KEE, 72/194/KEE, 73/148/KEE, 75/34/KEE, 75/35/KEE, 90/364/KEE, 90/365/KEE u 93/96/KEET, ĠU L 158, 30 ta' April 2004 u ĠU L 158, 29 ta' April 2004, Art. 2 (2) (c).

3 Id-Direttiva 94/33/KE tal-20 ta' Awwissu 1994 dwar il-protezzjoni taż-żgħażagħ fuq ix-xogħol, ĠU 1994 L 216, Art. 3.

4 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, CETS Nru 197, 15 ta' Mejju 2005.

l-Artikolu 3 (a) tal-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament u l-Abbuż Sesswali (Il-Konvenzjoni ta' Lanzarote)[5].

Il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB) ma fihiex definizzjoni ta' tifel/tifla, iżda l-Artikolu 1 tagħha jobbliga lill-istati biex jiżguraw id-drittijiet tal-Konvenzjoni għal "kulħadd" fi ħdan il-ġurisdizzjoni tagħhom. L-Artikolu 14 tal-KEDB jiggarantixxi t-tgawdija tad-drittijiet stabbiliti fil-Konvenzjoni "mingħajr diskriminazzjoni għal kull raġuni", inklużi raġunijiet ta' età[6]. Il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) aċċettat rikorsi minn u f'isem it-tfal irrispettivament mill-età tagħhom[7]. Fil-ġurisprudenza tagħha, hi aċċettat id-definizzjoni ta' tifel/tifla tas-CRC[8], fejn approvat il-kunċett ta' "taħt l-età ta' 18-il sena".

L-istess japplika għall-Karta Soċjali Ewropea (ESC) u l-interpretazzjoni tagħha mill-Kumitat Ewropew tad-Drittijiet Soċjali (ECSR)[9].

1.2. Sfond tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal

Il-maġġoranza tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal sal-lum ġiet żviluppata mill-UE u l-KtE. B'żieda man-NU, istituzzjonijiet internazzjonali oħrajn, bħall-Konferenza tal-Aja dwar id-Dritt Internazzjonali Privat, adottaw ukoll strumenti importanti li jkomplu jinformaw l-iżvilupp tal-liġi Ewropea. Għalkemm dawn l-oqfsa internazzjonali ħadmu separatament minn xulxin, qed jiġi dejjem imfassal aktar irbit bejniethom[10]. Il-kooperazzjoni interistituzzjonali hija partikolarment b'saħħitha bejn il-KtE u l-UE.

---

5 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament u l-Abbuż Sesswali, CETS Nru 201, 25 ta' Ottubru 2007.

6 QEDB, *Schwizgebel vs L-Iżvizzera*, Nru 25762/07, 10 ta' Ġunju 2010. Ara wkoll FRA u QEDB (2010), p. 102.

7 Ara pereżempju, QEDB, *Marckx vs Il-Belġju*, Nru 6833/74, it-13 ta' Ġunju 1979, fejn ir-rikorrent minuri kellu sitt snin meta l-Qorti tat is-sentenza.

8 QEDB, *Güveç vs It-Turkija*, Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009; QEDB, *Çoşelav vs It-Turkija*, Nru 1413/07, 9 ta' Ottubru 2012.

9 QEDB, *Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands*, Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009, para. 25.

10 Ara, pereżempju, il-Kapitolu 5, li juri kif il-liġi tal-familja tal-UE li tirregola l-ħtif transkonfinali tat-tfal taħdem mal-Konvenzjoni tal-25 ta' Ottubru 1980 dwar l-Aspetti Ċivili tal-Ħtif Internazzjonali ta' Minuri (Il-Konvenzjoni tal-Aja dwar il-Ħtif tal-Minuri).

1.2.1. L-Unjoni Ewropea: l-iżvilupp tal-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal u l-oqsma ta' protezzjoni koperti

Fil-passat, id-drittijiet tat-tfal żviluppaw fl-UE b'mod frammentat. Storikament, il-liġi Ewropea dwar it-tfal kienet immirata fil-biċċa l-kbira biex tindirizza aspetti speċifiċi relatati mat-tfal ta' inizjattivi usa' ekonomiċi u mmexxija mill-politika, pereżempju fil-qasam tal-protezzjoni tal-konsumatur[11] u l-moviment liberu tal-persuni[12]. Madankollu, aktar reċentement, id-drittijiet tat-tfal ġew indirizzati bħala parti minn aġenda aktar ikkoordinata tal-UE, ibbażata fuq tliet stadji importanti ewlenin:

- l-introduzzjoni tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea;
- id-dħul fis-seħħ tat-Trattat ta' Lisbona f'Diċembru 2009;
- l-adozzjoni tal-Komunikazzjoni tal-Kummissjoni Ewropea dwar post speċjali għat-tfal fl-azzjoni esterna tal-UE, u tal-Linji Gwida tal-Kunsill tal-UE għall-promozzjoni u l-protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal.

L-ewwel stadju importanti kien l-introduzzjoni tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea fl-2000[13]. Bid-dħul fis-seħħ tat-Trattat ta' Lisbona, fl-1 ta' Diċembru 2009, il-Karta tgawdi l-istess status legali bħat-trattati tal-UE (Artikolu 6 tat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea (TUE)). Dan jobbliga lill-UE u lill-Istati Membri tagħha biex jipproteġu d-drittijiet minquxa fih meta jimplimenta d-dritt tal-UE. Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-UE fiha l-ewwel referenzi dettaljati għad-drittijiet tat-tfal fil-livell kostituzzjonali tal-UE, inkluż permezz tal-għarfien tad-dritt tat-tfal li jirċievu edukazzjoni obbligatorja bla ħlas (Artikolu 14 (2)), projbizzjoni tad-diskriminazzjoni għal raġunijiet ta' età (Artikolu 21), u projbizzjoni tat-tħaddim tat-tfal abbużiv (Artikolu 32). B'mod sinifikanti, il-Karta fiha dispożizzjoni ddedikata għad-drittijiet tat-tfal (Artikolu 24). Din tartikola tliet prinċipji tad-drittijiet tat-tfal ewlenin: id-dritt li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament skont l-età u l-maturità tagħhom (Artikolu 24 (1)); id-dritt li l-aħjar interessi tagħhom jingħataw kunsiderazzjoni

11 Pereżempju, id-Direttiva 2009/48/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-18 ta' Ġunju 2009 dwar is-sikurezza tal-ġugarelli, ĠU 2009 L 170, li tinforza miżuri ta' sikurezza għall-ġugarelli tat-tfal.

12 Pereżempju, id-Direttiva 2004/38/KE.

13 UE (2012), Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, ĠU 2012 C 326.

ewlenija fl-azzjonijiet kollha relatati magħhom (Artikolu 24 (2)); u d-dritt li jżommu fuq bażi regolari relazzjoni personali u kuntatt dirett maż-żewġ ġenituri (Artikolu 24 (3)).

It-tieni stadju importanti ewlieni kien it-Trattat ta' Lisbona, li, kif innutat aktar 'il fuq, daħal fis-seħħ fl-1 ta' Diċembru 2009[14]. Dan l-istrument għamel bidliet istituzzjonali, proċedurali u kostituzzjonali importanti fl-UE billi emenda t-TUE u l-eks Trattat tal-Komunità Ewropea (issa t-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea (TFUE))[15]. Dawn il-bidliet tejbu l-potenzjal tal-UE biex tavvanza d-drittijiet tat-tfal, mhux lanqas billi jidentifikaw il-"protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal" bħala għan ġenerali ddikjarat tal-UE (Artikolu 3 (3) tat-TUE) u bħala aspett importanti tal-politika tar-relazzjonijiet esterni (Artikolu 3 (5) tat-TUE). Huma inklużi aktar referenzi speċifiċi għat-tfal fit-TFUE ukoll, li jippermetti lill-UE biex tippromulga miżuri leġiżlattivi mmirati biex jiġġieldu kontra l-isfruttament sesswali u t-traffikar tal-bnedmin (Artikolu 79 (2) (d) u Artikolu 83 (1)).

Dan wassal għall-adozzjoni tad-direttivi dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali tat-tfal, l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija[16], u dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu[17], li fihom ukoll dispożizzjonijiet li jindirizzaw ħtiġijiet speċifiċi ta' vittmi tfal. L-aktar direttiva reċenti li tistabbilixxi standards minimi dwar id-drittijiet, l-appoġġ u l-protezzjoni tal-vittmi tal-kriminalità bl-istess mod tiddedika ħafna mid-dispożizzjonijiet tagħha lit-tfal[18]

It-tielet stadju importanti seħħ f'livell politiku aktar strateġiku, inizjalment fil-kuntest tal-aġenda tal-koperazzjoni esterna tal-UE u fl-aħħar fir-rigward ta' kwistjonijiet interni. B'mod speċifiku, il-Kunsill tal-UE adotta 'Linji Gwida tal-UE għall-promozzjoni u l-protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal'[19] u l-Kummissjoni Ewropea adottat il-Komunikazzjoni tagħha dwar *Post Speċjali għat-Tfal fl-azzjoni*

14 UE (2007) It-Trattat ta' Lisbona li jemenda t-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea u t-Trattat li jistabbilixxi l-Komunità Ewropea, iffirmat f'Lisbona, ĠU 2007 C 306, p. 1-271.

15 Ara l-verżjonijiet konsolidati tal-Komunitajiet Ewropej (2012), Trattat dwar l-Unjoni Ewropea (TUE) u Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea (TFUE), ĠU 2012 C 326.

16 Id-Direttiva 2011/93/UE, ĠU 2011 L 335, p. 1.

17 Id-Direttiva 2011/36/UE, ĠU 2011 L 101, p. 1.

18 Id-Direttiva 2012/29/UE, ĠU 2012 L 315, p. 57.

19 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2007), *Linji gwida tal-UE għall-Promozzjoni u l-Protezzjoni tad-Drittijiet tat-Tfal*, Brussell, 10 ta' Diċembru 2007.

esterna tal-UE[20] biex jiġu integrati d-drittijiet tat-tfal fl-attivitajiet kollha tal-UE ma' Stati Membri mhux tal-UE. Bl-istess mod, fl-2011, il-Kummissjoni Ewropea adottat l-Aġenda tal-UE għad-drittijiet tat-tfal, li tistabbilixxi prijoritajiet ewlenin għall-iżvilupp tal-liġi u l-politika tad-drittijiet tat-tfal fl-Istati Membri kollha tal-UE[21]. L-aġenda inkludiet ukoll l-immirar ta' proċessi leġiżlattivi rilevanti għall-protezzjoni tat-tfal, bħall-adozzjoni msemmija hawn fuq tad-direttiva dwar id-drittijiet tal-vittma.

Aktar reċenti, dan ġie kumplimentat bl-adozzjoni mill-Kummissjoni ta' strateġija komprensiva biex tappoġġa lill-Istati Membri fl-indirizzar tal-faqar u l-esklużjoni soċjali permezz ta' firxa ta' interventi tas-snin bikrin (għal tfal ta' età ta' qabel l-iskola u tal-iskola primarja)[22]. Filwaqt li din l-inizjattiva partikolari, bħall-aġenda, mhijiex legalment vinkolanti, it-tnejn huma sinifikanti safejn dawn jistabbilixxu l-pjan ta' azzjoni għall-approċċ normattiv u metodoloġiku tal-UE għal-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal – pjan ta' azzjoni li huwa assoċjat bis-sħiħ mas-CRC u li jinsab fi ħdan etika ta' protezzjoni, parteċipazzjoni u nondiskriminazzjoni tat-tfal.

L-UE tista' tilleġiżla biss fejn tkun ingħatat kompetenza taħt it-trattati (Artikolu 2 sa 4 tat-TFUE). Peress li d-drittijiet tat-tfal huma qasam transsettorjali, il-kompetenza tal-UE teħtieġ li tiġi ddeterminata fuq bażi ta' każ b'każ. Sal-lum, l-oqsma rilevanti għad-drittijiet tat-tfal fejn l-UE lleġiżlat b'mod estensiv huma:

- protezzjoni tad-data u tal-konsumatur;
- ażil u migrazzjoni;
- kooperazzjoni fi kwistjonijiet ċivili u kriminali.

L-Artikoli 6 (1) tat-TUE u 51 (2) tal-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea jipprovdu li l-Karta ma testendix il-kompetenzi tal-UE, u lanqas timmodifika jew tistabbilixxi poter jew kompitu ġdid għall-UE. Id-dispożizzjonijiet

20 Il-Kummissjoni Ewropea (2008), *Post Speċjali għat-Tfal fl-Azzjoni Esterna tal-UE: Komunikazzjoni mill-Kummissjoni lill-Kunsill, lill-Parlament Ewropew, lill-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew u lill-Kumitat tar-Reġjuni*, COM (2008) 55 final, Brussell, 5 ta' Frar 2008.

21 Il-Kummissjoni Ewropea (2011), *Aġenda tal-UE dwar id-Drittijiet tat-tfal: Komunikazzjoni mill-Kummissjoni lill-Parlament Ewropew, lill-Kunsill, lill-Kumitat Soċjali u Ekonomiku Ewropew u lill-Kumitat tar-Reġjuni*, COM (2011) 0060 final, Brussell, 15 ta' Frar 2011.

22 Il-Kummissjoni Ewropea (2013), *L-investiment fit-tfal: niksru ċ-ċiklu tal-iżvantaġġ*, Rakkomandazzjoni 2013/112/UE, Brussell.

tal-Karta huma indirizzati lill-Istituzzjonijiet tal-UE u lill-Istati Membri biss meta dawn ikunu qed jimplimentaw id-dritt tal-UE. Filwaqt li dejjem vinkolanti fuq l-UE, id-dispożizzjonijiet tal-Karta jsiru legalment vinkolanti għall-Istati Membri biss meta dawn jaġixxu fi ħdan il-kamp ta' applikazzjoni tad-dritt tal-UE.

Kull wieħed mill-kapitoli li ġejjin jinkludi ħarsa ġenerali qasira tal-kompetenza tal-UE f'oqsma trattati taħt il-kapitolu rispettiv.

1.2.2. Il-Kunsill Ewropa: l-iżvilupp tal-liġi dwar id-drittijiet tat-tfal u l-oqsma ta' protezzjoni koperti

B'kuntrast mal-UE, sa mit-twaqqif tiegħu, il-KtE għandu mandat ċar biex jipproteġi u jippromwovi d-drittijiet tal-bniedem. It-trattat ewlieni tiegħu dwar id-drittijiet tal-bniedem, li huwa rratifikat mill-Istati Membri kollha tal-KtE, huwa l-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali, jew il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB), li fiha referenzi speċifiċi għat-tfal. Dawk ewlenin huma kif ġej: L-Artikolu 5 (1) jipprovdi għad-detenzjoni legali tat-tfal għall-iskopijiet ta' sorveljanza edukattiva; l-Artikolu 6 (1) jillimita d-dritt għal proċess ġust u pubbliku fejn dak ikun fl-interess tal-minorenni; l-Artikolu 2 ta' Protokoll Nru 1 jipprovdi għad-dritt għall-edukazzjoni u jitlob lill-istati biex jirrispettaw it-twemmin reliġjuż u filosofiku tal-ġenituri fl-edukazzjoni tat-tfal tagħhom. Barra dan, id-dispożizzjonijiet ġenerali l-oħrajn kollha tal-KEDB huma applikabbli għal kulħadd, inklużi t-tfal. Xi wħud urew li għandhom rilevanza partikolari għat-tfal, jiġifieri l-Artikolu 8, li jiggarantixxi d-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja, u l-Artikolu 3, li jipprojbixxi t-tortura, it-trattament u l-kastigi inumani u degradanti. Bl-użu ta' approċċi interpretattivi li jiffukaw fuq l-obbligi pożittivi inerenti fid-dispożizzjonijiet tal-KEDB, il-QEDB żviluppat korpus kbir ta' każistika li tittratta d-drittijiet tat-tfal, inkluż referenzi frekwenti għas-CRC. Madankollu, il-QEDB tanalizza r-rikorsi fuq bażi ta' każ b'każ u għalhekk ma toffrix ħarsa ġenerali komprensiva tad-drittijiet tat-tfal taħt il-KEDB.

It-trattat ewlieni l-ieħor id-drittijiet tal-bniedem tal-KtE, il-Karta Soċjali Ewropea (ESC[23] – riveduta fl-1996[24]), tipprovdi għall-protezzjoni tad-drittijiet soċjali,

23 Il-Kunsill tal-Ewropa, Karta Soċjali Ewropea, CETS Nru 35, 18 ta' Ottubru 1961.

24 Il-Kunsill tal-Ewropa, Karta Soċjali Ewropea (riveduta), CETS Nru 163, 3 ta' Mejju 1996.

b'dispożizzjoni speċifika għad-drittijiet tat-tfal. Dan fih żewġ dispożizzjonijiet ta' importanza partikolari għad-drittijiet tat-tfal. L-Artikolu 7 jistabbilixxi l-obbligu li t-tfal jiġu protetti minn sfruttament ekonomiku. L-Artikolu 17 jitlob lill-Istati biex jieħdu l-miżuri xierqa u neċessarji kollha mfassla biex jiżguraw li t-tfal jirċievu l-kura, l-assistenza, l-edukazzjoni u t-taħriġ li jeħtieġu (inklużi edukazzjoni primarja u sekondarja bla ħlas), biex jipproteġu lit-tfal u liż-żgħażagħ minn negliġenza, vjolenza, jew sfruttament u biex jipprovdu protezzjoni għat-tfal miċħuda mill-appoġġ tal-familja tagħhom. L-implimentazzjoni tal-ESC hija taħt is-sorveljanza tal-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali (ECSR), li huwa magħmul minn esperti indipendenti li jieħdu deċiżjoni dwar il-konformità tal-liġi u l-prattika nazzjonali mal-ESC jew permezz ta' proċedura ta' lmenti kollettivi jew proċedura ta' rapportar nazzjonali.

Minbarra dan, il-KtE adotta numru ta' trattati li jindirizzaw firxa ta' kwistjonijiet speċifiċi tad-drittijiet tat-tfal. Dawn jinkludu:

- il-Konvenzjoni dwar l-Istatus Legali tat-Tfal Imwielda Barra miż-Żwieġ[25];
- il-Konvenzjoni dwar l-Adozzjoni tat-Tfal, riveduta fl-2008[26];
- il-Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal[27];
- il-Konvenzjoni dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal[28];
- Il-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament u l-Abbuż Sesswali (Il-Konvenzjoni ta' Lanzarote)[29].

Finalment, fil-livell ta' politika huwa importanti li jiġi nnotat li fl-2006, il-KtE nieda l-programm tiegħu 'Building a Europe for and with Children' (Nibnu Ewropa għat-Tfal u mat-Tfal) - pjan trasversali ta' azzjoni għall-indirizzar

25 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Legali tat-Tfal Imwielda Barra miż-Żwieġ, CETS Nru 85, 15 ta' Ottubru 1975.

26 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), CETS Nru 202, 27 ta' Novembru 2008.

27 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal, CETS Nru 192, 15 ta' Mejju 2003.

28 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal, CETS Nru 160, 25 ta' Jannar 1996.

29 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament u l-Abbuż Sesswali, CETS Nru 201, 25 ta' Ottubru 2007.

tal-kwistjonijiet tad-drittijiet tat-tfal, inkluż l-adozzjoni ta' strumenti ta' ssettjar standard fuq firxa ta' oqsma[30]. Prijoritajiet attwali huma ffokati fuq erba' oqsma ewlenin[31]:

- il-promozzjoni ta' servizzi u sistemi adattati għat-tfal;
- l-eliminazzjoni tal-forom kollha ta' vjolenza kontra t-tfal;
- il-garanzija tad-drittijiet tat-tfal f'sitwazzjonijiet vulnerabbli;
- il-promozzjoni tal-parteċipazzjoni tat-tfal.

L-għan ewlieni tal-programm tad-drittijiet tat-tfal tal-KtE huwa li jappoġġa l-implimentazzjoni ta' standards internazzjonali fil-qasam tad-drittijiet tat-tfal mill-istati membri kollha tal-KtE, u b'mod partikolari li jippromwovi l-implimentazzjoni tas-CRC, fejn jiġu elenkati l-prinċipji ewlenin tagħha: in-nondiskriminazzjoni, id-dritt għall-ħajja u l-iżvilupp, l-aħjar interessi tal-minuri bħala kunsiderazzjoni primarja għal dawk li jieħdu d-deċiżjonijiet, u dritt tat-tfal li jinstemgħu[32].

Il-programm issorvelja l-adozzjoni ta' diversi strumenti tad-drittijiet tat-tfal li joffru gwida prattika sabiex jiġu kkumplimentati miżuri legali Ewropej vinkolanti, inkluż:

- Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal[33];
- Linji gwida fuq kura tas-saħħa adattata għat-tfal[34];

30 Għal aktar informazzjoni, ara http://www.coe.int/t/dg3/children/.

31 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2011), Strateġija tal-Kunsill tal-Ewropea għad-Drittijiet tat-Tfal (2012–2015), CM (2011)171 final, 15 ta' Frar 2012.

32 *Ibid.*

33 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji Gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010.

34 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2011), *Guidelines on child friendly health care (Linji Gwida dwar kura tas-saħħa adattata għat-tfal)*, 21 ta' Settembru 2011.

- Rakkomandazzjoni dwar strateġiji nazzjonali integrati għall-protezzjoni tat-tfal mill-vjolenza[35];
- Rakkomandazzjoni dwar id-drittijiet tat-tfal u servizzi soċjali favorevoli għat-tfal u l-familji[36];
- Rakkomandazzjoni dwar il-parteċipazzjoni tat-tfal u ż-żgħażagħ taħt l-età ta' 18-il sena[37].

Meta jagħmel dan, il-programm ikun żgura li l-Ewropa hija fil-qalba tat-twaqqif tal-istandards fid-drittijiet tat-tfal u jkun ukoll wera d-direzzjoni, permezz ta' diversi mezzi, biex jiżgura li l-ilħna tat-tfal jkunu ċentrali għal dak il-proċess. Il-programm jimmira wkoll li jappoġġa l-implimentazzjoni tal-KEDB u l-ESC u biex jiġu promossi strumenti legali tal-KtE eżistenti oħrajn fir-rigward tat-tfulija (parteċipazzjoni, protezzjoni u drittijiet), iż-żgħażagħ u l-familja[38].

1.3. Il-Liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal u l-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal

Punt ewlieni

- Il-liġi Ewropea tat-drittijiet tat-tfal hija fil-biċċa l-kbira bbażata fuq il-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (CRC).

Il-fatt li l-istati membri kollha tal-UE u l-KtE huma partijiet għas-CRC jagħti lis-CRC pożizzjoni importanti fil-livell Ewropew. Effettivament din timponi obbligi

35 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2009), Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence, 18 ta' Novembru 2009.

36 Il-Kunsill tal-Ewropa, Kumitat tal-Ministri (2011), Recommendation Rec (2011)12 on children's rights and social services friendly to children and families, 16 ta' Novembru 2011.

37 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2012), Recommendation Rec(2012)2 on the participation of children and young people under the age of 18, 28 ta' Marzu 2012.

38 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2011), *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2012–2015),* CM (2011)171 final, 15 ta' Frar 2012.

legali komuni fuq stati Ewropej b'effett direttfuq il-mod kif l-istituzzjonijiet Ewropej jiżviluppaw u japplikaw id-drittijiet tat-tfal.

B'dan il-mod, is-CRC saret punt ta' riferiment għall-iżvilupp tal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal, b'riżultat li l-KtE u l-UE jużaw dejjem aktar l-influwenza tagħha. B'mod partikolari, l-integrazzjoni tal-prinċipji tas-CRC u d-dispożizzjonijiet fi strumenti vinkolanti u każistika fuq livell Ewropew tagħti aktar saħħa lis-CRC, u tiftaħ kanali aktar effettivi ta' infurzar għal dawk li qed ifittxu li jinvokaw id-drittijiet tat-tfal fl-Ewropa. Eżempji speċifiċi ta' dan jingħataw matul dan il-manwal.

L-UE mhijiex u ma tistax issir parti għas-CRC, minħabba li ma hemm l-ebda mekkaniżmu legali fis-CRC li jippermetti lil entitajiet għajr stati biex jaderixxu magħha. Madankollu, l-UE tiddependi fuq il-"prinċipji ġenerali tad-dritt tal-UE" (prinċipji miktubin u mhux miktubin meħudin minn tradizzjonijiet kostituzzjonali komuni tal-Istati Membri) biex jissuplimentaw u jiggwidaw interpretazzjonijiet tat-Trattati tal-UE (Artikolu 6 (3) tat-TUE). Deċiżjonijiet tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea (QtĠ-UE) ikkonfermaw li kull obbligu li joriġina minn sħubija fl-UE m'għandhiex tkun f'kunflitt ma' obbligazzjonijiet tal-Istati Membri derivati mill-kostituzzjonijiet domestiċi tagħhom u impenji internazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem[39]. Hekk kif l-Istati Membri kollha tal-UE rratifikaw is-CRC, l-UE hija marbuta li timxi mal-prinċipji u d-dispożizzjonijiet stabbiliti fihom, għall-inqas b'rabta ma' materji li jaqgħu taħt l-ambitu tal-kompetenza tal-UE (kif iddefinit mit-trattati tal-UE).

Dan l-obbligu huwa msaħħaħ bi trattati oħrajn tal-UE u b'mod partikolari l-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-UE. L-Artikolu 24 tal-Karta huwa mnebbaħ direttament mid-dispożizzjonijiet tas-CRC, inklużi wħud li akkwistaw il-pożizzjoni ta' "prinċipji tas-CRC", notevolment il-prinċipju tal-aħjar interessi tat-tfal (Artikolu 3 tas-CRC), il-prinċipju tal-parteċipazzjoni tat-tfal (Artikolu 12 tas-CRC) u d-dritt tat-tfal li jgħixu ma'/jgawdu relazzjoni mal-ġenituri tagħhom (Artikolu 9 tas-CRC).

L-importanza tas-CRC biex tiggwida l-iżvilupp tad-drittijiet tat-tfal tal-UE hija espressa fl-Aġenda tal-Kummissjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal, li ssostni li "l-istandards u l-prinċipji tal-UNCRC għandhom ikomplu jiggwidaw il-politiki

39 Pereżempju QtĠ-UE, C-4/73, *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung vs Il-Kummissjoni tal-Komunitajiet Ewropej*, 14 ta' Mejju 1974.

u l-azzjonijiet tal-UE li għandhom impatt fuq id-drittijiet tat-tfal"[40]. F'dan l-ispirtu, strumenti leġislattivi relatati mat-tfal, kważi mingħajr eċċezzjoni, huma akkumpanjati jew b'referenza espliċita għas-CRC jew b'referenza aktar impliċita għall-prinċipji tad-drittijiet tat-tfal, bħal "l-aħjar interessi", id-dritt tat-tfal li jipparteċipaw f'deċiżjonijiet li jaffettwawhom, jew id-dritt li jkunu mħarsa mid-diskriminazzjoni.

Il-KtE, simili bħall-UE, mhuwiex organizzazzjoni marbuta legalment bis-CRC, avolja l-istati membri kollha tal-KtE huma partijiet individwali għal din il-konvenzjoni. Madankollu, il-KEDB ma tistax tiġi interpretata f'vakum, iżda minflok għandha tiġi interpretata f'armonija mal-prinċipji ġenerali tad-dritt internazzjonali. Kwalunkwe regoli rilevanti tad-dritt internazzjonali applikabbli fir-relazzjonijiet bejn il-Istati Parti għall-KEBD għandhom jiġu kkunsidrati, b'mod partikolari r-regoli li jikkonċernaw il-protezzjoni universali tad-drittijiet tal-bniedem. L-obbligi li l-KEBD tpoġġi fuq il-Istati Parti fil-qasam tad-drittijiet tat-tfal b'mod aktar speċifiku għandhom ikunu interpretati fid-dawl tas-CRC[41]. L-ECSR espliċitament irreferiet ukoll għas-CRC fid-deċiżjonijiet tagħha[42]. Barra dan, tal-attivitajiet tal-KtE meta huwa jistabbilixxi standards u jagħmel trattati huma influwenzati mill-prinċipji u d-dispożizzjonijiet tas-CRC. Pereżempju, il-*Guidelines on child friendly justice* (Linji Gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)[43] huma infurmati direttament minn firxa ta' dispożizzjonijiet tas-CRC, biex ma nsemmux il-Kummenti Ġenerali tal-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal li jakkumpanjawha[44].

40 Il-Kummissjoni Ewropea (2011), *Aġenda tal-UE dwar id-Drittijiet tat-Tfal*, COM (2011) 0060 final, Brussell.

41 QEDB, *Harroudj vs Franza*, Nru 43631/09, 4 ta' Ottubru 2012, para. 42.

42 ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) vs L-Irlanda*, Ilment Nru 18/2003, 7 ta' Diċembru 2004, para. 61-63; ECSR *Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands*, Ilment Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009.

43 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji Gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010.

44 Ara l-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2007), *Kumment Ġenerali Nru 10 (2007): Id-drittijiet tat-tfal fil-ġustizza għall-minorenni*, CRC/C/GC/10, 25 ra' April 2007; Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2009), *Kumment Ġenerali Nru 12 (2009): Id-dritt tat-tfal li jinstemgħu* CRC/C/GC/12, 1 ta' Lulju 2009; u l-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2013), *Kumment Ġenerali Nru 14 (2013) dwar id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija (art. 3, para. 1)*, CRC/C/GC/14, 29 ta' Mejju 2013.

1.4. Ir-rwol tal-qrati Ewropej fl-interpretar u l-infurzar tad-drittijiet tat-tfal Ewropej

1.4.1. Il-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea

Il-QtĠ-UE toħroġ deċiżjonijiet rigward ħafna tipi ta' azzjonijiet legali. F'każijiet dwar drittijiet tat-tfal, il-QtĠ-UE s'issa stħarrġet prinċipalment rinviji għal deċiżjonijiet preliminari (l-Artikolu 267 tat-TFUE)[45]. Dawn huma proċeduri fejn qorti jew tribunal nazzjonali jitolbu lill-QtĠ-UE għal interpretazzjoni tad-dritt primarju tal-UE (eż. trattati) jew dritt sekondarju tal-UE (eż. deċiżjonijiet u leġiżlazzjoni) li jkun ta' rilevanza għal kawża nazzjonali pendenti quddiem dik il-qorti jew tribunal nazzjonali.

Sa ftit snin ilu, il-QtĠ-UE kienet qatgħet biss ftit kawżi dwar drittijiet tat-tfal. Bl-adozzjoni ta' miżuri leġiżlattivi aktar espliċiti dwar id-drittijiet tat-tfal u aġenda aktar prominenti dwar id-drittijiet tat-tfal, madankollu, huwa probabbli li d-drittijiet tat-tfal ser jispikkaw aktar fil-listi tal-QtĠ-UE fil-futur.

Il-QtĠ-UE tat il-biċċa l-kbira tas-sentenzi tagħha dwar id-drittijiet tat-tfal fil-kuntest tal-moviment liberu u ċ-ċittadinanza tal-UE – oqsma fejn l-UE ilha tgawdi kompetenza. F'dan ir-rigward il-QtĠ-UE irrikonoxxiet espressament li t-tfal igawdu l-benefiċċji assoċjati maċ-ċittadinanza tal-UE f'isimhom stess, biex b'hekk estendiet il-kunċett ta' residenza indipendenti kif ukoll tal-intitolamenti soċjali u edukazzjonali għat-tfal, abbażi ta' nazzjonalità tal-UE[46].

Każ wieħed biss hemm fejn il-QtĠ-UE użat direttament is-CRC biex tiddetermina kif id-dritt tal-UE għandu jkun interpretata b'relazzjoni mat-tfal, jiġifieri fil-kawża *Dynamic Medien GmbH vs Avides Media AG*. Din il-kawża tikkonċerna l-legalità tar-restrizzjonijiet tat-tikkettar Ġermaniżi fuq DVDs u vidjos importati, li kienu diġà soġġetti għal kontroll simili fir-Renju Unit. Il-QtĠ-UE

45 L-unika eċċezzjoni hija azzjoni għal annullament: QtĠ-UE, C-540/03, *Il-Parlament Ewropew vs il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea* [GC], 27 ta' Ġunju 2006.

46 Ara QtĠ-UE, C-413/99, *Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*, 17 ta' Settembru 2002; QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 19 ta' Ottubru 2004; QtĠ-UE, C-148/02, *Carlos Garcia Avello vs Stat Belġjan*, 2 ta' Ottubru 2003; QtĠ-UE, C-310/08, *London Borough of Harrow vs Nimco Hassan Ibrahim u Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 ta' Frar 2010; QtĠ-UE, C-480/08, *Maria Teixeira vs London Borough of Lambeth u Secretary of State for the Home Department*, 23 ta' Frar 2010. Dawn il-kawżi huma indirizzati mill-ġdid fil-Kapitoli 8 u 9.

kkonkludiet li l-verifiki tat-tikkettar Ġermaniżi kkostitwew restrizzjoni legali tal-moviment liberu ta' provvisti ta' oġġetti tal-UE (li barra minn dan jippreklududu proċessi regulatorji doppji ta' din in-natura), minħabba li l-għan tagħhom kien li jipproteġu l-interessi tat-tfal. Il-QtĠ-UE appoġġat id-deċiżjoni tagħha b'referenza għall-Artikolu 17 tas-CRC li tinkoraġġixxi lil-istati firmatarji biex jiżviluppaw linji gwida xierqa għall-protezzjoni tat-tfal minn informazzjoni ġġenerata mill-midja u materjal ta' dannu għall-benesseri tagħhom[47]. Rekwiżiti ta' proporzjonalità japplikaw, madankollu, fir-rigward tal-proċeduri ta' eżaminazzjoni stabbiliti biex jipproteġu lit-tfal, li għandha tkun faċilment aċċessibbli, u possibbli li titlesta fi żmien raġonevoli[48].

F'każijiet oħra, il-QtĠ-UE alludiet għall-prinċipji ġenerali tad-drittijiet tat-tfal li jinsabu wkoll fid-dispożizzjonijiet tas-CRC (bħall-aħjar interessi tat-tfal u d-dritt li jinstemgħu) biex tinforma l-ġudizzji tagħha, partikolarment fil-kuntest ta' każijiet ta' ħtif transkonfinali tat-tfal[49].

Apparti dan, l-UE tradizzjonalment dejjem qagħdet lura milli tagħti saħħa deċiżiva lis-CRC, partikolarment f'oqsma politikament aktar sensittivi bħall-kontroll tal-immigrazzjoni,[50] iżda din ix-xejra qiegħda tinbidel fil-ġurisprudenza reċenti, kif diskuss fil-kapitoli li ġejjin. Mill-adozzjoni tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, ir-referenzi tal-QtĠ-UE għall-artikoli tagħha fuq id-drittijiet tat-tfal ta' spiss jaqblu mar-referenzi għas-CRC, minħabba x-xebh bejn id-dispożizzjonijiet.

1.4.2. Il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem

Il-QEDB prinċipalment tiddeċiedi fuq rikorsi individwali ppreżentati skont l-Artikolu 34 u 35 tal-KEDB. Il-ġurisdizzjoni tal-QEDB testendi għall-materji kollha li jikkonċernaw l-interpretazzjoni u l-applikazzjoni tal-KEDB u l-Protokolli tagħha (Artikolu 32 tal-KEDB).

47 QtĠ-UE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH vs Avides Media AG*, 14 ta' Frar 2008, para. 42 u 52.

48 *Ibid.*, para. 49 u 50.

49 QtĠ-UE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz,* 22 ta' Diċembru 2010. Ara wkoll il-Kapitolu 5.

50 QtĠ-UE, C-540/03, *Il-Parlament Ewropew vs il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea* [GC], 27 ta' Ġunju 2006.

F'kuntrast mal-QtĠ-UE, il-QEDB għandha ġurisprudenza vasta fuq id-drittijiet tat-tfal. Għalkemm ħafna każijiet taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB fuq id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u familjari huma meqjusa mill-perspettiva tad-drittijiet tal-ġenituri aktar milli tat-tfal, każijiet taħt dispożizzjonijiet sostantivi oħrajn ma jinvolvux neċessarjament ġenituri u għandhom fokus aktar ċar fuq id-drittijiet tat-tfal ikkonċernati, bħad-dritt ta' protezzjoni minn trattament inuman u degradanti (Artikolu 3 tal-KEDB) jew id-dritt għal proċess ġust (Artikolu 6 tal-KEDB).

Għalkemm l-QEDB ta' spiss tirreferi għas-CRC meta tindirizza talbiet imressqa minn tfal jew f'isimhom, hija ma tagħtihiex importanza deċiżiva b'mod sistematiku. F'xi każijiet, il-prinċipji tad-drittijiet tat-tfal, kif artikulati mis-CRC, kellhom influwenza profonda fuq ir-raġunament tal-QEDB, b'mod partikolari fir-rigward tal-interpretazzjoni tal-Qorti fl-Artikolu 6 tal-KEDB (dritt għal proċess ġust) b'rabta mat-trattament tat-tfal f'kunflitt mal-liġi (ara l-Kapitolu 11). F'oqsma oħrajn, l-approċċ għall-QEDB jaf ivarja xi ftit minn dak tas-CRC, pereżempju fir-rigward tas-smigħ tat-tfal fil-qorti (ara l-Kapitolu 2). U f'xi każijiet, il-QEDB ibbażat espliċitament fuq is-CRC.

Eżempju: *Maslov vs L-Awstrija*[51] tikkonċerna d-deportazzjoni tar-rikorrent, li kien ġie kkundannat għal numru ta' reati kriminali meta kien taħt l-età. Il-QEDB sostniet li f'dak li jirrigwarda miżuri ta' tkeċċija kontra delinkwenti minorenni, l-obbligu jitqiesu l-aħjar interessi tal-minuri jinkludi l-obbligu li tiġi ffaċilitata r-riintegrazzjoni tat-tifel jew tifla, b'konformità mal-Artikolu 40 tas-CRC. Fil-fehma tal-QEDB, ir-riintegrazzjoni ma tistax tinkiseb billi jinqatgħu r-rabtiet mal-familja jew dawk soċjali tat-tfal permezz ta' tkeċċija[52]. B'hekk is-CRC hija waħda mill-bażijiet użati biex jiġi deċiż li tkeċċija kienet interferenza sproporzjonata fir-rigward tad-drittijiet tar-rikorrent taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB (rispett tal-ħajja tal-familja).

51 QEDB, *Maslov vs L-Awstrija* [GC], Nru 1638/03, 23 ta' Ġunju 2008.

52 *Ibid.*, para. 83.

1.5. Il-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali

L-ECSR jikkonsisti fi 15-il espert indipendenti u imparzjali li jiddeċiedu dwar il-konformità ta' liġi u prattika nazzjonali mal-ESC, jew permezz tal-proċedura ta' lmenti kollettiva jew il-proċedura ta' rappurtar nazzjonali[53]. L-organizzazzjonijiet nazzjonali u internazzjonali indikati jistgħu jipparteċipaw f'ilmenti kollettivi kontra stati li huma parti għall-ESC u aċċettaw il-proċedura tal-ilmenti. Sal-lum, l-ilmenti involvew jekk stat kisirx id-drittijiet tat-tfal taħt l-ESC fuq kwistjonijiet li jinkludu sfruttament ekonomiku tat-tfal[54], l-integrità fiżika tat-tfal[55], id-drittijiet tas-saħħa ta' tfal migranti[56] u aċċess għall-edukazzjoni minn tfal b'diżabilità[57].

Eżempju: F'*International Commission of Jurists (ICJ) vs Il-Portugall*[58], kien allegat li għalkemm il-leġiżlazzjoni Portugiża rrispettat l-età mimima ta' 15-il sena għal ammissjoni għal impjieg stabbilita fl-Artikolu 7 (1) tal-ESC, ma kinitx infurzata adegwatament. L-ECSR sostniet li l-għan u l-iskop tal-ESC kien li tipproteġi d-drittijiet mhux biss bil-kliem iżda bil-fatti, u b'hekk dik il-leġiżlazzjoni għandha tkun applikata effettivament. Waqt li nnutaw li numru kbir ta' tfal kienu mħaddma illegalment fil-Portugall, instab li din is-sitwazzjoni kienet qed tikser l-Artikolu 7 (1) tal-ESC.

53 Għal aktar informazzjoni, żur is-sit web tal-ECSR: www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/ECSR/ECSRdefault_en.asp.

54 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) vs Il-Portugall*, Ilment Nru 1/1998, 9 ta' Settembru 1999.

55 ECSR, *World Organisation Against Torture (OMCT) vs Il-Greċja*, Ilment Nru 17/2003, 7 ta' Diċembru 2004.

56 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 69/2011, 23 ta' Ottubru 2009.

57 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija*, Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008, para. 35.

58 ECSR, *International Commission of Jurists (ICJ) vs Il-Portugall*, Ilment Nru 1/1998, 9 ta' Settembru 1999.

2

Drittijiet ċivili u libertajiet bażiċi

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, Artikoli 10 (libertà ta' reliġjon) u 14 (dritt għall-edukazzjoni)	**Libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon**	KEDB, Artikoli 9 (libertà ta' reliġjon) u 14 (projbizzjoni tad-diskriminazzjoni); Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 (dritt tal-ġenituri li jiżguraw it-tagħlim ta' wliedhom f'konformità mal-konvinzjonijiet tagħhom) QEDB, *Dogru vs Franza*, Nru 27058/05, 2008 (li tilbes maktur tar-ras Iżlamiku fi skola statali sekondarja) QEDB, *Kervanci vs Franza*, Nru 31645/04, 2008 (li tilbes maktur tar-ras Iżlamiku fi skola statali sekondarja) QEDB, *Grzelak vs Il-Polonja*, Nru 7710/02, 2010 (alternattivi għall-edukazzjoni reliġjuża fi skejjel primarji u sekondarji) QEDB, *Lautsi u Oħrajn vs L-Italja* [GC], Nru 30814/06, 2011 (il-wiri ta' kurċifissi fi skejjel statali)
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 11 (libertà tal-espressjoni)	**Libertà tal-espressjoni u tal-informazzjoni**	KEDB, l-Artikolu 10 (libertà tal-espressjoni) QEDB, *Handyside vs Ir-Renju Unit*, Nru 5493/72, 1976 (il-projbizzjoni ta' ktieb għat-tfal) QEDB, *Gaskin vs Ir-Renju Unit,* Nru 10451/83, 1989 (aċċess għal fajl tal-każ miżmum matul it-tfulija)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal) QtĠ-UE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz*, 2010 (id-dritt li wieħed jinstema', ħtif internazzjonali ta' tfal)	**Id-dritt li wieħed jinstema'**	KEDB, l-Artikolu 6 (proċess ġust) Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċitar tad-Drittijiet tat-Tfal, Artikoli 3,4,6 u 7 QEDB, *Sahin vs Il-Ġermanja* [GC], Nru 30943/96, 2003 (is-smigħ ta' minuri f'kawżi ta' aċċess)
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 12 (libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni)	**Id-dritt tal-libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni**	KEDB, l-Artikolu 11 (libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni paċifiċi) QEDB, *Christian Democratic People's Party vs Il-Moldova*, Nru 28793/02, 2006 (attendenza għal laqgħat f'postijiet pubbliċi)

Kull persona tgawdi d-drittijiet u l-libertajiet ċivili stabbiliti f'diversi strumenti, l-aktar notevoli l-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali u l-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB) kif interpretati mill-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB). Għajr il-Karta, l-ebda strument legali tal-UE ma jittratta b'mod speċifiku d-drittijiet ċivili diskussi f'dan il-kapitolu kif japplikaw għat-tfal. Fuq il-livell tal-KtE, l-ambitu u l-interpretazzjoni ta' dawn id-drittijiet ċivili żviluppaw b'mod estensiv matul is-snin, b'mod partikolari permezz tal-każistika tal-QEDB.

Dan il-kapitolu jippreżenta ħarsa ġenerali lejn il-libertajiet elenkati fit-Titolu II tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali safejn dawn għandhom impatt fuq id-drittijiet tat-tfal. Janalizza id-dritt tat-tfal għal-libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon (Taqsima 2.1), il-libertà tal-espressjoni u tal-informazzjoni (Taqsima 2.3), id-dritt tat-tfal li jiġu mismugħa (Taqsima 2.4) u d-dritt tal-libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni (Taqsima 2.5).

2.1. Libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon

Punti ewlenin

- Il-libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon, kif iggarantita taħt il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali u l-KEDB, tinkludi d-dritt li tibdel ir-reliġjon jew it-twemmin, u l-libertà li r-reliġjon jew twemmin jiġi manifestat fil-qima, tagħlim, prattika u osservanza.
- Il-ġenituri għandhom id-dritt li jiżguraw l-edukazzjoni u t-tagħlim tat-tfal tagħhom huma f'konformità mal-konvinzjonijiet reliġjużi, filosofiċi u pedagoġiċi tagħhom.
- Il-ġenituri għandhom id-dritt u d-dmir li jiggwidaw lit-tfal fil-mod kif huma jeżerċitaw il-libertà tal-ħsieb, tal-kuxjenza u tar-reliġjon b'mod konsistenti mal-kapaċitajiet li jevolvu tat-tfal.

2.1.1. Id-dritt tat-tfal għal-libertà tar-reliġjon

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 10 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jiggarantixxi l-libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon lil kulħadd. Dan id-dritt jinkludi l-libertà li wieħed jibdel ir-reliġjon jew it-twemmin u l-libertà, kemm waħdu jew f'komunità ma' ħaddieħor u fil-pubbliku jew fil-privat, biex ir-reliġijon jew it-twemmin jiġi manifestat fil-qima, tagħlim, prattika u osservanza. Id-dritt għal oġġezzjoni ta' kuxjenza huwa rikonoxxut skont il-liġijiet nazzjonali (Artikolu 10 (2) tal-Karta).

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 9 tal-KEDB jipprovdi d-dritt għal-libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon. Tliet dimensjonijiet tad-dritt għal-libertà tar-reliġjon ġew iddistillati mill-każistika tal-QEDB: id-dimensjoni interna; il-libertà li wieħed jibdel ir-reliġjon jew it-twemmin; u l-libertà li wieħed jimmanifesta r-reliġjon jew it-twemmin tiegħu. L-ewwel żewġ dimensjonijiet huma assoluti, u l-istati taħt ebda ċirkostanza ma jistgħu jillimitawhom[59]. Il-libertà li wieħed jimmanifesta r-reliġjon jew twemmin tiegħu jista' jkun limitat jekk dawk il-limitazzjonijiet ikunu preskritti bil-liġi, isegwu għan leġittimu u huma neċessarji f'soċjetà demokratika (Artikolu 9 (2) tal-KEDB).

Fil-każistika tagħha, il-QEDB indirizzat il-libertà tal-ħsieb, il-kuxjenza u r- reliġjon tat-tfal, prinċipalment b'rabta mad-dritt għall-edukazzjoni u s-sistema tal-iskejjel tal-istat. Suġġett ta' ħafna dibattiti pubbliċi f'pajjiżi Ewropej huwa r-reliġjon fl-iskejjel.

59 QEDB, *Darby vs L-Iżvezja*, Nru 11581/85, 23 ta' Ottubru 1990.

Eżempju: Il-każijiet ta' *Dogru vs Franza* u *Kervanci vs Franza*[60] jikkonċernaw l-esklużjoni ta' żewġt ibniet, ta' 12 u 13-il sena, mill-ewwel sena ta' skola statali sekondarja Franċiża, bħala riżultat tar-rifjut tagħhom li jneħħu l-velu matul lezzjonijiet tal-edukazzjoni fiżika. Il-QEDB osservat li l-iskop tar-restrizzjonijiet fuq id-dritt tar-rikorrenti li jimmanifestaw il-konvinzjonijiet reliġjuzi tagħhom kien biex jimxu mar-rekwiżiti tas-sekulariżmu fl-iskejjel statali. Skont l-awtoritajiet nazzjonali, li tilbes velu, bħall-ħijab Iżlamiku, ma kienx kompatibbli mal-lezzjonijiet tal-isport għal raġunijiet ta' saħħa u sigurtà. Il-QEDB qieset dan bħala raġonevoli, waqt li l-iskola bbilanċjat il-konvinzjonijiet reliġjużi tar-rikorrenti kontra r-rekwiżiti għal protezzjoni tad-drittijiet u l-libertajiet ta' oħrajn u l-ordni pubbliku. Għaldaqstant, ikkonkludiet li l-interferenza mal-libertà tal-istudenti li jimmanifestaw ir-reliġjon tagħhom kienet ġustifikata u proporzjonata mal-għan segwit. B'hekk ma sabet l-ebda ksur tal-Artikolu 9 tal-KEDB.

Eżempju: Il-każ *Grzelak vs Il-Polonja*[61] jikkonċerna n-nuqqas li student skużat minn tagħlim reliġjuż jingħata lezzjonijiet tal-etika u marki assoċjati. Matul l-edukazzjoni kollha tiegħu fil-livell primarju u sekondarju (bejn l-etajiet ta' seba' u 18-il sena), ir-rikorrent ma ngħataw tagħlim reliġjuż, skont ix-xewqat tal-ġenituri tiegħu, li kienu ddikjarati bħala anjostiċi. Minħabba li wisq ftit studenti kienu interessati, qatt ma ġiet organizzata klassi dwar l-etika, u huwa ngħata rapporti tal-iskola u ċertifikati li kellhom linja dritta minflok marka għar-"reliġjon/etika". Skont il-QEDB, in-nuqqas ta' marka għar-"reliġjon/etika" fuq ir-rapport tal-iskola tat-tifel waqa' taħt l-ambitu tal-aspett negattiv tal-libertà tal-ħsieb, kuxjenza u reliġjon, minħabba li r-rapport seta' jindika n-nuqqas tal-affiljazzjoni reliġjuża tiegħu. B'hekk ammontat għal forma ta' stigmatizzazzjoni mhux ġustifikata. Id-differenza fit-trattament bejn min ma jemminx li xtaq isegwi lezzjonijiet tal-etika u l-istudenti li segwew il-lezzjonijiet tar-reliġjon b'hekk ma kinitx ġustifikata oġġettivament u raġonevolment, u lanqas ma kien hemm relazzjoni raġonevoli ta' proporzjonalità bejn il-mezzi użati u l-għan segwit. Il-marġni ta' diskrezzjoni tal-istat f'din il-materja kienet maqbuża, minħabba li l-bażi essenzjali tad-dritt tar-rikorrent biex ma jimmanifestax ir-reliġjon tiegħu jew konvinzjonijiet inkisret, bi ksur tal-Artikolu 14 tal-KEDB meħud flimkien mal-Artikolu 9 tal-KEDB.

60 QEDB, *Dogru vs Franza*, Nru 27058/05 4 ta' Diċembru 2008; QEDB, *Kervanci vs Franza*, Nru 31645/04, 4 ta' Diċembru 2008 (disponibbli bil-Franċiż).

61 QEDB, *Grzelak vs Il-Polonja*, Nru 7710/02, 15 ta' Ġunju 2010.

2.2. Id-drittijiet tal-ġenituri u l-libertà tar-reliġjon ta' wliedhom

Id-drittijiet tal-ġenituri fil-kuntest tal-libertà tar-reliġjon ta' wliedhom huma indirizzati b'mod differenti fil-liġi Ewropea meta mqabbla mas-CRC.

Taħt id-dritt tal-UE, għandu jingħata rispett dovut lid-dritt tal-ġenituri biex jiżguraw l-edukazzjoni u t-tagħlim ta' wliedhom f'konformità mal-konvinzjonijiet reliġjużi, filosofiċi u pedagoġiċi tagħhom, b'mod partikolari l-kuntest tal-libertà li jiġu stabbiliti stabbilimenti edukattivi (Artikolu 14 (3) tal-Karta).

Taħt id-dritt tal-KtE, b'mod partikolari l-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 għall-KEDB, l-istati għandhom iqisu l-konvinzjonijiet (reliġjużi) tal-ġenituri fl-eżerċitar ta' kull funzjoni li huma jwettqu fl-isfera tal-edukazzjoni u t-tagħlim. Skont il-QEDB, dan id-dmir huwa wiesa', għaliex ma japplikax biss għall-kontentut u l-implimentazzjoni tal-kurrikuli tal-iskejjel, iżdaa wkoll għat-twettiq tal-funzjonijiet kollha li jassumi stat[62]. Jinkludi l-organizzazzjoni u l-finanzjament tal-edukazzjoni pubblika, it-tfassil u l-ippjanar tal-kurrikulu, it-twassil tal-informazzjoni u l-għarfien inkluż fil-kurrikulu b'mod objettiv, kritiku u pluralist (b'hekk jipprojbixxi l-istat milli jilħaq għan ta' indottrinazzjoni li jista' jiġi kkunsidrat li ma jirrispettax il-konvinzjonijiet reliġjużi u filosofiċi tal-ġenituri), kif ukoll l-organizzazzjoni tal-ambjent tal-iskola, inkluż il-preżenza ta' kurċifissi fi skejjel statali.

Eżempju: Il-kawża *Lautsi u Oħrajn vs L-Italja*[63] tikkonċerna l-wiri ta' kurċifissi fi klassijiet ta' skola statali. Omm ilmentat li l-preżenza ta' kurċifissi fil-klassijiet tal-iskola statali li kienu jattendu wliedha kienet tikser il-prinċipju tas-sekulariżmu li abbażi tiegħu hija xtaqet teduka lil uliedha. L-Awla Manja tal-QEDB iddeċidiet li kien f'idejn l-istat, bħala parti mill-funzjonijiet tiegħu f'relazzjoni mal-edukazzjoni u t-tagħlim, li jiddeċiedi jekk il-kurċifissi għandhomx ikunu preżenti fil-klassijiet tal-iskejjel statali, u li dan waqa' fi ħdan l-ambitu tat-tieni sentenza tal-Artikolu 2 tal-Protokoll

62 Ara l-każistika rilevanti tal-QEDB: QEDB, *Kjeldsen, Busk Madsen u Pedersen vs Id-Danimarka*, Nru 5095/71, 5920/72 u 5926/72, 7 ta' Diċembru 1976; QEDB, *Valsamis vs Il-Greċja*, Nru 21787/93, 18 ta' Diċembru 1996; QEDB, *Folgerø u Oħrajn vs In-Norveġja* [GC], Nru 15472/02, 29 ta' Ġunju 2007; QEDB, *Hasan u Eylem Zengin vs It-Turkija*, Nru 1448/04, 9 ta' Ottubru 2007; QEDB, *Lautsi u Oħrajn vs L-Italja* [GC], Nru 30814/06, 18 ta' Marzu 2011.

63 QEDB, *Lautsi u Oħrajn vs L-Italja* [GC], Nru 30814/06, 18 ta' Marzu 2011.

Nru 1 tal-KEDB. Il-Qorti argumentat li fil-prinċipju din id-deċiżjoni taqa' fi ħdan il-marġni ta' diskrezzjoni tal-istat konvenut, u li m'hemm l-ebda kunsens Ewropew fuq il-preżenza ta' simboli reliġjużi fi skejjel statali. Huwa minnu li l-preżenza ta' kurċifissi fi klassijiet ta' skejjel statali – simbolu li bla dubju jirreferi għall-Kristjaneżmu – jagħti prominenza viżibbli fl-ambjent tal-iskola għar-reliġjon tal-maġġoranza tal-pajjiż. Madankollu, din mhijiex suffiċjenti fiha nnifisha biex tindika proċess ta' indottrinazzjoni min-naħa tal-istat konvenut. Fil-fehma tal-QEDB, kurċifiss fuq ħajt huwa essenzjalment simbolu passiv li ma jistax jitqies li għandu influwenza fuq l-istudenti meta kkumparat mad-diskors jew parteċipazzjoni f'attivitajiet reliġjużi. Għaldaqstant, l-Awla Manja kkonkludiet li, fid-deċiżjoni jekk jinżammux il-kurċifissi fil-klassijiet tal-iskejjel statali li jattendu t-tfal tar-rikorrenti, l-awtoritajiet aġixxew fil-limiti tal-marġni ta' diskrezzjoni tagħhom u b'hekk irrispettaw id-dritt tal-ġenituri biex jassiguraw l-edukazzjoni u t-tagħlim f'konformità mal-konvinzjonijiet reliġjużi u filosofiċi tagħhom.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 14 (2) tas-CRC jeħtieġ li l-Istati Partijiet jirrispettaw id-drittijiet u d-dmirijiet tal-ġenituri li jiggwidaw lit-tfal tagħhom fil-mod kif huma jeżerċitaw il-libertà tal-ħsieb, tal-kuxjenza u tar-reliġjon b'mod konsistenti mal-kapaċitajiet li jevolvu tat-tfal. B'hekk, għall-kuntrarju tal-Artikolu 14 (3) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, s-CRC tiffoka fuq l-eżerċitar tal-libertà tat-tifel jew tifla stess. Taħt is-CRC, il-ġenituri għandhom id-dritt li jipprovdu gwida u direzzjoni mhux skont il-konvinzjonijiet tagħhom stess, iżdaa skont il-konvinzjonijiet imħaddna mit-tfal. Il-kliem tal-Artikolu 14 (2) tas-CRC huwa konformi mal-kunċett ġenerali tas-CRC tar-responsabbiltajiet tal-ġenituri: li r-responsabbiltajiet tal-ġenituri għandhom ikunu eżerċitati b'mod konsistenti mal-kapaċitajiet li jevolvu tat-tfal (Artikolu 5 tas-CRC), u bbażati fuq l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 18 (1) tas-CRC).

2.3. Libertà tal-espressjoni u tal-informazzjoni

Punti ewlenin

- Kemm il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali u l-KEDB jiggarantixxu d-dritt tal-libertà tal-espressjoni, li tinkludi d-dritt li wieħed ikollu opinjoni u li jirċievi u jagħti informazzjoni u ideat mingħajr interferenza minn awtoritajiet pubbliċi.
- Id-dritt tal-libertà ta' informazzjoni ma jinkludix id-dritt għal aċċess għar-rekords tal-kura tat-tfal.
- Li tagħti aċċess għar-rekords tal-kura tat-tfal dipendenti fuq il-kunsens tal-kontributur tal-informazzjoni jista' jkun kompatibbli mal-Artikolu 8 (id-dritt li tirrispetta l-ħajja privata u familjari) tal-KEDB, sakemm awtorità indipendenti għandha l-aħħar kelma fuq id-deċiżjoni dwar jekk għandux jingħata aċċess.

Taħt id-dritt tal-UE, id-dritt tal-libertà tal-espressjoni jinkludi l-libertà li wieħed ikollu opinjoni u li jirċievi u jagħti informazzjoni u ideat mingħajr interferenza minn awtorità pubblika irrispettivament mill-fruntieri (Artikolu 11 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-libertà tal-espressjoni hija garantita mill-Artikolu 10 tal-KEDB u tista' tkun limitata biss jekk il-limitazzjoni hija preskritta bil-liġi, issegwi wieħed mill-għanijiet leġittimi tal-Artikolu 10 (2) u hija neċessarja f'soċjetà demokratika.

Fil-każistika tagħha, il-QEDB enfasizzat li "[l]ibertà tal-espressjoni tikkostitwixxi waħda mill-fondazzjonijiet essenzjali ta' soċjetà [demokratika], waħda mill-kundizzjonijiet bażiċi tal-progress tagħha u għall-iżvilupp ta' kull raġel [...] mhijiex applikabbli biss għal 'informazzjoni' jew 'ideat' li jintlaqgħu tajjeb jew meqjusa bħala offensiva jew bħala materja ta' indifferenza, imma wkoll dawk li joffendu, jixxokkjaw jew jiddisturbaw l-Istat jew kwalunkwe settur tal-popolazzjoni"[64].

64 Ara, pereżempju, QEDB, *Handyside vs Ir-Renju Unit*, Nru 5493/72, 7 ta' Diċembru 1976, para. 49.

Eżempju: F'*Handyside vs Ir-Renju Unit*[65], il-QEDB sabet li projbizzjoni imposta mill-awtoritajiet fuq ktieb jismu *Little Red School Book* kienet skont l-eċċezzjoni stabbilita fl-Artikolu 10 (2) tal-KEDB fuq il-protezzjoni tal-morali. Il-kawża tittratta d-dritt li tiġi rċevuta informazzjoni xierqa għall-età u l-maturità tat-tfal – aspett tad-dritt tal-libertà tal-espressjoni li huwa partikolarment rilevanti għat-tfal. Il-ktieb, li kien tradott mid-Daniż, inkiteb għal tfal f'età tal-iskola u qajjem mistoqsijiet dwar għadd ta' normi soċjali, li jinkludi s-sesswalità u d-drogi. Iż-żgħażagħ setgħu jinterpretaw ċerti siltiet tal-ktieb fi stadju kritiku fl-iżvilupp tagħhom bħala inkoraġġiment biex ifittxu attivitajiet prekoċi li jagħmlulhom ħsara jew anki biex jikkommettu ċerti reati kriminali. Għalhekk, skont il-QEDB, l-imħallfin kompetenti Ingliżi "kienu intitolati, fl-eżerċitar tad-diskrezzjoni tagħhom, li fil-ħin rilevanti jaħsbu li l-ktieb kien se jkollu effetti dannużi fuq il-morali ta' ħafna tfal u addolexxenti li jaqrawh"[66].

Każijiet oħra tat-tfal li jirreferu għall-Artikolu 10 tal-KEDB jikkonċernaw id-dritt ta' aċċess għal informazzjoni tat-tfal f'istituzzjonijiet ta' kura.

Eżempju: Il-każ *Gaskin vs Ir-Renju*[67] jikkonċerna persuna li kienet tpoġġiet f'istituzzjoni ta' kura għall-biċċa l-kbira ta' tfulitu, f'liema perjodu l-awtoritajiet lokali żammew rekords kunfidenzjali. Dawn inkludew diversi rapporti minn professjonisti mediċi, għalliema tal-iskejjel, uffiċjali tal-pulizija u tal-probation, ħaddiema soċjali, viżitaturi tas-saħħa, foster parenrs u persunal fi skejjel residenzjali. Meta r-rikorrent ipprova jikseb aċċess għal dawk ir-rekords bl-għan li jipproċedi għal danni personali kontra l-awtorità lokali, ġie miċħud. Il-kunfidenzjalità ta' dawk ir-rekords kienet ġustifikata fl-interess pubbliku għat-tħaddim xieraq tas-servizz tal-kura tat-tfal, li jkunu pperikolati jekk dawk li jikkontribwixxu għar-rekords isibuha diffiċli li jgħidu l-affarijiet kif inhuma fir-rapporti tagħhom fil-futur. Il-QEDB aċċettat li persuni li kienu taħt ħarsien statali bħala tfal kellhom interess vitali "li jirċievu l-informazzjoni neċessarja biex ikunu jafu u jifhmu t-tfulija u l-iżvilupp bikri tagħhom"[68]. Filwaqt li jeħtieġ li tkun iggarantita l-kunfidenzjalità tar-rekords pubbliċi, sistema bħal dik Brittanika, li għamlet l-aċċess għar-rekords dipendenti fuq il-kunsens tal-kontributur, tista' fil-prinċipju

65 *Ibid.*

66 *Ibid.*, para. 52.

67 QEDB, *Gaskin vs Ir-Renju Unit*, Nru 10454/83, 7 ta' Lulju 1989.

68 *Ibid.*, para. 49.

tkun kompatibbli mal-Artikolu 8 tal-KEDB jekk l-interessi tal-individwu li jkun qed ifittex aċċess għar-rekords ikunu żgurati meta l-kontributur tar-rekords ma kienx disponibbli jew irrifjuta l-kunsens b'mod skorrett. F'dak il-każ, awtorità indipendenti għandha finalment tiddeċiedi jekk għandux jingħata aċċess. L-ebda proċedura bħal din ma kienet disponibbli għar-rikorrent fil-każ preżenti u l-Qorti sabet ksur tad-drittjiet tar-rikorrent taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB. Madankollu, il-QEDB ma sabet l-ebda ksur tal-Artikolu 10 tal-KEDB, tenniet li d-dritt tal-libertà li tirċievi informazzjoni tipprojbixxi gvern milli jirrestrinġi persuna milli tirċievi informazzjoni li oħrajn jixtiequ jew lesti li jagħtu, imma ma tobbligax stat li jagħti l-informazzjoni inkwistjoni lill-individwu.

2.4. Id-dritt li wieħed jinstema'

Punti ewlenin

- Taħt id-dritt tal-UE, it-tfal għandhom id-dritt li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament. L-opinjonijiet tagħhom għandhom jittieħdu f'kunsiderazzjoni fuq materji li jikkonċernawhom skont l-età u l-maturità tagħhom.
- Taħt il-KEDB, m'hemm ebda rekwiżit assolut li tifel jew tifla jinstemgħu fil-qorti. Jekk dan għandux isir jew le għandu jiġi evalwat fid-dawl taċ-ċirkostanzi speċifiċi ta' kull każ u jiddependi mill-età u l-maturità tat-tifel jew tifla.
- Taħt id-dritt tan-NU, id-dritt tat-tfal li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament fil-materji kollha li jaffettwawhom ġie rikonoxxut bħala wieħed mill-prinċipji ġenerali tal-Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 24 (1) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jipprovdi li t-tfal jistgħu jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament, u li dawk l-opinjonijiet jistgħu jittieħdu f'kunsiderazzjoni fuq materji li jikkonċernawhom skont l-età u l-maturità tagħhom. Din id-dispożizzjoni hija ta' applikabbiltà ġenerali, u mhijiex restritta għal kawzi partikolari. Il-QtĠ-UE interpretat is-sens ta' din id-dispożizzjoni flimkien mar-Regolament Brussell II bis.

Eżempju: *Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz*[69] tikkonċerna t-teħid ta' tifla minn Spanja għall-Ġermanja bi ksur ta' deċiżjonijiet dwar il-kustodja. Il-QtĠ-UE kienet mistoqsija jekk il-qorti Ġermaniża (jiġifieri l-qorti tal-pajjiż fejn ittieħdet it-tifla) tistax topponi l-ordni ta' infurzar tal-qorti Spanjola (il-pajjiż tal-oriġini) fuq il-bażi li t-tifla ma kinitx instemgħet, biex b'hekk kien hemm ksur tal-Artikolu 42 (2) (a) tar-Regolament Nru 2201/2003 (Brussell II bis) u l-Artikolu 24 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali. It-tifla opponiet li tmur lura meta esprimiet l-fehmiet tagħha fi proċedimenti quddiem il-qorti Ġermaniża. Il-QtĠ-UE rraġunat li mhuwiex dritt assolut li jinstemgħu t-tfal, imma li jekk il-qorti tiddeċiedi li dan huwa meħtieġ, għandha toffri lit-tfal opportunità ġenwina u effettiva sabiex jesprimu l-opinjonijiet tagħhom. Sostniet ukoll li d-dritt li t-tfal jiġu mismugħa, kif provdut fil-Karta u r-Regolament Brussell II bis, jirrikjedi proċeduri u kundizzjonijiet legali li jippermettu lit-tfal jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament biex ikunu disponibbli għalihom, u lill-qorti biex tikseb dawk l-opinjonijiet. Il-qorti trid tieħu wkoll il-miżuri kollha xierqa sabiex torganizza dawn is-seduti, fir-rigward tal-aħjar interessi tat-tfal u ċ-ċirkostanzi ta' kull każ individwali. Madankollu, skont id-deċiżjoni tal-QtĠ-UE, l-awtoritajiet tal-pajjiż fejn ittieħdet it-tifla (il-Ġermanja) ma setgħux jopponu r-ritorn tat-tifla fuq il-bażi ta' ksur tad-dritt tas-smigħ fil-pajjiż tal-oriġini (Spanja).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB ma tinterpretax id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja (Artikolu 8 tal-KEDB) bħala li dejjem jeħtieġ is-smigħ tat-tfal fil-qorti. Bħala regola ġenerali, huwa f'idejn il-qrati nazzjonali biex jevalwaw il-provi quddiemhom, inklużi l-mezzi użati biex jaċċertaw il-fatti rilevanti. Il-qrati domestiċi mhumiex dejjem meħtieġa li jisimgħu lil tifel jew tifla fil-qorti fuq kwistjoni ta' aċċess għal ġenitur li ma jkollux id-drittijiet tal-kustodja. Din il-kwistjoni għandha tiġi evalwata fid-dawl taċ-ċirkostanzi speċifiċi ta' kull każ, b'kunsiderazzjoni għall-età u l-maturità tat-tifel jew tifla inkwistjoni. Barra dan, il-QEDB ta' spiss tiżgura, taħt il-parti proċedurali tal-Artikolu 8, li l-awtoritajiet ħadu l-passi xierqa biex jakkumpanjaw id-deċiżjonijiet tagħhom bis-salvagwardji meħtieġa.

69 QtĠ-UE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz*, 22 ta' Diċembru 2010, ara wkoll it-Taqsima 5.4, li tiddiskuti aktar dettalji ta' din id-deċiżjoni u l-operazzjoni tar-regolament Brussell II bis.

Eżempju: Fil-kawża *Sahin vs Il-Ġermanja*[70], l-omm ipprojbixxiet kull kuntatt bejn ir-rikorrent u bintu ta' erba' snin. Il-qorti reġjonali Ġermaniża ddeċidiet li jekk il-missier jingħata aċċess għal bintu, dan jista' jkun ta' dannu għat-tifla minħabba t-tensjonijiet serji bejn il-ġenituri. Għamlet hekk mingħajr ma semgħet jekk it-tifla riditx tkompli tara lil missierha jew le. Fuq il-kwistjoni dwar is-smigħ tat-tifla fil-qorti, il-QEDB irreferiet għall-ispjegazzjoni tal-espert quddiem il-qorti reġjonali fil-Ġermanja. Wara diversi laqgħat mat-tifla, m'ommha u mar-rikorrent, l-espert ikkunsidra li l-proċess ta' interrogazzjoni tat-tifla seta' kien ta' riskju għaliha, u li dan ma setax jiġi evitat b'arranġamenti speċjali fil-qorti. Il-QEDB sabet li, f'dawn iċ-ċirkostanzi, ir-rekwiżiti proċedurali impliċiti fl-Artikolu 8 tal-KEDB – is-smigħ tat-tfal fil-qorti – ma kinux jammontaw għall-obbligu li jsiru mistoqsijiet diretti lit-tifla dwar ir-relazzjoni tagħha ma' missierha.

Eżempju: F'*Sommerfield vs Il-Ġermanja*[71], bint ir-rikorrent, li kellha 13-il sena, kienet esprimiet xewqa ċara li ma tarax lir-rikorrent u kienet għamlet hekk għal bosta snin. Il-qrati domestiċi kienu tal-opinjoni li jekk iġiegħeluha tara lir-rikorrent, dan kien ser jiddisturba b'mod serju l-bilanċ emozzjonali u psikoloġiku tagħha. Il-QEDB aċċettat li l-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni pprovda lill-applikant bil-protezzjoni meħtieġa tal-interessi tiegħu[72].

Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal tittratta d-dritt tat-tfal li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom b'mod ħieles[73]. Din il-konvenzjoni timmira li tippromwovi d-drittijiet tat-tfal billi tagħtihom drittijiet proċedurali speċifiċi f'kawżi bejn familji quddiem awtorità ġudizzjarja, b'mod partikolari għal kawżi li jinvolvu l-eżerċizzju ta' responsabbiltajiet tal-ġenituri, bħal residenza u aċċess għat-tfal. L-Artikolu 3 tal-konvenzjoni jagħti lit-tfal id-dritt li jkunu infurmati u li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom f'kawżi bħala dritt proċedurali. Fl-Artikolu 4, it-tfal jingħataw id-dritt li japplikaw għall-ħatra ta' rappreżentant speċjali fi proċeduri quddiem awtorità ġudizzjarja li tkun taffettwahom. F'konformità mal-Artikolu 6, l-awtoritajiet għandhom jiżguraw li t-tifel

70 QEDB, *Sahin vs Il-Ġermanja* [GC], Nru 30943/96, 8 ta' Lulju 2003, para. 73. Fuq l-aspett speċifiku li l-qrati nazzjonali jassessjaw l-evidenza li kisbu, kif ukoll ir-rilevanza tal-evidenza li l-konvenut qed ifittex li japprova, ara wkoll QEDB, *Vidal vs Il-Belġju*, Nru 12351/86, 22 ta' April 1992, para. 33.

71 QEDB, *Sommerfield vs Il-Ġermanja* [GC], Nru 31871/96, 8 ta' Lulju 2003.

72 *Ibid.*, para. 72 u 88.

73 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal, CETS Nru 160, 1996.

jew tifla jkunu rċevew l-informazzjoni rilevanti kollha, jikkonsultawhom personalment, jekk xieraq, u jħallu lit-tifel jew tifla jesprimu l-fehmiet tagħhom.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 12 (1) tas-CRC jafferma li tifel jew tifla li jkunu kapaċi jifformaw l-opinjonijiet tagħhom għandhom id-dritt li jesprimu dawn l-opinjonijiet b'mod ħieles f'kull kwistjoni li taffettwahom. L-opinjonijiet tat-tifel jew tifla għandhom jingħataw kunsiderazzjoni xierqa skont l-età u l-maturità tagħhom. Barra minn hekk, l-Artikolu 12 (2) tas-CRC, jippreskrivi li t-tfal għandhom jingħataw l-opportunità li jinstemgħu fi kwalunke proċediment ġudizzjarju u amministrattiv li jaffettwahom, jew direttament, jew permezz ta' rappreżentant jew korp xieraq, b'mod konsistenti mar-regoli proċedurali tal-liġi nazzjonali.

Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal saħaq li l-Istati Partijiet għandhom jew jiggarantixxu dan id-dritt direttament, jew jadottaw jew jirrevedu l-liġijiet biex dan id-dritt ikun jista' jitgawda bis-sħiħ mit-tifel jew tifla[74]. Barra minn hekk, għandhom jiżguraw li t-tfal jirċievu l-informazzjoni u l-pariri kollha meħtieġa sabiex jieħdu deċiżjoni fl-aħjar interessi tagħhom. Il-kumitat jinnota wkoll li t-tfal għandhom dritt li ma jeżerċitawx dan id-dritt; li tesprimi l-opinjonijiet hija għażla, mhux obbligu.

2.5. Id-dritt għal-libertà ta' għaqda u ta' assoċjazzjoni

Punti ewlenin

- Kemm il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali kif ukoll il-KEDB jiggarantixxu l-libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni paċifika.
- Dan id-dritt jippermetti u jipproteġi lill-individwi biex isegwu l-għanijiet tagħhom ma' ħaddieħor.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 12 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jipprovdi li kulħadd għandu dritt għal-libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni paċifika

74 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal, *Kumment Ġenerali Nru 14 (2013) dwar id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija (art. 3, para. 1)*, CRC/C/GC/14, 29 ta' Mejju 2013.

fuq kull livell, b'mod partikolari fuq materji politiċi, trejdjunjonisti u ċiviċi. Din timplika d-dritt ta' kulħadd li jifforma u jingħaqad ma' trejdjunjins għall-protezzjoni tal-interessi tagħhom.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 11 (1) tal-KEDB jiggarantixxi d-dritt għal-libertà ta' għaqda u assoċjazzjoni soġġett għar-restrizzjonijiet tal-Artikolu 11 (2).

Il-QEDB espliċitament affermat id-dritt tat-tfal li jattendu laqgħat f'postijiet pubbliċi. Kif innutat il-Qorti fi *Christian Democratic People's Party vs Il-Moldova*, imur kontra l-libertà ta' għaqda tal-ġenituri u t-tfal jekk dawn ma jitħallewx jattendu avvenimenti, b'mod partikolari biex jipprotestaw kontra politiki talgvern fuq l-edukazzjoni.

Taħt id-dritt internazzjonali, tfal individwali kif ukoll organizzazzjonijiet tat-tfal jistgħu joqogħdu fuq il-protezzjoni offruta mill-Artikolu 15 tas-CRC, li fih id-dritt tal-libertà ta' assoċjazzjoni u ta' għaqda paċifika. Varjetà kbira ta' forom ta' assoċjazzjoni li fihom huma involuti t-tfal ġew iggarantiti protezzjoni internazzjonali bbażata fuq din id-dispożizzjoni.

3 Ugwaljanza u nondiskriminazzjoni

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, Titlu III (Ugwaljanza), inklużi l-Artikoli 20 (ugwaljanza quddiem il-liġi), 21 (nondiskriminazzjoni) u 23 (ugwaljanza bejn l-irġiel u n-nisa)	Ugwaljanza u nondiskriminazzjoni	KEDB, l-Artikolu 14, Protokoll Nru 12 tal-KEDB, l-Artikolu 1 (nondiskriminazzjoni) ESC, l-Artikolu E (nondiskriminazzjoni)
Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza Razzjali (2000/43/KE)	Nondiskriminazzjoni bbażata fuq razza u oriġini etnika	QEDB, *D.H. u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka* [GC], Nru 57325/00, 2007 (tqegħid tat-tfal Roma fi skejjel speċjali) QEDB, *Oršuš u Oħrajn vs Il-Kroazja*, Nru 15766/03, 2010 (klassijiet Roma biss fi skejjel primarji) Konvenzjoni Qafas għall-Ħarsien tal-Minoranzi Nazzjonali (FCNM), Artikoli 4 u 12
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 45 (libertà ta' moviment u ta' residenza) QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 2004 (drittijiet ta' residenza għal ġenituri ċittadini ta' pajjiż terz)	Nondiskriminazzjoni bbażata fuq in-nazzjonalità u l-istat ta' immigrazzjoni	QEDB, *Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*, Nru 5335/05, 2011 (miżati tal-iskola għal residenti temporanji) FCNM, Artikoli 4 u 12, para. 3
Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi (2000/78/KE)	Nondiskriminazzjoni bbażata fuq l-età	KEDB, l-Artikolu 14; Protokoll Nru 12 tal-KEDB, l-Artikolu 1 (nondiskriminazzjoni)
QtĠ-UE, C-303/06, *S. Coleman vs Attridge Law u Steve Law* [GC], 2008	Nondiskriminazzjoni bbażata fuq raġunijiet protetti oħrajn	QEDB, *Fabris vs Franza* [GC], Nru 16574/08, 2013 (drittijiet tal-wirt għal tfal li jitwieldu barra ż-żwieġ)

Il-libertà mid-diskriminazzjoni hija waħda mill-prinċipji bażiċi ta' soċjetà demokratika. Kemm l-UE kif ukoll il-KtE kienu strumentali fl-interpretazzjoni ta' dan il-prinċipju. L-istituzzjonijiet tal-UE adottaw serje ta' direttivi li huma ferm rilevanti fil-kwistjonijiet tat-tfal. Il-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB) żviluppat korp sostanzjali ta' każistika fuq il-libertà mid-diskriminazzjoni taħt l-Artikolu 14 tal-KEDB fuq il-projbizzjoni tad-diskriminazzjoni, flimkien ma' artikoli oħrajn tal-Konvenzjoni.

Il-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali (ECSR) jikkunsidra l-funzjoni tal-Artikolu E tal-Karta Soċjali Ewropea (ESC) fuq nondiskriminazzjoni bħala simili għal dak tal-Artikolu 14 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB): m'għandha ebda eżistenza indipendenti u għandha tkun ikkombinata ma' waħda mid-dispożizzjonijiet sostantivi tal-ESC[75].

Dan il-kapitolu jindirizza l-prinċipji tal-ugwaljanza u nondiskriminazzjoni, b'fokus fuq dawk ir-raġunijiet fejn ġiet żviluppatta każistika speċifika għat-tfal. Jipprovdi informazzjoni ġenerali fuq il-liġi Ewropea tan-nondiskriminazzjoni (Taqsima 3.1), imbagħad jippreżenta l-kwistjoni tal-ugwaljanza u d-diskriminazzjoni tat-tfal fuq bażi tal-oriġini etnika (Taqsima 3.2) nazzjonalità u l-istat ta' immigrazzjoni (Taqsima 3.3) età (Taqsima 3.4), u raġunijiet protetti oħrajn, li jinkludu s-sess, il-lingwa u l-identità personali (Taqsima 3.5).

3.1. Il-liġi Ewropea tan-nondiskriminazzjoni

Punti ewlenin

- Id-dritt tal-UE u l-KtE jipprojbixxu d-diskriminazzjoni għal raġunijiet ta' sess, razza, kulur, oriġini etnika jew soċjali, fatturi ġenetiċi, lingwa, reliġjon jew twemmin, l-opinjoni politika jew kwalunkwe opinjoni oħra, appartenenza għal minoranza nazzjonali, proprjetà, twelid, diżabilità, età jew orjentazzjoni sesswali[76].
- Meta l-QEDB tistabbilixxi li persuni ġew trattati b'mod differenti f'sitwazzjoni simili b'mod rilevanti, tinvestiga jekk hemmx ġustifikazzjoni oġġettiva jew raġonevoli. Jekk le, tikkonkludi li t-trattament kien diskriminatorju, bi ksur tal-Artikolu 14 tal-KEDB fuq il-projbizzjoni tad-diskriminazzjoni.

75 ECSR, *Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) vs Franza*, Ilment Nru 26/2004, 15 ta' Ġunju 2005, para. 34.

76 Għal ħarsa ġenerali lejn il-liġi Ewropea tan-nondiskriminazzjoni, kif ikkostitwita mid-direttivi tal-UE dwar in-nondiskriminazzjoni u l-Art. 14 tal-Protokoll 12 tal-KEDB, ara: FRA u QEDB (2011), u l-każistika aġġornata tagħha Lulju 2010 – Diċembru 2011.

Taħt id-dritt tal-UE, il-projbizzjoni tad-diskriminazzjoni tal-Artikolu 21 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali hija prinċipju indipendenti li tapplika wkoll għal sitwazzjonijiet mhux koperti bi kwalunkwe dispożizzjoni tal-Karta. Ir-raġunijiet li espliċitament jipprojbixxu d-diskriminazzjoni f'din id-dispożizzjoni jinkludu s-sess, ir-razza, il-kulur, l-oriġini etnika jew soċjali, il-fatturi ġenetiċi, il-lingwa, ir-reliġjon jew twemmin, l-opinjoni politika jew kwalunkwe opinjoni oħra, l-appartenenza għal minoranza nazzjonali, il-proprjetà, it-twelid, id-diżabilità, l-età jew l-orjentazzjoni sesswali. B'kuntrast, l-Artikolu 19 tat-TFUE jkopri biss ir-raġunijiet ta' sess, oriġini tar-razza jew etnika, reliġjon jew twemmin, diżabilità, età u orjentazzjoni sesswali.

Diversi direttivi tal-UE jipprojbixxu diskriminazzjoni fl-oqsma tal-impjieg, is-sistema tal-ħarsien u prodotti u servizzi, li lkoll huma potenzjalment rilevanti għat-tfal. Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/78/KE, li tistabbilixxi qafas ġenerali għat-trattament ugwali fl-impjieg u x-xogħol (Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi)[77], tipprojbixxi diskriminazzjoni għal raġunijiet ta' reliġjon jew twemmin, diżabilità, età u orjentazzjoni sesswali. Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/43/KE, li timplimenta l-prinċipju tat-trattament ugwali bejn il-persuni irrespettivament mill-oriġini razzjali jew etnika (Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza Razzjali), tipprojbixxi diskriminazzjoni fuq bażi ta' razza jew etniċità mhux biss fil-kuntest tal-impjiegi u aċċess għall-prodotti u servizzi, imma wkoll b'rabta mas-sistema tal-benefiċċji soċjali (inklużi l-ħarsien soċjali, is-sigurtà soċjali u l-kura tas-saħħa) u għall-edukazzjoni[78]. Iktar direttivi implimentaw il-prinċipju tat-trattament ugwali bejn l-irġiel u n-nisa fuq materji ta' impjieg u xogħol (Direttiva dwar l-Ugwaljanza bejn is-Sessi)[79] u fl-aċċess għal u l-provvista tal-prodotti u servizzi (Id-Direttiva dwar is-Sessi u l-prodotti u s-servizzi)[80].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-projbizzjoni tad-diskriminazzjoni tapplika għall-eżerċitar ta' kwalunkwe drittijiet u libertajiet sostantivi stipulati fil-KEDB (Artikolu 14), kif ukoll għall-eżerċitar ta' kwalunkwe dritt iggarantit taħt il-liġi domestika jew fi kwalunkwe att minn awtorità pubblika (Artikolu 1 tal-Protokoll

---

77 Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/78/KE, ĠU 2000 L 303. L-istrumenti legali kollha tal-UE huma disponibbli fuq il-portal online tal-UE li jagħti aċċess għad-dritt tal-UE eur-lex: http://eur-lex.europa.eu/homepage.html.

78 Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/43/KE tad-29 ta' Ġunju 2000 li timplimenta l-prinċipju tat-trattament ugwali bejn il-persuni irrespettivament mill-oriġini razzjali jew etnika, ĠU 2000 L 180, 29 ta' Gunju 2000.

79 Id-Direttiva 2006/54/KE (riformulazzjoni), ĠU 2006 L 204.

80 Id-Direttiva tal-Kunsill 2004/113/KE, ĠU 2004 L 373, p. 37.

Nru 12 għall-KEDB). Madankollu, il-Protokoll 12, huwa ta' applikabbiltà limitata, minħabba li ġie ratifikat biss minn numru żgħir ta' pajjiżi u l-ebda każijiet relatati mat-tfal m'għadhom ġew deċiżi fuq il-bażi tiegħu. Id-dispożizzjonijiet stipulati fiż-żewġ strumenti jinkludu lista mhux eżawrjenti ta' raġunijiet li jipprojbixxu d-diskriminazzjoni: is-sess, ir-razza, il-kulur, il-lingwa, ir-reliġjon, l-opinjoni politika jew opinjoni oħra, l-oriġini nazzjonali jew soċjali, l-assoċjazzjoni ma' minoranza nazzjonali, il-proprjetà, it-twelid jew status ieħor. Fejn il-QEDB ssib li persuni f'sitwazzjonijiet simili b'mod rilevanti ġew trattati differenti, tinvestiga jekk din tistax tkun ġustifikata oġġettivament jew raġonevolment[81].

L-Artikolu E tal-ESC jinkludi wkoll lista mhux eżawrjenti ta' raġunijiet li jipprojbixxu d-diskriminazzjoni: ir-razza, il-kulur, is-sess, il-lingwa, ir-reliġjon, l-opinjoni politika jew opinjoni oħra, l-estrazzjoni nazzjonali jew oriġini soċjali, l-assoċjazzjoni ma' minoranza nazzjonali, jew it-twelid. L-appendiċi ta' dan l-artikolu jikkjarifika li t-trattament differenzjat ibbażat fuq ġustifikazzjoni oġġettiva u raġonevoli jinkludi l-ħtieġa ta' ċerta età jew kapaċità għal xi forom ta' edukazzjoni[82] – u li għalhekk din mhijiex diskriminatorja.

Taħt l-Artikolu 4 tal-Konvenzjoni Qafas għall-Ħarsien ta' Minoranzi Nazzjonali[83] (FCNM), l-Istati Parti jiggarantixxu lil persuni li jappartjenu għal minoranzi nazzjonali d-dritt għal ugwaljanza quddiem il-liġi u protezzjoni ugwali bil-liġi, u jipprojbixxu diskriminazzjoni bbażata fuq l-appartenenza għal minoranza nazzjonali. Fejn ikun meħtieġ, jintrabtu wkoll li jadottaw miżuri adegwati biex jippromwovu, fl-oqsma kollha ta' ħajja ekonomika, soċjali, politika u kulturali, ugwaljanza sħiħa u effettiva bejn persuni li jappartjenu għal minoranza nazzjonali u dawk li jappartjenu għall-maġġoranza.

It-taqsimiet li jsegwu janalizzaw raġunijiet speċifiċi ta' diskriminazzjoni li ġew ippruvati li huma ta' rilevanza partikolari għat-tfal.

81 Għal ħarsa ġenerali tal-każistika tal-QEDB, ara FRA u QEDB (2011), u l-każistika aġġornata tagħha Lulju 2010 – Diċembru 2011.

82 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Karta Soċjali Ewropea (riveduta) (1996) Rapport ta' Spjegazzjoni, para. 136.

83 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Qafas għall-Ħarsien tal-Minoranzi Nazzjonali (FCNM), CETS Nru 157, 1995.

3.2. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq razza jew oriġini etnika

Punti ewlenin

- Ir-razza u l-oriġini etnika huma raġunijiet ipprojbiti ta' diskriminazzjoni.
- Kemm l-UE u l-KtE jittrattaw diskriminazzjoni tar-Roma fl-oqsma tal-edukazzjoni, l-impjiegi, il-kura tas-saħħa u l-akkomodazzjoni.
- Ir-rappreżentanza żejda jew is-segregazzjoni ta' tfal li jappartjenu għal grupp etniku speċifiku fi skejjel u klassijiet speċjali jistgħu ikunu biss ġustifikati oġġettivament jekk salvagwardji xierqa li jirreferu t-tfal għal dawn l-iskejjel jew klassijiet jidħlu fis-seħħ.

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva dwar l-Ugwaljanz bejn ir-Razez tipprojbixxi diskriminazzjoni fuq il-bażi ta' razza u etniċità mhux biss fil-kuntest ta' impjiegi u prodotti u servizzi, imma wkoll fl-aċċess għas-sistema tal-ħarsien, edukazzjoni u sigurtà soċjali. Ir-Roma, bħala grupp etniku partikolarment imdaqqas u vulnerabbli, jaqa' perfettament fi ħdan l-ambitu tad-direttiva. Element ewlieni tal-inizjattiva biex tiġi indirizzata d-diskriminazzjoni kontra r-Roma fuq livell tal-UE kien l-adozzjoni ta' Qafas tal-UE għal Strateġiji Nazzjonali għall-Integrazzjoni tar-Roma sal-2020[84]. Din ġiet segwita mill-monitoraġġ annwali tal-Kummissjoni Ewropea tal-istrateġiji nazzjonali żviluppati mill-Istati Membri tal-UE. Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza bejn ir-Razez tkopri minn tal-inqas erba' oqsma ewlenin li huma importanti għat-tfal Roma: l-edukazzjoni, l-impjiegi, il-kura tas-saħħa u l-akkomodazzjoni. Il-kisba ta' ugwaljanza sħiħa fil-prattika tista' f'ċerti ċirkostanzi tiġġustifika azzjoni pożittiva speċifika għar-Roma, b'mod partikolari f'dan l-erba' oqsma ewlenin[85].

84 Il-Kummissjoni Ewropea (KE) (2011), *Qafas tal-UE għal Strateġiji Nazzjonali għall-Integrazzjoni tar-Roma sal-2020: Komunikazzjoni mill-Kummissjoni lill-Parlament Ewropew, lill-Kunsill, lill-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew u lill-Kumitat tar-Reġjuni*,, COM (2011) 173 finali, Brussell, 5 ta' April 2011.

85 Il-Kummissjoni Ewropea (2014), *Rapport Konġunt dwar l-applikazzjoni tad-Direttiva tal-Kunsill 2000/43/KE tad-29 ta' Ġunju 2000 li timplimenta l-prinċipju tat-trattament ugwali bejn il-persuni irrespettivament mill-oriġini tar-razza jew etniċità u tad-Direttiva tal-Kunsill 2000/78/KE tas-27 ta' Novembru 2000 li tistabbilixxi qafas ġenerali għall-ugwaljanza fit-trattament fl-impjieg u fix-xogħol*, Rapport tal-Kummissjoni lill-Parlament Ewropew u lill-Kunsill, COM(2014) 2 finali, Brussell, 17 ta' Jannar 2014.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB iddeċidiet f'diversi kawżi importanti dwar it-trattamenti differenzjali tat-tfal Roma fis-sistema edukattiva. Dawn il-kawżi kienu analizzati taħt l-Artikolu 12 meħud flimkien mal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 għall-KEDB. Il-QEDB sostniet li r-rappreżentanza żejda jew s-segregazzjoni tat-tfal Roma fi skejjel u klassijiet speċjali setgħu jkunu ġustifikati oġġettivament biss jekk jiddaħħlu fis-seħħ salvagwardji xierqa sabiex it-tfal jiġu rreferuti għal dawn l-iskejjel jew klassijiet, bħal testijiet imfassla speċifikament għat-tfal Roma u sensittivi għall-ħtiġijiet tagħhom; evalwazzjoni xierqa u monitoraġġ tal-progress biex l-integrazzjoni fi klassijiet ordinarji ssir hekk kif id-diffikultajiet fit-tagħlim ikunu ġew rimedjati; u miżuri pożittivi biex jindirizzaw id-diffikultajiet fit-tagħlim. Fin-nuqqas ta' miżuri mhux segregati effettivi, ma setax jiġi ġġustifikat li tittawwal is-segregazzjoni edukattiva tat-tfal Roma fi skola tradizzjonali bi programm regolari[86].

Eżempju: F'*D.H u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka*[87], il-QEDB sabet li numru sproporzjonat ta' tfal Roma kienu mqiegħda fi skejjel speċjali għal tfal b'diffikultajiet fit-tagħlim mingħajr ġustifikazzjoni. Il-Qorti kienet imħassba dwar il-kurrikulu aktar bażiku offrut f'dawn l-iskejjel u s-segregazzjoni li kkawżat is-sistema. B'hekk, it-tfal Roma rċevew edukazzjoni li kompliet żiedet id-diffikultajiet tagħhom u kkompromettiet l-iżvilupp sussegwenti pesonali tagħhom minflok ma għenithom jintegraw fis-sistema tal-edukazzjoni tradizzjonali u jiżviluppaw il-ħiliet li jiffaċilitawlhom ħajjithom fost il-popolazzjoni maġġoritarja. Konsegwentement, il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 12 tal-KEDB flimkien mal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB.

Eżempju: F'*Oršuš u Oħrajn vs Il-Kroazja*[88], il-QEDB eżaminat l-eżistenza ta' klassijiet Roma biss fi skejjel ordinarji primari. Bħala kwistjoni ta' prinċipju, li temporanjament tqiegħed tfal fi klassi separata minħabba l-għarfien inadegwat tagħhom tal-lingwa ta' struzzjoni ma titqisx diskriminatorja. Li jitqiegħdu fi klassijiet b'dak il-mod jista' jitqies bħala adattament tas-sistema edukattiva għall-ħtiġijiet speċjali tat-tfal b'diffikultajiet fil-lingwa. Madankollu, malli dan it-tqegħid fi klassijiet jaffettwa lil membri ta' grupp etniku speċifiku b'mod sproporzjonat jew esklużiv, iridu jiġu stab-

86 QEDB, *Lavida u Oħrajn vs Il-Greċja*, Nru 7973/10, 30 ta' Mejju 2013 (disponibbli bil-Franċiż).

87 QEDB, *D.H. u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka* [GC], Nru 57325/00, 13 ta' Novembru 2007, para. 206-210.

88 QEDB, *Oršuš u Oħrajn vs Il-Kroazja* [GC], Nru 15766/03, 16 ta' Marzu 2010, para. 157.

biliti salvagwardji. Għat-tqegħid inizzjali fi klassi separata, il-QEDB nnutat li t-tqegħid ma kienx parti minn prattika ġenerali biex jindirizza l-problemi tat-tfal b'għarfien inadegwat ta' lingwa, u li ma kien sar ebda ttestjar speċifiku tat-tfal fuq l-għarfien tal-lingwa. Fir-rigward tal-kurrikulu offrut lilhom, xi tfal ma kienu offruti ebda programm speċifiku (i.e., lezzjonijiet speċjali tal-lingwa) biex jakkwistaw il-ħiliet tal-lingwa neċessarji fl-iqsar żmien possibbli. La kien hemm proċedura ta' trasferiment u lanqas ta' monitoraġġ fis-seħħ biex jiżguraw it-trasferiment immedjat u awtomatiku għall-klassijiet imħallta hekk kif it-tfal Roma jiksbu profiċjenza adegwata fil-lingwa. Konsegwentement, il-QEDB sabet li din kienet bi ksur tal-Artikolu 14 tal-KEDB flimkien mal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1.

L-ECSR jikkunsidra li, anki jekk politiki edukazzjonali tat-tfal Roma jistgħu jkunu akkumpanjati bi strutturi flessibbli biex jissodisfaw id-diversità tal-grupp u jistgħu jieħdu f'kunsiderazzjoni l-fatt li xi gruppi għandhom stil ta' ħajja itineranti jew semi-itineranti, m'għandux ikun hemm skejjel separati għat-tfal Roma[89].

Taħt l-Artikolu 4 (2) u (3) FCNM, miżuri speċjali adottati biex jippromwovu l-ugwaljanza effettiva ta' persuni li jappartjenu lil minoranzi nazzjonali m'għandhomx jitqiesu bħala diskriminatorji. Skont l-Artikolu 12 (3) FCNM, l-Istati Partijiet barra dan jimpenjaw ruħhom espressament biex jippromwovu opportunitajiet ugwali għall-aċess għall-edukazzjoni fil-livelli kollha għall-persuni li jappartjenu għal minoranzi nazzjonali. Il-Kumitat Konsultattiv fuq l-FCNM eżamina regolarment l-aċċess ugwali għall-edukazzjoni tat-tfal Roma b'konformità ma' din id-dispożizzjoni[90].

89 ECSR, Karta Soċjali Ewropea (riveduta) – Konklużjonijiet 2003 (Il-Bulgarija), Art. 17, para. 2, p. 53.

90 Ara Kunsill tal-Ewropa, Kumitat Konsultattiv fuq l-FCNM, *Kummentarju dwar l-Edukazzjoni taħt il-qafas tal-Konvenzjoni għal-Protezzjoni ta' Minoranzi Nazzjonali* (2006), ACFC/25DOC(2006)002.

3.3. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq in-nazzjonalità u l-istatus ta' immigrazzjoni

Punti ewlenin

- Il-protezzjoni kontra diskrimazzjoni bbażata fuq nazzjonalità hija ta' ambitu aktar limitat taħt id-dritt tal-UE milli taħt id-dritt tal-KtE.
- Taħt id-dritt tal-UE, il-protezzjoni kontra diskriminazzjoni bbażata fuq nazzjonalità hija mogħtija biss lil ċittadini ta' Stati Membri tal-UE, kif stabbilit fl-Artikolu 45 (libertà ta' moviment u r-residenza) tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali.
- Il-KEDB tiggarantixxi t-tgawdija tad-drittijiet lill-persuni kollha fil-ġurisdizzjoni ta' stat membru.

Taħt id-dritt tal-UE, il-protezzjoni kontra diskriminazzjoni bbażata fuq nazzjonalità hija partikolarment prominenti fil-kuntest tal-moviment liberu tal-persuni. Ċittadini ta' pajjiżi terzi (i.e. persuni li huma ċittadini ta' stat li mhux membru tal-UE) jgawdu dritt għal trattament ugwali f'bejn wieħed u ieħor l-istess żoni bħal dawk koperti bid-direttivi nondiskrimintatorji meta jikkwalifikaw bħala "residenti għat-tul". Biex tikkwalifika hekk, id-Direttiva taċ-Ċittadini ta' Pajjiżi Terzi tirrikjedi, fost kundizzjonijiet oħrajn, perjodu ta' ħames snin ta' residenza legali[91]. Minbarra dan, id-Direttiva 2003/86/KE fuq id-dritt ta' riunifikazzjoni tal-familja (Id-Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja)[92] tippermetti liċ-ċittadini ta' pajjiżi terzi li legalment joqogħdu fi Stat Membru li magħhom jingħaqdu membri tal-familja, taħt ċerti kundizzjonijiet (ara wkoll it-Taqsima 9.5).

Eżempju: Il-kawża *Chen*[93] tikkonċerna l-mistoqsija dwar jekk it-tifla ta' ċittadin ta' pajjiż terz kellhiex id-dritt li tgħix f'wieħed mill-Istati Membri tal-UE meta twieldet fi Stat Membru differenti u kellha ċittadinanza ta' dan

91 Id-Direttiva 2003/109/KE tat-23 ta' Jannar 2004 li tikkonċerna l-istat ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi li jkunu residenti għat-tul, ĠU 2004 L 16, p. 44.

92 Id-Direttiva 2003/86/KE tat-3 ta' Ottubru 2003 dwar id-dritt ta' riunifikazzjoni tal-familja, ĠU 2003 L 251, p. 12.

93 QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 19 ta' Ottubru 2004.

tal-aħħar. Ommha, li kienet dipendenti fuqha, kienet ċittadina ta' pajjiż terz. Il-QtĠ-UE ddeterminat li, meta Stat Membru jimponi rekwiżiti fuq individwi li qed ifittxu ċittadinanza, u dawn jintlaħqu, m'hemmx il-fakultà għal Stat Membru differenti li mbagħad jisfida dak il-jedd meta l-omm u l-minuri japplikaw għal residenza. Il-QtĠ-UE kkonfermat li Stat Membru ma jistax jirrifjuta dritt ta' residenza lil ġenitur li jkun jieħu ħsieb tifel jew tifla b'ċittadinanza tal-UE, peress li dan ineħħi kull effett utli tad-dritt ta' residenza tat-tifel jew tifla.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-KEDB tiggarantixxi t-tgawdija tad-drittijiet lil dawk kollha li jgħixu taħt il-ġurisdizzjoni ta' stat membru, kemm jekk huma ċittadini u kemm jekk le, inkluż dawk li jgħixu barra mit-territorju nazzjonali, f'żoni taħt il-kontroll effettiv ta' stat membru. Fir-rigward tal-edukazzjoni, il-QEDB b'hekk issostni li trattament differenzjali fuq raġunijiet ta' nazzjonalità u status ta' immigrazzjoni jistgħu jammontaw għal diskriminazzjoni.

Eżempju: *Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*[94] jikkonċerna l-kwistjoni dwar ċittadini barranin b'nuqqas ta' permess għal residenza permanenti li jridu jħallsu miżati tal-iskola għall-edukazzjoni sekondarja tagħhom. Bħala kwistjoni ta' prinċipju, il-marġni normalment wiesgħa ta' diskrezzjoni f'każijiet ta' miżuri ġenerali ta' strateġiji ekonomiċi u soċjali kienu meħtieġa li jkunu kwalifikati fil-qasam ta' edukazzjoni, għal żewġ raġunijiet:

- id-dritt għall-edukazzjoni jgawdi protezzjoni diretta taħt il-KEDB;
- l-edukazzjoni hija tip partikolari ħafna ta' servizz pubbliku, li sservi funzjonijiet wiesgħa tas-soċjeta.

Skont il-QEDB, il-marġni ta' diskrezzjoni tiżdied mal-livell ta' edukazzjoni, bi proporzjon invers għall-importanza ta' dik l-edukazzjoni għal dawk ikkonċernati u għas-soċjetà ġenerali. Jiġifieri, filwaqt li miżati (aktar għoljin) għall-edukazzjoni primarja għall-barranin huma diffiċli biex tiġġustifikahom, jistgħu jkunu ġġustifikati bis-sħiħ f'livell universitarju. Minħabba l-importanza tal-edukazzjoni sekondarja għall-iżvilupp personali, u għall-integrazzjoni soċjali u professjonali, skrutinju aktar strett tal-proporzjonalità tat-trattament differenzjali japplika għal dak il-livell ta' edukazzjoni. Il-Qorti kkjarifikat li ma ħadet l-ebda pożizzjoni fuq jekk stat huwiex intitolat li

94 QEDB, *Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*, Nru 5335/05, 21 ta' Ġunju 2011, para. 60.

jċaħħad lill-immigranti irregolari kollha mill-benefiċċji edukattivi li jipprovdi liċ-ċittadini u lil ċerti kategoriji limitati ta' barranin. Fil-valutazzjoni taċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, hija sabet li l-ebda "kunsiderazzjoni marbuta mal-ħtieġa li jitwaqqaf jew jitreġġa' lura l-fluss tal-immigrazzjoni illegali" ma kien japplika. L-rikorrenti ma kinux ippruvaw jabbużaw mis-sistema edukattiva Bulgara, minħabba li ġew joqogħdu l-Bulgarija ta' età żgħira ħafna wara ż-żwieġ ta' ommhom ma' Bulgaru, jiġifieri ma kellhom ebda għażla ħlief li jmorru skola fil-Bulgarija. Għaldaqstant kien hemm ksur tal-Artikolu 14 tal-KEDB flimkien mal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB.

3.4. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq l-età

Punt ewlieni

- Taħt id-dritt tal-UE u l-KEDB, diskriminazzjoni għal raġunijiet ta' età hija pprojbita.

Taħt id-dritt tal-UE, il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali fl-Artikolu 21 espliċitament issemmi l-"età" bħala raġuni li fuqha hija pprojbita d-diskriminazzjoni. L-Artikolu 24 jinkludi d-drittijiet tat-tfal fost id-drittijiet fundamentali protetti. Taħt il-leġiżlazzjoni tal-UE attwali fuq in-nondiskriminazzjoni, il-protezzjoni mid-diskriminazzjoni fuq bażi tal-età hija aktar limitata mill-protezzjoni fuq bażi ta' razza u etniċità jew fuq bażi ta' sess. L-età bħalissa hija protetta biss fil-kuntest ta' aċċess għall-impjiegi, b'mod simili għall-orjentazzjoni sesswali, id-diżabilità u r-reliġjon u t-twemmin.

Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi hija applikabbli għat-tfal li huma legalment intitolati għaliex-xogħol. Filwaqt li l-Konvenzjoni ta' Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xogħol li tikkonċerna l-Età Minima għad-Dħul fl-Impjieg[95], irratifikata mill-Istati Membri kollha, stabbiliet età minima ta' 15-il sena, differenzi rigward din l-età minima jippersistu fost l-Istati Membri tal-UE[96]. Skont

95 Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xogħol (ILO) (1973), il-Konvenzjoni dwar l-Età Minima għad-Dħul fl-Impjieg, Nru 138.

96 Netwerk Ewropew ta' Esperti Legali fil-qasam nondiskriminatorju, O'Dempsey, D. u Beale, A. (2011), *Age and Employment*, Kummissjoni Ewropea, Direttorat Ġenerali għall-Ġustizzja, Il-Lussemburgu, Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

l-Artikolu 6 tad-Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi, l-Istati Membri jistgħu jipprovdu ġustifikazzjonijiet għad-differenzi fit-trattament għal raġunijiet ta' età. Dawn id-differenzi ma jikkostitwux diskriminazzjoni jekk ikunu ġġustifikati oġġettivament u raġonevolment b'għan leġittimu, u jekk il-mezzi biex jinkiseb dak l-għan ikunu xierqa u neċessarji. Fir-rigward ta' tfal u żgħażagħ, dawk id-differenzi fit-trattament jistgħu, pereżempju, jinkludu l-istabbiliment ta' kundizzjonijiet speċjali għal aċċess għal impjieg u taħriġ vokazzjonali, impjiegi u xogħol, biex jippromwovu l-integrazzjoni vokazzjonali tagħhom jew jiżguraw il-protezzjoni tagħhom.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 14 tal-KEDB u l-Artikolu 1 tal-Protokoll għall-KEDB ma jsemmux espliċitament l-"età" fil-lista tar-raġunijiet li jipprojbixxu d-diskriminazzjoni. Madankollu, il-QEDB eżaminat kwistjonijiet ta' diskriminazzjoni bbażata fuq l-età b'rabta ma' diversi drittijiet protetti mill-KEDB, u b'hekk impliċitament analizzat l-età bħala inkluża fost "status ieħor". F'*D.G. vs L-Irlanda*[97] u *Bouamar vs Il-Belġju*[98], pereżempju, il-QEDB sabet li kien hemm differenza fit-trattament bejn adulti u tfal fis-sistemi ġudizzjarji tal-pajjiżi rispettivi rigward id-detenzjoni, rilevanti għall-applikazzjoni tal-Konvenjoni. Id-differenza fit-trattament irriżultat mill-għan punittiv tad-detenzjoni fir-rigward tal-adulti u mill-għan preventiv tiegħu fir-rigward tat-tfal. B'hekk, il-Qorti aċċettat l-"età" bħala raġuni possibbli għad-diskriminazzjoni.

3.5. Nondiskriminazzjoni bbażata fuq raġunijiet protetti oħrajn

Punt ewlieni

- Raġunijiet oħra għad-diskriminazzjoni, bħad-diżabilità u t-twelid, ġew indirizzati fil-ġurisprudenza Ewropea marbuta mat-tfal.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 21 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jipprojbixxi wkoll id-diskriminazzjoni bbażata fuq raġunijiet partikolarment rilevanti għat-tfal, bħas-sess, il-karatteristiċi ġenetiċi, il-lingwa, id-diżabilità jew l-orjentazzjoni sesswali. Għall-inqas għad-diżabilità, il-QtĠ-UE aċċettat

97 QEDB, *D.G. vs L-Irlanda*, Nru 39474/98, 16 ta' Mejju 2002 (ara wkoll it-Taqsima 11.2.2).

98 QEDB, *Bouamar vs Il-Belġju*, Nru 9106/80, 29 ta' Frar 1988 (ara wkoll it-Taqsima 11.2.2).

li d-dritt tal-UE jipproteġi wkoll kontra 'l hekk imsejħa "diskriminazzjoni b'assoċjazzjoni", i.e. diskriminazzjoni kontra persuna li hija assoċjata ma' oħra li għandha l-karatteristika protetta (bħall-omm ta' tifel jew tifla b'diżabilitajiet).

Eżempju: F'*S. Coleman vs Attridge Law u Steve Law*[99], il-QtĠ-UE nnutat li d-Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi tinkludi ċerti dispożizzjonijiet iddisinjati biex jakkomodaw speċifikament il-ħtiġijiet tad-diżabilitajiet tal-persuni. Madankollu, din ma twassalx għall-konklużjoni li l-prinċipju tat-trattament ugwali stabbilit fid-direttiva għandu jkun interpretat strettament bħala li jipprojbixxi biss diskriminazzjoni diretta għal raġunijiet ta' diżabilità u li tirrelata esklussivament ma' persuni b'diżabilitajiet. Skont il-QtĠ-UE, din id-direttiva ma tapplikax għal kategorija ta' persuni partikolari imma għan-natura vera tad-diskriminazzjoni. Interpretazzjoni li tillimita l-applikazzjoni tagħha għal persuni b'diżabilitajiet iċċaħħad lid-direttiva minn element importanti ta' effettività tagħha u tnaqqas il-protezzjoni li hija maħsuba li tiggarantixxi. Il-QtĠ-UE kkonkludiet li d-direttiva għandha tkun interpretata bit-tifsira li l-projbizzjoni ta' diskriminazzjoni diretta stipulata fiha mhijiex limitata għal persuni b'diżabilitajiet. Konsegwentement, meta min iħaddem ikun tratta lil impjegat li ma kellux diżabilità b'mod inqas favorevoli minn impjegat ieħor f'sitwazzjoni komparabbli, fuq il-bażi tad-diżabilità ta' wild l-ewwel impjegat, li kellu r-responsabbiltà ewlenija biex jieħu ħsieb lil dak il-wild, dak it-trattament kien kontra l-projbizzjoni tad-diskriminazzjoni diretta stipulata mid-direttiva.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB trattat id-diskriminazzjoni kontra t-tfal f'diversi sitwazzjonijiet barra minn dawk li diġà ssemmew, bħad-diskriminazzjoni bbażata fuq il-lingwa[100] jew l-affiljazzjoni[101].

Eżempju: F'*Fabris vs Franza*[102], ir-rikorrent ilmenta li ma setax jibbenefika minn liġi introdotta fl-2001 li tagħti lit-tfal "imwielda minn adulterju" drittijiet ta' wirt identiċi għal dawk ta' tfal leġittimi, għaddiet liġi wara s-sentenza tal-QEDB f'*Mazurek vs Franza*[103] fl-2000. Il-Qorti sostniet li l-għan

99 QtĠ-UE, C-303/06, *S. Coleman vs Attridge Law u Steve Law* [GC], 17 ta' Lulju 2008.

100 QEDB, *Kawża "li tirrelata ma' ċerti aspetti tal-liġi dwar l-użu tal-lingwa fl-edukazzjoni fil-Belġju" vs Il-Belġju*, Nru 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 u 2126/64, 23 ta' Lulju 1968.

101 QEDB, *Fabris vs Franza* [GC], Nru 16574/08, 7 ta' Frar 2013.

102 *Ibid.*

103 QEDB, *Mazurek vs Franza*, Nru 34406/97, 1 ta' Frar 2000.

leġittimu li jipproteġi d-drittijiet tal-wirt ta' ħut ir-rikorrent minn missier differenti ma kienx jegħleb it-talba tiegħu għal sehem mill-proprjetà ta' ommu. F'dan il-każ, id-differenza fit-trattament kienet diskriminatorja, minħabba li ma kellhiex ġustifikazzjoni oġġettiva u raġonevoli. Il-Qorti sabet li kienet qed tikser l-Artikolu 14 tal-KEDB flimkien mal-Artikolu 1 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB[104].

Għal tfal b'diżabilità, l-ECSR iddeċieda li fl-applikazzjoni tal-Artikolu 17 (2) tal-ESC, huwa aċċettabbli li ssir distinzjoni bejn tfal b'diżabilitajiet u dawk mingħajrhom. Madankollu, għandha tkun in-norma li t-tfal b'diżabilitajiet jiġu integrati fi skejjel tradizzjonali, li fihom isiru arranġamenti li jilqgħu għall-bżonnijiet speċjali tagħhom, u l-iskejjel speċjalizzati għandhom ikunu l-eċċezzjoni[105]. Minbarra dan, tfal li jattendu skejjel ta' edukazzjoni speċjali li jikkonformaw mal-Artikolu 17 (2) tal-ESC għandhom jingħataw struzzjoni u taħriġ suffiċjenti, biex proporzjonalment numru ekwivalenti ta' tfal fi skejjel speċjalizzati u fi skejjel tradizzjonali jlestu l-edukazzjoni tagħhom[106]. Id-drittijiet tat-tfal b'relazzjoni mal-edukazzjoni huma indirizzati iżjed fit-Taqsima 8.2.

Taħt id-dritt tan-NU, l-Artikolu 2 tas-CRC jipprojbixxi diskriminazzjoni kontra tfal fuq lista mhux eżawrjenti ta' raġunijiet, bit-"twelid" imniżżel speċifikament bħala wieħed minnhom. L-Artikolu 2 jipprovdi li:

1. L-Istati Partijiet għandhom jirrispettaw u jiżguraw id-drittijiet stabbiliti f'din il-Konvenzjoni għal kull tifel u tifla fil-ġurisdizzjoni tagħhom mingħajr ebda tip ta' diskriminazzjoni, irrispettivament mir-razza, il-kulur, is-sess, il-lingwa, ir-reliġjon, l-opinjoni politika jew ta' natura oħra, in-nazzjonalità, l-oriġini etnika jew soċjali, il-proprjetà, id-diżabilità, it-twelid jew status ieħor tat-tifel jew tifla jew tal-ġenituri jew tuturi legali tagħhom.

2. L-Istati Partijiet għandhom jieħdu l-miżuri kollha xierqa biex jiżguraw li t-tfal ikunu protetti kontra kull forma ta' diskriminazzjoni jew kastig fuq il-bażi tal-istatus, l-attivitajiet, l-opinjonijiet espressi jew it-twemmin tal-ġenituri, tuturi legali jew membri tal-familja tat-tfal.

104 QEDB, *Fabris vs Franza* [GC], Nru 16574/08, 7 ta' Frar 2013.

105 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) vs Franza*, Ilment Nru 13/2002, 4 ta' Novembru 2003.

106 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija*, Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008.

4
Kwistjonijiet ta' identità personali

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
	Reġistrazzjoni tat-twelid u dritt għal isem	QEDB, *Johansson vs Il-Finlandja*, Nru 10163/02, 2007 (rifjut mir-reġistrazzjoni ta' isem li ngħata qabel lil persuni oħrajn) FCNM, l-Artikolu 11 (id-dritt li tuża kunjom fil-lingwa oriġinali) Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), Artikolu 11 (3) (iż-żamma tal-isem oriġinali tat-tifel jew tifla adottat/a)
	Dritt għal identità personali	KEDB, l-Artikolu 6 (proċess ġust) u 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) QEDB, *Gaskin vs Ir-Renju Unit*, Nru 10454/83, 1989 (rifjut minn aċċess għar-rekords tal-kura tat-tfal) QEDB, *Mizzi vs Malta*, Nru 26111/02, 2006 (inabbiltà li tiġi sfidata paternità) QEDB, *Mennesson vs Franza*, Nru 65192/11, 2014 (surrogat mal-missier bijoloġiku bħala l-missier maħsub) QEDB, *Godelli vs L-Italja*, Nru 33783/09, 2012 (informazzjoni mhux identifikanti dwar l-omm tat-twelid) Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), Artikolu 22
	Is-Serq tal-Identità	QEDB, *K.U. vs Il-Finlandja*, Nru 2872/02, 2008 (reklam impoġġi fuq l-internet mingħajr l-għarfien tal-vittma)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 2004 (dritt ta' residenza għal min għandu r-responsabbiltà ewlenija biex jieħdu ħsieb lil tifel jew tifla, ċittadin tal-UE) QtĠ-UE C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano vs Office National de l'Emploi (ONEm)*, 2011 (dritt ta' residenza ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi bi tfal minorenni li jkunu ċittadini tal-UE)	Ċittadinanza	QEDB, *Genovese vs Malta*, Nru 53124/09, 2011 (ċaħda arbitrarja taċ-ċittadinanza lil tfal li jitwieldu barra ż-żwieġ) Konvenzjoni Ewropea dwar iċ-Ċittadinanza Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-prevenzjoni tal-apolidija fir-rigward tas-suċċessjoni ta' Stati
	Identità bħala membru ta' minoranza nazzjonali	FCNM, l-Artikolu 5 (1) (preżervazzjoni tal-elementi essenzjali tal-identità)

Kwistjonijiet ta' identità personali ġeneralment ma kinux indirizzati fuq livell tal-UE, fid-dawl tal-kompetenza limitata tal-UE f'dak il-qasam. Madankollu, il-QtĠ-UE inċidentalment iddeċidiet fuq id-dritt għal isem (partikolarment id-dritt l-isem li ġie rikonoxxut fi Stat Membru wieħed jiġi rikonoxxut ukoll f'oħrajn) mill-perspettiva tal-prinċipju tal-libertà ta' moviment. Aspetti ta' ċittadinanza u residenza ġew aġġudikati wkoll fid-dawl tal-Artikolu 20 tat-TFUE. Il-KtE, min-naħa l-oħra, b'mod partikolari permezz tal-każistika tal-QEDB, interpreta u żviluppa l-applikazzjoni ta' diversi drittijiet fundamentali fil-qasam tal-identità personali. B'hekk, bl-eċċezzjoni ta' diversi oqsma fejn ġew indirizzati kwistjonijiet ta' identità personali fuq livell tal-UE, it-taqsimiet li ġejjin jittrattaw biss id-dritt tal-KtE.

Dan il-kapitolu ma jirreferix għal dritt fundamentali speċifiku. Anzi, jipprovdi sezzjoni trażversali ta' kwistjonijiet ta' drittijiet fundamentali relatati mal-identità, bħar-reġistrazzjoni tat-twelid u d-dritt għal isem (Taqsima 4.1); id-dritt għal identità personali (Taqsima 4.2); serq tal-identità (Taqsima 4.4); id-dritt għaċ-ċittadinanza (Taqsima 4.5); u l-identità ta' tfal li jappartjenu lil minoranzi nazzjonali (Taqsima 4.6). Bosta kwistjonijiet relatati huma ttrattati f'kapitoli oħra, b'mod partikolari fir-rigward tal-abbuż sesswali (Taqsima 7.1.3) jew il-protezzjoni tad-data (Kapitolu 10). Uħud minn dawn id-drittijiet, bħad-dritt għal isem, ġew prinċipalment iddikjarati bħala drittijiet tal-ġenituri, imma l-approċċ

jista' faċilment jiġi traspost għat-tfal infushom, meta jitqiesu l-implikazzjonijet għad-drittijiet tagħhom stess.

4.1. Reġistrazzjoni tat-twelid u d-dritt għal isem

Punt ewlieni

- Ir-rifjut li jiġi rreġistrat isem li ma jkunx mhux adattat għat-tfal li diġà jkun ġie aċċettat jista' jikser l-Artikolu 8 tal-KEDB (id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja).

Bil-kontra tat-trattati tan-NU (eż. l-Artikolu 24 (2) tal-Patt Internazzjonali dwar id-Drittijiet Ċivili u Politiċi (ICCPR), l-Artikolu 7 (1) tas-CRC u l-Artikolu 18 tal-Kumitat dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità (CROD)), l-istrumenti Ewropej dwar id-drittijiet fundamentali ma jipprovdux espliċitament għad-dritt tar-reġistrazzjoni tat-twelid immedjatament wara t-twelid jew id-dritt għal isem mit-twelid.

Taħt id-dritt tal-UE, id-dritt għal isem ġie indirizzat mill-perspettiva tal-libertà ta' moviment. Il-QtĠ-UE ddeċidiet li l-libertà ta' moviment tipprekludi lil Stat Membru tal-UE milli jirrifjuta li jirrikonoxxi kunjom ta' tfal kif irreġistrat fi Stat Membru ieħor li tiegħu t-tfal ikollhom iċ-ċittadinanza tagħhom jew fejn ikunu twieldu jew għexu[107].

Taħt id-dritt tal-KtE, ir-rifjut tar-reġistrazzjoni tat-twelid tat-tfal jista' jqajjem kwistjoni taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

L-ewwel, il-QEDB sabet li l-isem bħala "mezz li jidentifika persuni fi ħdan il-familja tagħhom u l-komunità" jaqa' fl-ambitu tad-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u familjari kif stipulat fl-Artikolu 8 tal-KEDB[108]. L-għażla mill-ġenituri

107 Ara QtĠ-UE, C-148/-2, *Carlos Garcia Avello vs Stat Belġjan*, 2 ta' Ottubru 2003; QtĠ-UE, C-353/06, *Stefan Grunkin u Dorothee Regina Paul* [GC], 14 ta' Ottubru 2008.

108 QEDB, *Guillot vs Franza*, Nru 22500/93, 24 ta' Ottubru 1993, para. 21.

tal-isem[109] u l-kunjom[110] ta' wliedhom hija parti mill-ħajja privata tagħhom. Il-Qorti sostniet li r-rifjut ta' awtoritajiet statali li jirreġistraw l-isem magħżul abbażi tal-ħsara jew il-preġudizzju li l-isem jista' jikkawża lit-tifel jew tifla ma jmurx kontra l-Artikolu 8 tal-KEDB[111]. Madankollu, ir-rifjut li jiġi reġistrat isem li ma jkunx mhux xieraq għal tifel jew tifla u li diġà jkun ġie aċċettat jista' jikser l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*Johansson vs Il-Finlandja*[112], l-awtoritajiet irrifjutaw li jirreġistraw l-isem "Axl Mick", għaliex l-ortografija ma kinitx konformi mal-prattika tat-tismija Finlandiża. Il-QEDB aċċettat li kellha tingħata kunsiderazzjoni xierqa għall-aħjar interessi tat-tfal, u li l-preżervazzjoni u l-prattika tat-tismija nazzjonali kienet fl-interess tal-pubbliku. Madankollu, sabet, li l-isem ġie aċċettat għal reġistrazzjoni uffiċċjali f'każijiet oħra u b'hekk ma setax jitqies bħala mhux xieraq għat-tifel. Minħabba li l-isem kien diġà ġie aċċettat fil-Finlandja u ma kienx intqal li l-isem affettwa negattivament l-identità kulturali u lingwistika tal-istat, il-QEDB ikkonkludiet li l-kunsiderazzjonijiet tal-interess tal-pubbliku ma kienx jegħleb l-interess li t-tifel jiġi rreġistrat bl-isem magħżul. B'hekk il-Qorti sabet li kien hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Il-QEDB sabet ukoll li regola li tgħid li l-kunjom tar-raġel għandu jingħata lil tfal leġittimi fil-mument tar-reġistrazzjoni tat-twelid ma tiksirx fiha nnifisha l-KEDB. Madankollu, l-impossibiltà li tidderoga minn din ir-regola ġenerali nstabet li hija eċċessivament riġida u diskriminatorja għan-nisa, u b'hekk bi ksur tal-Artikolu 14, meħud flimkien mal-Artikolu 8 tal-KEDB[113].

L-Artikolu 11 tal-FCNM jipprovdi li kull persuna li tappartjeni għal minoranza nazzjonali għandha d-dritt li tuża kunjomu/ha (patronimu) u l-ewwel isem fil-lingwa minoritarja tiegħu/tagħha, kif ukoll id-dritt li jkun rikonoxxut uffiċjalment, għalkemm soġġett għal modalitajiet ipprovduti fis-sistema legali.

109 QEDB, *Johansson vs Il-Finlandja*, Nru 10163/02, 6 ta' Settembru 2007, para. 28; QEDB, *Guillot vs Franza*, Nru 22500/93, 24 ta' Ottubru 1993, para. 22.

110 QEDB, *Cusan u Fazzo vs L-Italja* [GC], Nru 77/07, 7 ta' Jannar 2014, para. 56.

111 QEDB, *Guillot vs Franza*, Nru 22500/93, 24 ta' Ottubru 1993, para. 27.

112 QEDB, *Johansson vs Il-Finlandja*, Nru 10163/02, 6 ta' Settembru 2007.

113 QEDB, *Cusan u Fazzo vs L-Italja* [GC], Nru 77/07, 7 ta' Jannar 2014, para. 67.

L-Artikolu 11 (3) tal-Konvenzjoni Ewropea Riveduta dwar l-Adozzjoni tat-Tfal tipprovdi l-possibbiltà għall-Istati Partijiet li jinżamm l-istess kunjom ta’ tfal adottati (Konvenzjoni dwar l-Adozzjoni)[114]. Din hija eċċezzjoni għall-prinċipju ġenerali li r-relazzjoni legali bejn it-tfal adottati u l-familja oriġinali tagħhom hija separata.

4.2. Dritt għal identità personali

Punti ewlenin

- Id-dritt li wieħed ikun jaf l-oriġini tiegħu jaqa’ taħt l-ambitu tal-ħajja privata tat-tfal.
- L-istabbiliment tal-paternità jeħtieġ bilanċ b’attenzjoni tal-interess tat-tfal li jkunu jafu l-identità tagħhom mal-interess tal-preżunt jew allegat missier, u mal-interess ġenerali.
- Twelid anonomu jista’ jkun permissibbli taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u familjari) sakemm it-tfal ikunu jistgħu ta’ mill-inqas jiksbu informazzjoni mhux identifikanti dwar l-omm u li jkun hemm possibbiltà li tinkiseb rinunzja ta’ kunfidenzjalità mill-omm.
- It-tfal adottati għandhom id-dritt li jaċċessaw informazzjoni dwar l-oriġini tagħhom. Il-ġenituri bijoloġiċi jistgħu jingħataw dritt legali biex ma jikxfux l-identità tagħhom, imma dan ma jammontax għal veto assolut.

Taħt id-dritt tal-KtE, skont il-QEDB, l-Artikolu 8 tal-KEDB jinkludi d-dritt għall-identità u l-iżvilupp personali. id-dettalji tal-identità personali u l-interess fil-“kisba ta’ informazzjoni neċessarja biex tiskopri l-verità li tikkonċerna l-aspetti importanti tal-identità personali ta’ xi ħadd, bħall-identità personali tal-ġenituri ta’ xi ħadd”[115] ġew ikkunsidrati rilevanti għall-iżvilupp personali. It-twelid u ċ-ċirkostanzi tat-twelid jiffurmaw parti mill-ħajja privata tat-tfal. “[I]nformazzjoni li tikkonċerna aspetti ferm personali tat-tfulija, l-iżvilupp u l-istorja ta’ [xi ħadd]” jistgħu jikkostitwixxu “sors prinċipali ta’ informazzjoni dwar is-snin imgħoddija u formattivi ta’ [xi ħadd]”, u b’hekk in-nuqqas ta’ aċċess għal dik l-informazzjoni għat-tfal tqajjem kwistjoni taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB[116].

114 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), CETS Nru 202, 2008.

115 QEDB, *Odièvre vs Franza* [GC], Nru 42326/98, 13 ta’ Frar 2003, para. 29.

116 QEDB, *Gaskin vs Ir-Renju Unit*, Nru 10454/83, 7 ta’ Lulju 1989, para. 36.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 8 tas-CRC jipprovdi għal livell għoli u ferm dettaljat ta' protezzjoni tad-dritt li tiġi ppreżervata l-identità ta' minuri. Dan jipproteġi kontra interferenza illegali bil-preżervazzjoni tal-identità, inkluża n-nazzjonalità, l-isem u r-relazzjonijiet familjari, kif rikonoxxuti bil-liġi. Jiggarantixxi wkoll "assistenza u protezzjoni xierqa" meta t-tfal ikunu mċaħħda illegalment minn xi wħud jew l-elementi kollha tal-identità tagħhom, bil-għan li terġa' tistabbilixxi dik l-identità malajr.

4.2.1. Stabbiliment tal-paternità

Taħt id-dritt tal-KtE, kien hemm ilmenti minn tfal lill-QEDB dwar l-impossibiltà li jiddeterminaw l-identità tal-missirijiet naturali tagħhom. Il-QEDB sostniet li d-determinazzjoni tar-relazzjoni legali bejn tifel jew tifla u l-allegat missier naturali kienet parti mill-ambitu tal-ħajja privata (l-Artikolu 8 tal-KEDB). L-affiljazzjoni hija aspett fundamentali tal-identità ta' xi ħadd[117]. L-interess tat-tifel jew tifla li jistabbilixxu l-paternità, madankollu, għandu jkun ibbilanċjat mal-interessi tal-preżunt missier kif ukoll mal-interess ġenerali. Tabilħaqq, l-interess ta' tifel jew tifla fiċ-ċertezza legali dwar l-affiljazzjoni paternali tagħhom ma jaqbiżx l-interess tal-missier li jirribatti l-preżunzjoni legali tal-paternità.

Eżempju: F'*Mikulić vs Il-Kroazja*[118], ir-rikorrenti twieldet barra ż-żwieġ u fetħet proċedimenti għall-istabbiliment tal-paternità kontra l-preżunt missier. Il-konvenut irrifjuta li jidher f'diversi okkażjonijiet għat-testijiet tad-DNA fuq ordni tal-qorti, li wassal għal dewmien bla bżonn tal-proċedimenti tal-paternità għal madwar ħames snin. Il-QEDB sostniet li jekk taħt il-liġi domestika l-allegati missirijiet ma setgħux jiġu mgiegħla jagħmlu testijiet mediċi, l-istati kellhom jipprovdu mezzi alternattivi biex jippermettu għall-identifikazzjoni ta' malajr tal-missirijiet naturali minn awtorità indipendenti. Hija sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB fil-każ tar-rikorrenti.

Eżempju: F'*Mizzi vs Malta*[119], il-preżunt missier ma setax jiċħad il-paternità ta' wild martu peress li kien għadda t-terminu preskritt ta' sitt xhur. Il-QEDB eżaminat il-każ kemm taħt l-Artikolu 6 (dritt għal proċess ġust) kif ukoll taħt l-Artikolu 8 (rispett għall-ħajja privata u familjari) tal-KEDB. Innutat li l-introduzzjoni ta' skadenza sa meta l-preżunt missier għandu

117 QEDB, *Mennesson vs Franza*, Nru 65192/11, 26 ta' Ġunju 2014, para. 96.
118 QEDB, *Mikulić vs Il-Kroazja*, Nru 53176/99, 7 ta' Frar 2002, para. 64-65.
119 QEDB, *Mizzi vs Malta*, Nru 26111/02, 12 ta' Jannar 2006.

> jieħu azzjoni ta' repudjazzjoni ta' wild hija mmirata biex tiżgura ċ-ċertezza legali u tipproteġi l-interess tal-wild li jkun jaf l-identità tiegħu/tagħha. Dawn l-għanijiet, madankollu, ma jaqbżux id-dritt tal-missier li jkollu l-opportunità li jiċħad il-paternità. L-impossibiltà prattika li tiċħad paternità mit-twelid f'dan il-każ poġġiet piż eċċessiv fuq il-preżunt missier, bi ksur tad-dritt tiegħu għall-aċċess għal qorti u proċess ġust kif stabbilit fl-Artikolu 6 tal-KEDB. Dan ukoll kien ta' interferenza sproporzjonata mad-drittijiet tiegħu taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB[120].

Xi kultant l-interessi tal-minuri li qed iffittex biex jaċċerta paternità u l-interessi tal-missier bijoloġiku jistgħu jiltaqgħu. Din seħħet f'sitwazzjoni fejn missier, minħabba n-nuqqas ta' kapaċità legali tiegħu, ma setax jippreżenta proċedimenti f'livell domestiku biex jistabbilixxi affilkazzjoni mal-wild tiegħu. Il-QEDB sabet li ma kienx fl-aħjar interessi ta' wild imwieled barra miż-żwieġ li missieru bijoloġiku ma setax jippreżenta proċedimenti sabiex tiġi stabbilita l-paternità tiegħu, u li b'hekk il-wild kien dipendenti bis-sħiħ fuq id-diskrezzjoni ta' awtoritajiet statali biex tiġi stabbilita l-affiljazzjoni tiegħu[121].

L-awtoritajiet jista' jkollhom obbligu pożittiv biex jintervjenu fi proċedimenti biex jistabbilixxu paternità fl-aħjar interessi tat-tfal meta r-rappreżentant legali (f'dan il-każ l-omm) tat-tifel jew tifla ma tkunx tista' tirrappreżenta b'mod xieraq lit-tifel jew tifla, pereżempju minħabba diżabilità serja[122].

Fir-rigward tal-każ speċifiku dwar rikonoxximent tal-affiljazzjoni bejn il-ġenituri maħsuba u t-tfal imwielda permezz ta' maternità surrogata, il-Qorti aċċettat fil-prinċipju li l-istati għandhom marġni wiesgħa ta' diskrezzjoni, minħabba li m'hemm l-ebda kunsens Ewropew dwar li jekk għandhiex tiġi permessa jew rikonoxxuta l-affiljazzoni f'arranġamenti ma' omm surrogata. Madankollu, il-fatt li l-affiljazzjoni hija aspett fundamentali tal-identità tat-tfal tnaqqas dak il-marġni ta' diskrezzjoni.

120 *Ibid.*, para. 112-114.

121 QEDB, *Krušković vs Il-Kroazja*, Nru 46185/08, 21 ta' Ġunju 2011, para. 38-41.

122 QEDB, *A.M.M. vs Ir-Rumanija*, Nru 2151/10, 14 ta' Frar 2012, para. 58-65 (disponibbli bil-Franċiż).

Eżempju: *Mennesson vs Franza*[123] jikkonċerna r-rifjut ta' awtoritajiet Franċiżi li jirreġistraw tfal imwielda permezz ta' maternità surrogata fl-Istati Uniti fir-reġistru tat-twelid Franċiż għal raġunijiet ta' politika pubblika. Il-QEDB ma sabet l-ebda ksur tad-dritt tar-rikorrent għar-rispett tal-ħajja tal-familja, bil-konklużjoni li bl-ebda mod ma kienu mċaħħda milli jgawdu l-ħajja tal-familja fi Franza, u li l-ostakli amministrattivi li jaf sabu ma wiċċhom ma kinux insuperabbli. Fir-rigward tad-dritt għar-rispett tal-ħajja privata tat-tfal, il-Qorti rabtet importanza kbira mal-aħjar interessi tagħhom. Hija enfasizzat b'mod partikolari li r-raġel li kien maħsub biex ikun reġistrat bħala missier it-tfal fiċ-ċertifikat kien ukoll il-missier bijoloġiku. Li tiġi miċħuda l-affiljazzjoni legali ta' tifel jew tifla meta tiġi stabbilita affiljazzjoni bijoloġika u meta l-ġenitur ikkonċernat jitlob rikonoxximent sħiħ ma tistax titqies li hija f'konformità mal-aħjar interessi tat-tfal. Il-Qorti b'hekk sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB fir-rigward tal-ilment tal-"ħajja privata" tat-tfal[124].

4.2.2. Stabbiliment tal-maternità: twelid anonimu

Taħt id-dritt tal-KtE, l-interess tat-tfal li jkunu jafu l-oriġini tagħhom, b'mod partikolari ta' ommhom, għandu jkun bilanċjat ma' interessi oħrajn privati u pubbliċi, bħall-interessi tal-familja jew familji involuti, l-interess pubbliku għall-prevenzjoni ta' aborti illegali, abbandun tat-tfal jew il-protezzjoni tas-saħħa. Każijiet fejn l-omm tat-twelid tiddeċiedi li tibqa' anonima, imma t-tifel jew tifla jkunu jistgħu ta' mill-inqas jiksbu informazzjoni mhux identifikanti dwar l-omm tat-twelid u t-tifel jew tifla ikollhom il-possibbiltà li jiksbu rinunzja tal-kunfidenzjalità mill-omm, jistgħu jkunu konformi mal-Artikolu 8 tal-KEDB[125].

Eżempju: F'*Godelli vs L-Italja*[126], ir-rikorrenti kienet abbandunata minn ommha mit-twelid, li ma tatx permess li tissemma fiċ-ċertifikat tat-twelid. Ir-rikorrenti ma setgħetx taċċessa informazzjoni mhux identifikanti dwar l-oriġini tagħha u lanqas setgħet tikseb żvelar tal-identità ta' ommha. Il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, għaliex l-istat ma laħaqx bilanċ bejn l-interessi kuntrastanti tal-omm tat-twelid u tat-tifla.

123 QEDB, *Mennesson vs Franza*, Nru 65192/11, 26 ta' Ġunju 2014.

124 *Ibid.*, para. 100; ara wkoll QEDB, *Labasse vs Franza*, Nru 65941/11, 24 ta' Ottubru 2014, para. 79.

125 QEDB, *Odièvre vs Franza* [GC], Nru 42326/98, 13 ta' Frar 2003, para. 48-49.

126 QEDB, *Godelli vs L-Italja*, Nru 33783/09, 25 ta' Settembru 2012, para. 58.

4.3. Stabbiliment tal-oriġini ta' persuna: adozzjoni

Id-dritt tat-tfal li jkunu jafu l-oriġini tagħhom kiseb prominenza partikolari fil-kuntest tal-adozzjoni. Il-garanziji sostantivi relatati mal-adozzjoni, barra mid-dritt wieħed ikun jaf l-oriġini tiegħu, jiġu trattati fit-Taqsima 6.3.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 22 (3) tal-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (riveduta) huwa dispożizzjoni pjuttost robusta dwar id-dritt tat-tfal adottati li jaċċessaw informazzjoni miżmuma mill-awtoritajiet dwar l-oriġini tagħhom. Dan jippermetti lill-Istati Partijiet jiggarantixxu dritt legali lill-ġenituri ta' oriġini biex ma jiżvelawx l-identità tagħhom, sakemm dan ma jammontax għal veto assolut. L-awtorità kompetenti għandha tkun tistà tiddetermina jekk tissuperax id-dritt tal-oriġini tal-ġenituri u tistax tiżvela informazzjoni identifikanti fid-dawl taċ-ċirkostanzi u d-drittijiet rispettivi involuti. Fil-każ ta' adozzjoni sħiħa, it-tifel jew tifla adottati għandhom ikunu jistgħu jiksbu ta' mill-inqas dokument li juri d-data u l-post tat-twelid[127].

Taħt id-dritt internazzjonali, il-Konvenzjoni tal-Aja dwar l-Adozzjoni bejn il-Pajjiżi tipprovdi għall-possibbiltà li tfal adottati jaċċessaw informazzjoni dwar l-identità tal-ġenituri tagħhom "taħt gwida xierqa", imma tħalliha f'idejn kull Stat Parti jekk jippermettihiex, jew le[128].

4.4. Is-Serq tal-Identità

Punt ewlieni

- Protezzjoni prattika u effettiva għandha tkun żgurata kontra s-serq tal-identità tat-tfal.

Is-serq tal-identità jikkonċerna sitwazzjonijiet fejn l-isem tat-tfal jintuża mingħajr ma jkunu jafu.

127 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), CETS Nru 202, 2008, Art. 22.

128 Il-Konferenza tal-Aja dwar id-Dritt Internazzjonali Privat, Il-Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal u l-Kooperazzjoni rigward l-Adozzjoni bejn il-Pajjiżi, 29 ta' Mejju 1993, Art. 30 (2).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB trattat serq tal-identità taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB fuq id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u familjari. Sostniet li l-istati huma obbligati li jiżguraw il-protezzjoni prattika u effettiva tat-tfal kontra s-serq tal-identità, u li l-istati għandhom jieħdu l-passi effettivi biex jidentifikaw u jressqu lil dawk responsabbli quddiem il-qorti[129].

Eżempju: F'*K.U. vs Il-Finlanda*[130], tpoġġa reklam fuq sit web tad-dating f'isem tifel ta' 12-il sena, mingħajr ma kien jaf. Isemmew l-età tiegħu, in-numru tat-telefon, id-deskrizzjoni fiżika u kellha link għal paġna tal-web li kien fiha stampa tiegħu. Ir-reklam kien ta' natura sesswali, u kien jissuġġerixxi li t-tifel kien qed ifittex relazzjoni intima ma' tifel tal-età tiegħu jew akbar, biex b'hekk tpoġġa fil-mira tal-pedofili. L-identità tal-persuna li poġġiet ir-reklam ma setgħetx tiġi akkwistata mill-fornitur tal-internet minħabba l-leġiżlazzjoni fis-seħħ. Il-QEDB sostniet li l-obbligu pożittiv taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB li mhux biss jiġu kriminalizzati r-reati imma wkoll biex jiġu investigati u mressqa quddiem il-qorti b'mod effettiv, jassumi importanza ikbar meta jkunu mhedda l-interessi fiżiċi u morali tat-tfal. F'dan il-każ, il-Qorti sabet li billi kien espost bħala mira għal approċċi pedofili fuq l-internet, l-interessi fiżiċi u morali tat-tifel kienu mhedda. Għaldaqstant kien hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Aspetti relatati mas-serq tal-identità huma relatati mill-qrib mal-pedopornografija u s-seduzzjoni tat-tfal. Dawn huma ttrattati fit-Taqsima 7.2.

4.5. Dritt għal ċittadinanza

Punti ewlenin

- Id-dritt ta' residenza fl-UE ta' tfal li huma ċittadini tal-UE m'għandux ikun imċaħħad minn kwalunkwe effett utli billi jkunu rifjutati drittijiet ta' residenza lill-ġenitur(i) tagħhom.
- Il-KEDB ma tiggarantix id-dritt ta' residenza, imma rifjut arbitrajru ta' ċittadinanza jista' jaqa' taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) minħabba l-impatt tiegħu fuq il-ħajja privata tal-individwu.

129 QEDB, *K.U. vs Il-Finlandja*, Nru 2872/02, 2 ta' Diċembru 2008, para. 49.

130 QEDB, *K.U. vs Il-Finlandja*, Nru 2872/02, 2 ta' Diċembru 2008.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 20 (1) tat-TFUE jagħti l-istat ta’ ċittadin tal-UE lil kull ċittadin ta’ Stat Membru tal-UE. Il-QtĠ-UE ddeċidiet dwar l-effettività tad-dritt ta’ residenza ta’ tfal li għandhom ċittadinanza tal-UE imma mhux in-nazzjonalità tal-Istat Membru tal-UE fejn joqogħdu. Dak li kien f’periklu kien ir-rifjut ta’ drittijiet għal residenza fl-UE lil ġenitur li kien it-tutur tal-minuri biċ-ċittadinanza tal-UE. Il-QtĠ-UE sostniet li r-rifjut tad-drittijiet ta’ residenza lil ġenitur li huwa l-kuratur primarju ta’ tifel jew tifla jċaħħad kwalunkwe effett utli tad-dritt ta’ residenza tat-tifel jew tifla. B’hekk, il-ġenitur li huwa l-kuratur primarju għandu d-dritt li joqgħod mat-tifel jew tifla fl-istat ospitanti[131]. Dawn l-aspetti huma indirizzati f’aktar dettall fit-Taqsima 9.5.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-KEDB ma tiggarantix id-dritt għal ċittadinanza[132]. Rifjut arbitrarju ta’ ċittadinanza, madankollu, jista’ jiġi fi ħdan l-ambitu tal-Artikolu 8 tal-KEDB minħabba l-impatt tiegħu fuq il-ħajja privata ta’ individwu, li jħaddan aspetti ta’ identità soċjali tat-tfal[133] – li hawnhekk jirreferi għall-identità t-tfal fis-soċjetà.

Eżempju: F’*Genovese vs Malta*, kienet miċħuda ċittadinanza Maltija lil tifel imwieled barra ż-żwieġ barra minn Malta lil omm mhux Maltija u missier Malti rikonoxxut ġudizzjarjament. Ir-rifjut taċ-ċittadinanza fih innifsu ma kienx imur kontra l-Artikolu 8 tal-KEDB. Iċ-ċaħda arbitrarja ta’ ċittadinanza għal raġunijiet ta’ twelid barra ż-żwieġ, madankollu, qajmet kwistjonijiet ta’ diskriminazzjoni. Trattament differenzjali arbitrarju fuq din il-bażi jeħtieġ raġunijiet b’saħħithom bħala ġustifikazzjoni. Fin-nuqqas ta’ dawk ir-raġunijiet, instab ksur tal-Artikolu 8 flimkien mal-Artikolu 14 tal-KEDB[134].

Tħassib ewlieni fid-dispożizzjonijiet tat-trattati dwar id-dritt li takkwista ċittadinanza huwa l-prevenzjoni tal-apolidija. Il-Konvenzjoni Ewropea dwar in-Nazzjonalità fiha dispożizzjonijiet dettaljati dwar l-akkwist legali ta’ nazzjonalità tat-tfal, u tirrestrinġi l-possibiltajiet li t-tfal jitilfu ċ-ċittadinanza[135]. Il-Konvenzjoni tal-KtE dwar il-Prevenzjoni tal-Apolidija fir-Rigward tas-Suċċessjoni ta’ Stati fiha l-obbligu li tipprevedi apolidija mat-twelid (Artikolu 10) u tipprovdi għad-dritt

131 QtĠ-UE, C-200/02, *Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department*, 19 ta’ Ottubru 2004, para. 45-46.

132 QEDB, *Slivenko u Oħrajn vs Il-Latvja* [GC], Deċiżjoni dwar l-ammissibbiltà, Nru 48321/99, 23 ta’ Jannar 2002, para. 77.

133 QEDB, *Genovese vs Malta*, Nru 53124/09, 11 ta’ Ottubru 2011, para. 33.

134 *Ibid.*, para. 43-49.

135 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar iċ-Ċittadinanza, CETS Nru 166, 1997, Art. 6 u 7.

tan-nazzjonalità tal-istat suċċessur f'każ ta' apolidija (Artikolu 2)[136]. L-Artikolu 12 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni Riveduta jtenni wkoll it-tħassib għall-prevenzjoni tal-apolidija; l-istati għandhom jiffaċilitaw l-akkwist tan-nazzjonalità tagħhom minn tfal adottati minn ċittadin jew ċittadina tagħhom, u t-telf ta' nazzjonalità b'konsegwenza ta' adozzjoni hija soġġetta għall-pusess jew l-akkwist ta' nazzjonalità oħra.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 7 tas-CRC jiggarantixxi d-dritt ta' akkwist ta' nazzjonalità, kif jaghmel l-Artikolu 24 (3) tal-ICCPR.

4.6. Identità tat-tfal b'appartenenza għal minoranzi nazzjonali

Punt ewlieni

- Tfal li jappartjenu għal minoranza nazzjonali għandhom id-dritt li jgawdu l-kultura tagħhom, li jħaddnu u jipprattikaw ir-reliġjon tagħhom u li jużaw il-lingwa tagħhom[137].

Taħt id-dritt tal-UE, ma ngħatat ebda attenzjoni partikolari għall-identità tat-tfal b'appartenenza għal minoranzi nazzjonali minn perspettiva ta' drittijiet fundamentali. Barra minn hekk, m'hemm l-ebda ġurisprudenza ewlenija fl-UE li żżid mal-istandards tal-KtE.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 5 (1) tal-FCNM espliċitament isemmi li Stati Partijiet jintrabtu li jippreżervaw l-elementi essenzjali tal-identità ta' persuni li jappartjenu għal minoranzi nazzjonali, i.e. ir-reliġjon, il-lingwa, it-tradizzjonijiet u l-wirt kulturali tagħhom. Ma hemm ebda dispożizzjoni speċifika għat-tfal fl-FCNM. Il-kwistjoni ta' lingwa fl-edukazzjoni hija ttrattata fit-Taqsima 8.2.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 30 tas-CRC jiggarantixxi lit-tfal li jappartjenu għal minoranza nazzjonali jew tfal indiġendi "li jgawdi l-kultura tagħhom stess, li jħaddnu u jipprattikaw ir-reliġjon tagħhom stess jew li jużaw il-lingwa tagħhom stess" f'komunità ma' nies oħra tal-grupp tagħhom.

---

136 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-prevenzjoni tal-apolidija fir-rigward tas-suċċessjoni ta' Stati, CETS Nru 200, 2006.

137 Fuq aspetti oħra ta' drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali, ara wkoll il-Kapitolu 8.

5
Il-ħajja tal-familja

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 7 (dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja)	**Id-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja**	KEDB, l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja)
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal) Regolament dwar il-Manteniment (4/2009)	**Id-dritt tat-tfal li jieħdu ħsiebhom il-ġenituri**	QEDB, *R.M.S. vs Spanja*, Nru 28775/12, 2013 (tiċħid ta' kuntatt mal-bint)
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (3) (id-dritt li żżomm kuntatt maż-żewġ ġenituri) Regolament Brussell II bis (2201/2003) Direttiva dwar il-Medjazzjoni (2008/52/KE)	**Id-dritt li żżomm kuntatt maż-żewġ ġenituri**	Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal
Id-Direttiva dwar Aċċess għall-Ġustizzja (2002/8/KE) (aċċess għall-ġustizzja f'tilwim transkonfinali)	**Separazzjoni bejn il-ġenituri**	QEDB, *Levin vs L-Iżvezja*, Nru 35141/06, 2012 (drittijiet dwar ir-restrizzjoni ta' kuntatt) QEDB, *Schneider vs Il-Ġermanja*, Nru 17080/07, 2011 (kuntatt bejn minuri u missier mhux rikonoxxut legalment) QEDB, *Sommerfield vs Il-Ġermanja* [GC], Nru 31871/96, 2003 (kuntatt bejn missier u bint) QEDB, *Mustafa u Armağan Akin vs It-Turkija*, Nru 4694/03, 2010 (kuntatt bejn l-aħwa wara l-għoti tal-kustodja) QEDB, *Vojnity vs L-Ungerija*, Nru 29617/07, 2013 (restrizzjoni fuq aċċess fuq il-bażi ta' konvinzjonijiet reliġjużi)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal) Ir-Regolament Brussell II bis (2201/2003) QtĠ-UE, C-211/10 PPU, *Doris Povse vs Mauro Alpago*, 2010 (Ċertifikat tal-Infurzar)	**Ħtif ta' tfal**	Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal QEDB, *Neulinger u Shuruk vs L-Iżvizzera* [GC], Nru 41615/07, 2010 (it-teħid tal-minuri minn ommu) QEDB, *X vs Il-Latvja* [GC], Nru 27853/09, 2013 (riskju gravi f'każ ta' ritorn tat-tfal taħt il-Konvenzjoni tal-Aja)

Il-liġi Ewropea – kemm tal-UE kif ukoll tal-KtE – tipprovdi għad-dritt tar-rispett għall-ħajja tal-familja (Artikolu 7 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali; Artikolu 8 tal-KEDB). Il-kompetenza tal-UE f'materji ta' ħajja tal-familja tirrelata mat-tilwim transkonfinali, inkluż ir-rikonoxximent u l-għarfien ta' sentenzi bejn l-Istati Membri. Il-QtĠ-UE tittratta materji bħall-aħjar interessi tat-tfal u d-dritt għall-ħajja tal-familja kif stabbilit fil-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, b'rabta mar-Regolament Brussell II bis. Il-każistika tal-UE relatata mal-ħajja tal-familja tirrikonoxxi drittijiet interdipendenti, bħad-drittijiet tal-ħajja tal-familja u d-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jitqiesu bħala kunsiderazzjoni primarja. Hija tirrikonoxxi li d-drittijiet tat-tfal kultant huma kunfliġġenti. Id-dritt tat-tfal għar-rispett tal-ħajja tal-familja, pereżempju, jista' jkun limitat biex jiġu żgurati l-aħjar interessi tagħhom. Barra minn hekk, il-KtE adotta diversi strumenti oħra li jittrattaw materji li għandhom x'jaqsmu mal-kuntatt, il-kustodja u l-eżerċitar tad-drittijiet tat-tfal.

Dan il-kapitolu jeżamina d-dritt tat-tfal għar-rispett tal-ħajja tal-familja u drittijiet assoċjati, speċjalment il-kontenut u l-ambitu ta' dawn id-drittijiet kif ukoll l-obbligi legali assoċjati u l-interazzjoni tagħhom ma' drittijiet oħrajn. Aspetti speċifiċi indirizzati jinkludu d-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja u l-limitazzjonijiet tiegħu (Taqsima 5.1), id-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom (Taqsima 5.2), id-dritt li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri (Taqsima 5.3) u l-ħtif ta' minuri (Taqsima 5.4).

5.1. Id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata

Punti ewlenin

- L-Istati għandhom obbligi pożittivi biex jiżguraw it-tgawdija effettiva mit-tfal tad-dritt tagħhom għar-rispett tal-ħajja tal-familja.
- Taħt id-dritt tal-UE u l-KtE, l-awtoritajiet ġudizzjarji u amministrattivi għandhom iqisu l-aħjar interessi tal-minuri fi kwalunkwe deċiżjoni li għandha x'taqsam mad-drittijiet tat-tfal għar-rispett tal-ħajja tal-familja tagħhom.

Id-dritt tat-tfal għar-rispett tal-ħajja tal-familja jinkludi għadd ta' drittijiet komposti, bħal; id-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom (Taqsima 5.2); id-dritt li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri (Taqsima 5.3); id-dritt li ma jinfirdux minn mal-ġenituri ħlief jekk dan ikun fl-aħjar interessi tat-tfal (Taqsima 5.4 u Kapitolu 6); u d-dritt għar-riunifikazzjoni tal-familja (Kapitolu 9).

Taħt id-dritt tal-UE u d-dritt tal-KtE, id-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja mhux assolut, u huwa suġġett għal għadd ta' limitazzjonijiet. Dawn il-limitazzjonijiet, bħal ma tikkjarifika n-nota ta' spjegazzjoni tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali[138] huma l-istess bħad-dispożizzjoni korrispondenti tal-KEDB, speċifikament l-Artikolu 8 (2), jiġifieri: skont il-liġi u meħtieġa f'soċjetà demokratika fl-interessi tas-sigurtà nazzjonali, tas-sigurtà pubblika jew tal-ġid ekonomiku tal-pajjiż, għall-prevenzjoni tad-diżordni jew ta' xi reat, għall-protezzjoni tas-saħħa jew tal-morali, jew għall-protezzjoni tad-drittijiet u l-libertajiet ta' ħaddieħor[139].

Il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali tinkorpora espressament f'dan id-dritt l-obbligu li jitqiesu l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 24(2))[140]. Għalkemm l-obbligu li jiġu osservati l-aħjar interessi tal-minuri mhuwiex stabbilit espressament taħt il-KEDB, il-QEDB tinkorpora dak l-obbligu fil-każistika tagħha[141].

138 Il-Parlament Ewropew, il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea, il-Kummissjoni Ewropea (2007), "*Spjegazzjonijiet dwar il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali*", ĠU 2007 C 303, 14 ta' Diċembru 2007, p. 17-35, ara l-ispjegazzjoni relatata mal-Art. 7.

139 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali, CETS Nru 5 1950, Art. 8.

140 QtĠ-UE, C-400/10 PPU, *J. McB vs L. E.*, 5 ta' Ottubru 2010.

141 Ara, pereżempju, QEDB, *Ignaccolo-Zenide vs Ir-Rumanija*, Nru 31679/96, 25 ta' Jannar 2000, para. 94.

5.2. Id-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom

Punti ewlenin

- Id-dritt tal-UE jirregola aspetti proċedurali tad-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom.
- Taħt il-KEDB, l-istati għandhom dmirijiet negattivi u pożittivi li jirrispettaw id-drittijiet tat-tfal u tal-ġenituri għall-ħajja tal-familja.

Id-dritt tat-tfal li jkunu jafu l-identità tal-ġenituri tagħhom u d-dritt li dawn jieħdu ħsiebhom huma żewġ elementi prinċipali tad-dritt tat-tfal għar-rispett tal-ħajja privata. Sa ċertu punt jistgħu jitqiesu interdipendenti: id-dritt tat-tfal li jkunu jafu lill-ġenituri tagħhom huwa żgurat billi l-ġenituri jieħdu ħsiebhom. Xi drabi, madankollu, dawn id-drittijiet huma distinti – pereżempju, għal tfal li huma adottati jew imwielda b'riżultat ta' prokreazzjoni assistita medikalment. Hawnhekk id-dritt huwa aktar assoċjat mill-qrib mad-dritt tal-identià tat-tfal, kif espress billi jsiru jafu mill-għarfien tal-parentela bijoloġika tagħhom, u din b'hekk hija kkunsidrata fil-Kapitolu 4. Il-fokus ta' din it-taqsima huwa fuq it-tieni dritt: id-dritt tat-tfal li l-ġenituri tagħhom jieħdu ħsiebhom.

Taħt id-dritt tal-UE, m'hemm l-ebda dispożizzjoni li tittratta l-ambitu sostantiv tad-dritt tat-tfal li l-ġenituri jieħdu ħsiebhom. L-istrumenti tal-UE jistgħu jittrattaw aspetti transkonfinali, bħal rikonoxximent u infurzar tas-sentenza bejn l-Istati Membri. Ir-Regolament 4/2009 dwar il-ġurisdizzjoni, il-liġi applikabbli, ir-rikonoxximent u l-infurzar ta' deċiżjonijiet u kooperazzjoni fuq materji relatati mal-manteniment (Regolament dwar il-Manteniment), pereżempju, ikopri rikorsi transkonfinali għal manteniment bħala riżultat ta' relazzjonijiet familjari[142]. Dan jistabbilixxi regoli komuni għall-Unjoni Ewropea (UE) kollha u jimmira li jiżgura rkupru ta' talbiet għall-manteniment anki meta d-debitur jew il-kreditur ikun f'pajjiż ieħor.

142 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2008), Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 4/2009 tat-18 ta' Diċembru 2008 dwar il-ġurisdizzjoni, il-liġi applikabbli, ir-rikonoxximent u l-eżekuzzjoni tad-deċiżjonijiet u l-kooperazzjoni f'materji relatati ma' obbligi ta' manteniment, ĠU 2008 L 7 (Regolament dwar il-Manteniment).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB enfasizzat li l-Artikolu 8 tal-KEDB primarjament jistabbilixxi d-dmir tal-istat biex ma jintervjenix fil-ħajja tal-familja[143]. Madankollu, l-istati għandhom ukoll obbligu pożittiv li jieħdu l-miżuri meħtieġa kemm biex jappoġġaw lill-ġenituri u l-familji tkif ukoll biex jipproteġu lit-tfal kontra abbuż potenzjali[144]. It-tfal għandhom jinfirdu minn mal-ġenituri tagħhom biss f'ċirkostanzi eċċezzjonali. F'dawn il-każiijiet, għandu jsir minn kollox biex jiġu jinżammu r-relazzjonijiet personali u, fejn xieraq, "terġa'' tinbena" l-familja. L-istati għandhom marġni ta' diskrezzjoni wiesgħa meta jieħdu d-deċiżjoni inizzjali li jifirdu lit-tfal minn mal-ġenituri tagħhom[145]. Madankollu, hu meħtieġ skrutinju aktar strett fir-rigward ta' limitazzjonijiet ulterjuri, bħal restrizzjonijiet imposti fuq id-dritt ta' aċċess tal-ġenituri, u kwalunkwe salvagwardji legali mfassla biex jiżguraw il-protezzjoni effettiva tad-dritt tal-ġenituri u tat-tfal għar-rispett tal-ħajja tal-familja tagħhom. Dawk il-limitazzjonijiet jinvolvu l-periklu li r-relazzjonijiet familjari bejn tfal żgħar u wieħed mill-ġenituri jew it-tnejn li huma jiġu effettivament imnaqqsa. Bl-istess mod, meta jiġu biex jifirdu lil ommijiet minn trabi tat-twelid, ir-raġunijiet imressqa mill-istat għandhom ikunu imperattivi b'mod straordinarju[146].

Il-marġni ta' diskrezzjoni tonqos mal-ammont ta' żmien li t-tfal jagħmlu mifruda mill-ġenituri tagħhom, u l-awtoritajiet statali għandhom iressqu raġunijiet b'saħħithom biex isostnu d-deċiżjoni tagħhom li tinżamm il-firda[147]. Il-QEDB tanalizza jekk il-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni kienx ġust u jekk il-partijiet kollha involuti ngħatawx l-opportunità li jippreżentaw il-każ tagħhom.

Eżempju: F'*R.M.S. vs Spanja*[148], r-rikorrenti argumentat li kienet ilha mċaħħda mill-kuntatt ma' bintha mill-età ta' tliet snin u 10 xhur 'il quddiem abbażi tal-istat soċjoekonomiku tagħha. Waqt li sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-Qorti enfasizzat li "l-awtoritajiet amministrattivi Spanjoli kellhom jikkunsidraw miżuri anqas drastiċi milli li joħorġu ordni għall-ħarsien tat-tifla". Iddikjarat ukoll li: "Ir-rwol tal-awtoritajiet tal-protezzjoni soċjali huwa preċiżament biex jgħin persuni f'diffikultà [...], li jipprovdilhom gwida u jagħtihom parir fuq materji bħat-tipi differenti ta' benefiċċji disponibbli,

143 QEDB, *R.M.S. vs Spanja*, Nru 28775/12, 18 ta' Ġunju 2013, para. 69.

144 *Ibid.*, para. 69 et seq..

145 QEDB, *Y.C. vs Ir-Renju Unit*, Nru 4547/10, 13 ta' Marzu 2012, para. 137.

146 QEDB, *K. u T. vs Il-Finlandja* [GC], Nru 25702/94, 12 ta' Lulju 2001, para. 168.

147 QEDB, *Y.C. vs Ir-Renju Unit*, Nru 4547/10, 13 ta' Marzu 2012, para. 137.

148 QEDB, *R.M.S. vs Spanja*, Nru 28775/12, 18 ta' Ġunju 2013.

il-possibbiltà li takkwista akkomodazzjoni soċjali u mezzi oħra biex jegħlbu d-diffikultajiet tagħhom; bħal dawk oriġinarjament imfittxija mir-rikorrenti." Għaldaqstant, il-QEDB ddikjarat "li l-awtoritajiet Spanjoli naqsu milli jagħmlu sforzi xierqa u suffiċjenti biex jiżguraw id-dritt tar-rikorrenti biex tgħix ma' bintha"[149].

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 5 tas-CRC jipprovdi li "l-Istati Partijiet għandhom jirrispettaw ir-responsabiltajiet, id-drittijiet u d-dmirijiet tal-ġenituri, [...] biex jipprovdu, b'mod konsistenti mal-kapaċitajiet li jevolvu tat-tfal, direzzjoni u gwida xierqa dwar il-mod kif it-tfal jeżerċitaw id-drittijiet rikonoxxuti fil-Konvenzjoni attwali". Barra minn hekk, l-Artikolu 6 tas-CRC jiddikjara li t-tfal m'għandhomx jinfirdu mill-ġenituri tagħhom kontra r-rieda tagħhom, u li l-partijiet kollha għandhom jingħataw l-opportunità li jipparteċipaw fi kwalunkwe kawża b'rabta ma' din is-sitwazzjoni. Il-Linji Gwida tan-NU għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal jissostanzjaw iktar id-drittijiet tat-tfal f'dawn iċ-ċirkostanzi u d-dmirijiet korrispondenti tal-istati[150].

5.3. Id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri

Punti ewlenin

- Id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri jibqa' fis-seħħ f'kull forma ta' separazzjoni tal-ġenituri: kemm jekk tkun relatata mal-familja kif ukoll jekk issanzjonata mill-istat.
- Il-proċess li jiżgura d-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt mal-ġenituri tagħhom u r-riunifikazzjoni tal-familja jeħtieġ li jitqiesu l-aħjar interessi tal-minuri bħala kunsiderazzjoni primarja, u li tingħata importanza xierqa lill-opinjonijiet tat-tfal skont l-età u l-maturità tagħhom.

L-ambitu tad-dritt li jinżamm kuntatt mal-ġenituri jvarja skont il-kuntest. F'każ ta' deċiżjoni tal-ġenituri li jisseparaw minn xulxin, l-ambitu huwa usa' u normalment limitat biss għall-aħjar interessi tal-minuri. Fil-kuntest ta' separazzjoni

149 *Ibid.*, para. 86 u 93.

150 Il-Kunsill tan-NU dwar id-Drittijet tal-Bniedem (2009), *Linji Gwida tan-NU għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, Dok. tan-NU A/HRC/11/L.13, 15 ta' Ġunju, 2009.

ssanzjonata mill-istat bħala riżultat ta', pereżempju, tkeċċija jew priġunerija ta' ġenitur, l-awtoritajiet statali jaġixxu b'mod sabiex jinkiseb interess protett, u għandhom jilħqu bilanċ ġust bejn l-interessi tal-partijiet u l-obbligu li jiżguraw l-aħjar interessi tal-minuri. Id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri huwa applikabbli fiż-żewġ każijiet.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 24 (3) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, espressament jirrikonoxxi d-dritt ta' kull tifel jew tifla li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri. Il-kliem tad-dispożizzjoni jikkjarifika l-kontenut tad-dritt, partikolarment it-tifsira ta' kuntatt, li għandu: jseħħ fuq *bażi regolari*; jippermetti l-iżvilupp ta' *relazzjoni personali*, u jkun fil-forma ta' *kuntatt dirett*. Madankollu, hemm twissija: id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt mal-ġenituri tagħhom huwa limitat espressament mill-aħjar interessi tagħhom. Din id-dispożizzjoni, bħalma tikkjarifika n-nota ta' spjegazzjoni tal-Karta, hija infurmata espressament mill-Artikolu 9 tas-CRC.

B'mod konformi mal-kompetenzi tal-UE (ara l-Kapitolu 1), kien hemm fokus speċifiku fuq il-kooperazzoni ġudizzjarja (bl-għan li tinħoloq żona ta' libertà, sigurtà u ġustizzja li fiha huwa żgurat il-moviment liberu tal-persuni). Żewġ strumenti tal-UE huma ta' rilevanza partikolari: Ir-Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 2201/2003[151] (Brussell II bis), u d-Direttiva tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill 2008/52/KE (Direttiva dwar il-Medjazzjoni)[152]. Mill-perspettiva ta' dritt, ir-Regolament Brussell II bis huwa sinifikanti. L-ewwel nett, dan japplika għad-deċiżjonijiet *kollha* dwar ir-responsabbiltà tal-ġenituri, irrispettivament mill-istat civili. It-tieni, ir-regoli li jirrelataw mal-ġurisdizzjoni (determinati fil-biċċa l-kbira mir-residenza abitwali tal-minuri) huma espressament infurmati mill-aħjar interessi tal-minuri; u t-tielet, tingħata attenzjoni partikolari biex jiġi żgurat ir-rispett tal-opinjoni tat-tfal[153].

Il-ġurisprudenza tal-QtĠ-UE f'każijiet ta' tneħħija illegali ta' tfal wara deċiżjoni meħuda unilateralment minn wieħed mill-ġenituri immirat primarjament

151 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2003), Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 2201/2003 tas-27 ta' Novembru 2003 dwar il-ġurisdizzjoni u r-rikonoxximent u l-infurzar ta' sentenzi fi kwistjonijiet matrimonjali u kwistjonijiet ta' responsabbilità tal-ġenituri, u li jirrevoka r-Regolament (KE) Nru 1347/2000, ĠU 2003 L 338 (Brussell II bis).

152 Il-Parlament Ewropew, il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2008), id-Direttiva 2008/52KE tal-Parlament Ewropew u l-Kunsill tal-21 ta' Mejju 2008 dwar ċerti aspetti ta' medjazzjoni f'materji ċivili u kummerċjali, ĠU 2008 L 136/3 (*Direttiva dwar il-Medjazzjoni*).

153 Ara, pereżempju, ir-Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 2201/2003. Preambolu (para. 5, 12, 13 u 19) u l-Artikolu 8, 41 (2) (c) u 42 (2) (a).

li tħares id-dritt fundamentali tat-tfal li jżommu relazzjoni personali u kuntatt dirett fuq bażi regolari maż-żewġ ġenituri (Artikolu 24 (3) tal-Karta), hekk kif il-Qorti asserixxiet li dan id-dritt bla dubju jitwaħħad mal-aħjar interessi ta' kull tifel jew tifla. Fl-opinjoni tal-QtĠ-UE, miżura li twaqqaf lil tifel jew tifla mil-li jżommu relazzjoni personali u kuntatt dirett fuq bażi regolari mal-ġenituri tagħhom tista' tkun ġustifikata biss b'interess ieħor tat-tifel jew tifla li jkun ta' tali importanza li jkollha prijorità fuq l-interess li fuqu jkun ibbażat dak id-dritt fundamentali[154]. Din tinkludi miżuri proviżjonali, inkluż protettivi, taħt l-Artikolu 20 tar-Regolament Brussell II bis. Il-Qorti ddeċidiet li valutazzjoni bilanċjata u raġonevoli mill-interessi kollha involuti, li għandha tkun ibbażata fuq kunsiderazzjonijiet oġġettivi li jirrelataw mal-persuna attwali tal-minuri u l-ambjent soċjali tagħhom, fil-prinċipju għandha titwettaq fi proċedimenti skont id-dispożizzjonijet tar-Regolament Brussell II bis[155].

Eżempju: Il-kawża ta' *E. vs B.*[156] tikkonċerna proċedimenti bejn is-Sur. E. (il-missier) u s-Sa. B (l-omm), b'relazzjoni mal-ġurisdizzjoni tal-qorti tar-Renju Unit biex tisma' u tiddetermina l-post ta' residenza tas-soltu ta' wildhom, S., u d-drittijiet għal aċċess tal-missier. Il-ġenituri ffirmaw ftehim quddiem il-qorti Spanjola fejn l-omm kellha kustodja, u ngħata aċċess lill-missier. Sussegwentement, l-omm fittxet li tnaqqas id-drittijiet ta' aċċess li ngħataw lill-missier b'dak il-ftehim. Il-missier ippreżenta rikors quddiem il-Qorti Suprema fejn talab l-infurzar tal-ftehim Spanjol. L-omm issottomettiet li hija kienet ipprorogat il-ġurisdizzjoni tal-qorti Spanjola u riedet tittrasferixxi l-ġurisdizzjoni prorogata lill-qrati tal-Ingilterra u Wales. Fuq appell mill-missier, il-Qorti tal-Appell irrinvjat bosta domandi lill-QtĠ-UE dwar l-interpretazzjoni tal-Artikolu 12 (3) tar-Regolament Brussell II bis. Il-QtĠ-UE qalet li meta qorti tkun adita bi proċedimenti skont l-Artikolu 12 (3) tar-Regolament Brussell II bis, l-aħjar interessi tal-minuri jistgħu jiġu salvagwardjati biss minn reviżjoni, f'kull każ speċifiku, tal-kwistjoni jekk il-proroga tal-ġurisdizzjoni li qed tintalab hijiex konsistenti mal-aħjar interessi tat-tfal. Proroga tal-ġurisdizzjoni hija valida biss b'rabta mal-proċedimenti speċifiċi li għalihom tkun adita l-qorti li l-ġurisdizzjoni tagħha tkun prorogata. Wara l-konklużjoni finali tal-proċedimenti li minnhom hija derivata l-proroga tal-ġurisdizzjoni, dik il-ġurisdizzjoni tiġi fit-tmiem, favur il-qorti li qed tibbenefika minn ġurisdizzjoni ġenerali taħt l-Artikolu 8 (1) tar-Regolament Brussell II bis.

154 QtĠ-UE, C-403/09 PPU, *Jasna Detiček vs Maurizio Sgueglia*, 23 ta' Diċembru 2009, para. 59.

155 *Ibid.*, para. 60.

156 QtĠ-UE, C-436/13, *E. vs B.*, 1 ta' Ottubru 2014 (sommarju aġġustat minn http://cases.iclr.co.uk).

Fir-rigward tar-responsabbiltà tal-ġenituri, Brussell II bis jikkoeżisti mal-Konvenzjoni tal-Aja fuq il-ġurisdizzjoni, il-liġi applikabbli, ir-rikonoxximent, l-infurzar u l-kooperazzjoni fir-rigward tar-responsabbiltà tal-ġenituri u l-miżuri għall-protezzjoni tat-tfal[157]. Skont l-Artikolu 61, Brussell II bis għandu jieħu preċedenza fuq il-Konvenzjoni tal-Aja: (a) jekk it-tfal ikkonċernati jkollhom ir-residenza abitwali tagħhom fit-territorju ta' Stat Membru jew (b) fir-rigward tar-rikonoxximent u l-infurzar tas-sentenza mogħtija f'qorti ta' Stat Membru fit-territorju ta' Stat Membru ieħor, anki jekk it-tfal ikollhom ir-residenza abitwali tagħhom fit-territorju tat-tielet stat li huwa Parti kontraentri għall-Konvenzjoni tal-Aja. B'hekk, kwistjoni ewlenija taħt ir-Regolament Brussell II bis hija d-determinazzjoni tar-residenza abitwali tat-tfal.

Eżempju: F'*Mercredi vs Chaffe*[158], il-Qorti tal-Appell tal-Ingilterra u Wales irrinvjat kawża lill-QtĠ-UE li jikkonċerna t-teħid ta' tarbija ta' xahrejn mir-Renju Unit lejn il-gżira Franċiża ta' Réunion. Il-QtĠ-UE ddeċidiet li l-kunċett tar-residenza abitwali, għall-finijiet tal-Artikoli 8 u 10 tar-Regolament Brussell II bis, jikkorrispondi mal-post li jirrifletti ċertu grad ta' integrazzjoni mit-tifel jew tifla f'ambjent soċjali u familjari. Fejn is-sitwazzjoni tikkonċerna tarbija li ilha tgħix ma' ommha għal ftit ġranet biss fi Stat Membru – barra dak tar-residenza abitwali tagħha – fejn hija ttieħdet, il-fatturi li għandhom jitqiesu jinkludu: l-ewwel, it-tul, ir-regolarità, il-kundizzjonijiet u r-raġunijiet tas-soġġorn fit-territorju ta' dak l-Istat Membru u taċ-ċaqliq tal-omm lejn l-imsemmi Stat, u, it-tieni, minħabba b'mod partikolari l-età tat-tifel jew tifla, l-oriġini ġeografiċi u familjari tal-omm kif ukoll ir-relazzjonijiet familjari u soċjali li l-omm u t-tifel jew tifla kellhom f'dak l-istess Stat Membru.

Ta' relevenza partikolari wkoll għat-tgawdija tad-dritt li jinżamm kuntatt mażżewġ ġenituri f'tilwim transkonfinali huma l-istrumenti relatati mar-regolazzjoni tal-aċċess għall-ġustizzja li jikkjarifikaw kif għandu jiġi ttrattat tilwim kumpless, bħad-Direttiva tal-Kunsill 2002/8/KE (Aċċess għad-Direttiva tal-ġustizzja), li tirrikjedi li "ittejjeb l-aċċess għal ġustizzja f'tilwimiet bejn il-konfini billi tistabbilixxi regoli komuni minimi konnessi ma' għajnuna legali għal tilwimiet

157 L-Organizzazzjoni Dinjija għal Kooperazzjoni Transkonfinali dwar Materji Ċivili u Kummerċjali (1996), il-Konferenza tal-Aja dwar id-dritt internazzjonali privat, il-Konvenzjoni dwar il-Ġurisdizzjoni, il-Liġi Applikabbli, ir-Rikonoxximent, l-Infurzar u l-Kooperazzjoni fir-rigward tar-Responsabbiltà tal-Ġenituri u l-Miżuri għall-Protezzjoni tat-Tfal, 19 ta' Ottubru 1996.

158 QtĠ-UE, C-497/10, PPU, *Barbara Mercredi vs Richard Chaffe*, 22 ta' Diċembru 2010.

bħal dawn"[159]. L-għajn ta' din id-direttiva huwa biex: ittejjeb l-aċċess għall-ġustizzja f'każijiet ċivili transkonfinali billi tistabbillixxi regoli komuni minimi rigward l-għajnuna legali; tiżgura li tingħata l-għajnuna legali xierqa, taħt ċerti kundizzjonijiet, lil persuni li ma jistgħux ilaħħqu mal-ispiża tal-proċedimenti fid-dawl tas-sitwazzjoni finanzjarja tagħhom; u tiffaċilita l-kompatibbiltà ta' liġijiet nazzjonali f'din il-materja u biex tipprovdi għal mekkaniżmi tal-kooperazzjoni bejn l-awtoritajiet tal-Istati Membri.

Taħt id-dritt tal-KtE, id-dritt ta' kull tifel u tifla li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri huwa impliċitu fl-Artikolu 8 tal-KEDB. Il-QEDB tafferma li "it-tgawdija reċiproka mill-ġenitur u t-tfal tal-kumpanija ta' xulxin tikkostitwixxi element fundamentali tal-ħajja tal-familja"[160]. Tenfasizza wkoll, madankollu, li dan id-dritt jista' jkun limitat mill-aħjar interessi tal-minuri (ara t-Taqsima 5.4 u Kapitolu 6). Dan id-dritt huwa fiċ-ċentru tat-teħid tad-deċiżjoni ġudizzarja dwar il-kustodja tat-tfal u l-kuntatt magħhom.

F'serje ta' każijiet, il-QEDB jew espressament jew impliċitament irreferiet għall-aħjar interessi tal-minuri fil-kuntest tal-kustodja u l-kuntatt.

Eżempju: Fi *Schneider vs Il-Ġermanja*[161], r-rikorrent kellu relazzjoni ma' mara miżżewġa u ddikjara li huwa l-missier bijoloġiku ta' binha, meta l-missier legalment rikonoxxut tiegħu kien ir-raġel t'ommu. Ir-rikorrent argumenta li d-deċiżjoni tal-qrati domestiċi biex jiġi miċħud ir-rikors tiegħu għal kuntatt mat-tifel u għal informazzjoni dwar l-iżvilupp tat-tifel fuq il-bażi li la kien il-missier legali tat-tifel u lanqas ma kellu relazzjoni mat-tifel kienet tikser id-drittijiet tiegħu taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB. Waqt li sabet li kien hemm ksur, il-QEDB iffukat fuq in-nuqqas min-naħa tal-qrati domestiċi li jqisu b'ebda mod il-kwistjoni jekk, fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, il-kuntatt bejn it-tifel u r-rikorrent kienx ikun fl-aħjar interess tat-tifel.[162] Fir-rigward tat-talba tar-rikorrent għal informazzjoni dwar l-iżvilupp personali tat-tifel, il-Qorti sostniet li l-qrati domestiċi naqsu milli jagħtu raġunijiet suffiċjenti biex

159 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2003), Direttiva tal-Kunsill 2002/8/KE tas-27 ta' Jannar 2003 biex ittejjeb l-aċċess għal ġustizzja f'tilwimiet bejn il-konfini billi tistabbilixxi regoli komuni minimi konnessi ma' għajnuna legali għal tilwimiet bħal dawn, ĠU 2003 L 026 (direttiva dwar l-aċċess għall-ġustizzja).

160 QEDB, *K. u T. vs Il-Finlandja* [GC], Nru 25702/94, 12 ta' Lulju 2001, para. 151.

161 QEDB, *Schneider vs Il-Ġermanja*, Nru 17080/07, 15 ta' Settembru 2011.

162 ara wkoll QEDB, *Anayo vs Il-Ġermanja*, Nru 20578/07, 21 ta' Diċembru 2010, para. 67 u 71.

jiġġustifikaw l-interferenza tagħhom għall-finijiet tal-Artikolu 8 (2)[163] u li, b'hekk, l-interferenza ma kinitx "neċessarja f'soċjetà demokratika".

Eżempju: F'*Levin vs L-Iżvezja*[164] r-rikorrenti, omm ta' tlett itfal taħt ħarsien alternattiv mhux ibbażat fuq familja, argumentat li r-restrizzjonijiet fuq id-dritt tagħha li żżomm kuntatt ma' wliedha kienu jiksru d-dritt tagħha għar-rispett tal-ħajja tal-familja. Il-QEDB iffukat fuq l-objettiv tar-restrizzjonijiet tal-kuntatt, jiġifieri l-protezzjoni tal-aħjar interessi tat-tfal. F'dak il-każ partikolari, it-tfal ġew ittraskurati waqt li kienu taħt il-ħarsien tar-rikorrenti, u l-kuntatt magħha wera reazzjonijiet negattivi qawwijin min-naħa tat-tfal. Waqt li ddeċidiet li ma kienx hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-Qorti sabet li l-interferenza mad-drittijiet tar-rikorrenti kienu "proporzjonati mal-għan leġittimu segwit [l-aħjar interessi tal-minuri] u fi ħdan il-marġni ta' diskrezzjoni tal-awtoritajiet domestiċi".

Eżempju: F'*Sommerfield vs Il-Ġermanja*[165] ir-rikorrent ilmenta dwar ir-restrizzjonijiet tad-dritt tiegħu li jżomm kuntatt ma' bintu, li b'mod konsistenti kienet esprimiet li ma xtaqitx tibqa' f'kuntatt miegħu. B'mod partikolari, ir-rikorrent argumenta li n-nuqqas min-naħa tal-qrati domestiċi li jikbsu opinjoni ta' espert psikoloġiku kien jikkostitwixxi difett fil-proċedimenti domestiċi. Waqt li ma sabet ebda ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-QEDB ikkonkludiet li l-qorti domestika kienet f'qagħda tajba biex tevalwa l-istqarrijiet tat-tifla u tistabbilixxi jekk kinitx kapaċi jew le tiddeċiedi waħedha.

Eżempju: F'*Mustafa u Armağan Akin vs It-Turkija*[166], r-rikorrenti – missier u iben – argumentaw li t-termini ta' ordni ta' kustodja mill-qorti domestika kienu kisru d-drittijiet tagħhom taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB. Dawn it-termini ma ħallewx lit-tifel ikollu kuntatt ma' oħtu, li kienet fil-kustodja ta' ommhom. Barra dan, il-missier ma setax ikollu kuntatt maż-żewġ uliedu f'daqqa għaliex il-kuntatt ta' ibnu ma' ommu ħabat mal-kuntatt tiegħu stess ma' bintu. Il-QEDB sostniet li d-deċiżjoni tal-qorti domestika li tifred liż-żewġ aħwa kkostitwiet ksur tad-dritt tar-rikorrent għar-rispett tal-ħajja tal-familja tagħhom, għaliex mhux biss waqqfithom milli jaraw lil xulxin, imma wkoll għamlitha impossibbli għall-missier li jgawdi l-kumpanija taż-żewġ uliedu fl-istess ħin.

163 QEDB, *Schneider vs Il-Ġermanja*, Nru 17080/07, 15 ta' Settembru 2011, para. 104.

164 QEDB, *Levin vs L-Iżvezja*, Nru 35141/06, 15 ta' Marzu 2012, para. 57 u 69; QEDB, *K. u T. vs Il-Finlandja* [GC], Nru 25702/94, 12 ta' Lulju 2001, para. 151.

165 QEDB, *Sommerfield vs Il-Ġermanja* [GC], Nru 31871/96, 8 ta' Lulju 2003, para. 72.

166 QEDB, *Mustafa u Armağan Akin vs It-Turkija*, Nru 4694/03, 6 ta' April 2010.

FIl-kuntest tat-teħid tad-deċiżjoni ta' kustodja u kuntatt, il-QEDB tipprojbixxi wkoll diskriminazzjoni inkompatibbli mal-Artikolu 14 tal-KEDB.

Eżempju: Fil-każ ta' *Vojnity vs L-Ungerija*[167], r-rikorrent argumenta li ma ngħatax aċċess għal ibnu minħabba l-konvinzjonijiet reliġjużi tiegħu[168]. Waqt li sabet ksur tal-Artikolu 14 flimkien mal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-QEDB osservat li ma kien hemm ebda evidenza li l-konvinzjonijiet reliġjużi tar-rikorrent involvew prattiki perikolużi jew esponew lil ibnu għal dannu fiżiku u psikoloġiku[169]. Id-deċiżjonijiet tal-qrati domestiċi fuq it-tneħħija tad-drittijiet ta' aċċess tar-rikorrent għamlu impossibbli kwalunkwe forma ta' kuntatt u l-istabbiliment ulterjuri ta' kwalunkwe tip ta' ħajja tal-familja, minkejja l-fatt li l-qtugħ totali ta' kuntatt seta' jkun iġġustifikat biss f'ċiskostanzi eċċezzjonali[170]. B'hekk, il-QEDB sostniet li ma kienx hemm relazzjoni raġonevoli ta' proporzjonalità bejn iċ-ċaħda totali tad-drittijiet ta' aċċess tar-rikorrent u l-għan segwit, jiġifieri l-protezzjoni tal-aħjar interessi tat-tifel[171].

Eżempju: Il-kawża *Salgueiro da Silva Mouta vs Il-Portugall*[172] tressqet minn missier li talab asserixxa r-responsabbiltà bħala ġenitur fuq wildu. Hu allega li, fil-proċedimenti nazzjonali, l-awtoritajiet Portugiżi nnegaw it-talba tiegħu u taw ir-responsabbiltà tal-ġenituri lill-omm abbażi tal-orjentazzjoni sesswali tiegħu. Il-QEDB sabet li l-awtoritajiet domestiċi tabilħaqq ċaħdu l-kustodja għar-raġuni li kien omosesswali – deċiżjoni li m'għandhiex ġustifikazzjoni oġġettiva u raġonevoli. Il-Qorti kkonkludiet li kien hemm ksur tal-Artikolu 8 flimkien mal-Artikolu 14 tal-KEDB.

Barra minn hekk, id-dritt tat-tfal li jżommu kuntatt maż-żewġ ġenituri huwa ċċitat espressament fil-Konvenzjoni tal-KtE dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal[173]. L-Artikolu 4 (1) ta' din il-konvenzjoni jgħid li "it-tfal

167 QEDB, *Vojnity vs L-Ungerija*, Nru 29617/07 12 ta' Frar 2013; ara wkoll QEDB, *P.V. vs Spanja*, Nru 35159/09, 30 ta' Novembru 2010 (disponibbli bil-Franċiż u bl-Ispanjol).

168 QEDB, *Vojnity vs L-Ungerija*, Nru 29617/07, 12 ta' Frar 2013, para. 22.

169 *Ibid.*, para. 38.

170 *Ibid.*, para. 41.

171 *Ibid.*, para. 43.

172 QEDB, *Salgueiro da Silva Mouta vs Il-Portugall*, Nru 33290/96, 21 ta' Diċembru 1999.

173 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal, CETS Nru 192, 2003. Ara wkoll L-Organizzazzjoni Dinjija għal Kooperazzjoni Transkonfinali dwar Materji Ċivili u Kummerċjali (1996), il-Konferenza tal-Aja dwar id-dritt internazzjonali privat, il-Konvenzjoni dwar il-Ġurisdizzjoni, il-Liġi Applikabbli, ir-Rikonoxximent, l-Infurzar u l-Kooperazzjoni fir-rigward tar-Responsabbiltà tal-Ġenituri u l-Miżuri għall-Protezzjoni tat-Tfal.

u l-ġenituri tagħhom għandu jkollhom id-dritt li jiksbu u jżommu kuntatt regolari ma' xulxin". Il-prinċipji ġenerali li jiġu applikati fil-ġurisprudenza dwar kuntatt jenfasizzaw id-dritt tat-tfal li jkunu infurmati, ikkonsultati u li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom, u li tingħata l-importanza mistħoqqa lil dawn l-opinjonijiet. L-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni tal-KtE dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal[174] ikompli jidentifika rekwiżiti tat-teħid tad-deċiżjoni ġudizzjarja, inklużi l-obbligi legali li: jiġi kkunsidrat jekk l-awtorità ġudizzjarja għandhiex informazzjoni biżżejjed biex tiddetermina l-aħjar interessi tal-minuri; jiżgura d-dritt tat-tfal għal informazzjoni dwar il-proċess u r-riżultati; u jiftaħ spazju sikur għal tfal affettwati biex jesprimu liberament l-opinjonijiet tagħhom b'mod xieraq skont l-età/maturità.

Jistgħu jinqalgħu sitwazzjonijiet fejn it-tfal jinfirdu minn ma' ġenitur, pereżempju bħala riżultat ta' priġunerija tal-ġenituri. Il-QEDB kellha quddiemha sitwazzjoni bħal din f'*Horych vs Il-Polonja*[175], fejn indirizzat il-kwistjoni tal-kundizzjonijiet li fihom r-rikorrent, ikkategorizzat bħala ħabsi perikoluż, irċieva żjarat mit-tfal bniet minuri tiegħu. Innutat li "żjarat minn tfal [...] f'ħabs jeħtieġu arranġamenti speċjali u jistgħu jkunu soġġetti għal kundizzjonjiet speċifiċi skont l-età tagħhom, l-effetti possibbli fuq l-istat emozzjonali u l-benesseri tagħhom u fuq iċ-ċirkostanzi personali tal-persuna li qed iżuru"[176]. Il-Qorti kompliet billi tgħid li "obbligi pożittivi tal-Istat taħt l-Artikolu 8, [...] jinkludu dmir li jiżgura l-kundizzjonijiet xierqa, mingħajr ebda stress possibbli għall-viżitaturi, taż-żjarat li jirċievi minn uliedu, fid-dawl tal-konsegwenzi prattiċi tal-priġunerija"[177].

Finalment, id-dritt ta' tfal imċaħħda mil-liberta li jżommu kuntatt mal-ġenituri tagħhom huwa rinfurzat b'dispożizzjonijiet magħżula tal-Linji Gwida tal-KtE fuq ġustizzja xierqa għat-tfal[178]. Il-linji gwida espressament jaffermaw id-dritt ta' tfal mċaħħda mil-liberta tagħhom "li jżommu kuntatt regolari u sinifikanti mal-ġenituri [u] l-familja" (Artikolu 2 (a)) (ara wkoll Kapitolu 11).

174 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal, CETS Nru 160, 1996.

175 QEDB, *Horych vs Il-Polonja*, Nru 13621/08, 17 ta' April 2012.

176 *Ibid.*, para. 131.

177 *Ibid.*, para. 131.

178 Il-Kunsill tal-Ewropea, Il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Linji gwida dwar ġustizzja xierqa għat-tfal.*

Taħt il-liġi internazzjonali, id-dritt li żżomm kuntatt maż-żewġ ġenituri huwa affermat fl-Artikolu 9 (3) tas-CRC: "L-Istati Partijiet għandhom jirrispettaw id-dritt tat-tfal li jkunu mifruda minn ġenitur wieħed jew miż-żewġ ġenituri li jżommu relazzjonijiet personali u kuntatt dirett maż-żewġ ġenituri fuq bażi regolari, ħlief jekk dan ikun kontra tal-aħjar interessi tat-tfal."

5.4. Tneħħija mhux xierqa ta' tfal minn naħa għal oħra tal-fruntieri — ħtif ta' minuri

Punti ewlenin

- Il-QEDB teħtieġ approċċ ibbażat fuq id-drittijiet tat-tfal għal tneħħija mhux xierqa bi ksur ta' arranġamenti ta' kustodja: L-Artikolu 8 tal-KEDB (id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) għandu jkun interpretat b'rabta mal-Konvenzjoni tal-Aja u s-CRC.
- Id-dritt tal-UE tirrikjedi b'mod aktar speċifiku li t-tfal jinstemgħu matul il-proċedimenti relatati mar-ritorn tagħhom wara t-tneħħija jew iż-żamma illegali.

Il-ħtif ta' minuri jirreferi għal sitwazzjoni li fiha t-tfal jitneħħew jew jinżammu bejn fruntieri nazzjonali bi ksur ta' arranġamenti tal-kustodja eżistenti (Artikolu 3 tal-Konvenzjoni tal-Aja dwar l-Aspetti Ċivili tal-Ħtif Internazzjonali tat-Tfal[179] (Konvenzjoni tal-Aja)). Taħt il-Konvenzjoni tal-Aja, it-tfal imneħħija jew miżmuma illegalment għandhom jittieħdu lura malajr lejn il-pajjiż tar-residenza abitwali tagħhom (l-Artikolu 11 (1)). Il-qrati tal-pajjiż tar-residenza abitwali jiddeterminaw il-merti tat-tilwim tal-kustodja. Il-qrati tal-pajjiż minn fejn ikunu ttieħdu t-tfal għandhom jordnaw ir-ritorn fi żmien sitt ġimgħat mid-data meta jsir ir-rikors għar-ritorn (l-Artikolu 11). Il-Konvenzjoni tal-Aja hija msejsa fuq il-prinċipju tal-aħjar interessi tat-tfal. Fil-kuntest ta' din il-konvenzjoni, il-preżunzjoni hija li t-tneħħija illegali ta' tfal hija dannuża fiha nnifisha u li *l-istatus quo ante* għandu jerġa' jiġi stabbilit mill-aktar fis possibbli biex tevita l-konsolidazzjoni legali ta' sitwazzjonijiet inġusti. Kwistjonijiet ta' kustodja u ta' aċċess għandhom jiġu determinati mill-qrati li għandhom ġurisdizzjoni fil-post tar-residenza abitwali tat-tfal u mhux minn dawk tal-pajjiż fejn it-tfal ikunu ttieħdu illegalment. Hemm diversi eċċezzjonijiet limitati għall-mekkaniżmu ta'

179 L-Organizzazzjoni Dinjija għal Kooperazzjoni Transkonfinali dwar Materji Ċivili u Kummerċjali (1980), Il-Konferenza tal-Aja dwar id-Dritt Internazzjonali Privat, Il-Konvenzjoni tal-Aja tal-25 ta' Ottubru 1980 dwar l-aspetti ċivili tal-ħtif internazzjonali ta' tfal, 25 ta' Ottubru 1980.

ritorn, stabbilit fl-Artikoli 12, 13 u 20 tal-Konvenzjoni tal-Aja. L-Artikolu 13 jinkludi d-dispożizzjonijiet li ġġeneraw ħafna mil-litigazzjoni, kemm fl-livell domestiku kif ukoll f'livell internazzjonali. Dan jistabbilixxi li l-pajjiż fejn ikunu ttieħdu t-tifel jew tifla jista' jirrifjuta li jirritornahom, jekk ir-ritorn jista' jesponihom għal riskju ta' dannu gravi jew inkella jpoġġihom f'sitwazzjoni intollerabbli (l-Artikolu 13 (b)). Ir-ritorn jista' bl-istess mod jiġi rifjutat jekk it-tifel jew tifla joġġezzjonaw għar-ritorn jekk ikunu laħqu l-livell ta' maturità biex jesprimu l-opinjonijiet tagħhom (l-Artikolu 13 (2)).

Taħt id-dritt tal-UE, l-aktar strument importanti li jirregola l-ħtif ta' minuri bejn Stati Membri tal-UE huwa r-Regolament Brussell II bis[180], ibbażat fil-biċċa l-kbira fuq id-dispożizzjonijiet tal-Konvenzjoni tal-Aja. Dan ir-regolament jikkumplimenta u jieħu preċedenza fuq il-Konvenzjoni tal-Aja f'każijiet ta' ħtif fl-UE (Il-Premessa 17 tal-Preambolu u l-Artikolu 60 (e)). Minkejja li l-Konvenzjoni tal-Aja tibqa' l-istrument ewlieni tal-ħtif tat-tfal, f'ċerti aspetti Brussell II bis "irrestrinġa" ir-regoli ġurisdizzjonali favur il-qrati tar-residenza oriġinarja/abitwali. Simili għall-Konvenzjoni tal-Aja, il-qrati tal-istat fejn it-tfal kienu residenti abitwalment eżatt qabel it-tneħħija/żamma illegali jżommu l-ġurisdizzjoni f'każijiet ta' ħtif ta' minuri. Ir-regolament iżomm l-istess eċċezzjonijiet għar-ritorn bħal dawk inklużi fil-Konvenzjoni dwar il-Ħtif ta' Minuri.

Madankollu, taħt Brussell II bis, bil-kontra tal-Konvenzjoni tal-Aja, l-istat ta' residenza abitwali jżomm ġurisdizzjoni biex jaġġudika l-merti ta' tilwim ta' kustodja, anki wara li ordni sabiex ma jsirx ir-ritorn tinħareġ fuq l-applikazzjoni tal-Artikolu 13 (b) tal-Konvenzjoni tal-Aja (Artikolu 11 (6)–(8) tar-Regolament Brussell II bis). Il-bidla ta' ġurisdizzjoni għall-istat fejn ikunu ittieħed il-minuriti-sta'sseħħ biss f'żewġ sitwazzjonijiet, previsti taħt l-Artikolu 10 tar-Regolament Brussell II bis. L-ewwel sitwazzjoni tistipula li l-qrati tal-istat ta' refuġju għandu jkollhom ġurisdizzjoni jekk il-minuri akkwista residenza abitwali f'dak l-istat u kull persuna li għandha dritt għal kustodja tkun qablet dwar it-tneħħija jew iż-żamma[181]. It-tieni sitwazzjoni tinqala' meta l-minuri: akkwista residenza abitwali fl-istat li hu/hija ġie mċaqlaq fih; perjodu ta' sena qabeż minn meta l-ġenituri li tħalla wara kellu jew kellu jkollu l-għarfien fuq fejn qiegħed il-minuri; il-minuri ssistema ruħu fl-ambjent il-ġdid tiegħu, u għall-inqas tintlaħaq waħda

180 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2003), Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 2201/2003 tas-27 ta' Novembru 338 dwar il-ġurisdizzjoni u r-rikonoxximent u l-infurzar ta' sentenzi fi kwistjonijiet matrimonjali u kwistjonijiet ta' responsabbilità tal-ġenituri, u li jirrevoka r-Regolament (KE) Nru 1347/2000, ĠU 2003) L338.

181 Art. 10 (a) tar-Regolament Brussell II bis.

mill-erba' kundizzjonijiet oħra mniżżla fl-Artikolu 10 (b) tar-Regolament Brussell II bis[182].

Bħall-istrumenti kollha legali oħra tal-UE, Brussell II bis għandha tiġi interpretata skont id-dispożizzjonijiet tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, b'mod partikolari l-Artikolu 24. Il-QtĠ-UE kellha l-opportunità li tikkjarifika l-interpretazzjoni tal-Artikolu 24 fil-kuntest ta' ħtif ta' minuri. Kif diskuss fit-Taqsima 2.4, fil-kawża *Aguirre Zarraga*, il-QtĠ-UE iddeċidiet li d-dritt tat-tfal li jinstemgħu, stabbilit fl-Artikolu 24 tal-Karta, jeħtieġ li l-proċeduri u l-kundizzjonijiet legali li jħallu lit-tfal jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament jkunu disponibbli għalihom, u li dawk l-opinjonijiet jinkisbu mill-qorti[183]. Madankollu skont il-QtĠ-UE, hija biss f'idejn il-qrati tar-residenza abitwali tal-minuri li jeżaminaw il-legalità tas-sentenzi tagħhom stess fid-dawl tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali u r-Regolament Brussell II bis. Skont il-prinċipju tal-fiduċja reċiproka, is-sistemi legali tal-Istati Membri għandhom jipprovdu protezzjoni effettiva u ekwivalenti tad-drittijiet fundamentali. B'hekk, il-partijiet interessati għandhom iressqu kwalunkwe kontestazzjoni bbażata fuq id-drittijiet tal-bniedem quddiem il-qrati li għandhom ġurisdizzjoni fuq il-merti tat-tilwim dwar kustodja skont ir-regolament. Il-QtĠ-UE iddeċidiet li l-qorti tal-Istat Membru li fejn il-minuri jkun ittieħed illegalment ma setgħet topponi l-infurzar ta' sentenza ċċertifikata, li tordna r-ritorn tal-minuri, minħabba li l-evalwazzjoni dwar jekk kienx hemm ksur ta' dawn id-dispożizzjonijiet taqa' esklussivament fil-ġurisdizzjoni tal-istat li minnu jkun ittieħed il-minuri.

Eżempju: Il-kawża *Povse vs Alpago*[184] tikkonċerna t-teħħija illegali ta' tifla lejn l-Awstrija minn ommha. Il-qrati Awstrijaċi ċaħdu l-applikazzjoni tal-missier għar-ritorn ta' bintu lejn l-Italja għar-raġuni li kien hemm riskju

182 Art. 10 (b) tar-Regolament Brussell II bis jipprovdi erba' kundizzjonijet alternattivi kif ġej: (i) fi żmien sena wara li d-detentur tad-drittijiet ta' kustodja kellu jew kellu jkollu għarfien fuq fejn qiegħed il-minuri, l-ebda talba għar-ritorn ma ġiet ippreżentata quddiem l-awtoritajiet kompetenti tal-Istat Membru fejn il-minuri ttieħed jew qed jinżamm (ii) talba għar-ritorn ippreżentata mid-detentur tad-drittijiet ta' kustodja ġiet irtirata u ma ġiet preżentata ebda talba oħra fiż-żmien stipulat f'paragrafu (i); (iii) każ quddiem il-qorti fl-Istat Membru fejn il-minuri kien abitwalment residenti qabel it-teħħija jew iż-żamma inġusta ġie magħluq skont l-Art. 11 (7); (iv) sentenza dwar kustodja li ma tikkunsidrax li t-talba tar-ritorn tal-minuri tkun inħarġet mill-qrati tal-Istat Membru fejn il-minuri kien abitwalment residenti immedjatament qabel it-teħħija inġusta jew iż-żamma.

183 QtĠ-UE, C-491/10 PPU, *Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz*, 22 ta' Diċembru 2010. Dwar aspetti li jikkonċernaw il-parteċipazzjoni tal-minuri f'dan il-każ, ara wkoll l-analiżi fit-Taqsima 2.4.

184 QtĠ-UE, C-211/10, *Doris Povse vs Mauro Alpago*, 1 ta' Lulju 2010.

gravi ta' dannu għat-tifla. Sadanittant, fuq talba tal-missier, il-qorti Taljana ddeċidiet li hija kellha l-ġurisdizzjoni biex tiġġudika l-merti tat-tilwim ta' kustodja u ħarget ordni għar-ritorn tat-tifla lejn l-Italja u ċertifikat ta' infurzar fuq il-bażi tal-Artikolu 40 Brussell II bis. Il-kawża ġiet irrinvjata lill-QtĠ-UE minn qorti Awstrijaka wara l-appell tal-omm kontra r-rikors għall-infurzar taċ-ċertifikat u l-ordni għar-ritorn tat-tifla lejn l-Italja. Il-QtĠ-UE iddeċidiet li ladarba nħareġ ċertifikat ta' infurzar m'hemmx possibiltajiet li wieħed jopponi r-ritorn lejn l-pajjiż fejn ikun ittieħed il-minuri (f'dan il-każ l-Awstrija), għaliex iċ-ċertifikat huwa awtomatikament infurzabbli. Barra minn hekk, il-QtĠ-UE ddeċidiet li, f'dan il-każ, il-qrati Taljani biss kienu kompetenti li jiġġudikaw dwar ir-riskju serju għall-aħjar interessi tat-tifla b'konsegwenza tar-ritorn. Fl-ipoteżi li dawn il-qrati jikkunsidraw it-tali riskju bħala ġustifikabbli, huma jżommu kompetenza esklużiva biex jissospendu l-ordni ta' infurzar tagħhom stess[185].

Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Rikonoxximent u l-Infurzar ta' Deċiżjonijiet li għandhom x'jaqsmu mal-Kustodja ta' Minuri u dwar ir-Restituzzjoni tal-Kustodja ta' Minuri[186]u l-Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal[187] jinkludu salvagwardji biex jipprevjenu t-tneħħija inġusta tat-tfal u jiżguraw ir-ritorn tat-tfal[188].

Il-QEDB ta' spiss tittratta każijiet ta' ħtif ta' minuri, u f'dak il-każijiet hija ġeneralment hija ggwidata b'dispożizzjonijiet tal-Kovenzjoni tal-Aja meta tinterpreta l-Artikolu 8 tal-KEDB. Madankollu, il-QEDB inevitabbilment twettaq analiżi tal-aħjar interessi tat-tfal f'dawn il-każijiet. Żewġ sentenzi ewlenin tal-Awla Manja jirriflettu l-pożizzjoni tal-qorti f'din il-materja.

185 Rikors ibbażat fuq l-istess fatti ġie ppreżentat aktar tard lill-QEDB u ddikjarat inammissibbli. Ara QEDB, *Povse vs L-Awstrija*, Deċiżjoni ta' innammissibbiltà, Nru 3890/11, 18 ta' Ġunju 2013.

186 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Rikonoxximent u l-Infurzar ta' Deċiżjonijiet li għandhom x'jaqsmu mal-Kustodja ta' Minuri u dwar ir-Restituzzjoni tal-Kustodja ta' Minuri, CETS Nru 105, 1980.

187 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal, CETS Nru 192, 2003.

188 *Ibid.*, Art. 10 (b) u 16, rispettivament; Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Rikonoxximent u l-Infurzar ta' Deċiżjonijiet li għandhom x'jaqsmu mal-Kustodja ta' Minuri u dwar ir-Restituzzjoni tal-Kustodja ta' Minuri, CETS Nru 105,1980, Art. 8.

Eżempju: Il-kawża *Neulinger u Shuruk vs L-Iżvizzera*[189] tressqet minn omm, li kienet ħadet lil binha mill-Iżrael għall-Iżvizzera bi ksur tal-arranġament eżistenti tat-tutela. Fuq rikors tal-missier taħt il-Konvenzjoni tal-Aja, l-awtoritajiet Żvizzeri ordnaw ir-ritorn tat-tifel lejn l-Iżrael. Fl-opinjoni tal-qrati nazzjonali u l-esperti, ir-ritorn tat-tifel lejn l-Iżrael seta' jkun previst biss kieku kien akkumpanjat minn ommu. Il-miżura inkwistjoni baqgħet fil-marġni ta' diskrezzjoni mogħtija lill-awtoritajiet nazzjonali f'dawn il-materji. Madankollu, biex tivvaluta l-konformità mal-Artikolu 8 tal-KEDB, kien neċessarju wkoll li jiġu kkunsidrati kwalunkwe żviluppi mis-sentenza tal-Qorti Federali li tordna r-ritorn tat-tifel. Fil-każ attwali, it-tifel kien ċittadin Żvizzeru u kien issetilja sew fil-pajjiż, fejn huwa kien ilu jgħix kontinwament għal madwar erba' snin. Minkejja li kien ta' età fejn kien għad kellu kapaċità sinifikanti għal adattament, li jiġi spostat għal darb'oħra aktarx kien se jkollu konsegwenzi serji għalih u kellhom jitwieżnu kontra kwalunkwe benefiċċju li probabbli kien se jikseb minnha. Ta' min jinnota wkoll li kienu ġew imposti restrizzjonijiet fuq id-dritt ta' aċċess tal-missier qabel it-tneħħija tat-tifel. Barra dan, il-missier kien reġa' żżewweġ darbtejn u issa kien reġa' sar missier, imma naqas milli jħallas il-manteniment għal bintu. Il-QEDB iddubitat li dawn iċ-ċirkostanzi setgħu jwasslu għall-benessri u l-iżvilupp tat-tifel. Fir-rigward tal-omm, ir-ritorn tagħha lejn l-Iżrael seta' jesponiha għal riskju ta' sanzjonijiet kriminali, bħal sentenza ta' ħabs. Kien ċar li din is-sitwazzjoni ma kinitx se tkun fl-aħjar interessi tat-tifel, meta wieħed iqis li probabbilment ommu kienet l-unika persuna li kien jirrelata magħha. B'hekk, ir-rifjut tal-omm li tirritorna lejn l-Iżrael ma kienx totalment mhux iġġustifikat. Barra dan, il-missier qatt ma kien għex waħdu ma' ibnu u kien ilu ma jarah mit-tluq tat-tifel fl-età ta' sentejn. B'hekk il-QEDB ma kinitx konvinta li kien se jkun fl-aħjar interessi tat-tifel li jirritorna lejn l-Iżrael. Fir-rigward tal-omm, ritorn lejn l-Iżrael kien se jfisser interferenza sproporzjonata mad-dritt tagħha għar-rispett tal-ħajja tal-familja tagħha. Konsegwentement, ikun hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB fir-rigward taż-żewġ rikorrenti jekk id-deċiżjoni li tordna r-ritorn l-Iżrael tat-tieni rikorrent kellha tiġi infurzata.

189 QEDB, *Neulinger u Shuruk vs L-Iżvizzera* [GC], Nru 41615/07, 6 ta' Lulju 2010.

Eżempju: F'*X vs Il-Latvja*[190], l-omm argumentat li r-ritorn ta' bintha lejn l-Awstralja minn fejn kienet tneħħiet illegalment, jista' jesponiha għal dannu serju. Fid-determinazzjoni dwar jekk id-deċiżjonijiet tal-qrati nazzjonali laħqux bilanċ ġust bejn l-interessi kunfliġġenti involuti – fil-marġni ta' diskrezzjoni mogħtija lill-istati f'dawn il-materji – l-aħjar interessi tal-minuri kellhom ikunu kunsiderazzjoni primarja. Sabiex tinkiseb interpretazzjoni armonjuża tal-KEDB u l-Konvenzjoni tal-Aja, il-fatturi kapaċi li jikkostitwixxu eċċezzjoni għar-ritorn immedjat taħt l-Artikolu 12, 13, u 20 tal-Konvenzjoni tal-Aja kellhom jiġu kkunsidrati ġenwinament mill-istat mitlub, li kellu joħroġ deċiżjoni li kienet raġunata biżżejjed fuq dan il-punt, imbagħad evalwata fid-dawl tal-Artikolu 8 tal-KEDB. L-Artikolu impona obbligu proċedurali fuq l-awtoritajiet domestiċi, li jirrikjedi li meta qed tevalwa rikors għar-ritorn tal-minuri, il-qrati jridu jikkunsidraw allegazzjonijiet dibattibbli ta' "riskju gravi" għall-minuri fil-każ ta' ritorn u jieħdu deċiżjoni li tagħti raġunijiet speċifiċi. Fir-rigward tan-natura preċiża tar-"riskju gravi", l-eċċezzjoni pprovduta fl-Artikolu 13 (b) tal-Konvenzjoni tal-Aja ikkonċernat biss sitwazzjonijiet li jmorru oltre minn dak li minuri jista' jbati raġonevolment. Fil-każ attwali, ir-rikorrenit kienet issottomettiet ċeritifikat ta' psikologu lill-Qorti tal-Appell Latvjana, li jikkonkludi li jeżisti riskju ta' trawma għat-tifla fil-każ ta' separazzjoni immedjata minn ommha. Minkejja li kienet f'idejn il-qrati nazzjonali li jivverifikaw l-eżistenza ta' "riskju gravi" għat-tifla, u r-rapport psikoloġiku kien marbut direttament mal-aħjar interessi tat-tifla, il-qorti reġjonali rrifjutat li teżamina l-konklużjonijiet ta' dak ir-rapport fid-dawl tad-dispożizzjonijiet tal-Artikolu 13 (b) tal-Konvenzjoni tal-Aja. Fl-istess ħin, il-qrati nazzjonali wkoll naqsu milli jittrattaw il-kwistjoni dwar jekk kienx possibbli għall-omm li ssegwi lil bintha l-Awstralja u żżomm kuntatt magħha. Peress li l-qrati nazzjonali naqsu milli jwettqu eżaminazzjoni effettiva tal-allegazzjonijiet tar-rikorrenti, il-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni taħt liġi domestika ma ssodisfax ir-rekwiżiti proċedurali inerenti fl-Artikolu 8 tal-KEDB, u b'hekk r-rikorrenti sofriet interferenza sproporzjonata mad-dritt tagħha għar-rispett tal-ħajja tal-familja tagħha.

190 QEDB, *X vs Il-Latvja* [GC], Nru 27853/09, 26 ta' Novembru 2013, para. 101, 106, 107 u 115-119.

6 Ħarsien alternattiv għal ħarsien minn familja u adozzjoni

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 7 (ħajja tal-familja) u l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal) Regolament Brussell II bis (2201/2003)	**Ħarsien alternattiv għal ħarsien minn familja**	KEDB, l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) ESC (riveduta), Artikolu 17 (dritt tat-tfal u żgħażagħ għal protezzjoni soċjali, legali u ekonomika) QEDB, *Wallová u Walla vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 23848/04, 2006 (tqegħid taħt ħarsien minħabba akkomodazzjoni mhux adegwata) QEDB, *Saviny vs L-Ukraina*, Nru 39948/06, 2008 (tqegħid taħt ħarsien minħabba raġunijiet soċjoekonomiċi) QEDB, *B. vs Ir-Rumanija (Nru 2)*, Nru 1285/03, 2013 (involviment tal-ġenituri fit-teħid tad-deċiżjoni) QEDB, *B.B. u F.B. vs Il-Ġermanja*, Nru 18734/09 u 9424/11, 2013 (difetti proċedurali fi proċess ta' teħid tad-deċiżjonijiet) QEDB, *Olsson vs L-Iżvezja (Nru 1)*, Nru 10465/83, 1988 (implimentazzjoni ta' ordni għall-ħarsien) QEDB, *T. vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 19315/11, 2014 (importanza ta' kuntatt)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 24 (drittijiet tat-tfal)	**Adozzjoni**	Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta) QEDB, *Pini u Oħrajn vs Ir-Rumanija*, Nru 78028/01 u 78030/01, 2004 (prijorità ta’ interessi tat-tfal f’adozzjoni) QEDB, *Kearns vs Franza*, Nru 35991/04, 2008 (kunsens tal-ġenituri għal adozzjoni) QEDB, *E.B. vs Franza* [GC], Nru 43546/02, 2008 (l-eliġibbiltà ta’ mara leżbjana biex tadotta) QEDB, *Gas u Dubois vs Franza*, Nru 25951/07, 2012 (l-eliġibbiltà ta’ koppja omosesswali biex tadotta) QEDB, *X u Oħrajn vs L-Awstrija* [GC], Nru 19010/07, 2013 (adozzjoni mit-tieni ġenitur għal koppja tal-istess sess) QEDB, *Harroudj vs Franza*, Nru 43631/09, 2012 (kafala u adozzjoni)

Kull minuri għandu d-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja, dritt rikonoxxut taħt l-Artikolu 7 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali u l-Artikolu 8 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB) (ara l-Kapitolu 5). Id-dritt tal-UE u tal-Kunsill tal-Ewropa jirrifletti l-importanza għall-minuri ta’ relazzjonijiet familjari, u din tinkludi d-dritt tal-minuri biex ma jkunx imċaħħad mill-kunatt mal-ġenituri tiegħu/tagħha, ħlief meta din tmur kontra l-aħjar interessi tal-minuri[191]. Huwa diffiċli biex jinkiseb bilanċ bejn li jiġi żgurat li t-tfal jibqgħu mal-familja tagħhom – f’konformità mar-rispett għall-ħajja tal-familja – u li jiġi żgurat li t-tfal ikunu proetti minn ħsara.. Fejn minuri jitneħħa mill-familja tiegħu/tagħha, hu/hija jista’ jitqiegħed jew taħt ħarsien temporanja jew taħt ħarsien residenzjali. Il-ħajja tal-familja ma tintemmx b’din is-separazzjoni u teħtieġ li l-kuntatt jibqa’ sabiex tiġi sostnuta r-riunifikazzjoni tal-familja jekk hija fl-aħjar interessi tal-minuri. F’ċerti ċirkostanzi, isseħħ tneħħija permanenti, permezz tal-adozzjoni. Il-finalità tal-adozzjoni tfisser li għandhom jiġu segwiti rekwiżiti stringenti.

L-għan ta’ dan il-kapitolu huwa li jikkonsidra l-liġi Ewropea dwar il-ħarsien alternattiv. Id-dritt tal-UE, prinċipalment permezz tar-Regolament Brussell II bis, jittratta aspetti proċedurali transkonfinali relatati mat-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien alternattiv. Dan ir-regolament għandu jiġi interpretat skont il-Karta tal-UE

191 UE (2012), Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, ĠU 2012 C 326, Art. 24 (3).

dwar id-Drittijiet Fundamentali, b'mod partikolari l-Artikolu 24. Il-QEDB żviluppat ukoll korp estensiv ta' każistika li tittratta kemm materji sostantivi kif ukoll proċedurali tat-tqegħid t-tfal taħt ħarsien alternattiv.

It-Taqsima 6.1 tibda billi tintroduċi ftit mill-prinċipji ġenerali li jirregolaw is-sitwazzjoni ta' tfal mċaħħda mill-ħarsien minn familja, it-Taqsima 6.2 tiddeskrivi l-liġi li tikkonċerna t-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien alternattiv u t-Taqsima 6.3 tikkunsidra l-istandards Ewropej dwar l-adozzjoni.

6.1. Ħarsien alternattiv: prinċipji ġenerali

Punti ewlenin

- Il-ħarsien alternattiv huwa miżura protettiva temporanja.
- Id-dritt internazzjonali jikkonferma li ħarsien ibbażata fuq il-familja għandu jkun ippreferuta fuq ħarsien residenzjali.
- It-tfal għandhom id-dritt għal informazzjoni u li jesprimu l-opinjoni tagħhom fir-rigward tat-tqegħid taħt ħarsien alternattiv.

Taħt id-dritt tal-UE, tal-KtE u dak internazzjonali, meqjusa flimkien, joħorġu sitt prinċipji wisgħin fir-rigward tal-ħarsien alternattiv.

L-ewwel, il-ħarsien alternattiv huwa miżura protettiva li tiżgura s-sigurtà interim tat-tfal u tiffaċilita r-ritorn tat-tfal mal-familji tagħhom fejn possibbli[192]. Idealment, għalhekk hija soluzzjoni temporanja. Xi drabi, hija miżura protettiva sakemm isseħħ ir-riunifikazzjoni tal-familja, pereżempju tfal migranti mhux akkumpanjati jew mifrudin mill-familji tagħhom[193]. Drabi oħra hija miżura protettiva sakemm iseħħu żviluppi fil-ħajja tal-familja, pereżempju, titjib fis-saħħa ta' ġenitur jew dispożizzjoni ta' sostenn għall-ġenituri.

192 Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, A/RES/64/142, 24 ta' Frar 2010, para. 48-51; Kumitat dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2013), *Kumment Ġenerali Nru 14 (2013) dwar id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija (art. 3 para. 1),* Dok. tan-NU CRC/C/GC/14, 29 ta' Mejju 2013, para. 58-70.

193 L-Assemblea Ġenerali tan-NU, Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal, 20 ta' Novembru 1989, Art. 22; Kumitat dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2005), *Kumment Ġenerali Nru 6 (2005): Trattament ta' tfal mhux akkumpanjati u mifrudin barra l-pajjiż ta' oriġini tagħhom*, Dok. tan-NU CRC/GC/2005/6, 1 ta' Settembru 2005, para. 81-83.

It-tieni, id-dritt internazzjonali jikkonferma li ħarsien ibbażata fuq il-familja (bħal foster care) hija l-forma ottima ta' ħarsien alternattiv biex tassigura l-protezzjoni u l-iżvilupp tat-tfal. Din hija affermata mil-Linji Gwida tan-NU dwar il-Ħarsien Alternattiv tat-tfal u l-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità (CRPD), li għaliha l-UE hija parti[194]. Il-CRPD espressament tiddikjara li "l-Istati Partijiet għandhom, fejn il-familja immedjata ma tistax tieħu ħsieb tfal b'diżabilitajiet, jagħmlu kull sforz sabiex jipprovdu ħarsien alternattiv fi ħdan il-familja usa', u fin-nuqqas ta' dan, fi ħdan il-komunità f'ambjent ta' familja"[195]. Kura mhux ibbażata fuq familja (eż. ħarsien residenzjali) "għandha tkun limitata għal każijiet fejn dak l-ambjent ikun speċifikament xieraq, neċessarju u kostruttiv għall-minuri kkonċernat u l-aħjar interessi tiegħu/tagħha"[196].

It-tielet, id-dritt tal-minuri għal tutur jew rappreżentat hija l-mezz ewlieni sabiex tiżgura d-drittijiet wiesgħa tagħhom[197]. Minkejja li ma hemm ebda obbligu ġenerali espliċitu fid-dritt tal-UE biex taħtar tutur għat-tfal mingħajr ħarsien minn ġenituri, mill-inqas seba' direttivi tal-UE jeħtieġu li l-Istati Membri jaħtru tutur għat-tfal fi ħdan kuntesti differenti, uħud direttament relatati mat-tfal mingħajr il-ħarsien tal-ġenituri[198]. Barra minn hekk, il-korp tal-liġi huwa sostnut mil-Linji Gwida tan-NU għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal (ġeneralment fir-rigward tat-tfal mingħajr il-ħarsien tal-ġenituri), is-CRC (speċifikament fir-rigward tat-tfal mhux akkumpanjati) u l-Konvenzjoni tal-KtE dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin[199]. Ħafna d-drabi l-mandat ta' tutur legali huwa biex jissalvagwardja l-aħjar interessi tal-minuri, jiżgura l-benessri ġenerali tiegħu jew

194 Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, A/RES/64/142, 24 ta' Frar 2010, para. 20-22; Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2006), *Kumment Ġenerali Nru 7 (2005): L-implimentazzjoni tad-drittijiet tat-tfal fi tfulija bikrija*, Dok. tan-NU CRC/C/GC/7/Rev.136 (b), 20 ta' Settembru 2006, para. 18. Il-Konvenzjoni tan-NU dwar id-drittijiet ta' persuni b'diżabilità (CRPD), 13 ta' Diċembru 2006, Art. 23 (5) (ara wkoll l-Art. 7).

195 Il-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Diżabilità (CRPD), 13 ta' Diċembru 2006, Art. 23 (5).

196 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, 24 ta' Frar 2010, A/RES/64/142, para. 21.

197 FRA (2014a), p. 31.

198 *Ibid.*, p. 14.

199 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, 24 ta' Frar 2010, A/RES/64/142, para. 100-103; Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal, *Kumment Ġenerali Nru 6 (2005): Trattament ta' tfal mhux akkumpanjati u mifrudin barra l-pajjiż ta' oriġini tagħhom*, Dok. tan-NU CRC/GC/2005/6, 1 ta' Settembru 2005, para. 33-38; Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, CETS Nru 197. 2005.Art. 10(4).

tagħha u jikkumplimenta l-kapaċità ġuridika limitata tiegħu/tagħha (u xi drabi wkoll biex jeżerċita rappreżentanza legali)[200].

Ir-raba', impliċitu fi ħdan l-Artikolu 24 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali huwa l-obbligu legali li tieħu miżuri pożittivi biex tiżgura li teħid ta' deċiżjoni dwar it-tqegħid tal-minuri huwa mmexxi mill-aħjar interessi[201] u opinjonijiet tiegħu/tagħha[202]. Il-Kummenti Ġenerali Nru 5 u 14 tal-Kumitat dwar id-Drittijiet tat-Tfa[203] kif ukoll il-Linji Gwida tan-NU għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal jenfasizzaw il-ħtieġa li tiżgura id-dritt tal-minuri għal informazzjoni, inkluż id-drittijijet u l-għażliet tiegħu/tagħha, kif ukoll id-dritt tal-minuri li "jiġi konsultat u jkollu/jkollha l-opinjonijiet debitament meqjusa skont il-kapaċitajiet tiegħu/tagħha li jevolvu"[204].

Il-ħames, id-drittijiet usa' tat-tfal fi ħdan il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, il-KEDB u s-CRC jibqgħu applikabbli għal każijiet ta' ħarsien alternattiv (foster care jew ħarsien residenzjali). Din tinkludi d-drittijiet ċivili u politiċi tagħhom (eż. id-drittijiet tagħhom għal privatezza, libertà tal-espressjoni u libertà tar-reliġjon u protezzjoni minn kull forma ta' vjolenza) u d-drittijiet soċjoekonoiċi tagħhom (inklużi d-drittijiet tagġhom għall-edukazzjoni, kura tas-saħħa u parteċipazzjoni fil-ħajja kulturali)[205].

Finalment, l-Artikolu 4 tas-CRC jeħtieġ li l-istati jieħdu "l-miżuri kollha leġiżlattivi, amministrattivi et. xierqa" biex jimplimentaw din il-konvenzjoni. Din tapplika ugwalment għall-kuntest ta' ħarsien alternattiv. L-Artikolu 17 (1) (c) tal-Karta Soċjali Ewropea riveduta (ESC) b'mod simili jeħtieġ li l-istati jieħdu l-miżuri kollha xierqa u neċessarji mfassla biex jipprovdu protezzjoni u għajnuna speċjali għat-tfal u żgħażagħ neqsin mis-sostenn tal-familja tagħhom temporanjament jew definittivament.

---

200 FRA (2014a), p. 15.

201 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2013), *Kumment Ġenerali Nru 14 (2013) dwar id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija* (art. 3 para. 1), Dok. tan-NU CRC/C/GC/14, 29 ta' Mejju 2013.

202 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2009), *Kumment Ġenerali Nru 12 (2009): Id-dritt tat-tfal li jinstemgħu*, Dok. tan-NU CRC/C/GC/12, 20 ta' Lulju 2009, para. 97.

203 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal, *Kumment Ġenerali Nru 14.* para. 15 (g), 29 ta' Mejju 2013; *Kumment Ġenerali Nru 5.* para. 24, 27 ta' Novembru 2003.

204 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, 24 ta' Frar 2010, A/RES/64/142, para. 6.

205 Il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, Art. 3-4, 7, 10-11, 14 u 24; KEDB, speċjalment Art. 8; u CRC, Art. 13-14, 16, 19, 28, 29, 24, 31 u 37; L-Assemblea Ġenerali tan-NU (2010), *Linji Gwida għall-Ħarsien Alternattiv tat-Tfal*, 24 ta' Frar 2010, A/RES/64/142, Art. 2.

Taħt id-dritt tal-UE, il-QtĠ-UE ddeċidiet li r-Regolament Brussell II bis japplika għal deċiżjonijiet ta' tqegħid ta' minuri taħt ħarsien alternattiv. Kif huwa osservat fil-Kapitolu 5, Brussell II bis jinkorpora l-prinċipji tad-drittijiet tat-tfal fl-approċċ tiegħu, u jenfasizza li l-ugwaljanza tat-tfal kollha, l-aħjar interessi tal-minuri u d-dritt li jiġi mismugħ, fost oħrajn, għandhom jittieħdu inkunsiderazzjoni[206]. Hawnhekk ir-"raġunijiet għan-nuqqas ta' rikonoxximent għal sentenza fir-rigward tar-responsabbiltà tal-ġenituri", kif espress fl-Artikolu 23 tar-Regolament Brussell II bis, huma istruttivi. Artikolu 23 jisħaq li sentenzi m'għandhomx ikunu rikonoxxuti:

> *"(a) jekk l-imsemmi rikonoxximent jidħer ċar li huwa kuntrarju għall-politika pubblika ta' l-Istat Membru li fih r-rikonoxximent qiegħed jiġi mitlub wara li jiġu kkunsidrati l-aħjar interessi ta' l-minuri;*
>
> *(b) jekk ġie mogħti, ħlief f'każ ta' emerġenza, mingħajr ma l-minuri ingħata l-opportunità biex jinstema, bi ksur ta' l-prinċipji fondamentali ta' l-proċedimenti ta' l-Istat Membru fejn huwa mitlub ir-rikonoxximent […]."*

Taħt ir-regolament, il-ġurisdizzjoni hija determinata fuq il-bażi tar-residenza abitwali tal-minuri, b'diversi eċċezzjonijiet limitati, inkluż l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 8, 12 u 15 Brussell II bis).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB tafferma li l-familja hija l-ambjent naturali għat-trobbija u l-benessri tat-tfal. Madankollu, meta l-familja ma tistax tipprovdi l-minuri bil-ħarsien u l-protezzjoni meħtieġa, tista' tkun meħtieġa tneħħija għal ħarsien alternattiv. Dik it-tneħħija tinterferixxi mar-rispett għall-ħajja tal-familja. Il-QEDB spjegat li f'ħafna mill-każijiet it-tqegħid ta' minuri taħt ħarsien alternattiv għandha tkun intenzjonata bħala miżura temporanja u li l-minuri għandu finalment jerġa' jingħaqad mal-familja tiegħu/tagħha b'konformità mad-dritt għar-rispett għall-ħajja privata u tal-familja taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB[207].

Minkejja li l-KEDB ma timponi l-ebda dmir speċifiku fuq stati biex jipprovdu l-minuri b'kura u protezzjoni, l-Artikolu 17 tal-ESC jeħtieġ li l-istati "għandhom jieħdu l-miżuri kollha xierqa u neċessarji mfassla biex jipprovdu protezzjoni u għajnuna speċjali mill-istat għal minuri u żgħażagħ imċaħħda temporanjament jew definittivament mis-sostenn tal-familja tagħhom"[208].

206 Brussell II bis, Preambolu. Ara wkoll il-Kapitolu 5.

207 QEDB, *K.A. vs Il-Finlandja*, Nru 27751/95, 14 ta' Jannar 2003. Il-Kumitat tal-Ministri tal-Kunsill tal-Ewropa approva dan l-approċċ fir-Rakkomandazzjoni tiegħu fuq id-dritt tat-tfal li jgħixu f'istituzzjonijiet residenzjali, adottata fis-16 ta' Marzu 2005.

208 Il-Kunsill tal-Ewropa, Karta Soċjali Ewropea (riveduta), CETS Nru 163, 1996, Art. 17 (1) c.

6.2. It-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien alternattiv

Punti ewlenin

- Taħt id-dritt tal-KtE, it-tqegħid ta' minuri taħt ħarsien alternattiv għandu jkun previst bil-liġi, isegwi għan leġittimu u jkunu neċessarju f'soċjetà demokratika. Raġunijiet rilevanti u suffiċjenti għandhom jitressqu mill-awtoritajiet kompetenti.
- Taħt id-dritt tal-KtE, il-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni għandu jsegwi ċerti salvagwardji proċedurali.

Taħt id-dritt tal-KtE[209], it-tqegħid ta' minuri taħt ħarsien alternattiv huwa kompatibbli biss mal-Artikolu 8 tal-KEDB meta jkun konformi mal-liġi, isegwi għan leġittimu (bħall-protezzjoni tal-aħjar interessi tal-minuri) u jkun meqjus bħala neċessarju f'soċjetà demokratika. L-aħħar aspett jeħtieġ li l-qrati jagħtu raġunijiet li huma kemm rilevanti kif ukoll suffiċjenti biex isostnu l-mezzi użati biex isegwu l-għan mixtieq.

Eżempju: F'*Olsson vs L-Iżvezja (Nru 1)*[210], ir-rikorrenti lmentaw dwar id-deċiżjoni li t-tliet itfal tagħhom jitqiegħdu taħt ħarsien. Waqt li sabet li d-deċiżjoni tal-ħarsien waqgħet fi ħdan il-marġni ta' diskrezzjoni tal-istat, il-QEDB iffukat fuq il-mod kif kienet implimentata l-ordni tal-ħarsien. Skont il-Qorti, id-deċiżjoni tal-ħarsien kellha titqies bħala miżura temporanja, li m'għandhiex tissotka malli jippermettu ċ-ċirkostanzi, minħabba li l-adozzjoni ma kinitx qed tiġi kkunsidrata. Il-miżuri meħudin kellhom b'hekk ikunu konsistenti mal-għan finali li jerġgħu jingħaqdu mal-familja naturali. F'dan id-dawl, il-QEDB innutat li l-awtoritajiet nazzjonali qiegħdu lit-tfal fi djar temporanji separati, f'distanza sinifikanti minn xulxin u mill-ġenituri tagħhom. Minkejja li l-awtoritajiet aġixxew b'mod regolari fl-implimentazzjoni tal-ordni tal-ħarsien, il-Qorti nnutat li kien inaċċettabbli li diffikultajiet amministrattivi, bħan-nuqqas ta' foster families xierqa jew kollokazzjonijiet, jiddeterminaw fejn it-tfal għandhom jitqiegħdu.

209 It-tqegħid ta' minuri taħt ħarsien alternattiv kien ukoll suġġett ta' dibattitu politiku fil-KtE għal ħafna snin. Ara pereżempju r-Riżoluzzjoni tal-Kumitat tal-Ministri (77) 33 dwar it-tqegħid tal-minuri, adottata fit 3 ta' Novembru 1977.

210 QEDB, *Olsson vs L-Iżvezja (Nru 1)*, Nru 10465/83, 24 ta' Marzu 1988.

F'qasam fundamentali ta' dan it-tip bħar-rispett għall-ħajja tal-familja, dawk il-kunsiderazzjonijiet ma setgħux jitħallew ikollhom rwol akbar minn wieħed sekondarju. B'hekk, meta sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-QEDB iddikjarat li l-miżuri meħudin mill-awtoritajiet fl-implimentazzjoni tal-ordni tal-ħarsien ma kinux sostnuti b'raġunijiet suffiċjenti biex irenduhom proporzjonati mal-għan leġittimu segwit taħt l-Artikolu 8.

Aktar reċentement, il-QEDB kkunsidrat il-merti tad-deċiżjonijiet tat-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien alternattiv taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*Wallová u Walla vs Ir-Repubblika Ċeka*[211] ir-rikorrenti lmentaw dwar it-tqegħid tal-ħames ulied tagħhom f'żewġt idjar separati tat-tfal minħabba l-qagħda batuta tal-akkomodazzjoni tagħhom. Il-kustodja tat-tfal ingħatat lil istitut tat-tfal fl-2002 fuq il-bażi tal-instabbiltà ekonomika tal-ġenituri tagħhom u l-ordnijiet ta' ħarsien tneħħew aktar tard meta tjiebet il-qagħda ekonomika u ta' akkomodazzjoni tagħhom. Il-QEDB sabet li r-raġuni fundamentali għad-deċiżjoni li t-tfal jitqiegħdu taħt ħarsien kienet nuqqas ta' akkomodazzjoni xierqa u bħala miżura anqas drastika setgħet tintuża biex tindirizza s-sitwazzjoni tagħhom. Taħt il-liġi Ċeka, kien hemm possibbiltà ta' monitoraġġ tal-kundizzjonijiet tal-għajxien u tal-iġjene tal-familja, u li tagħtihom parir fuq kif itejbu s-sitwazzjoni tagħhom, imma din l-alternattiva ma ntużatx. Filwaqt li r-raġunijiet mogħtija għat-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien kienu rilevanti, ma kinux suffiċjenti, u l-awtoritajiet ma għamlux biżżejjed sforzi biex jgħinu lir-rikorrenti jegħlbu d-diffikultajiet tagħhom permezz ta' miżuri alternattivi. Waqt li kkonkludiet li kien hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB, il-Qorti ħadet nota wkoll tal-konklużjonijiet tal-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal, li osserva li l-prinċipju ta' kunsiderazzjoni primarja tal-aħjar interessi tal-minuri ma kienx għadu definit u rifless adegwatament fil-leġiżlazzjoni Ċeka kollha, fid-deċiżjonijiet tal-qorti u fil-politiki li jaffettwaw lit-tfal.

Eżempju: F'*Saviny vs L-Ukraina*[212] it-tfal tar-rikorrent tqiegħdu taħt ħarsien minħabba n-nuqqas ta' mezzi finanzjarji tal-ġenituri u l-konklużjoni tal-qorti domestika li l-kwalitajiet personali tagħhom kienu jipperikolaw il-ħajja, is-saħħa u t-trobbija morali ta' wliedhom. Fl-evalwazzjoni tal-kawża,

211 QEDB, *Wallová u Walla vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 23848/04, 26 ta' Ottubru 2006 (disponibbli bil-Franċiż).

212 QEDB, *Saviny vs L-Ukraina*, Nru 39948/06, 18 ta' Diċembru 2008.

il-QEDB iddubitat l-adegwatezza tal-evidenza li fuqha l-awtoritajiet domestiċi bbażaw is-sejbiet tagħhom u kkunsidrat li ma kienx hemm biżżejjed informazzjoni disponibbli dwar l-ammont ta' assistenza soċjali disponibbli. Din kienet tkun pertinenti fl-evalwazzjoni dwar jekk l-awtoritajiet wettqux id-dmir li jżommu l-familji tagħhom flimkien jew jekk esplorawx biżżejjed l-effettività ta' alternattivi inqas drammatiċi qabel ma fittxew li jifirdu lit-tfal minn mal-ġenituri tagħhom. Barra minn hekk, fl-ebda stadju tal-proċedimenti ma ġew mismugħa mill-imħallfin. Fil-qosor, minkejja li r-raġunijet mogħtija mill-awtoritajiet nazzjonali għat-tneħħija tat-tfal tar-rikorrenti kienu rilevanti, ma kinux suffiċjenti biex jiġġustifikaw interferenza serja bħal din mal-ħajja tal-familja tar-rikorrenti. B'hekk, il-Qorti sabet li kien hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Il-QEDB teħtieġ taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB li t-teħid tad-deċiżjoni li tikkonċerna rispett għall-ħajja tal-familja għandu jsegwi ċerti salvagwardji proċedurali. Hija tiddikjara li l-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni (proċedimenti amministrattivi u ġudizzjarji) li jwassal għal miżuri ta' interferenza mal-ħajja tal-familja għandu jkun ġust u jagħti r-rispett xieraq lill-interessi protetti mill-Artikolu 8. Li huwa kunsidrat taħt l-Artikolu 8 huwa jekk "il-ġenituri kinux involuti fil-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni [...] sa punt suffiċjenti biex tipprovdihom bi protezzjoni meħtieġa tal-interessi tagħhom"[213]. Din tinkludi li żżommhom infurmati dwar żviluppi, tiżgura li jistgħu jipparteċipaw f'deċiżjonijiet meħudin fuqhom[214] u, f'ċerti ċirkostanzi, tisma' mingħand it-tfal ikkonċernati[215].

Eżempju: F'*B. vs Ir-Rumanija (Nru 2)*[216], ir-rikorrenti ġiet djanjostikata bi skiżofrenija paranojde u meħuda mill-pulizija f'numru ta' okkażjonijiet f'istituzzjonijiet psikjatriċi għal trattament. Uliedha ma baqgħux jgħixu magħha u tpoġġew f'dar ta' ħarsien minħabba l-marda ta' ommhom. Il-QEDB kellha teżamina jekk, wara li kkunsidrat in-natura serja tad-deċiżjoniijiet li għandhom jittieħdu fir-rigward tat-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien, il-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni, sħiħ, ipprovdiex lill-ġenituri b'livell suffiċjenti tal-protezzjoni meħtieġa tal-interessi tagħhom. F'dan ir-rigward, il-Qorti osservat li r-rikorrenti, li kienet qed issofri minn diżordni mentali

213 QEDB, *W. vs Ir-Renju Unit*, Nru 9749/82, 8 ta' Lulju 1987, para. 64.

214 QEDB, *McMichael vs Ir-Renju Unit*, Nru 16424/90, 24 ta' Frar 1995.

215 QEDB, *B. vs Ir-Rumanija (Nru 2)*, Nru 1285/03, 19 ta' Frar 2013; QEDB, *B.B. u F.B. vs Il-Ġermanja*, Nru 18734/09 u 9424/11, 11 ta' Marzu 2012.

216 QEDB, *B. vs Ir-Rumanija (Nru 2)*, Nru 1285/03, 19 ta' Frar 2013.

severa, ma kienet assenjata la avukat u lanqas tutur *ad litem* biex jirrappreżentawha waqt il-proċedimenti, u b'hekk kien impossibbli għaliha li tieħu sehem fil-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni li jikkonċerna l-ulied minuri tagħha. Minbarra dan, is-sitwazzjoni tar-rikorrenti u s-sitwazzjoni ta' wlieda kienet eżaminata minn qorti f'żewġ okkażjonijiet biss matul perjodu ta' 12-il sena qabel iż-żewġt itfal laħqu l-età ta' adulti, u ma kien hemm ebda evidenza ta' kuntatt regolari bejn il-ħaddiema soċjali u r-rikorrenti, li setgħet altrimenti provdiet mezzi xierqa li jirrappreżentaw l-opinjonijiet tagħha lill-awtoritajiet. Fid-dawl ta' dawn il-fatti, il-Qorti kkonkludiet li l-proċess tat-teħid tad-deċiżjoni madwar it-tqegħid fil-kura ta' wliedha ma pproteġiex adegwatament l-interessi tagħha, u li b'hekk kien hemm ksur tad-drittijiet tagħha taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*B.B. u F.B. vs Il-Ġermanja*[217], wara allegazzjonijiet mill-bint ta' tnax-il sena tar-rikorrent u minn ħuha ta' tmien snin li kienu ġew imsawta ripetutament minn missierhom, id-drittijiet parentali fir-rigward taż-żewġt itfal ġew ittrasferiti lill-Qorti tat-Tfal u t-tfal tqiegħdu f'dar tat-tfal. Il-Qorti tad-Distrett għamlet ordni sħiħa li tittrasferixxi l-awtorità parentali mir-rikorrenti għall-Uffiċċju tat-Tfal, li tilħaq id-deċiżjoni tagħha fuq il-bażi ta' evidenza diretta mit-tfal. Madwar sena wara, fl-ewwel laqgħa sussegwenti mal-ġenituri tagħhom, il-bint ammettiet li kienet gidbet li ġiet imsawta, u t-tfal eventwalment ġew ritornati lill-ġenituri tagħhom. Meta kkunsidrat l-ilment tar-rikorrenti li l-awtoritajiet naqsu milli jeżaminaw adegwatament il-fatti rilevanti, il-QEDB enfasizzat li valutazzjonijiet żbaljati minn professjonijiet ma jfissirx neċessarjament li l-miżuri meħudin kienu inkumpatibbli mal-Artikolu 8 tal-KEDB. Id-deċiżjoni ta' tqegħid setgħet tiġi vvalutata biss fid-dawl tas-sitwazzjoni kif preżentata mill-awtoritajiet domestiċi tal-mument. Fil-valutazzjoni tal-QEDB, il-fatt li l-Qorti tad-Distrett qagħdet biss fuq id-dikjarazzjonijiet tat-tfal, waqt li r-rikorrenti kienu ssottomettew dikjarazzjonijiet minn professjonisti mediċi li ma nnutaw ebda sinjal ta' trattament ħażin, ikkombinati mal-fatt li l-Qorti ta' Appell ma reġgħetx eżaminat lit-tfal, kienu sinifikanti. Minħabba li t-tfal kienu f'post sikur fil-ħin tas-smigħ kollu, ma kienx hemm ħtieġa għal għaġla, u l-qrati setgħu stabbilixxew investigazzjoni tal-fatti fuq l-inizjattiva tagħhom, li naqsu milli jagħmlu. Fil-qosor, il-qrati Ġermaniżi naqsu milli jagħtu raġunijiet suffiċjenti għad-deċiżjoni tagħhom li jċaħħdu l-awtorità parentali tar-rikorrenti, bi ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

217 QEDB, *B.B. u F.B. vs Il-Ġermanja*, Nru 18734/09 u 9424/11, 14 ta' Marzu 2013.

Anka meta mqiegħda taħt ħarsien alternattiv, it-tfal iżommu d-dritt li jżommu kuntatt mal-ġenituri tagħhom. Dan id-dritt ġie rikonoxxut taħt il-KEDB[218], peress li l-QEDB iddeċidiet li l-kuntatt reċiproku bejn il-ġenituri u l-ulied huwa parti fundamentali tal-ħajja tal-familja taħt l-Artikolu 8. Minħabba li t-tqegħid f'ħarsien alternattiv normalment għandu jkun miżura temporanja, huwa essenzjali li jinżammu relazzjonijiet familjari biex jiġi żgurat ir-ritorn b'suċċess tal-minuri mal-familja tiegħu/tagħha[219]. Taħt id-dritt tal-KEDB, minn dawn il-prinċipji jirriżultaw dmirijiet pożittivi, kif jidher fil-każijiet li ġejjin.

Eżempju: F'*T. vs Ir-Repubblika Ċeka*[220], il-QEDB ikkunsidrat jekk id-drittijiet tal-missier u t-tifla (rikorrenti) kinux ġew miksura bit-tqegħid tat-tifla taħt ħarsien u n-nuqqas tal-awtoritajiet li jappoġġaw il-kuntatt bejnethom. It-tifla kienet tpoġġiet f'istituzzjoni speċjalista wara l-mewt ta' ommha u wara li r-rikorsi tal-missier għal kustodja ta' bintu kienu ġew miċħuda minħabba tħassib dwar il-personalità tiegħu. Rikjesti ulterjuri biex igawdi l-vaganzi ma' bintu ġew miċħuda u ċentru terapewtiku kkonkluda li ż-żjarat ma kinux ta' benefiċċju għat-tifla minħabba li kienet imbeżżgħa minnu, u dak il-mument intemm kull kuntatt. Iktar tard, il-qorti ddeċidiet li kuntatt bejn iż-żewġ rikorrenti għandu jsir biss bil-kitba, skont ix-xewqat tat-tifla. Il-QEDB enfasizzat *inter alia* l-interessi tat-tfal li jżommu rabtiet mal-familja tagħhom, ħlief f'każijiet estremi partikolari fejn dan ma jkunx fl-aħjar interess tagħhom. Fl-eżaminazzjoni tad-deċiżjoni li t-tifla titqiegħed taħt ħarsien, il-QEDB innutat b'approvazzjoni li l-awtoritajiet domestiċi taw kunsiderazzjoni bir-reqqa lid-deċiżjoni tagħhom, li saret wara li semgħet opinjonijiet psikoloġiċi u psikjatriċi esperti kif ukoll wara li kkunsidrat ix-xewqat tat-tifla. B'hekk ma kienx hemm ebda ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB fir-rigward tad-deċiżjoni li t-tifla titqiegħed taħt ħarsien. Madankollu, il-Qort sabet li kien hemm ksur tal-Artikolu 8 b'riżultat tar-restrizzjonijiet imposti fuq il-kuntatt bejn ir-rikorrenti, b'mod partikolari minħabba n-nuqqas ta' sorveljanza ta' deċiżjonijiet mill-istituzzjoni residenzjali tat-tifla biex iċaħħdu kuntatt, minħabba li dawn id-deċiżjonijiet finalment naqqsu l-possibbiltajiet ta' riunifikazzjoni tal-familja.

218 QEDB, *Olsson vs L-Iżvezja (Nru 1)*, Nru 10465/83, 24 ta' Marzu 1988.

219 QEDB, *Eriksson vs L-Iżvezja*, Nru 11373/85, 22 ta' Ġunju 1989.

220 QEDB, *T. vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 19315/11, 17 ta' Lulju 2014 (disponibbli bil-Franċiż).

Eżempju: F'*K.A. vs Il-Finlandja*[221], ulied r-rikorrent tpoġġew taħt ħarsien alternattiv minħabba allegazzjonijiet li kienu qed jiġu abbużati sesswalment. Matul it-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien, kien hemm ftit kuntatt bejniethom u l-ġenituri tagħhom u ftit sar sforz biġi tiġi ppjanata r-riunifikazzjoni tagħhom. Fl-eżaminazzjoni tal-każ, il-QEDB innutat li l-istat għandu dmir pożittiv li jiffaċilita r-riunifikazzjoni tal-familja hekk kif ikun fattibbli raġonevolment, waqt li jqis d-dmir li jipproteġi l-aħjar interessi tal-minuri. Skont il-QEDB, ir-restrizzjonijiet severi fuq id-dritt tar-rikorrent li jżur lil uliedu rriflettew l-intenzjoni tal-awtorità tal-assistenza soċjali li ssaħħaħ ir-rabtiet bejn l-ulied u l-foster family, iktar milli jerġgħu jingħaqdu mal-familja oriġinali. Din saret minkejja titjib innutat fiċ-ċirkostanzi tal-missier. Għaldaqstant, kien hemm ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

6.3. Adozzjoni

Punti ewlenin

- L-adozzjoni tiżgura ħarsien alternattiv għat-tfal li ma jistgħux jibqgħu mal-familji bijoloġiċi tagħhom.
- L-aħjar interessi tat-tfal għandhom jingħataw l-ogħla kunsiderazzjoni fl-adozzjoni.
- M'hemm ebda dritt li tadotta taħt id-dritt tal-UE jew KtE, imma l-proċess ta' adozzjoni għandu jimxi ma' ċerti kriterji biex jiġu żgurati l-aħjar interess tal-minuri[221].

Taħt id-dritt internazzjonali, l-aħjar interessi tal-minuri għandhom jingħataw l-ogħla kunsiderazzjoni f'każijiet ta' adozzjoni. Apparti l-prinċipju tal-aħjar interessi, prinċipji ġenerali oħrajn tas-CRC ukoll għandhom jiggwidaw u jkunu l-bażi għall-implimentazzjoni tiegħu fil-kuntest tal-adozzjoni: nondiskriminazzjoni, id-dritt għal ħajja, is-sopravivenza u l-iżvilupp u r-rispett għall-opinjonijiet tat-tfal[223]. Ta' rilevanza partikolari huwa l-Kumment Ġenerali Nru 14 tal-Kumitat

221 QEDB, *K.A. vs Il-Finlandja*, Nru 27751/95, 14 ta' Jannar 2003.

222 Dwar l-interess tal-minuri li jkun jaf l-oriġini tiegħu/tagħha fil-kuntest ta' adozzjoni, ara l-Kapitolu 4.

223 CRC, Art. 2, 3, 6 u 12. Ara wkoll, Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2010), Linji Gwida speċifiċi fuq it-Trattat fir-rigward tal-forma u l-kontenut ta' rapporti perjodiċi li għandhom ikunu sottomessi minn Stati Partijiet taħt l-Artikolu 44, paragrafu 1(b), tal-Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal, Dok. tan-NU CRC/C/58/Rev.2, 23 ta' Novembru 2010, para. 23-27.

tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal fuq "id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija"[224].

B'mod simili, wieħed mill-objettivi tal-Konvenzjoni tal-Aja dwar il-Protezzjoni tat-Tfal u l-Kooperazzjoni fir-Rigward tal-Adozzjoni bejn il-Pajjiżi huwa biex "li jiġu stabbiliti salvagwardji sabiex ikun żgurat li l-adozzjonijiet bejn il-pajjiżi jseħħu fl-aħjar interessi tal-minuri u b'rispett tad-drittijiet fundamentali tiegħu jew tagħha kif rikonoxxuti fid-dritt internazzjonali"[225].

Taħt id-dritt tal-UE, id-drittijiet u l-obbligi legali assoċjati fl-Artikolu 24 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali huma applikabbli għal adozzjoni safejn dan ikun indirizzat mill-UE.

Taħt id-dritt tal-KtE, id-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja kif espress fl-Artikolu 8 tal-KEDB huwa applikat u invokat f'każijiet ta' adozzjoni. Hemm ukoll żewġ konvenzjonijiet speċifiċi fuq dan is-suġġett: Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal[226] u l-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta)[227]. Dawn l-istrumenti jirrikjedu approċċ l-lejn adozzjoni li jkun ibbażat fuq id-drittijiet tat-tfal.Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (riveduta), pereżempju, tgħid li "l-awtorità kompetenti m'għandhiex tawtorizza adozzjoni sakemm ma tkunx sodisfatta li l-adozzjoni se tkun fl-aħjar interessi tal-minuri"[228]. Bl-istess mod, il-QEDB tenfasizza li l-aħjar interessi tal-minuri jistgħu jegħlbu dawk tal-ġenitur f'ċerti ċirkostanzi, inkluż fl-adozzjoni[229]. Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (riveduta) tirrikjedi wkoll li adozzjoni m'għandhiex tkun awtorizzata mill-awtoritajiet kompetenti mingħajr "il-kunsens tal-minuri li jitqies mil-liġi li jista' jifhem biżżejjed"[230]. Barra dan, jekk il-minuri jitqies li ma ma jifhimx, dan għandu "safejn hu possibbli, ikun

224 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2013), *Kumment Ġenerali Nru 14 (2013) dwar id-dritt tat-tfal li l-aħjar interessi tagħhom jittieħdu bħala l-kunsiderazzjoni ewlenija,* CRC/C/GC/14, Art. 13, para. 1.

225 Il-Konferenza tal-Aja dwar id-dritt internazzjonali privata, Il-Konvenzjoni tal-Aja dwar il-Protezzjoni tat-Tfal u l-Kooperazzjoni rigward l-Adozzjoni bejn il-Pajjiżi, 29 ta' Mejju 1993, Art. 1(a).

226 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), CETS Nru 202, 2008.

227 *Ibid.*Din il-Konvenzjoni infetħet għall-iffirmar fl-2008 u daħlet dis-seħħ fl-2011.

228 *Ibid.*, Art. 4 (1).

229 QEDB, *Pini u Oħrajn vs Ir-Rumanija*, Nru 78028/01 u 78030/01, 22 ta' Ġunju 2004.

230 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (Riveduta), CETS Nru 202, 2008, Art. 5 (1) b.

ikkonsultat u l-opinjonijiet u x-xewqat tiegħu jew tagħha għandhom jittieħdu f'kunsiderazzjoni skont il-livell ta' maturità tiegħu jew tagħha"[231].

Eżempju: F'*Pini u Oħrajn vs Ir-Rumanija*[232], żewġ koppji Taljani lmentaw dwar in-nuqqas tal-awtoritajiet Rumeni li jeżegwixxu d-deċiżjoni ta' qorti Rumena li tikkonċerna l-adozzjoni ta' żewġt itfal Rumeni. Bi ksur tal-ordnijiet tal-qorti, l-istituzzjoni privata li fiha kienu jgħixu t-tfal fir-Rumanija rrifjutat li tgħaddihom lir-rikorrenti. Il-QEDB sostniet li r-relazzjoni bejn ir-rikorrenti u t-tfal adottati tagħhom kienet taqa' fl-ambitu tal-ħajja tal-familja taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB, minkejja li qatt ma kienu għexu flimkien jew stabbilixxew rabtiet emozzjonali. Fil-kunsiderazzjoni tal-każ, il-QEDB interpretat l-Artikolu 8 fid-dawl tas-CRC u l-Konvenzjoni tal-Aja meta sabet li l-obbligu pożittiv fuq l-awtoritajiet biex jippermettu li r-rikorrenti jistabbilixxu rabtiet ta' familja mal-ulied adottati kien irregolat mill-aħjar interessi tal-minuri[233]. F'dan ir-rigward, sostniet li l-interessi tal-minuri jistgħu, skont in-natura u s-serjetà tagħhom, jegħlbu dawk tal-ġenituri. Barra minn hekk, meta sabet li ma kien hemm ebda ksur tal-Artikolu 8, il-Qorti enfasizzat li f'relazzjoni bbażata fuq adozzjoni huwa importanti li l-interessi tal-minuri jipprevalu fuq dawk tal-ġenituri, minħabba li adozzjoni tfisser li tipprovdi familja lill-minuri mhux minuri lill-familja[234].

Eżempju: F'*Kearns vs Franza*[235], il-QEDB sabet li kien kompatibbli mal-KEDB li mara Irlandiża, li poġġiet lil wildha għal adozzjoni fi Franza, ma setgħetx tirrevoka l-kunsens formali tagħha għal adozzjoni wara l-iskandenza ta' perjodu ta' xahrejn. Il-QEDB l-ewwel issottolinjat li r-rifjut tal-awtoritajiet nazzjonali għar-rikjesta tar-ritorn tal-wild segwa l-għan leġittimu li tipproteġi d-drittijiet u l-libertajiet ta' ħaddieħor, f'dan il-każ il-minuri[236]. Fir-rigward tal-impożizzjoni ta' żmien stipulat għall-irtirar ta' kunsens, il-liġi Franċiża fittxet li tilħaq bilanċ ġust u tiżgura proporzjonalità bejn l-interessi kunfliġġenti tal-omm bijoloġika, tal-minuri u tal-familja adottiva. F'dan il-proċess, l-aħjar interessi tal-minuri kellhom jingħataw importanza

231 *Ibid.*, Art. 6.

232 QEDB, *Pini u Oħrajn vs Ir-Rumanija*, Nru 78028/01 u 78030/01, 22 ta' Ġunju 2004.

233 *Ibid.*, para. 155.

234 *Ibid.*, para. 156.

235 QEDB, *Kearns vs Franza,* Nru 35991/04, 10 ta' Jannar 2008.

236 *Ibid.*, para. 73.

suprema[237]. Mill-evidenza ppreżentata l-Qorti, kien fl-aħjar interessi tal-minuri li jgawdi relazzjonijiet stabbli fi ħdan familja ġdida malajr kemm jista' jkun u kienu ttieħdu l-passi kollha meħtieġa biex ikun żgurat li r-rikorrenti tifhem l-implikazzjonijiet eżatti ta' għemilha. Fid-dawl ta' dawn il-kunsiderazzjonijiet, il-Qorti sostniet li Franza ma naqsitx fl-obbligi pożittivi tagħha fir-rigward tar-rikorrenti taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Il-QEDB tafferma wkoll li t-teħid ta' deċiżjoni dwar adozzjoni għandu jsir b'mod konsistenti mal-projbizzjoni ta' diskriminazzjoni stabbilita fl-Artikolu 14 tal-KEDB. Partikolarment, il-QEDB ikkunsidrat jekk l-esklużjoni tar-rikorrent mill-eliġġibbiltà li jadotta għal raġunijiet ta' orjentazzjoni sesswali jew età kinitx kompatibbli mal-Artikolu 14, flimkien mal-Artikolu 8. Meta tagħmel dan, tafferma li d-dmir li tieħu azzjoni proporzjonata bl-iskop li tipproteġi l-aħjar interessi tal-minuri huwa ta' importanza ċentrali.

Eżempju: F'*Schwizgebel vs L-Iżvizzera*[238], r-rikorrenti, mara xebba ta' 47 sena, ma setgħetx tadotta t-tieni wild minħabba d-differenza fl-età bejnha u l-wild li xtaqet tadotta. L-applikanta saħqet li kienet vittma ta' diskriminazzjoni għal raġunijiet ta' età. Il-QEDB ikkunsidrat li ċ-ċaħda ta' awtorizzazzjoni li tirċievi minuri bl-iskop ta' adozzjoni fil-każ tar-rikorrenti segwa l-għan leġittimu li tipproteġi l-benessri u d-drittijiet tal-minuri[239]. Minħabba n-nuqqas ta' kunsens Ewropew li jikkonċerna d-dritt li tadotta bħala ġenitur wieħed, l-inqas u l-ogħla limiti ta' età għal min se jadotta u d-differenza fl-età bejn min se jadotta u l-minuri, u l-marġni ta' diskrezzjoni wiesgħa konsegwenti ta' diskrezzjoni tal-istat f'dan il-qasam kif ukoll il-ħtieġa li tipproteġi l-aħjar interessi tal-minuri, ir-rifjut li tawtorizza t-tqegħid tat-tieni minuri ma kienx imur kontra l-prinċipju ta' proporzjonalità[240]. Il-Qorti b'hekk sabet li l-ġustifikazzjoni mogħtija mill-gvern dehret oġġettiva u raġonevoli u li d-differenza fit-trattament li dwaru kien hemm ilment ma kinitix diskriminatorja fi ħdan it-tifsira tal-Artikolu 14 tal-KEDB.

237 *Ibid.*, para. 79.

238 QEDB, *Schwizgebel vs L-Iżvizzera*, Nru 25762/07, 10 ta' Ġunju 2010.

239 *Ibid.*, para. 86.

240 *Ibid.*, para. 97.

Eżempju: Il-kawża *E.B. vs Franza*[241] tikkonċerna r-rifjut tal-awtoritajiet nazzjonali li jagħtu approvazzjoni għall-finijiet ta' adozzjoni lir-rikorrenti, leżbjana li tgħix mas-sieħba tagħha li fittxet li tadotta bħala persuna waħedha[242]. Il-Qorti tenniet li l-Artikolu 7 tal-KEDB fih innifsu ma awtorizzax fih innifsu d-dritt li tibni familja jew li tadotta. Madankollu, ilment diskriminatorju seta' jaqa' fi ħdan ambitu usa' ta' dritt partikolari, anki jekk il-kwistjoni kkonċernata ma kinitx tirrelata ma' benefiċċju speċifiku mogħti mill-KEDB[243]. Minħabba li l-liġi Franċiża kienet tippermetti lil persuni waħedhom li jadottaw, dak id-dritt ma setax jiġi miċħud lil individwu għal raġunijiet diskriminatorji. Kif stabbilit mill-qrati domestiċi, ir-rikorrenti ppreżentat kwalitajiet personali indiskutibbli u kapaċità li trabbi t-tfal, li bla dubju kienu fl-aħjar interessi tat-tfal, kunċett ewlieni fl-istrumenti internazzjonali rilevanti[244]. Il-Qorti ffurmat opinjoni li l-orjentazzjoni sesswali tar-rikorrenti kellha rwol determinanti fir-rifjut tal-awtoritajiet milli jħalluha tadotta, li kkostitwixxiet trattament diskriminatorju meta kumparata ma' individwi oħrajn waħedhom li kienu intitolati li jadottaw taħt il-liġi nazzjonali[245].

Eżempju: Il-kawża *Gas u Dubois vs Franza*[246] tikkonċerna l-kwistjoni dwar jekk koppji tal-istess sess għandux ikollhom dritt ugwali għal adozzjoni mit-tieni ġenitur bħal koppji eterosesswali. Ir-rikorrenti kienu koppja tal-istess sess li kienu ngħaqdu fi sħubija ċivili. Flimkien kienu rabbew tifla, li kienet imnissla b'inseminazzjoni artifiċjali u mwielda minn waħda minnhom fl-2000. L-applikazzjoni tas-sieħba l-oħra għal adozzjoni sempliċi kienet miċħuda fuq il-bażi li l-adozzjoni ċċaħħad lill-omm bijoloġika tal-minuri mid-drittijiet parentali tagħha, li jmur kontra kemm l-intenzjoni tar-rikorrenti kif ukoll l-aħjar interessi tal-minuri. Taħt il-liġi Franċiża, l-unika sitwazzjoni li fiha adozzjoni simili ma tirriżultax fit-tneħħija tad-drittijiet tal-ġenituri bijoloġiċi favur il-ġenituri adottivi hija meta individwu jaddotta wild il- konjugi tiegħu/tagħha. Ir-rikorrenti allegaw li kienet saret diskriminazzjoni kontrihom meta mqabbla ma' koppji eterosesswali miżżewġin u mhumiex. Wara li eżaminat jekk kinitx saret diskriminazzjoni kontri-

241 QEDB, *E.B. vs Franza* [GC], Nru 43546/02, 22 ta' Jannar 2008.

242 *Ibid.*, para. 49.

243 *Ibid.*, para. 41-48.

244 *Ibid.*, para. 95.

245 *Ibid.*, para. 96.

246 QEDB, *Gas u Dubois vs Franza*, Nru 25951/07, 15 ta' Marzu 2010.

hom meta mqabbla ma' koppja miżżewġa, il-QEDB ikkonkludiet li żwieġ jagħti status speċjali, li jagħti lok għal konsegwenzi soċjali, personali u legali; għal dik ir-raġuni, r-rikorrenti ma setgħux jgħidu li kienu f'sitwazzjoni simili b'mod relevanti għal koppji miżżewġa. Dwar il-paragun ma' koppji mhux miżżewġa tas-sess oppost, il-Qorti kkonkludiet li rikors għal adozzjoni sempliċi minn koppja eterosesswali fi sħubija ċivili kumparabbli wkoll kienet tiġi miċħuda taħt id-dispożizzjonijiet tal-liġi Franċiża. Il-QEDB konsegwentement ikkonkludiet li ma kien hemm ebda differenza fit-trattament ibbażat fuq l-orjentazzjoni sesswali u b'hekk ebda ksur tad-drittijiet tar-rikorrent taħt il-Konvenzjoni.

Eżempju: Il-kawża *X u Oħrajn vs L-Awstrija*[247] tikkonċerna lment minn koppja tal-istess sess li qalu li kienet saret diskriminazzjoni kontrihom meta mqabbla ma' koppji ta' sess differenti fir-rigward ta' adozzjoni mit-tieni ġenitur. L-ewwel u t-tielet rikorrenti kienu f'relazzjoni stabbli u l-ewwel rikorrent fittex li jadotta t-tieni rikorrent, li kien it-tifel tat-tielet rikorrent. Fir-rigward ta' Gas and Dubois, il-QEDB irrifjutat il-kunċett li r-rikorrenti kienu f'pożizzjoni analoga għal koppja miżżewġa fejn xi ħadd mill-miżżewġin ikun irid jadotta l-wild tal-parti l-oħra fiż-żwieġ. Madankollu, il-QEDB aċċettat li r-rikorrenti kienu f'sitwazzjoni kumparabbli ma' koppja eterosesswali mhux miżżewġa. Filwaqt li adozzjoni mit-tieni ġenitur għal koppji eterosesswali mhux miżżewġa hija permissibbli taħt il-liġi Awstrijaka, il-Kodiċi Ċivili Awstrijaka tipprovdi li kull min jadotta wild jissostitwixxi l-ġenitur bijoloġiku tal-istess sess, jiġifieri adozzjoni mit-tieni ġenitur għal koppji tal-istess sess hija impossibbiltà legali. Il-Qorti kkonkludiet li fit-tali ċirkostanzi kien hemm differenza fit-trattament tar-rikorrenti għal raġunijiet tal-orjentazzjoni sesswali tagħhom u li ma kienet ingħatat l-ebda raġuni b'saħħitha u konvinċenti biżżejjed mill-Gvern, bi ksur tal-Artikolu 14 flimkien mal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Finalment, il-QEDB tiffoka l-attenzjoni tagħha wkoll fuq il-merti li timxi mal-ispirtu u l-għan tad-dritt internazzjonali fir-rigward tat-teħid tad-deċiżjoni dwar l-adozzjoni.

247 QEDB, *X u Oħrajn vs L-Awstrija* [GC], Nru 19010/07, 19 ta' Frar 2013.

Eżempju: F'*Harroudj vs Franza*[248], l-awtoritajiet Franċiżi rrifjutaw it-talba tar-rikorrenti għall-adozzjoni bis-sħiħ ta' tifla Alġerina li ġiet abbandunata mat-twelid u mqiegħda taħt il-ħarsien tar-rikorrenti taħt *kafala* – tutela taħt il-liġi Iżlamika. Ir-raġunijiet għal dak ir-rifjut kienu l-fatt li l-Kodiċi Ċivili Franċiża ma tippermettix l-adozzjoni ta' minuri li l-adozzjoni tiegħu tkun ip-projbita taħt il-liġi tal-pajjiż ta' oriġini tiegħu/tagħha (li huwa l-każ għal-liġi Alġerina), u l-fatt li kafala diġà tat awtorità parentali lir-rikorrenti li tippermettilha tieħu deċiżjonijiet fl-aħjar interessi tat-tifla. Appell sussegwenti ġie miċħud fuq il-bażi li l-liġi domestika kienet konsistenti mal-Konvenzjoni tal-Aja dwar il-Protezzjoni tat-Tfal u l-Kooperazzjoni rigward l-Adozzjoni bejn il-Pajjiżi u li l-Artikolu 20 tas-CRC irrikonoxxa l-*kafala* bħala fuq l-istess livell mal-adozzjoni fil-preżervazzjoni tal-aħjar interessi tal-minuri. Waqt li eżaminat l-ilment tar-rikorrenti, il-QEDB fakkret il-prinċipju li, ladarba hija stabbilita rabta familjari, l-istat għandu jaġixxi b'mod kalkulat li jippermetti li dik ir-rabta tkun żviluppata u jistabbilixxi salvagwardji legali li jagħmlu possibbli l-integrazzjoni tal-minuri fil-familja, kif ukoll il-ħtieġa li tinterpreta l-KEDB b'mod armonjuż mal-prinċipji ġenerali tad-dritt internazzjonali. Fil-valutazzjoni tagħha, il-QEDB issottolinjat it-tħassib tal-qrati Franċiżi li jimxu mal-ispirtu u l-għanijiet tal-konvenzjoni internazzjonali, inkluż il-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal. Il-*kafala* kienet rikonoxxuta taħt il-liġi Franċiża u r-rikorrenti tħalliet teżerċita l-awtorità parentali u tieħu deċiżjonijiet fl-aħjar interessi tat-tifla. Hija kellha l-fakultà, pereżempju, li tikteb testment favur it-tifla, u tegħleb diffikultajiet li jirriżultaw mir-restrizzjoni tal-adozzjoni. B'konklużjoni, billi gradwalment neħħa l-projbizzjoni tal-adozzjoni b'dan il-mod, l-istat konvenut, li fittex li jinkoraġġixxi l-integrazzjoni ta' minuri ta' oriġini barranija mingħajr ma jaqtagħhom immedjatament mir-regoli tal-pajjiż tal-oriġini, wera rispett għall-pluraliżmu kulturali u laħaq bilanċ ġust bejn l-interess pubbliku u dak tar-rikorrenti. Il-QEDB b'hekk ma sabet ebda ksur tad-drittijiet tar-rikorrenti.

248 QEDB, *Harroudj vs Franza*, Nru 43631/09, 4 ta' Ottubru 2012.

7

Il-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza u l-isfruttament

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Id-Direttiva dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija (2011/93/UE)	Vjolenza fl-iskejjel, id-dar u ambjenti oħra	KEDB, Artikoli 2 (dritt għal ħajja), 3 (trattament inuman u degradanti), u 8 (integrità fiżika); Protokoll Nru 1 tal-KEDB, l-Artikolu 2 (dritt għall-edukazzjoni) QEDB, *Kayak vs It-Turkija*, Nru 60444/08, 2012 (ferimenti b'arma bil-ponta fil-viċinanzi ta' skola) QEDB, *O'Keeffe vs L-Irlanda* [GC], Nru 35810/09, 2014 (abbuż sesswali fi skola) QEDB, *Campbell u Cosans vs Ir-Renju Unit*, Nru 7511/76 u 7743/76, 1982 (kastig korporali) ESC (riveduta), Artikoli 7 (dritt għal protezzjoni speċjali kontra perikli fiżiċi u morali) u 17 (dritt għal protezzjoni) ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 21/2003, 2004 (projbizzjoni ta' kastig korporali fil-Belġju) Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali (Konvenzjoni ta' Lanzarote) Konvenzjoni dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra l-vjolenza kontra n-nisa u l-vjolenza domestika (Konvenzjoni ta' Istanbul)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 5 (2) (xogħol sfurzat jew obbligatorju) Id-Direttiva dwar il-Ħaddiema Żgħażagħ (94/33/KE) Id-Direttiva dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar (2011/36/UE)	**Xogħol furzat**	KEDB, l-Artikolu 4 (libertà minn servitù, xogħol sfurzat u obbligatorju) QEDB, *C.N. u V. vs Franza*, Nru 67724/09, 2012 (servitù; obbligi pożittivi tal-istat) ESC (riveduta), Artikolu 7 (10) (protezzjoni tat-tfal kontra perikli fiżiċi u morali) Konvenzjoni tal-KtE dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali (Konvenzjoni ta' Lanzarote)
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 5 (3) (projbizzjoni tat-traffikar) Id-Direttiva dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar (2011/36/UE)	**Traffikar tat-tfal**	KEDB, l-Artikolu 4 (libertà mis-servitù) QEDB, *Ranstsev vs Ċipru u r-Russja*, Nru 25965/04, 2010 (falliment tal-istat li jinvestiga akkużi allegati ta' traffikar) Il-Konvenzjoni tal-KtE dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin
Id-Direttiva dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar (2011/36/UE)	**Pedopornografija**	KEDB, Artikolu 8 (id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata) QEDB, *Söderman vs L-Iżvezja* [GC], Nru 5786/08, 2013 (iffilmjar sigriet ta' minuri) ESC (riveduta), Artikolu 7 (10) (protezzjoni speċjali kontra perikli fiżiċi u morali) Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali (Konvenzjoni ta' Lanzarote) Konvenzjoni dwar iċ-Ċiberkriminalità
	Tfal li jappartjenu għal minoranza	QEDB, *Ċentru għal Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija* [GC], Nru 47848/08, 2014 (mewt ta' żagħżugħ severament diżabbli f'istituzzjoni statali)
Id-Deċiżjoni tal-Kunsill 2010/48/KE	**Tfal b'diżabilità**	QEDB, *Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija*, Nru 48609/06, 2013 (mewt ta' tfal f'istituzzjoni statali)
Id-Direttiva tal-Kummissjoni 2007/698/KE	**Tfal niqsin**	QEDB, *Zorica Jovanović vs Is-Serbja*, Nru 21794/08, 2013 (dritt għal informazzjoni)

Il-protezzjoni tat-tfal fis-sens wiesa' tirrelata mal-miżura kollha mfassla biex jiżguraw l-eżerċizzju tad-drittijiet tat-tfal. Fis-sens dejjaq, tirrelata mad-drittijiet tat-tfal li jkunu ħielsa minn kull forma ta' vjolenza. Taħt id-dritt internazzjonali, l-istati għandhom jieħdu miżuri biex jiżguraw li t-tfal jibbenefikaw minn protezzjoni adegwata u li d-drittijiet tagħhom għal integrità fiżika u dinjità jkunu effettivament osservati. Id-dmir tal-istat li jipproteġi jista' jieħu diversi forom, skont ir-riskju speċifiku ta' vjolenzja li l-minuri huwa espost għalih u t-trasgessur tiegħu. B'hekk, id-dmirijiet tal-istat huma aktar evidenti fejn tfal huma taħt l-awtorità u l-kontroll tal-istat, pereżempju fejn ikunu mqiegħda f'istituzzjonijiet pubbliċi. Dan jiġri meta r-riskju ta' vjolenza huwa għoli. Id-dmir tal-istat li jipproteġi jista' jidher aktar diffiċli f'każijiet fejn it-tfal huma esposti għal vjolenza minn atturi privati, bħal membri tal-familja tagħhom.

Il-kompetenza ewlenija tal-Unjoni Ewropea f'dan il-qasam tirrelata ma' reati transkonfinali (Artikolu 83 tat-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea (TFUE)). B'hekk miżuri leġiżlattivi partikolari ġew ippromulgati fir-rigward tal-pedopornografija u traffikar tal-bnedmin. L-UE għaddiet ukoll leġiżlazzjoni li tirrikjedi li l-Istati Membri jikkriminalizzaw diversi forom ta' abbuż sesswali. Fil-livell tal-Kunsill tal-Ewropa (KtE), il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB) – prinċipalment taħt l-Artikoli 2, 3 u 8 – elaborat fuq id-drittijiet tal-istati fir-rigward ta' firxa wiesgħa ta' atti li jikkostitwixxu vjolenza kontra t-tfal. L-ECSR kienet attiva wkoll f'dan il-qasam, kemm permezz tal-proċedura ta' rappurtar tagħha u l-mekkaniżmu ta' lment kollettiv tagħha. Barra minn hekk, Konvenzjonijiet tal-KtE speċifiċi, l-aktar notevoli l-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali (Konvenzjoni ta' Lanzarote)[249], issa qegħdin fis-seħħ u jissorveljaw korpi inkarigati mis-superviżjoni tal-implimentazzjoni tagħhom.

Dan il-kapitlu janalizza aspetti speċifiċi ta' vjolenza kontra t-tfal u r-rispons tal-komunità internazzjonali. It-Taqsima 7.1 tħares lejn il-vjolenza d-dar, l-iskola u ambjenti oħra u tiffoka fuq kwistjonijiet bħall-kastig korporali, l-abbuż tat-tfal u n-negliġenza, u l-vjolenza sesswali. It-Taqsima 7.2 tħares lejn każijiet ta' sfruttament ta' tfal li għandhom dimensjoni mmarkata transkonfinali, inkluż it-traffikar ta' bnedmin (għall-iskopijiet ta' xogħol sfurzat u sfruttament sesswali), pedopornografija u seduzzjoni tat-tfal. Finalment, it-Taqsima 7.3 tittratta każijiet ta' abbuż fejn it-tfal qegħdin f'sitwazzjonijiet partikolarment vulnerabbli.

249 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali, CETS Nru 201, 2007.

7.1. Vjolenza d-dar, fl-iskejjel u ambjenti oħra

Punti ewlenin

- L-istati għandhom id-dmir li jiżguraw li t-tfal huma effettivament protetti kontra vjolenza u danni f'kull ambjent.
- L-istati għandhom id-dmir li jipprovdu qafas legali adegwat għal protezzjoni tal-minuri.
- L-istati għandhom iwettqu investigazzjonijiet effettivi dwar allegazzjonijiet dibattibbli ta' abbuż fuq minuri, vjolenza kontra t-tfal u dannu lit-tfal.

Taħt id-dritt tal-UE[250], l-istrument legali ewlieni f'dan il-qasam, maħruġ abbażi tal-Artikoli 82 u 83 tat-TFUE huwa d-Direttiva 2011/93/UE dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u pedopornografija[251].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB u l-ECSR żviluppaw korp ta' każistika sostanzjali fir-rigward tal-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza f'kull ambjent. Minbarra dan, Konvenzjonijiet speċifiċi tal-KtE (eż. il-Konvenzjoni ta' Lanzarote) taw garanziji ddettaljati biex jipproteġu lit-tfal kontra forom speċifiċi ta' vjolenza.

7.1.1. L-ambitu tar-responsabbiltà tal-istat

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB analizzat l-aktar forom severi ta' vjolenza kontra t-tfal taħt diversi artikoli tal-KEDB, l-aktar notevoli l-Artikoli 2 u 3. Il-Qorti identifikat dmirijiet ċari li jaqgħu fuq l-istati kull meta t-tfal jitqiegħdu f'istituzzjonijiet taħt l-awtorità tagħhom[252]. Bl-istess mod, jekk ċerta kondotta jew sitwazzjoni tilħaq il-livell ta' severità, li wara tikkwalifika bħala trattament inuman u degradanti taħt l-Artikolu 3, l-istat għandu obbligi pożittivi li jipproteġi lit-tfal kontra trattament ħażin, inkluż trattament amministrat minn individwi privati.

250 Id-Direttiva 2011/93/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija, ĠU 2011 L 335/1.

251 *Ibid.*

252 QEDB, *Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija*, Nru 48609/06, 18 ta' Ġunju 2013 (disponibbli bil-Franċiż).

Sitwazzjonijiet bħal negliġenza fit-tul minn ġenituri[253], abbuż sesswali ripetut minn għalliema tal-iskejjel[254], stupru[255], jew kastigi korporali[256] kollha nstabu li jaqgħu fi ħdan l-ambitu tal-Artikolu 3 tal-KEDB.

Fil-każ ta' mewt, stat jista' jinżamm responsabbli taħt l-Artikolu 2 tal-KEDB, anki jekk il-mewt kien ikkaġunat minn persuna privata, u mhux minn aġent tal-istat. L-obbligi pożittivi tal-istat ivarjaw minn każ għal każ, bid-dmir ewlieni jkun biex jiżgura l-protezzjoni *effettiva* tat-tfal kontra l-vjolenza. F'każijiet ta' forom serji ta' trattament ħażin, obbligi pożittivi jinkludu d-dmir li jiġu ppromulgati dispożizzjonijiet effettivi taħt il-liġi kriminali li jkunu appoġġati mill-makkinarju ta' infurzar tal-liġi[257]. L-istati għandhom ukoll jadottaw miżuri u salvagwardji speċjali biex jipproteġu t-tfal[258].

Il-KEDB f'diversi okkażjonijiet kellha quddiemha każijiet dwar vjolenza kontra tfal amministrata minn individwi privati fi skejjel, djar privati jew stabbilimenti oħra li kienu mmexxija minn atturi mhux tal-istat, fejn kien dibattibbli jekk tista tqum responsabbiltà statali. Aktar importanti minn hekk, il-QEDB iddeċidiet li stat ma jistax jassolvi ruħu mid-dmir li jipproteġi lit-tfal billi jiddelega l-amministrazzjoni tas-servizzi pubbliċi importanti – bħall-edukazzjoni – lil individwi privati.[259] F'każijiet li jikkonċernaw id-determinazzjoni tal-istat responsabbli, il-QEDB ġeneralment iddistingwiet bejn l-obbligu ġenerali tal-istat biex jipproteġi, meta r-riskju ma kienx identifikabbli b'mod ċar, u obbligu speċifiku li jipproteġi, f'każijiet fejn il-vittma kienet identifikabbli b'mod ċar. Fl-ewwel każ. il-QEDB analizzat jekk in-nuqqas ta' intervent mill-istat jirriżultax f'riskju reali ta' vjolenza għall-vittma minuri.

> Eżempju: Il-kawża *Kayak vs It-Turkija*[260], tikkonċerna ferimenti b'arma bil-ponta li wassal għall-mewt ta' tifel ta' 15-il sena minn żagħżugħ ieħor, fil-viċinanzi ta' skola. Il-QEDB sabet li l-iskejjel għandhom l-obbligu li

253 QEDB, *Z u Oħrajn vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 29392/95, 10 ta' Mejju 2001.

254 QEDB, *O'Keeffe vs L-Irlanda* [GC], Nru 35810/09, 28 ta' Jannar 2014.

255 QEDB, *M.C. vs Il-Bulgarija*, Nru 39272/98, 4 ta' Diċembru 2003.

256 QEDB, *Tyrer vs Ir-Renju Unit*, Nru 5856/72, 25 ta' April 1978.

257 QEDB, *M.C. vs Il-Bulgarija*, Nru 39272/98, 4 ta' Diċembru 2003, para. 150.

258 QEDB, *O'Keeffe vs L-Irlanda* [GC], Nru 35810/09, 28 ta' Jannar 2014, para. 146.

259 *Ibid.*, para. 150; QEDB, *Costello-Roberts vs Ir-Renju Unit*, Nru 13134/87, 25 ta' Marzu 1993, para. 27.

260 QEDB, *Kayak vs It-Turkija*, Nru 60444/08, 10 ta' Lulju 2012 (disponibbli bil-Franċiż).

jipproteġu lil dawk miktuba magħhom minn kull forma ta' vjolenza. F'dan il-każ speċifiku l-QEDB iddeċidiet li t-Turkija kienet responsabbli taħt l-Artikolu 2 tal-KEDB talli naqset milli tipproteġi d-dritt għall-ħajja ta' iben u ħu r-rikorrent, minħabba li ma kien hemm ebda sistema ta' sorveljanza effettiva fis-seħħ f'dak iż-żmien. Fin-nuqqas tat-tali sistema, kien possibbli għal adolexxenti li jieħu sikkina mill-kċina tal-iskola, li użaha biex jagħti daqqiet biha lill-vittma.

Eżempju: Il-kawża *O'Keeffe vs L-Irlanda*[261] jikkonċerna atti ta' abbużi mwettqa fis-sebgħinijiet fi Skola Nazzjonali Irlandiża. F'dak iż-żmien, skejjel nazzjonali fl-Irlanda kienu rikonoxxuti u mħallsa mill-istat, filwaqt li l-immaniġġjar u l-amministrazzjoni kienu fdati lill-Knisja. Ir-rikorrenti, dak iż-żmien studenta, kienet suġġetta għal bejn wieħed u ieħor 20 att ta' abbuż sesswali minn wieħed mill-għalliema tal-iskola. Hija lmentat lill-awtoritajiet statali dwar dawn l-atti fl-1998, wara li saret taf b'atti oħra ta' abbuż sesswali mwettqa mill-istess għalliem. Il-QEDB kellha tiddetermina jekk l-istat setax jinżamm responsabbli għal atti ta' abbuż li ma kinux irrappurtati lill-awtoritajiet f'dak iż-żmien. Il-Qorti l-ewwel sabet li l-atti ta' abbuż li għalihom kienet soġġetta r-rikorrenti waqgħu fl-ambitu tal-Artikolu 3 tal-KEDB. Imbagħad, abbażi ta' diversi rapporti, il-QEDB sabet li l-istat kellu jkun konxju tar-riskji potenzjali ta' abbuż sesswali fl-iskejjel. F'dak iż-żmien, ma kien hemm ebda proċedura adegwata fis-seħħ li kienet tippermetti minuri jew ġenituri li jilmentaw direttament lill-istat dwar atti ta' abbuż. Barra minn dan, lanqas ma kien hemm mekkaniżmi ta' superviżjoni tat-trattament tat-tfal mill-għalliema. B'hekk il-QEDB ikkonkludiet li l-Irlanda naqset milli tissodisfa l-obbligi pożittivi tagħha taħt l-Artikolu 3 tal-KEDB, peress li ma provdietx mekkaniżmu ta' protezzjoni effettiv għal atti ta' abbuż kontra minuri fl-iskejjel.

Skont il-QEDB, l-istati għandhom ukoll għandhom jagħmlu investigazzjonijiet effettivi tal-allegazzjonijiet ta' trattament ħażin jew telf ta' ħajja, irrispettivament minn jekk l-atti twettqux minn aġenti tal-istat[262] jew minn persuni privati. Investigazzjoni hija effettiva jekk, mal-wasla tal-ilmenti minn vittmi jew is-suċċessuri tagħhom, l-istati jimplimentaw dispożizzjoni li kapaċi twassal għall-identifikazzjoni u l-kastig ta' dawk responabbli mill-atti ta' vjolenza kontra l-Artikolu 2 jew 3 tal-KEDB.

261 QEDB, *O'Keeffe vs L-Irlanda* [GC], Nru 35810/09, 28 ta' Jannar 2014.

262 QEDB, *Assenov u Oħrajn vs Il-Bulgarija*, Nru 24760/94, 28 ta' Ottubru 1998.

Taħt il-ESC, id-drittijiet tat-tfal għal protezzjoni kontra l-abbuż u t-trattament ħażin jaqgħu prinċipalment taħt l-Artikolu 7 u 17.

Barra minn hekk, taħt il-Konvenzjoni ta' Lanzarote, l-istati huma meħtieġa li jikkriminalizzaw diversi forom ta' abbuż sesswali u sfruttament sesswali kontra t-tfal[263]. Din il-Konvenzjoni teħtieġ ukoll li l-istati jieħdu miżuri leġiżlattivi et. biex jipprevjenu abbuż sesswali fuq it-tfal, billi jorganizzaw kampanji li jqajmu kuxjenza, iħarrġu persunal speċjalizzat, jinfurmaw lit-tfal fuq ir-riskji tal-abbuż, u jipprovdu għajnuna speċjalista lil individwi li jirriskjaw li jwettqu reati ta' abbuż fuq it-tfal. Barra minn hekk, taħt l-Artikoli 4 u 5 tal-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra l-vjolenza kontra n-nisa u l-vjolenza domestika (Konvenzjoni ta' Istanbul)[264], l-istati jintrabtu li jippromulgaw miżuri leġiżlattivi speċjali u li jinvestigaw atti ta' vjolenza kontra n-nisa. Taħt l-Artikolu 22 tal-Konvenzjoni ta' Istanbul, l-istati huma obbligati li jiżguraw servizzi ta' sostenn speċjalisti għal nisa u tfal li huma vittmi ta' vjolenza domestika.

Taħt id-dritt internazzjonali, is-CRC hija l-istrument legali prinċipali għall-iżgurar tal-protezzjoni tat-tfal fuq livell statali. Skont l-Artikolu 19, l-Istati Partijiet għandhom id-dmir li jieħdu miżuri leġiżlattivi, amministrattivi, soċjali u edukattivi biex jipproteġu t-tfal kontra kull forma ta' vjolenza. Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal ħareġ numru importanti ta' Kummenti Ġenerali u rakkomandazzjonijiet li jinterpretaw obbligi tal-istati taħt is-CRC. Pereżempju, il-Kumment Ġenerali Nru 13 jiddeskrivi miżuri li jipproteġu t-tfal kontra kull forma ta' vjolenza[265]. Kumment Ġenerali Nru 5 jirreferi għal miżuri għall-implimentazzjoni u l-monitoraġġ tas-CRC fil-liġijiet u l-politiki nazzjonali[266].

263 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali, CETS Nru 201, 2007.

264 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni u l-Ġlieda Kontra l-Vjolenza Kontra n-Nisa u l-Vjolenza Domestika, CETS Nru 210, 2011.

265 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2011), *Kumment Ġenerali Nru 13*, CRC/C/GC/13, 18 ta' April 2011.

266 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2003), *Kumment Ġenerali Nru 5,* CRC/GC/2003/5, 27 ta' Novembru 2003.

7.1.2. Kastig korporali

Kastig korporali huwa ġeneralment definit bħala kwalunkwe forma ta' kastig fiżiku maħsub biex jikkawża uġigħ jew skumdità lil xi ħadd. Fil-biċċa l-kbira jirrigwarda s-swat tat-tfal bl-idejn jew b'oġġett, imma jista' jinvolvi wkoll atti mhux fiżiċi, bħal theddid, li għandhom l-istess riżultat finali – l-umiljazzjoni tat-tfal[267].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB analizzat ilmenti dwar kastig korporali bħala forma ta' miżura dixxiplinarja prinċipalment taħt l-Artikolu 3 tal-KEDB. Fejn il-miżura laħqet il-livell ta' severità meħtieġ taħt l-Artikolu 3, il-QEDB sabet li t-trattament mar kontra dik id-dispożizzjoni[268]. Fejn miżuri ta' kastig korporali ma jilħqux il-limitu ta' severità meħtieġ taħt l-Artikolu 3, jistgħu madankollu jaqgħu taħt l-Artikolu 8 bħala parti mid-dritt ta' integrità fiżika u morali. Madankollu, il-QEDB għadha sal-lum ma sabitx ksur fuq il-merti tal-Artikolu 8 f'każijiet ta' kastig korporali. L-użu ta' kastig korporali fi skejjel statali ukoll jista' jikser id-drittijiet tal-ġenituri li jrabbu lil uliedhom skont il-konvinzjonijiet filosofiċi tagħhom, kif ipprovdut taħt l-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB[269].

Eżempju: Il-każijiet ta' *Campbell u vs Ir-Renju Unit*[270] jikkonċernaw is-sospensjoni mill-iskola ta' żewġ subien li rrifjutaw li jaċċettaw kastig korporali. Il-QEDB ma sabet ebda ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB għaliex it-tfal fil-fatt ma kinux suġġetti għal kastig korporali. Madankollu, sabet, ksur tal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB għar-raġunijiet li, billi ppermetta l-kastig korporali, l-istat konvenut naqas milli jirrispetta l-konvinzjonijiet filosofiċi tal-ġenituri. Il-QEDB sabet ksur wkoll tad-dritt għall-edukazzjoni ta' wieħed mis-subien ipprovdut taħt l-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB, abbażi tas-sospensjoni tiegħu mill-iskola.

Il-ESC ma tinkludi ebda projbizzjoni diretta kontra l-kastig korporali. Madankollu, l-ECSR qara t-tali obbligu fl-Artikolu 17 tal-ESC[271].

267 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2007), *Kumment Ġenerali Nru 8 (2006): Id-dritt tat-tfal għal protezzjoni minn kastig korporali u forom oħra krudili u degradanti ta' kastig (Art. 19; 28, para. 2; u 37, inter alia)*, CRC/C/GC/8, 2 ta' Marzu 2007.

268 QEDB, *Tyrer vs Ir-Renju Unit*, Nru 5856/72, 25 ta' April 1978.

269 QEDB, *Campbell u Cosans vs Ir-Renju Unit*, Nru 7511/76 u 7743/76, 25 ta' Frar 1982, para. 38.

270 QEDB, *Campbell u Cosans vs Ir-Renju Unit*, Nru 7511/76 u 7743/76, 25 ta' Frar 1982.

271 Ara, pereżempju, ECSR, *World Organisation against Torture (OMCT) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 21/2003, 7 ta' Diċembru 2004; ECSR, Konklużjonijiet XVI-2, Polonja, Art. 17, p. 65.

Bis-saħħa tal-kompożizzjoni tagħha, kemm permezz tal-proċedura ta' rappurtar u l-proċedura ta' lmenti kollettivi tal-konformità tal-istati mal-Artikolu 17, l-ECSR sab li diversi stati kontraenti jiksru din id-dispożizzjoni billi ma jipprojbixxux kull forma ta' kastig korporali. Fi tliet każijiet simili preżentati mill-Association for the Protection of All Children (APPROACH) Ltd. kontra l-Belġju[272], ir-Repubblika Ċeka[273], u l-Islovenja[274] rispettivament, l-ECSR sab ksur tal-Artikolu 17 tal-ESC hekk kif dawn l-istati ma kellhomx leġiżlazzjoni li tistabbilixxi "projbizzjoni espliċita u komprensiva dwar il-forom kollha ta' kastig korporali tat-tfal li x'aktarx jaffettwaw l-integrità fiżika tagħhom, id-dinjità, l-iżvilupp jew l-benessri psikoloġiku"[275]. L-ECSR stabbilixxa wkoll li liġijiet li jipprojbixxu l-kastig korporali tat-tfal għandhom ikunu applikati għat-tali forom ta' ħarsien alternattiv bħal kura istituzzjonali, foster care u kindergartens. Għandu wkoll jiġi mfakkar f'dan ir-rigward li l-Assemblea Parlamentari tal-Kunsill tal-Ewropa fl-2004 ħarġet rakkomandazzjoni li titlob li l-istati kontraenti kollha jipprojbixxu l-kastig korporali.[276]

Taħt id-dritt internazzjonali, il-kastig korporali huwa indirettament ikkunsidrat bħala forma ta' vjolenza kontra t-tfal li jaqa' taħt l-Artikoli 19, 28 (2) u 37 tas-CRC. Barra dan, il-Kumitat dwar id-Drittijiet tat-Tfal ħareġ il-Kumment Ġenerali Nru 8/2006, li jsejjaħ lill-istati biex jieħdu l-miżuri xierqa kontra kull forma ta' kastig korporali[277].

7.1.3. Abbuż sesswali

It-traffikar tal-bnedmin u l-pedopornografija huma ttrattati fis-Taqsimiet 7.2.2 u 7.2.3 rispettivament.

272 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 98/2013, 29 ta' Mejju 2015, para. 49.

273 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Ir-Repubblika Ċeka*, Ilment Nru 96/2013, 29 ta' Mejju 2015.

274 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Is-Slovenja*, Ilment Nru 95/2013, 27 ta' Mejju 2015.

275 ECSR, *Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Is-Slovenja*, Ilment Nru 95/2013, 27 ta' Mejju 2015, para. 51.

276 Il-Kunsill tal-Ewropa, l-Assemblea Parlamentari (2004), Rakkomandazzjoni 1666 (2004) fuq il-projbizzjoni madwar l-Ewropa kollha dwar il-kastig korporali tat-tfal, 23 ta' Ġunju 2004.

277 Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2008), *Kumment Ġenerali Nru 8 (2006): Id-dritt tat-tfal għal protezzjoni minn kastig korporali u forom oħra krudili u degradanti ta' kastig (art. 19; 28, para. 2; u 37, inter alia)*, CRC/C/GC/8, 2 ta' Marzu 2007.

Abbuż sesswali tat-tfal jista' jieħu diversi forom, inkluż fastidju, tmesmis, inċest jew stupru. L-abbuż sesswali tat-tfal jista' jseħħ f'diversi ambjenti, inklużi djar, skejjel, istituzzjonijiet ta' ħarsien, knejjes, eċċ. It-tfal huma partikolarment vulnerabbli għall-abbuż sesswali, hekk kif ta' spiss isibu ruħhom taħt l-awtorità u l-kontroll tal-adulti u għandhom inqas aċċess għall-mekkaniżmi ta' lment.

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2011/93/UE – li fil-biċċa l-kbira tirrifletti l-approċċ tal-Konvenzjoni ta' Lanzarote – tfittex li tarmonizza sanzjonijiet kriminali minimi għal diversi reati ta' abbuż sesswali tat-tfal bejn Stati Membri[278]. Taħt l-Artikolu 3 ta' din id-direttiva, l-Istati Membri għandhom jieħdu miżuri tal-liġi kriminali biex jiżguraw is-sanzjonar ta' diversi forom ta' abbuż sesswali, inkluż li wieħed jesponi lit-tfal biex jaraw attivitajiet sesswali jew abbuż sesswali, u l-involvilment f'attivitajiet sesswali ma' tfal. Id-direttiva tipprovdi għal pieni akbar jekk il-fatti jkunu mwettqa minn persuni f'pożizzjoni ta' fiduċja kontra t-tfal partikolarment vulnerabbli u/jew permezz tal-użu ta' sfurzar. Bara minn hekk, l-Istati Membri għandhom jiżguraw li l-prosekuzzjoni ta' persuni ssuspettati ta' abbuż fuq it-tfal isseħħ awtomatikament u li persuni misjuba ħatja ta' reati ta' abbuż sesswali jkunu pprojbiti milli jeżerċitaw kwalunkwe attività profressjonali li tinvolvi kuntatt dirett jew regolari ma' tfal. Id-direttiva tinkludi wkoll dispożizzjonijiet fuq proċedimenti adattati għat-tfal u tiżgura l-protezzjoni tal-vittmi minuri fil-qrati.

Id-Direttiva 2011/93/UE hija marbuta mad-Deċiżjoni Qafas 2009/315/ĠAI[279] fuq l-organizzazzjoni u l-kontentut tal-iskambju ta' informazzjoni estratta mill-kondotta kriminali bejn l-Istati Membri. Minkejja li mhijiex speċifika għat-tfal, din id-Deċiżjoni Qafas timla spazju importanti fis-sistema tal-protezzjoni, li tiżgura li l-awtoritajiet tal-Istati Membri għandhom aċċess għar-reskords kriminali tal-persuni misjuba ħatja. Din tiffaċilita l-identifikazzjoni ta' individwi misjuba ħatja fuq abbuż sesswali li qed ifittxu xogħol f'istituzzjonijiet li jaħdmu mat-tfal fi Stati Membri oħra.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB eżaminat każijiet ta' abbuż sesswali taħt l-Artikoli 3 u 8 tal-KEDB. L-ilmenti ġeneralment jikkonċernaw in-nuqqas tal-istati

278 Id-Direttiva 2011/93/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija, ĠU 2011 L 335/1.

279 Id-Deċiżjoni Qafas tal-Kunsill 2009/315/ĠAI tas-26 ta' Frar 2009 dwar l-organizzazzjoni u l-kontenut tal-iskambju ta' informazzjoni estratta mir-rekords kriminali bejn l-Istati Membri, ĠU 2009 L 93, p. 23-32.

milli jieħdu l-miżuri xierqa biex jipproteġu lit-tfal mill-abbuż. Fil-kuntest tal-Artikolu 3, il-QEDB eżaminat ukoll jekk l-istati wettqux investigazzjonijiet effettivi fl-allegazzjonijiet ta' abbuż sesswali. Dikjarazzjonijiet ta' abbuż tat-tfal magħmula taħt l-Artikolu 8 jikkonċernaw l-impatt tat-tali atti fuq l-integrità fiżika tal-vittma u fuq id-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja. F'xi drabi, id-distinzjoni bejn l-obbligi tal-istati taħt l-Artikoli 3 u 8 hija pjuttost imċajpra, u l-QEDB tuża raġunament simili biex issib ksur taż-żewġ Artikoli. Madankollu, għandu jkun innotat, li każijiet tal-Artikolu 8 kienu aktar komuni f'sitwazzjonijiet li jikkonċernaw tneħħija mhux xierqa/teħid taħt ħarsien u l-impatt ta' allegazzjonijiet ta' abbuż tat-tfal fuq il-familja. Dawn is-stwazzjonijiet huma analizzati fil-Kapitolu 5.

Eżempju: F'*M.C.vs Il-Bulgarija*[280] r-rikorrenti kienet tifla ta' 14-il sena, li sostniet li kienet ġiet stuprata minn żewġ individwi wara li ħarġet lejla minnhom. L-ilment tagħha ġie miċħud quddiem l-awtoritajiet domestiċi prinċipalment minħabba li ma sabu ebda forma ta' vjolenza fiżika. Il-QEDB innutat li allegazzjonijiet ta' stupru jaqgħu taħt l-Artikolu 3 tal-KEDB u li l-istat konvenut kellu jwettaq investigazzjoni effettiva dwar dawk l-allegazzjonijiet. Meta sabet li l-awtoritajiet Bulgari naqsu milli jwettqu dik l-investigazzjoni, il-QEDB qagħdet fuq l-evidenza li ġeneralment l-awtoritajiet jiċħdu każijiet fejn il-vittma ma setgħetx turi oppożizzjoni fiżika għall-att ta' stupru. Il-Qorti sabet li dak il-livell tal-provi ma kienx skont ir-realtajiet fattwali li jikkonċernaw vittmi ta' stupru u b'hekk seta' jrendi l-investigazzjoni tal-awtoritajiet ineffettiva bi ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB.

Barra minn hekk, il-Konvenzjoni ta' Lanzarote tirregola fid-dettall id-dritt tat-tfal li jkunu protetti minn abbuż sesswali. Din il-konvenzjoni adottata fil-qafas tal-KtE, hija miftuħa għal ratifikazzjoni mill-istati barra l-Ewropa. Dan l-istrument vinkolanti huwa appoġġat minn pletora ta' strumenti li mhumiex legalment vinkolanti mmirati biex jiżguraw ukoll li l-istati jippromulgaw miżuri effettivi kontra l-abbuż sesswali tat-tfal[281].

280 QEDB, *M.C. vs Il-Bulgarija*, Nru 39272/98, 4 ta' Diċembru 2003.

281 Fost l-eżempji nsibu: Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2001), Rakkomandazzjoni Rec (2001) 16 dwar il-protezzjoni tat-tfal kontra l-isfruttament sesswali, 31 ta' Ottubru 2001; Kunsill tal-Ewropa, Assemblea Parlamentari (1996), Riżoluzzjoni 1099 (1996) dwar l-isfruttament sesswali tat-tfal, 25 ta' Settembru 1996; Il-Kunsill tal-Ewropa, l-Assemblea Parlamentari (2000), Riżoluzzjoni 1212 (2000) dwar strupru f'kunflitti armati, 3 ta' April 2000; Il-Kunsill tal-Ewropa, l-Assemblea Parlamentari (2002), Riżoluzzjoni 1307 (2002) dwar l-isfruttament sesswali tat-tfal; tolleranza żero, 27 ta' Settembru 2002.

7.1.4. Vjolenza domestika u ttraskurar ta' tfal

Ħafna każijiet ta' vjolenza domestika jinkludu allegazzjonijiet ta' abbuż sesswali. F'dan is-sens, l-obbligi tal-istati taħt liġi internazzjonali huma simili għal dawk imniżżlin taħt it-Taqsima 7.1.3 hawn fuq.

Taħt id-dritt tal-KtE, normalment kienu l-ommijiet li lmentaw mal-QEDB li l-istat naqas milli jwettaq adegwatament l-obbligi tiegħu – stabbiliti mill-KEDB – li jipproteġi kontra d-danni. Każijiet ta' vjolenza domestika qajmu kwistjonijiet taħt l-Artikoli 2, 3 u 8 ta' din il-Konvenzjoni. L-istati għandhom jikkonformaw mal-obbligi pożittivi tagħhom biex jieħdu miżuri effettivi kontra vjolenza domestika u jwettqu investigazzjoni effettiva tal-allegazzjonijiet argumentabbli ta' vjolenza domestika jew ittraskurar ta' tfal.

Eżempju: Fil-każ ta' *Kontrová vs L-Islovakkja*[282], ir-rikorrenti kienet f'diversi okkażjonijiet aggredita fiżikament minn żewġha. Hi lmentat mal-pulizija, iżda iktar tard irtirat l-ilment. Żewġha sussegwentement heddidha li ser joqtol lil uliedhom. Membru tal-familja rrapporta dan l-inċident lill-pulizija. Minkejja kollox, diversi ġranet wara l-inċident, ir-raġel tar-rikorrenti spara u qatel lilu nnifsu u liż-żewġ ulied. Il-QEDB sostniet li l-obbligi pożittivi ta' stat iqumu fl-isfera tal-Artikolu 2 tal-KEDB kull meta l-awtoritajiet jafu jew suppost ikunu jafu dwar l-eżistenza ta' riskju reali u immedjat għall-ħajja ta' individwu identifikat. F'dan il-każ, l-awtoritajiet Slovakki kellhom ikunu jafu b'dak ir-riskju bis-saħħa tal-komunikazzjoni pre-eżistenti bejn ir-rikorrenti u l-pulizija. L-obbligi pożittivi tal-pulizija kellhom jinvolvu r-reġistrazzjoni tal-ilment kriminali tar-rikorrenti, it-tnedija ta' investigazzjoni kriminali u l-bidu ta' proċedimenti kriminali, li jżommu rekord xieraq tat-telefonati ta' emerġenza u jieħdu azzjoni fir-rigward tal-allegazzjonijiet li r-raġel tar-rikorrenti kellu pistola. Il-pulizija, madankollu, naqsu milli jissodisfaw l-obbligi tagħhom u l-konsegwenza diretta ta' dawk in-nuqqasijiet kienet il-mewt ta' wlied ir-rikorrenti, bi ksur tal-Artikolu 2 tal-KEDB.

282 QEDB, *Kontrová vs L-Islovakkja*, Nru 7510/04, 31 ta' Mejju 2007.

Eżempju: Il-kawża *Eremia vs Ir-Repubblika tal-Moldova*[283] tikkonċerna l-ilment ta' omm u żewġ uliedha bniet dwar in-nuqqas tal-awtoritajiet li jipproteġuhom mill-imġiba vjolenti u abbużiva ta' żewġha u missierhom. Il-QEDB sostniet li, minkejja l-għarfien tagħhom dwar l-abbuż, l-awtoritajiet naqsu milli jieħdu miżuri effettivi biex jipproteġu lill-omm minn aktar vjolenza domestika. Ikkunsidrat ukoll li, minkejja l-effetti psikoloġiċi detrimentali fuq il-bniet li raw b'għajnejhom il-vjolenza ta' missierhom fuq ommhom fid-dar tal-familja, ftit jew xejn ma ttieħdet azzjoni biex tipprevjeni r-rikorrenza tat-tali mġiba. Il-Qorti sabet li l-awtoritajiet Moldovjani ma mxewx b'mod xieraq mal-obbligi taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Każijiet ta' ttraskurar ta' tfal, jew f'istituzzjonijiet statali jew id-dar, tqajmu wkoll taħt il-KEDB. L-obbligi tal-awtoritajiet f'sitwazzjonijiet ta' ġenituri li jittraskuraw lil uliedhom huma simili għal dawk fil-każijiet ippreżentati qabel. Minn naħa waħda, l-istat għandu jdaħħal fis-seħħ mekkaniżmi effettivi għall-protezzjoni tat-tfal, fil-waqt li min-naħa l-oħra, l-awtoritajiet statali għandhom jieħdu azzjoni biex jipproteġu lit-tfal f'każijiet irrapurtati ta' tfal ittraskurati, jew fejn hemm biżżejjed evidenza ta' ttraskurar tat-tfal għad-dispożizzjoni tagħhom, kemm jekk fi djar jew f'istituzzjonijiet mmexxija mill-privat[284]. Każijiet ta' ttraskurar f'istituzzjonijiet statali jimponu obbligi diretti fuq l-awtoritajiet biex jipproteġu lit-tfal billi jiżguraw li jirċievu l-kura (medika) adegwata, li l-faċilitajiet fejn huma mqiegħda huma adegwati u/jew il-persunal huwa mħarreġ biex jittratta l-ħtiġijiet tat-tfal[285].

Il-Konvenzjoni ta' Istanbul hija wkoll rilevanti[286]. Għalkemm mhux speċifiċi għat-tfal, hija tinkludi diversi referenzi għat-tfal. L-ewwel, taħt l-Artikolu 3 (f), bniet taħt l-età ta' 18-il sena għandhom ikunu kunsidrati 'nisa', b'hekk, id-dispożizzjonijiet kollha tal-konvenzjoni japplikaw għalihom. It-tieni, taħt l-Artikolu 2 (2), l-Istati Partijiet huma mħeġġa li japplikaw il-konvenzjoni għall-vittmi kollha ta' vjolenza domestika, li jistgħu jinkludu tfal. Fil-fatt, f'ħafna mill-każijiet it-tfal huma xhieda u huma affettwati severament mill-vjolenza domestika fid-dar[287]. Finalment, dispożizzjonijiet tal-konvenzjoni speċifiċi għat-tfal jin-

283 QEDB, *Eremia vs Ir-Repubblika tal-Moldova*, Nru 3564/11, 28 ta' Mejju 2013.

284 QEDB, *Z u Oħrajn vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 29392/95, 10 ta' Mejju 2001.

285 QEDB, *Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija*, Nru 48609/06, 18 ta' Ġunju 2013 (disponibbli bil-Franċiż).

286 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni u l-Ġlieda Kontra l-Vjolenza Kontra n-Nisa u l-Vjolenza Domestika, CETS Nru 210, 2011.

287 FRA (2014c), p. 134-135. Ara wkoll UNICEF (2006).

kludu obbligi għal stati biex jieħdu miżuri sabiex jindirizzaw il-ħtiġijiet ta' vittmi minuri, iqajmu kuxjenza fost it-tfal u jipproteġu xhieda minuri.

Bl-istess mod, taħt l-Artikolu 17 tal-ESC, l-istati huma obbligati li jipprojbixxu kull forma ta' vjolenza kontra t-tfal u jadottaw dispożizzjonijiet tal-liġi ċivili u kriminali adegwati.

Il-kwistjonijiet ta' vjolenza domestika u ittraskurar tat-tfal kienu indirizzati f'diversi strumenti mhux legalment vinkolanti tal-KtE[288].

7.2. Sfruttament, pornografija u seduzzjoni tat-tfal

Punt ewlieni

- L-awtoritajiet statali għandhom dmir li jikkoperaw u effettivament jaħdmu flimkien biex jipproteġu lit-tfal mill-vjolenza, inkluż fit-twettiq ta' investigazzjonijiet.

7.2.1. Xogħol sfurzat

Taħt id-dritt tal-UE, il-jasar, is-servitù, ix-xogħol sfurzat jew obbligatorju huma pprojbiti (Artikolu 5 (2) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali). It-tħaddim tat-tfal huwa wkoll ipprojbit (Artikolu 32 tal-Karta). Id-Direttiva 94/33/KE hija l-istrument legali ewlieni li jipprojbixxi t-tħaddim tat-tfal[289]. F'ċirkostanzi eċċezzjonali biss l-istati għandhom il-permess li jistabbilixxu l-età minima għal-iex-xogħol taħt l-età minima konvenzjonali ta' tluq mill-iskola (Artikolu 4 (2)). L-istati għandhom jiżguraw li ż-żgħażagħ li jingħataw xogħol jibbenefikaw minn kundizzjonijiet xierqa tax-xogħol (Artikoli 6 u 7). Barra minn hekk, it-tfal jistgħu jiġu impjegati biss għal ċerti attivitajiet, bħal xogħol domestiku ħafif jew attivitajiet soċjali jew kulturali (Artikolu 2 (2) u 5). Din id-diretti-

288 Fost l-eżempji nsibu: Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (1985), Rakkomandazzjoni Nru R (85) 4 dwar il-vjolenza fil-familja, 26 ta' Marzu 1985; Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (1990), ir-Rakkomandazzjoni Nru R (90) 2 dwar miżuri soċjali li jikkonċernaw vjolenza fil-familja, 15 ta' Jannar 1990; Il-Kunsill tal-Ewropa, L-Assemblea Parlamentari (1998), Ir-Rakkomandazzjoni 1371 (1998) dwar l-abbuż u l-ittraskurar tat-tfal, 23 ta' April 1998.

289 Id-Direttiva tal-Kunsill 94/33/KE tat-22 ta' Ġunju 1994 dwar il-protezzjoni taż-Żgħażagħ fuq ix-Xogħol, ĠU 1994 L 216.

va tistabbilixxi miżuri speċifiċi ta' protezzjoni li għandhom jittieħdu f'każijiet tat-tħaddim tat-tfal (Taqsima III).

F'ħafna drabi, każijiet ta' tħaddim tat-tfal sfurzat jinvolvu tfal ittraffikati[290]. Id-Direttiva 2011/36/UE dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin tirrikonoxxi x-xogħol sfurzat bħala forma ta' sfruttament tat-tfal[291]. Tfal ittraffikati għall-għanijiet ta' xogħol sfurzat huma protetti taħt id-direttiva bl-istess mod kif inhuma vittmi ta' traffikar għal għanijiet oħra (bħall-isfruttament sesswali, ara t-Taqsima 7.1.3)[292].

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 4 tal-KEDB jipprojbixxi f'termini assoluti kull forma ta' jasar, servitù, xogħol sfurzat u obbligatorju. Il-QEDB tiddefinixxi "xogħol sfurzat u obbligatorju" bħala "xogħol jew servizz li ġej minn kwalunkwe persuna taħt il-minaċċa ta' kwalunkwe piena kontra r-rieda tal-persuna konċernata li għalihom il-persuna msemmija ma offrietx lilha nfisha volontarjament"[293]. Minbarra dan, servitù tinkludi, "l-obbligu għas-"servjent" li jgħix fuq proprjetà ta' persuna oħra u l-impossibbiltà li jibdel il-kundizzjonijiet tiegħu"[294]. B'hekk is-servitù hija forma aggravata ta' xogħol obbligatorju.

F'każijiet li jikkonċernaw allegazzjonijiet ta' xogħol sfurzat, il-QEDB l-ewwel tiddetermina jekk l-allegazzjonijiet jaqgħux fi ħdan l-ambitu tal-Artikolu 4 tal-KEDB[295]. Imbagħad tanalizza jekk l-istat issodisfax l-obbligi pożittivi tagħhom biex idaħħal fis-seħħ qafas leġiżlattiv u amministrattiv li jipprojbixxi, jikkastiga u effettivament iressaq każijiet ta' xogħol sfurzat u obbligatorju, servitù u jasar[296]. Fir-rigward tal-aspetti proċedurali tal-Artikolu 4, il-KEDB teżamina jekk l-awtoritajiet domestiċi wettqux investigazzjoni effettiva f'allegazzjonijiet argumentabbli ta' xogħol sfurzat u servitù[297].

290 Premessa 11, id-Direttiva 2011/36/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-5 ta' April 2011 dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu, ĠU 2011 L 101/1.

291 Id-Direttiva 2011/36/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-5 ta' April 2011 dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu, ĠU 2011 L 101/1.

292 Ara wkoll FRA (2015c), p. 40-41.

293 QEDB, *Siliadin vs Franza*, Nru 73316/01, 26 ta' Lulju 2005, para. 116.

294 *Ibid.*, para. 123.

295 QEDB, *C.N. u V. vs Franza*, Nru 67724/09, 11 ta' Ottubru 2012, para. 70.

296 *Ibid.*, para. 104 u ta' wara.

297 QEDB, *C.N. vs Ir-Renju Unit*, Nru 4239/08, 13 ta' Novembru 2012, para. 70-82.

Eżempju: Il-kawża *C.N. u V. vs Franza*[298] tikkonċerna d-dikjarazzjonijiet ta’ xogħol sfurzat ta’ żewġ aħwa bniet mill-Burundi. Wara l-mewt tal-ġenituri tagħhom, huma kienu ttieħdu biex jgħixu ma’ zithom u l-familja tagħha fi Franza. Għal erba’ snin kienu akkomodati fil-kantina tad-dar f’kundizzjonijiet allegatament ħżiena ħafna. L-oħt il-kbira ma attendietx skola u qattgħet ħinha kollu tagħmel faċendi tad-dar u tieħu ħsieb it-tifel diżabilitat taz-zija. L-oħt iż-żgħira attendiet l-iskola u ħadmet għall-zitha u l-familja tagħha wara l-iskola u wara li tkun ingħatat ħin biex tagħmel ix-xogħol tal-iskola. Iż-żewġ aħwa ressqu lment mal-QEDB li kienu ġew miżmuma fis-servitù u suġġetti għal xogħol sfurzat. Il-QEDB sabet li l-ewwel rikorrenta kienet tassew suġġetta għal xogħol sfurzat hekk kif kellha taħdem sebat ijiem fil-ġimgħa mingħajr ebda remunerazzjoni jew vaganza. Barra dan, kienet miżmuma f’servitù għaliex kellha s-sensazzjoni li s-sitwazzjoni tagħha kienet permanenti, mingħajr ebda ċans ta’ tibdil. Imbagħad il-QEDB sabet li l-istat ma ssodisfax l-obbligi pożittivi tiegħu, minħabba li l-qafas legali fis-seħħ ma offriex protezzjoni effettiva lil vittmi ta’ xogħol obbligatorju. Fir-rigward tal-obbligi proċedurali għal investigazzjoni, il-QEDB sostniet li r-rekwiżiti tal-Artikolu 4 tal-KEDB kienu ntlaħqu, għaliex l-awtoritajiet wettqu investigazzjoni indipendenti f’waqtha li kapaċi twassal għall-identifikazzjoni u l-ikkastigar ta’ dawk responsabbli. Il-QEDB ċaħdet l-allegazzjonijiet ta’ xogħol sfurzat tat-tieni rikorrenta, bir-raġunament li setgħet tmur l-iskola u kienet tingħata ċans għaliex-xogħol tal-iskola.

L-ESC tiggarantixxi d-dritt tat-tfal li jkunu protetti kontra perikli fiżiċi u morali fl-ambjent tax-xogħol jew barra minnu (Artikolu 7 (10)). L-ECSR osserva li sfruttament domestiku/fix-xogħol ta’ tfal, inkluż traffikar għal raġunijiet ta’ sfruttament fix-xogħol, għandhom ikunu pprojbiti fuq livell statali[299]. L-Istati Partijiet għall-ESC għandhom jiżguraw mhux biss li għandhom il-leġiżlazzjoni neċessarja biex jipprevjenu sfruttament u jipproteġu lit-tfal u żgħażagħ, imma wkoll li din il-leġiżlazzjoni hija effettiva fil-prattika[300].

Il-Konvenzjoni ta’ Lanzarote tistipula wkoll li l-istati għandhom jikkriminalizzaw kull forma ta’ sfruttament sesswali tat-tfal.

298 QEDB, *C.N. u V. vs Franza*, Nru 67724/09, 11 ta’ Ottubru 2012.

299 Konklużjonijiet tal-ECSR 2004, Il-Bulgarija, p. 57.

300 Konklużjonijiet tal-ECSR 2006, L-Albanija, p. 61; Konklużjonijiet tal-ECSR 2006, Il-Bulgarija, p. 113.

7.2.2. Traffikar tat-tfal

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 83 tat-TFUE jidentifika t-traffikar tal-bnedmin bħala qasam fejn il-Parlament u l-Kunsill tal-UE għandhom poteri leġiżlattivi. L-Artikolu 5 (3) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali fih projbizzjoni espressa tat-traffikar tal-bnedmin. Il-kontribuzzjoni tal-UE hija vvalutata hawn-hekk, peress li dan huwa qasam b'dimensjonijiet transkonfinali.

Id-Direttiva 2011/36/UE dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu hija l-ewwel strument mgħoddi mill-Parlament Ewropew u l-Kunsill ibbażat fuq Artikolu 83 tat-TFUE[301]. Taħt l-Artikolu 2 (1) ta' din id-direttiva, it-traffikar huwa ddefinit bħala "ir-reklutaġġ, it-trasport, it-trasferiment, il-kenn jew l-akkoljenza ta' persuni, inkluż l-iskamb-ju jew it-trasferiment tal-kontroll fuq dawk il-persuni, permezz tat-theddid jew l-użu tal-forza jew forom oħra ta' ġegħil, ta' ħtif, ta' frodi, ta' qerq, ta' ab-buż tal-poter jew ta' pożizzjoni ta' vulnerabbiltà jew tal-għoti jew riċeviment ta' ħlasijiet jew benefiċċji biex jinkiseb il-kunsens ta' persuna li jkollha kon-troll fuq persuna oħra, għall-fini ta' sfruttament". L-għan tad-direttiva huwa biex jiġu stabbiliti regoli minimi għad-definizzjoni u s-sanzjonar ta' reati rela-tati mat-traffikar tal-bnedmin (Artikolu 1). Id-Direttiva fit-totalità tagħha hija rilevanti għat-tfal, u tinkludi wkoll diversi dispożizzjonijiet speċifiċi għat-tfal fir-rigward ta' assistenza u sostenn ta' vittmi minuri ta' traffikar u protezzjo-ni f'investigazzjonijiet kriminali (Artikolu 13–16)[302]. Miżuri ta' sostenn speċifiċi għandhom jittieħdu skont valutazzjoni ta' speċjalista ta' kull vittma individ-wali (Artikolu 14 (1)). L-istati għandhom jaħtru tutur biex jirrappreżenta l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 14 (2)) u jipprovdi sostenn lill-familja tal-minuri (Artikolu 14 (3)). Waqt proċediment kriminali, it-tfal għandhom id-dritt għal rappreżentant, konsulenza legali bla ħlas, u d-dritt li jkunu mismugħa f'bini adegwat u minn professjonisti mħarrġa (Artikolu 15 (1)–(3)). Aktar miżuri ta' protezzjoni jinkludu l-possibbiltà li twettaq smigħ mingħajr il-preżenza tal-pub-bliku u l-possibbiltà li tisma' l-minuri indirettament permezz ta' teknoloġiji ta' komunikazzjoni (Artikolu 15 (5))[303].

301 Id-Direttiva 2011/36/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-5 ta' April 2011 dwar il-preven-zjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu, ĠU 2011 L 101/1.

302 Dispożizzjonijiet dettaljati fi FRA u QEDB (2014), p. 222.

303 Ara FRA (2015b), p. 79.

Id-Direttiva 2004/81/KE hija rilevanti wkoll għal tfal ittraffikati[304]. Taħt dan l-istrument, vittmi ta' traffikar jista' jinħargilhom permess għal residenza mill-Istati Membru ospitant, jekk jikkoperaw fl-investigazzjoni kriminali. Madankollu, id-direttiva tapplika biss għal tfal sal-punt li jiddeċiedu l-Istati Membri[305].

F'dak li jirrigwarda l-infurzar, l-aġenzija tal-UE dwar l-infurzar tal-liġi (Europol) u l-unità Ewropea tal-kooperazzjoni ġudizzjarja (Eurojust) għandhom rwoli imporanti fl-iżgurar tal-kooperazzjoni bejn l-Istati Membri biex jidentifikaw u jressqu netwerks organizzati ta' traffikar. Id-dispożizzjonijiet rilevanti għall-protezzjoni tal-vittmi minuri fuq livell tal-UE huma indirizzati fit-Taqsima 11.3 ta' dan il-manwal.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-KEDB ma tinkludi ebda dispożizzjoni espressa fuq it-traffikar. Madankollu, il-KEDB tinterpreta l-Artikolu 4 tal-KEDB bħala li jinkludi projbizzjoni ta' traffikar[306]. Il-Qorti adottat l-istess definizzjoni tat-traffikar kif stipulat fl-Artikolu 3 (a) tal-Protokoll għall-prevenzjoni, it-trażżin u l-ikkastigar tat-traffikar tal-persuni, speċjalment nisa u tfal, li jissupplementa l-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Transnazzjonali (Protokoll ta' Palermo) u l-Artikolu 4 (a) tal-Konvenzjoni tal-KtE dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin[307]. Il-QEDB l-ewwel tidentifika jekk sitwazzjoni partikolari tinvolvix allegazzjoni ta' traffikar kredibbli u b'hekk taqax taħt l-ambitu tal-Artikolu 4. Jekk iva, l-analiżi tal-QEDB issegwi l-mudelli deskritti fit-Taqsima 7.2.1: il-Qorti tindaga jekk il-qasam legali tal-istat konvenut joffrix protezzjoni effettiva kontra t-traffikar, jekk l-istat onorax l-obbligi pożittivi tiegħu fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ u jekk l-awtoritajiet wettqux investigazzjoni effettiva dwar l-allegazzjonijiet argumentabbli ta' traffikar.

304 Id-Direttiva tal-Kunsill 2004/81/KE tad-29 ta' April 2004 dwar il-permess ta' residenza maħruġ lil ċittadini ta' pajjiżi terzi li huma vittmi tat-traffikar fi bnedmin jew li kienu s-suġġett ta' azzjoni għall-faċilitazzjoni ta' immigrazzjoni irregolari, li jikkoperaw ma' l-awtoritajiet kompetenti, ĠU 2004 L 261, p. 19-23.

305 *Ibid.*, Art. 3.

306 QEDB, *Rantsev vs Ċipru u r-Russja*, Nru 25965/04, 7 ta' Jannar 2010, para. 282.

307 Protokoll tan-NU għall-Prevenzjoni, Soppressjoni u Punizzjoni tat-Traffikar tal-Persuni, Speċjalment Nisa u Tfal, li jissupplimenta l-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti kontra l-Kriminalità Organizzata Transnazzjonali (UNCTOC), New York, 15 ta' Novembru 2000; Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, CETS Nru 197, 2005.

Eżempju: Il-kawża *Rantsev vs Ċipru u r-Russja*[308] kienet ippreżentata mill-missier ta' tifla' żgħira Russa li mietet f'ċirkostanzi suspettużi f'Ċipru. Hija daħlet Ċipru fuq viża ta' artist tal-cabaret. Wara dak li deher li kien attentat ta' ħarba, hija mietet billi waqgħet minn gallarija ta' appartament li jappartjeni lil konoxxenti ta' min iħaddimha. Missierha preżenta lment kemm kontra r-Russja kif ukoll kontra Ċipru, fejn essenzjalment allega li l-awtoritajiet ma kinux investigaw b'mod xieraq il-mewt ta' bintu. Il-QEDB iddeċidiet għall-ewwel darba li t-traffikar tal-bnedmin jaqa' taħt l-ambitu tal-Artikolu 4 tal-KEDB. Minkejja li Ċipru kellu qafas legali adegwat biex jiġġieled it-traffikar, kien inkiser l-Artikolu 4, għaliex il-prattika amministrattiva li tirrikjedi li min iħaddem joħroġ garanziji finanzjarji għal żeffiena tal-cabaret ma offrietx protezzjoni effettiva kontra t-traffikar u l-isfruttament. Barra minn hekk, fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, l-awtoritajiet Ċiprijotti kellhom ikunu jafu li bint r-rikorrent kienet f'riskju li tiġi ttraffikata. Il-Qorti ddeċidiet li l-pulizija naqset milli tieħu l-miżuri biex tipproteġi lis-Sinjorina Rantseva kontra l-isfruttament. Finalment, sabet ksur tal-Artikolu 4 mir-Russja, minħabba li l-awtoritajiet Russi ma investigawx b'mod xieraq l-allegazzjonijiet ta' traffikar.

L-ECSR tikkonsidra li traffikar tal-bnedmin jikkostitwixxi ksur gravi tad-drittijiet tal-bniedem u d-dinjità umana, u li jammontaw għal forma ġdida ta' jasar[309]. Taħt l-Artikolu 7 (10), l-istati għandhom jadottaw leġiżlazzjoni li tikkriminalizzah[310]. Din il-leġiżlazzjoni għandha tkun appoġġata minn mekkaniżmi ta' superviżjoni adegwati, sanzjonijiet, u pjan ta' azzjoni li jikkumbatti t-traffikar tat-tfal u l-isfruttament sesswali[311].

Fil-livell ta' trattat, il-Konvenzjoni tal-KtE dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin hija l-istrument ewlieni li jindirizza t-traffikar tal-bnedmin[312]. Fid-dawl tal-isħubija usa' tal-KtE u l-fatt li l-Konvenzjoni kontra t-Traffikar hija

308 QEDB, *Rantsev vs Ċipru u r-Russja*, Nru 25965/04, 7 ta' Jannar 2010. Il-każ ma jikkonċernax il-mewt ta' minuri; madankollu, ta' min wieħed isemmi din il-kawża fin-nuqqas ta' każijiet ta' traffikar speċifiċi għat-tfal tal-QEDB u fid-dawl tat-theddida partikolari tat-traffikar tat-tfal.

309 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) vs L-Irlanda*, Nru 89/2013, 12 ta' Settembru 2014, para. 56.

310 ECSR, Konklużjonijiet XVII-2 (2005), Polonja, p. 638.

311 ECSR, *Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) vs L-Irlanda*, Nru 89/2013, 12 ta' Settembru 2014, para. 57.

312 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, CETS Nru 197, 2005.

miftuħa għall-adeżjoni minn stati membri mhux fil-KtE[313], tikkumplimenta d-Direttiva tal-UE 2011/36/UE u hija strumentali fil-ġlieda kontra t-traffikar fi stati parti għall-konvenzjoni, membri tal-UE jew le, fuq il-bażi ta' standards u obbligi komuni. L-implimentazzjoni ta' din il-konvenzjoni hija mħarsa minn grupp ta' esperti indipendenti (Grupp ta' Esperti dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin (GRETA), li perjodikament jevalwaw is-sitwazzjoni f'kull pajjiż u jippubblikaw rapporti. Fuq il-bażi ta' dawn ir-rapporti, il-Kumitat tal-Partijiet tal-Konvenzjoni, il-pilastru politiku tal-mekkaniżmu ta' monitoraġġ taħt il-konvenzjoni, jadotta rakkomandazzjonijiet għal Stati Partijiet li jikkonċernaw miżuri li għandhom jittieħdu biex jimplimentaw il-konklużjonijiet tal-GRETA u ssegwi l-progress.

7.2.3. Pornografija u seduzzjoni tat-tfal

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2011/93/KE hija l-istrument legali ewlieni li jindirizza l-pedopornografija[314]. Il-Pornografija hija definita bħala: "(i) kwalunkwe materjal li viżwalment juri minuri involut f'imġiba espliċita sesswali reali jew simulata; (ii) kwalunkwe wiri ta' organi sesswali ta' minuri għal raġunijiet prinċipalment sesswali; (iii) kwalunkwe materjali li viżwalment juri kwalunkwe persuna li tidher li hija minuri involuta f'imġiba espliċita sesswali reali jew simulata jew kwalunkwe wirja ta' organi sesswali ta' persuna li tidher li hija minuri; għal raġunijiet prinċiplament sesswali; jew (iv) immaġini realistiċi ta' tfal involuti f'imġiba sesswalment espliċita jew immaġini realistiċi tal-organi sesswali ta' tfal, għal raġunijiet prinċipalment sesswali."[315] L-Artikolu 5 ta' din id-direttiva jintroduċi obbligu li l-Istati Membri tal-UE jieħdu l-miżuri neċessarji kollha biex jiżguraw li l-produzzjoni, l-akkwist, il-pussess, id-distribuzzjoni, id-disseminazzjoni, it-trażmissjoni, l-offerta, il-provvista jew it-tqegħid għad-dispożizzjoni intenzjonalment ta' pedopornografija kif ukoll li xjentement tottjeni aċċess għal dan it-tip ta' kontenut huwa punibbli.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB f'diversi okkażjonijiet analizzat każijiet li jikkonċernaw l-pedopornografija taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

313 Pereżempju, il-Belarus issieħbet fil-Konvenzjoni fis-26 ta' Novembru 2013.

314 Id-Direttiva 2011/93/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija, ĠU 2011 L 335/1, p. 1-14.

315 *Ibid.*, Art. 2 (c).

Eżempju: Il-kawża *Söderman vs L-Iżvezja* tressqet minn tifla li t-tieni r-raġel ta' ommha prova jiffilmjaha waqt li kienet qed tinħasel[316]. Hija allegat li l-qafas leġiżlattiv Żvediż ma proteġiex adegwatament il-ħajja privata tagħha. Il-QEDB sostniet li l-istat għandu obbligi pożittivi li jdaħħal fis-seħħ qafas leġiżlattiv li joffri protezzjoni adegwata lil vittmi bħar-rikorrenti. Peress li dan il-każ jikkonċerna biss tentattiv biex jiffilmja r-rikorrenti, il-QEDB sostniet li dak il-qafas leġiżlattiv m'għandux neċessarjament jinkludi sanzjonijiet kriminali. Ir-rimedji offruti lil vittma – kemm ċivili u kriminali – għandhom ikunu effettivi. Fuq il-fatti ta' dan il-każ, il-QEDB sostniet li r-rikorrenti ma bbenefikatx mir-rimedji kriminali u ċivili effettivi kontra t-tentattiv tat-tieni raġel ta' ommha li jiffilmjaha, bi ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

L-Artikolu 9 tal-Konvenzjoni tal-KtE dwar iċ-Ċiberkriminalità[317] jeħtieġ li l-Istati Partijiet jikkriminalizzaw l-imġiba li toffri, tqiegħed għad-dispożizzjoni, tqassam, tittrażmetti, takkwista jew tippossedi pedopornografija jew tipproduċi dak il-materjal permezz ta' sistema tal-kompjuter. Rekwiżit importanti huwa li l-imġiba għandha tkun b'intenzjoni. Ir-Rapport ta' Spjegazzjoni tal-istati tal-Konvenzjoni jiddikjara li t-terminu 'materjal pornografiku' huwa dipendenti fuq standards nazzjonali li jikkonċernaw materjali klassifikati bħala "oxxeni, inkonsistenti mal-morali pubblika jew similarment korrotti"[318]. Madankollu, l-obbligu li tikriminalizza m'għandux japplika biss għal materjal jekk viżwalment juri minuri, imma wkoll jekk juri persuna li tidher li hija minuri jew immaġni realistiċi li jirrappreżentaw minuri involut f'imġiba sesswalment espliċita[319].

Barra minn hekk, skont l-Artikoli 21 u 23 tal-Konvenzjoni ta' Lanzarote, l-istati huma meħtieġa li jieħdu miżuri leġiżlattivi biex jikkriminalizzaw diversi forom ta' pedopornografija. Taħt l-Artikolu 21, li tirrekluta, iġġiegħel u tipparteċipa f'attivitajiet pedopornografiċi għandhom ikunu kriminalizzati. Taħt l-Artikolu 22, li tqabbad tfal jaraw atti (ta' abbuż) sesswali għandu jkun ugwalment kriminalizzat. Finalment, l-Artikolu 23 jeħtieġ li l-leġiżlazzjoni kriminali tkun ippromulgata b'relazzjoni mal-atti ta' sollecitazzjoni tat-tfal għal raġunijiet sesswali permezz ta' teknoloġiji ta' informazzjoni jew komunikazzjoni. Il-Kumitat ta' Lanzarote adotta opinjoni dwar din id-dispożizzjoni, li tistieden lill-Istati

316 QEDB, *Söderman vs L-Iżvezja* [GC], Nru 5786/08, 12 ta' Novembru 2013.

317 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar iċ-Ċiberkriminalità, CETS Nru 185, 2001.

318 Rapport ta' spjegazzjoni dwar il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar iċ-Ċiberkriminalità, para. 99.

319 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar iċ-Ċiberkriminalità, CETS Nru 185, 2001, Art. 9 (2).

Partijiet għall-konvenzjoni jikkunsidraw l-estenzjoni tal-kriminalizzazzjoni tas-sollećitazzjoni għal każijiet meta l-abbuż sesswali mhuwiex riżultat minn laqgħa wiċċ imb'wiċċ imma mwettaq online[320].

7.3. Gruppi ta' riskju għoli

Punt ewlieni

- Tfal vittmi ta' għajbien furzat (magħruf bħala 'għajbien infurzat' fid-dritt internazzjonali) għandhom id-dritt li jippreżervaw jew jistabbilixxu mill-ġdid l-identità tagħhom.

7.3.1. Tfal li jappartjenu għal minoranza

Taħt id-dritt tal-KtE, każijiet tal-QEDB li jittrattaw speċifikament vjolenza kontra tfal f'minoranza – barra l-kuntest ta' traffikar tal-bnedmin u xogħol sfurzat – huma pjuttost sparsi. Prinċipalment jikkonċernaw segregazzjoni fi skejjel u diskriminazzjoni, li hija analizzata fit-Taqsima 3.2.

Eżempju: Fil-kawża ta' *Ċentru għar-Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija*, NGO ippreżentat applikazzjoni f'isem tifel żgħir Roma li miet f'istituzzjoni statali.[321] Instab li kellu l-HIV u kellu wkoll diżabilità intellettwali severa. Il-kundizzjonijiet tal-istituzzjoni fejn kien jgħix kienu tal-biża': ma kien hemm l-ebda tisħin, l-ebda mfierex jew ħwejjeġ, l-ebda appoġġ mill-persunal, eċċ. Fin-nuqqas ta' kwalunkwe qarib viċin tal-vittma, NGO allegat f'ismu l-ksur tad-drittijiet stabbiliti mill-Artikoli 2, 3, 5, 8, 13 u 14 tal-KEDB. L-Awla Manja ddeċidiet li, fiċ-ċirkostanzi eċċezzjonali ta' dan il-każ (il-vulnerabbiltà esterma u n-nuqqas ta' kwalunkwe qarib magħruf tat-tifel żgħir Roma), l-NGO kellha raġuni biżżejjed li tirrappreżenta lir-rikorrent il-mejjet. Fuq il-merti, il-QEDB sabet ksur tal-parti sostantiva tal-Artikolu 2. L-awtoritajiet domestiċi kienu nstabu responsabbli għall-mewt tas-Sur Câmpeanu għaliex kienu qiegħduh f'stituzzjoni fejn miet minħabba n-nuqqas ta' ikel, akkomodazzjoni u kura medika adegwata. Il-QEDB sabet

320 L-Opinjoni tal-Kumitat ta' Lanzarote fl-Art. 23 tal-Konvenzjoni ta' Lanzarote u n-nota ta' spjegazzjoni tagħha, 17 ta' Ġunju 2015.

321 QEDB, *Ċentru għar-Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija* [GC], Nru 47848/08, 17 ta' Lulju 2014.

ksur ukoll tal-Artikolu 2 minħabba l-fatt li l-awtoritajiet Rumeni ma wettqux investigazzjoni effettiva dwar il-mewt tas-Sur. Câmpeanu.

B'rispett tat-tfal li jgħixu f'istituzzjonijiet, ir-Rakkomandazzjoni Rec (2005)5 tal-KtE tappoġġa d-deċiżjoni li l-allokazzjoni ta' minuri m'għandhiex tkun ibbażata fuq raġunijiet diskriminatorji[322].

7.3.2. Tfal b'diżabilità

Taħt id-dritt tal-UE, l-UE saret parti għall-CRPD, l-ewwel trattat internazzjonali fil-qasam tad-drittjiet tal-bniedem li li l-UE aderixxiet miegħu[323]. Il-CRPD tinkludi dispożizzjonijiet speċifiċi relatati mat-tfal. L-Istati Membri tal-UE u l-UE ntrabtu li jiżguraw it-tgawdija tad-drittijiet tal-bniedem minn tfal b'diżabilitajiet fuq bażi ugwali ma' tfal oħra. Taħt l-Artikolu 16 tal-CRPD, għandhom jieħdu miżuri speċifiċi biex jipproteġu lit-tfal b'diżabilitajiet minn abbuż u sfruttament[324].

Taħt id-dritt tal-KtE, każijiet tal-QEDB li jikkonċernaw tfal b'diżabilitajiet qajmu diversi kwistjonijiet, inkluż kunsens, obbligi pożittivi tal-istati biex jipproteġu mill-mewt u trattament ħażin, u kundizzjonijiet tal-għajxien f'faċilitajiet immexxija mill-istat.

Eżempju: Il-kawża *Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija*[325] tikkonċerna l-mewt ta' 15-il minuri u żgħażagħ f'dar għal persuni b'diżabilitajiet mentali u fiżiċi. Il-QEDB sostniet li t-tfal kienu tqiegħdu f'istituzzjoni pubblika speċjalizzata taħt il-kontroll waħdieni tal-istat. Il-kundizzjonijiet ta' għajxien fl-istituzzjoni kienu tal-biża': kellhom nuqqas ta' ikel, mediċina, ħwejjeġ u tisħin. L-awtoritajiet kompetenti kienu mwissija b'din is-sitwazzjoni f'diversi okkażjonijiet, u kienu konsegwentement konxji jew kellhom ikunu konxji tar-riski ta' mewt. Il-QEDB sabet ksur tal-parti sostantiva tal-Artikolu 2 tal-KEDB, għaliex l-awtoritajiet ma ħadux il-miżuri biex jipproteġu l-ħajjiet tat-tfal imqiegħda taħt il-kontroll tagħhom. Barra minn hekk, l-awtor-

322 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2005), Rakkomandazzjoni Rec (2005)5 dwar id-drittijiet tat-tfal li jgħixu f'istituzzjonijiet residenzjali, 16 ta' Marzu 2005.

323 Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (2009), id-Deċiżjoni tal-Kunsill 2010/48/KE tas- 26 ta' Novembru 2009 dwar il-konklużjoni, mill-Komunità Ewropea, tal-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Persuni b'Diżabbiltà, ĠU 2010 L 23/25.

324 Ara wkoll it-Taqsima 3.5.

325 QEDB, *Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija*, Nru 48609/06, 18 ta' Ġunju 2013 (disponibbli bil-Franċiż).

itajiet Bulgari ma wettqux investigazzjoni effettiva dwar l-imwiet tat-tfal rikorrenti. Fiċ-ċirkostanzi partikolari tal-każ, l-awtoritajiet Bulgari kellhom iniedu investigazzjoni kriminali *ex officio*. Din l-investigazzjoni kienet meqjusa ineffettiva għal diversi raġunijiet, bdiet sentejn wara l-mewt tat-tfal, kienet twila irraġonevolment, ma koprietx il-mewt tat-tfal u ma kjarifikatx il-fatturi rilevanti kollha fil-kwistjoni.

7.4. Tfal niqsin

Taħt id-dritt tal-UE, il-Kummissjoni tal-UE nediet numru hotline (116000) għat-tfal irrapurtati nieqsa[326]. Dan is-servizz jieħu telefonati li jirrapurtaw tfal neqsin u jgħaddihom lill-awtortajiet tal-pulizija, joffri gwida u jappoġġa l-persuni responsabbli għall-minuri nieqes, u jappoġġa l-investigazzjoni.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-għajbien infurzat tat-tfal kien indirizzat taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*Zorica Jovanić vs Is-Serbja*[327], tarbija tat-twelid allegatament twieldet mejta l-isptar ftit wara li twieldet, imma ġisimha qatt ma ġie ttrasferit lill-ġenituri. L-omm ilmentat li l-istat naqas milli jagħtiha xi informazzjoni dwar id-destin ta' binha, inkluż il-kawża tal-allegat mewt tiegħu jew il-ħin u l-post tad-dfin tiegħu. Il-QEDB sostniet li n-"nuqqas kontinwu" tal-istat "li jipprovdi lill-omm b'informazzjoni kredibbli dwar id-destin ta' binha" ammonta għal ksur tad-dritt tagħha għar-rispett tal-ħajja tal-familja[328].

Taħt id-dritt tan-NU, l-Artikolu 25 (1) (b) tal-Konvenzjoni Internazzjoni għall-Protezzjoni tal-Persuni Kollha minn Għajbien Infurzat[329] jistipula li l-istati għandhom jipprevjenu u jikkastigaw "il-falsifikazzjoni, il-ħabi u d-destruzzjoni ta' dokumenti li jaffermaw l-identità vera" ta' tfal li huma nfushom, jew il-ġenituri tagħhom, huma soġġetti għal għajbien infurzat. L-istati għandhom

326 Id-Deċiżjoni tal-Kummissjoni (2007), Id-Deċiżjoni tal-Kummissjoni 2007/698/KE tad-29 ta' Ottubru 2007 li temenda Deċiżjoni 2007/116/KE fir-rigward tal-introduzzjoni tan-numri addizzjonali riżervati, ĠU 2007, L 284/31.

327 QEDB, *Zorica Jovanović vs Is-Serbja*, Nru 21794/08, 26 ta' Marzu 2013.

328 *Ibid.*, para. 74.

329 NU, Konvenzjoni Internazzjonali tan-NU għall-ħarsien tal-Persuni Kollha minn Għajbien Infurzat, 20 ta' Diċembru 2006.

ukoll jieħdu l-miżuri neċessarji biex ifittxu u jidentifikaw dawn it-tfal, u li jirritornawhom lill-familji ta' oriġini tagħhom. Fid-dawl ta' dawn id-drittijiet tat-tfal li jippreżervaw, jew li jistabbillixxu mill-ġdid, l-identità tagħhom, inkluż in-nazzjonalità tagħhom, isem u relazzjonijiet familjari kif rikonoxxuti bil-liġi, l-istati jeħtieġ li jkollhom proċeduri legali fis-seħħ biex jirrevedu u jannullaw kwalunkwe adozzjoni jew allokazzjoni ta' tfal involuti f'għajbin infurzat (Artikolu 25 (4)). Il-konvenzjoni tenfasizza tnejn mill-prinċipji ġenerali bbażati fuq id-drittijiet tat-tfal: l-aħjar interessi tal-minuri bħala kunsiderazzjoni prinċipali u d-dritt tal-minuri li jesprimi l-opinjonijiet tiegħu/tagħha (Artikolu 25 (5)). Filwaqt li numru relattivament baxx ta' stati Ewropej irratifikaw din il-konvenzjoni, ir-relevanza tagħha għall-qafas normattiv Ewropew m'għandhiex tkun miċħuda[330].

330 Mid-19 ta' Frar 2015, disgħa mit-28 Stat Membru tal-UE irratifikaw din il-konvenzjoni (l-Awstrija, l-Belġju, Spanja, Franza, l-Ġermanja, il-Litwanja, in-Netherlands, il-Portugall u l-Islovakkja). Minbarra dan, il-membri stati tal-KtE li ġejjin irratifikaw il-konvenzjoni: Is-Serbja, l-Montenegro, il-Bożnija-Ħerzegovina, l-Armenja u l-Albanija.

8 Drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali u livell ta' għajxien adegwat

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 14 (edukazzjoni) Id-Direttiva dwar il-Kwalifiki (2011/95/UE) QtĠ-UE, C-413/99, *Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*, 2002 (edukazzjoni ta' tfal migranti)	**Dritt għall-edukazzjoni**	KEDB, Protokoll Nru 1, l-Artikolu 2 (dritt għall-edukazzjoni) ESC (riveduta), Artikolu 17 (dritt għall-edukazzjoni) QEDB, *Catan u Oħrajn vs Il-Moldova u r-Russja* [GC], Nru 43370/04, 8252/05 u 18454/06, 2012 (lingwa fl-iskejjel) QEDB, *D.H. u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka* [GC], Nru 57325/00, 2007; QEDB, *Oršuš u Oħrajn vs Il-Kroazja* [GC], Nru 15766/03, 2010 (diskriminazzjoni fi skola ta' tfal Roma) QEDB, *Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*, Nru 5335/05, 2011 (diskriminazzjoni għal raġuni ta' stat ta' immigrant) FCNM, Artikoli 12 (3) u 14 Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 35 (aċċess għal kura tas-saħħa) Id-Direttiva dwar il-Kwalifiki (2011/95/UE), Artikolu 29 (benefiċċji ewlenin għal tfal migranti)	**Dritt għas-saħħa**	ESC (riveduta), Artikolu 11 (dritt għal protezzjoni tas-saħħa) u 13 (dritt għal assistenza soċjali u medika) KEDB, l-Artikolu 2 (dritt għal ħajja) u 8 (dritt għal integrità fiżika) QEDB, *Oyal vs It-Turkija*, Nru 4864/05, 2010 (infezzjoni tal-HIV ta' tarbija tat-twelid) QEDB, *Iliya Petrov vs Il-Bulgarija*, Nru 19202/03, 2012 (dannu f'sottostazzjon tal-elettriku) QEDB, *Ċentru għal Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija* [GC], Nru 47848/08, 2014 (mewt f'istituzzjoni)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
		QEDB, *Glass vs Ir-Renju Unit*, Nru 61827/00, 2004 (kunsens infurmat) QEDB, *M.A.K u R.K. vs Ir-Renju Unit*, Nru 45901/05 u 40146/06, 2010 (test mingħajr kunsens tal-ġenituri) ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) vs Franza*, Ilment Nru 14/2003, 2004, (kura medika għal tfal migranti) ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 69/2011, 2012 (tfal f'sitwazzjoni irregolari) Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Bijomediċina (Konvenzjoni ta' Oviedo), Artikoli 6 u 8
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 34 (3) (id-dritt għal għajnuna soċjali u ta' akkomodazzjoni)	**Dritt għal akkomodazzjoni**	ESC (riveduta), Artikoli 16 (dritt tal-familja għal protezzjoni soċjali, legali u ekonomika), 17 (dritt tat-tfal u żgħażagħ għal protezzjoni soċjali, legali u ekonomika) u 31 (dritt għal akkomodazzjoni) QEDB, *Bah vs Ir-Renju Unit*, Nru 56328/07, 2011 QEDB, *Connors vs Ir-Renju Unit*, Nru 66746/01, 2004.
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 34 (sigurtà soċjali u assitenza soċjali)	**Dritt għal livell ta' ħajja adegwat u dritt għas-sigurtà soċjali**	ESC (riveduta), Artikoli 12–14 (drittijiet għas-sigurtà soċjali, assistenza soċjali u medika, u li tibbenefika minn servizzi ta' assistenza soċjali), 16 (dritt tal-familja għal protezzjoni soċjali, legali u ekonomika) and 30 (dritt għal protezzjoni kontra l-faqar u esklużjoni) ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) vs Franza*, Ilment Nru 82/2012, 2013 (sospensjoni ta' benefiċċji tal-familja għal skartar) QEDB, *Konstantin Markin vs Ir-Russja* [GC], Nru 30078/06, 2012 (liv tal-ġenituri)

Drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali (drittijiet tal-ESC), ta' spiss riferuti bħala drittijiet soċjoekonomiċi jew drittijiet soċjali f'kuntest Ewropew, inkluż drittijiet relatati max-xogħol kif ukoll id-dritt għall-edukazzjoni, saħħa, akkomodazzjoni, sigurtà soċjali u, b'mod aktar ġenerali, livell ta' għajxien adegwat. Id-drittijiet kulturali baqgħu fil-bicca l-kbira sottożviluppati u mhux indirizzati f'boroż ta' studju u litigazzjoni. Aspetti minnhom huma indirizzati fit-Taqsima 4.6 dwar l-identità tat-tfal li jappartjenu għal minoranza u fit-Taqsima 8.2 taħt id-dritt għall-edukazzjoni.

Standards espliċiti fuq id-drittijet tal-ESC fil-kuntest Ewropew jistgħu jinsabu prinċipalment fil-Karta Soċjali Ewropea u l-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, minkejja li l-KEDB u l-protokolli tiegħu jinkludu wkoll diversi dispożizzjonijiet rilevanti, pereżempju l-projbizzjoni tax-xogħol sfurzat u d-dritt għall-edukazzjoni. Barra dan, il-QEDB argumentat li ma hemm “ebda diviżjoni indisputabbli li tissepara [l-]isfera [tad-drittijiet soċjali u ekonomiċi] mill-kamp kopert mill-Konvenzjoni”[331] u qrat id-drittijiet tal-ESC fid-drittijiet ċivili garantiti mill-KEDB. B’dak il-mod, pereżempju, l-aċċess għal kura tas-saħħa ġie trattat taħt il-projbizzjoni tat-tortura, it-trattament u l-kastig inuman u degradanti (Artikolu 3 tal-KEDB)[332].

Dan il-kapitolu janalizza drittijiet tal-ESC li huma ta’ relevanza speċifika għat-tfal: id-dritt għall-edukazzjoni (Taqsima 8.2); id-dritt għas-saħħa (Taqsima 8.3); id-dritt għal akkomodazzjoni (Taqsima 8.4) u d-dritt għal-livell ta’ għajxien adegwat u sigurtà soċjali (Taqsima 8.5).

8.1. Approċċi għal drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali

Punti ewlenin

- Li tiġi żgurata d-disponibbiltà ta’ riżorsi adegwati hija essenzjali biex tiġi żgurata l-protezzjoni tad-drittijiet soċjali.
- Elementi essenzjali tad-drittijiet soċjali huma d-disponibbiltà, l-aċċessibbiltà, l-adattabbiltà u l-aċċettabilità.

Taħt id-dritt tal-UE, id-drittijiet tal-ESC ġew inklużi fil-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali fuq l-istess livell mad-drittijiet ċivili u politiċi. Madankollu, l-Artikolu 54 tal-Karta jiddistingwi bejn drittijiet u prinċipji, b’din tal-aħħar tkun limitata fil-mod kif inhuma “invokati ġudizzjalment”.

331 QEDB, *Airey vs L-Irlanda*, Nru 6289/73, 9 ta’ Ottubru 1979, para. 26.

332 Ara, pereżempju, QEDB, l-Iskeda dwar id-drittijiet relatati mas-saħħa tal-Priġunieri, Frar 2015, u l-Iskeda dwar is-saħħa, April 2015.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-ECSR jinnota li meta r-realizzazzjoni ta' dritt huwa "eċċezzjonalment kumpless u partikolarment għali biex jissolva", jevalwa re-alizzazzjoni progressiva kontra tliet kriterji: il-miżuri għandhom jittieħdu "biex jintlaħqu l-objettivi tal-Karta fi żmien raġonevoli, bi progress sinifikanti u sa ċertu pust konsistenti mal-użu massimu tar-riżorsi disponibbli"[333]. Jintroduċi wkoll prijoritizzazzjoni, fis-sens li jfakkar lill-istati dwar "l-impatt li se jkollhom l-għażliet tagħhom għall-gruppi b'vulnerabbiltajiet għoljien kif ukoll għal nies oħra affettwati"[334].

L-ECSR, għalkemm fil-kuntest speċifiku tad-dritt tas-sigurtà soċjali, jargumenta li passi retrogressivi "biex tiġi żgurata ż-żamma u s-sostenibbiltà tas-sistema tas-sigurtà soċjali eżistenti" huma permissibbli sakemm dawn ma ""jimminawx il-qafas ewlieni ta' sistema tas-sigurtà nazzjonali soċjali jew iċċaħħad lill-individwi milli jkollhom l-opportunità li jgawdu l-protezzjoni li toffri kontra riskji soċjali u ekonomiċi serji"[335]. Il-QEDB toffri wkoll il-possibbiltà ta' passi lura, imma teżamina jekk il-metodu magħżul hux raġonevoli jew adattat għall-kisba tal-għan leġittimu segwit[336].

Fil-kuntest tad-dritt għall-edukazzjoni, l-ECSR, skont l-approċċ tal-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet Ekonomiċi, Soċjali u Kulturali, adottat qafas analitiku ta' disponibbiltà, aċċessibbiltà, aċċettabbiltà u adatabbiltà[337]. Id-distinzjoni bejn id-disponibbiltà u l-aċċessibbiltà tidher ukoll fil-każistika tal-QEDB. Il-kriterja jew l-elementi essenzjali ta' disponibbiltà, aċċessibbiltà, aċċettabbiltà u adattabbiltà jiggwidaw l-analiżi li sssegwi, sal-punt li l-każistika rilevanti hija disponibbli.

333 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) vs Franza*, Ilment Nru 13/2002, 4 ta' Novembru 2003, para. 53; rikorrenta fl-ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) vs Franza*, Ilment Nru 81/2012, 11 ta' Settembru, para. 94-99.

334 ECSR, *International Association Autism Europe (IAAE) vs Franza*, Ilment Nru 13/2002, 4 ta' Novembru 2003, para. 53.

335 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) u Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) vs Il-Greċja*, Ilment Nru 66/2011, 23 ta' Mejju 2012, para. 47.

336 QEDB, *Markovics u Oħrajn vs L-Ungerija,* Deċiżjoni ta' innammissibbiltà, Nru 77575/11, 19828/13 u 19829/13, 24 ta' Ġunju, para. 37 u 39.

337 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija*, Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008, para. 37.

8.2. Dritt għall-edukazzjoni

Punti ewlenin

- Il-limitazzjonijiet għall-aċċessibbiltà għall-edukazzjoni għandhom ikunu prevedibbli, isegwu għan leġittimu u għandhom ikunu ġustifikati u nondiskriminatorji.
- L-aċċettabbiltà għall-edukazzjoni, li teħtieġ rispett għall-konvinzjonijiet reliġjużi u filosofiċi tal-ġenituri, ma teskludix il-possibbiltà ta' edukazzjoni reliġjuża u sesswali fl-iskejjel.
- L-adattabbiltà teħtieġ miżuri speċjali għal tfal b'diżabilitajiet u l-possibbiltà għat-tfal li jappartjenu għal minoranza li jitgħallmu u jiġu mgħallma bil-lingwa tagħhom.
- It-tfal għandhom id-dritt għall-edukazzjoni irrispettivament min-nazzjonalità jew l-istat ta' migrazzjoni.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 14 (2) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jiggarantixxi d-dritt għall-edukazzjoni, inkluża "il-possibbiltà li tirċievi edukazzjoni obbligatorja bla ħlas". Fit-tielet paragrafu tiegħu, l-Artikolu 14 jiżgura l-libertà li jiġu mwaqqfa stabbilimenti ta' tagħlim u d-dritt tal-ġenituri li jiżguraw l-edukazzjoni u t-tagħlim ta' wliedhom f'konformità mal-konvinzjonijiet reliġjużi, filosofiċi u pedagoġiċi tagħhom.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB jiggarantixi d-dritt għall-edukazzjoni. Il-QEDB tikkjarifika li dan l-artikolu ma jobbligax lill-istati li jagħmlu l-edukazzjoni disponibbli; dan jipprovdi "dritt ta' aċċess għal istituzzjonijiet edukattivi eżistenti f'xi żmien stabbilit"[338]. Minnbarra dan, id-dritt għall-edukazzjoni jinkludi wkoll "il-possibbiltà li tapprofitta mill-edukazzjoni riċevuta, jiġifieri, id-dritt li takkwista, f'konformità mar-regoli fis-seħħ f'kull stat, u f'xi forma jew oħra, rikonoxximent uffiċjali tal-istudji [...] kompletati"[339]. Madankollu, dan mhux dritt assolut; il-limitazzjonijiet għandhom ikunu prevedibbli għal dawk ikkonċernati u għandhom isegwu għan leġittimu. Miżuri dixxiplinarji, inklużi sospensjoni jew tkeċċija minn istituzzjoni edukattiva, huma permessi, sakemm jissodisfaw il-kundizzjonijiet għal limitazzjonijiet permis-

338 QEDB, *Kawża "li tirrelata ma' ċerti aspetti tal-liġi dwar l-użu tal-lingwa fl-edukazzjoni fil-Belġju" vs Il-Belġju*, Nru 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 u 2126/64, 23 ta' Lulju 1968, para. 4.

339 *Ibid.*

sibbli. Sabiex jiġi vvalutat jekk dawn il-forom ta' esklużjoni mill-edukazzjoni jirriżultawx f'ċaħda tad-dritt għall-edukazzjoni, fatturi bħas-salvagwardji proċedurali, it-tul tal-esklużjoni, l-isforzi ta' riintegrazzjoni u l-adegwatezza ta' edukazzjoni alternattiva pprovduta se jkunu kkunsidrati[340].

Eżempju: F'*Catan u Oħrajn vs Il-Moldova u r-Russja*[341], il-QEDB ħarset lejn il-politika tal-lingwa introdotta fl-iskejjel minn awtoritajiet separatisti f'Transdniestria. L-objettiv ta' din il-politika tal-lingwa kienet ir-Russifikazzjoni. Wara l-għeluq furzat tal-iskejjel tal-lingwa Moldovjana (bl-użu tal-alfabett Latin), il-ġenituri kellhom jagħżlu bejn li jibagħtu lil uliedhom fi skejjel fejn kienu mgħallma b'kombinazzjoni formali ta' lingwa u alfabett Ċirilliku u b'materjal tat-tagħlim prodott fi żminijiet sovjetiċi, jew li jibagħtu 'l uliedhom fi skejjel li kienu anqas mgħammra u sitwati f'żoni anqas konvenjenti, li fi triqthom lejhom kienu soġġetti għal fastidju u intimidazzjoni. L-għeluq furzat tal-iskejjel u fastidju sussegwenti kien deċiż li huwa interferenza mhux iġġustifikata mad-drittijiet tat-tfal għall-edukazzjoni li ammontat għal ksur tal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB[342].

Bħala parti mid-dritt għall-edukazzjoni, il-ġenituri għandhom id-dritt għar-rispett tal-konvinzjonijiet reliġjużi u filosofiċi tagħhom. Madankollu, "it-tfassil u l-ippjanar tal-kurrikulu fil-prinċipju jaqgħu taħt il-kompetenzi" tal-istat[343]. Jistgħu wkoll jintegraw informazzjoni jew għarfien tat-tip reliġjuż jew filosofiku fil-kurrikulu tal-iskola, bil-kundizzjoni li "jitwassal b'mod oġġettiva, kritika u pluralistika"[344]. Sabiex jiġi salvagwardjat il-pluraliżmu, id-differenzi pluralisti, kwantitattivi u kwalitattivi fit-tagħlim, fir-reliġjon jew fil-filosofija partikolari għandhom ikunu bilanċjati billi l-ġenituri jiġu offruti l-possibbiltà li jeżentaw parzjalment jew bis-sħiħ lil uliedhom minn dak it-tali tagħlim, jiġifieri l-possibbiltà li ma jattendux ċerti lezzjonijiet jew il-kors reliġjuż kollu kemm hu[345]. Għall-mod kif il-QEDB tittratta l-kwistjoni mill-angolu tan-nondiskriminazzjoni, ara t-Taqsima 2.1[346].

340 QEDB, *Ali vs Ir-Renju Unit*, Nru 40385/06, 11 ta' Jannar 2011, para. 58.

341 QEDB, *Catan u Oħrajn vs Il-Moldova u r-Russja* [GC], Nru 43370/04, 8252/05 u 18454/06, 19 ta' Ottubru 2012.

342 *Ibid.*, para. 141-144.

343 QEDB, *Folgerø u Oħrajn vs In-Norveġja* [GC], Nru 15472/02, 29 ta' Ġunju 2007, para. 84.

344 *Ibid.*, para. 84.

345 *Ibid.*, para. 85-102 u opinjoni dissendenti.

346 QEDB, *Grzelak vs Il-Polonja*, Nru 7710/02, 15 ta' Ġunju 2010.

Skont l-Artikolu 12 (2) tal-ESC riveduta, l-istati jintrabtu "li jieħdu l-miżuri kollha xierqa u neċessarji mfassla [...] biex jipprovdu lit-tfal u ż-żgħażagħ edukazzjoni primarja u sekondarja bla ħlas kif ukoll jinkoraġġixxu attendenza regolari fl-iskejjel"[347]. Minnbarradan, l-ECSR iddeċieda li taħt din id-dispożizzjoni, l-Istati kontraenti għandhom jiżguraw li t-tfal preżenti illegalment fit-territorju tagħhom ikollhom ukoll aċċess għall-edukazzjoni[348].

Barra minn hekk, istituzzjonijiet edukattivi għandhom ikunu aċċessibbli għal kulhadd mingħajr diskriminazzjoni[349]. L-ECSR sostna li "l-integrazzjoni ta' tfal b'diżabilitajiet fi skejjel tradizzjonali [...] għandha tkun in-norma u t-tagħlim fi skejjel speċjalizzati għandha tkun l-eċċezzjoni"[350]. L-istati ma jgawdux marġni ta' diskrezzjoni wiesa' fir-rigward tal-għażla tat-tip ta' skola għal persuni b'diżabilitajiet; għandha tkun skola tradizzjonali[351].

Sitwazzjonijiet li jikkonċernaw trattament differenzjali fl-edukazzjoni għal raġunijiet ta' nazzjonalità, stat ta' immigrazzjoni jew oriġini etnika huma trattati fil-Kapitolu 3.

Taħt il-każistika tal-ECSR, l-edukazzjoni tas-saħħa sesswali u riproduttiva għandha tkun parti mill-kurrikulu ordinarju[352]. Filwaqt li stati jgawdu marġni ta' diskrezzjoni wiesgħa fid-determinazzjoni tal-adegwatezza kulturali tal-materjal edukattivi użat, għandhom jiżguraw edukazzjoni tas-saħħa sesswali u riproduttuva nondiskriminatorja "li ma tipperpetwax jew tinforza mill-ġdid esklużjoni soċjali u ċ-ċaħda tad-dinjità umana". Materjali edukattivi m'għandhomx "jinfurzaw sterjotipi ta' umiljazzjoni", pereżempju li jikkonċernaw persuni ta' orjentazzjoni mhux eterosesswali[353].

347 Il-ESC tal-1962 ma fihiex dispożizzjoni dwar id-dritt għall-edukazzjoni.

348 ECSR, *Médecins du Monde – International vs Franza*, Ilment Nru 67/2011, 11 ta' Settembru 2012.

349 Dwar il-kwistjoni ta' tfal b'diżabilitajiet, ara wkoll l-Kapitoli 3 u 7.

350 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija*, Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008, para. 35.

351 ECSR, *European Action of the Disabled (AEH) vs Franza*, Ilment Nru 81/2012, 11 ta' Settembru, para. 78.

352 ECSR, *International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) vs Il-Kroazja*, Ilment Nru 45/2007, 30 ta' Marzu 2009, para. 47.

353 *Ibid.*, para. 59 u 61.

Finalment, adattabbiltà tal-edukazzjoni teħtieġ, pereżempju, li għal tfal b'diża-bilitajiet li huma integrati fi skejjel tradizzjonali, "isiru arranġamenti li jaħsbu għall-ħtiġijiet speċjali tagħhom"[354] (ara wkoll (Taqsima 3.5).

Minnbarra dan, taħt l-Artikolu 12 (3) tal-FCNM, l-Istati Parti jintrabtu li jippromwovu opportunitajiet ugwali għall-aċess għall-edukazzjoni fil-livelli kollha għal persuni li jappartjenu minoranzi nazzjonali (ara wkoll il-Kapitolu 3)[355]. Għal tfal li jappartjenu minoranzi nazzjonali, l-Artikolu 14 tal-FCNM fih id-dritt li titgħallem u tiġi mgħallem bil-lingwa tiegħek[356]. Il-QEDB ikkonfermat li d-dritt għall-edukazzjoni jimplika d-dritt li tkun edukat f'(waħda) mil-lingwa/lingwi nazzjonali[357].

8.2.1. Dritt għall-edukazzjoni ta' tfal migranti

Taħt id-dritt tal-UE, id-dritt fundamentali tat-tfal għall-edukazzjoni, irrispettivament mill-istat ta' migrazzjoni tagħhom, huwa rikonoxxut prattikament fl-aspetti kollha tal-liġi tal-UE dwar il-migrazzjoni[358]. Jiġifieri, l-UE m'għandhiex il-kompetenza li tiddetermina l-kontenut u l-ambitu tad-dispożizzjonijiet edukattivi nazzjonali. Pjuttost, l-UE tipproteġi d-dritt tat-tfal migranti li jaċċessaw edukazzjoni fuq l-istess bażi jew, skont l-istat tagħhom, fuq bażi simili bħaċ-ċittadini. Id-Direttiva tal-Istudenti (2004/114/KE) tirregola l-kundizzjonijiet ta' ammissjoni ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi għal skopijiet ta' studju, skambju

354 ECSR, *Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija*, Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008, para. 35.

355 Ara wkoll il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat Konsultattiv dwar il-Qafas tal-Konvenzjoni għall-protezzjoni ta' Minoranzi Nazzjonali (FCNM), Il-Kummentarju dwar l-Edukazzjoni taħt il-Qafas tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Minoranzi Nazzjonali, 2006, ACFC/25DOC(2006)002. Parti 2.1.

356 Għal aktar kjarifikazzjoni ara l-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat Konsultattiv dwar il-Qafas tal-Konvenzjoni għall-protezzjoni ta' Minoranzi Nazzjonali (FCNM), Il-Kummentarju dwar l-Edukazzjoni taħt il-Qafas tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Minoranzi Nazzjonali, 2006, ACFC/25DOC(2006)002. Parti 2.3. u l-Kummentarju Tematiku Nru 3: Id-drittijiet tal-lingwa ta' persuni li jappartjenu minoranzi nazzjonali taħt il-Qafas tal-Konvenzjoni, 2012, ACFC/44DOC(2012)001 rev, Parti VI, Drittijiet tal-Lingwa u Edukazzjoni.

357 QEDB, *Catan u Oħrajn vs Il-Moldova u r-Russja* [GC], Nru 43370/04, 8252/05 u 18454/06, 19 ta' Ottubru 2012, para. 137.

358 Eż. Art. 27 Id-Direttiva 2011/95/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar standards għall-kwalifika ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi jew persuni apolidi bħala benefiċjarji ta' protezzjoni internazzjonali, għal status uniformi għar-refuġjati jew għal persuni eliġibbli għal protezzjoni sussidjarja, u għall-kontenut tal-protezzjoni mogħtija (riformulazzjoni) (Id-Direttiva tal-Kwalifikazzjoni), ĠU 2011 L 337, p. 9-268.

ta' studenti, taħriġ bla ħlas jew servizz volontarju[359]. Din l-ammissjoni tkopri d-dħul u r-residenza ta' ċittadin ta' pajjiż terz għal perjodu li jaqbeż it-tliet xhur. Il-kundizzjonijiet ġenerali ta' ammissjoni għal tfal jinkludu l-preżentazzjoni ta' dokument tas-safar validu, awtorizzazzjoni tal-ġenituri għall-qagħda ppjanata, assigurazzjoni tas-saħħa u, jekk jitlobha l-Istati Membru, il-ħlas ta' miżata għall-ipproċessar tal-applikazzjoni ta' ammissjoni[360]. Studenti tal-iskola pereżempju jeħtieġu li jipprovdu evidenza ta' parteċipazzjoni fi skema ta' skambji tal-istudenti operata minn organizzazzjoni rikonoxxuta minn Stat Membru[361]. Apprendisti mhux imħallsa huma soġġetti li jipprovdu l-evidenza li l-Istat Membru jeħtieġ biex jiżgura li waqt is-soġġorn tagħhom ikollhom ir-riżorsi suffiċjenti biex ikopru l-għajxien, it-taħriġ u l-ispiża għall-vjaġġ tar-ritorn tagħhom[362]. Aċċess għal attivitajiet ekonomiċi, inkluż impjieg, minn studenti ta' edukazzjoni aktar għolja huma soġġetti għal restrizzjonijiet[363].

It-tfal ta' migranti tal-UE li jiċċaqilqu lejn Stat Membru ieħor tal-UE taħt id-dritt tal-moviment liberu jibbenefikaw minn l-aktar intitolament favorabbli f'dan il-kuntest. Għandhom id-dritt li jkunu ammessi għall-korsijiet ta' taħriġ ta' edukazzjoni ġenerali, apprendistat u vokazzjonali taħt l-istess kundizzjonijiet bħaċ-ċittadini[364]. Din tinkludi edukazzjoni pubblika u privata, u obbligatorja u mhux obbligatorja. Il-QtĠ-UE minn dejjem interpretat dan l-intitolament b'mod wiesa' biex tiżgura aċċess ugwali għall-edukazzjoni, imma wkoll għal benefiċċji soċjali relatati mal-edukazzjoni aktar wiesgħa, kif ukoll għal kwalunkwe benefiċċji maħsuba biex jiffaċilitaw attendenza edukazzjonali.

359 Id-Direttiva tal-Kunsill 2004/114/KE dwar il-kundizzjonijiet ta' ammissjoni ta' cittadini ta' pajjiżi terzi għal skopijiet ta' studju, skambju ta' studenti, taħriġ bla ħlas jew servizz volontarju (Id-Direttiva tal-Istudenti).

360 *Ibid.*, Art, 6.

361 *Ibid.*, Art. 7.

362 *Ibid.*, Art. 10.

363 *Ibid.*, Art. 17.

364 Ir-Regolament (UE) 492/2011 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-5 ta' April 2011 dwar il-libertà ta' moviment għal ħaddiema fi ħdan l-Unjoni, ĠU 2011 L 141/1, p. 1-12, Art. 10; u Direttiva 2004/38 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tad-29 ta' April 2004 dwar id-drittijiet taċ-ċittadini fl-Unjoni u tal-membri tal-familja tagħhom biex jiċċaqilqu u jgħixu liberament fit-territorju tal-Istati Membri u li temenda r-Regolament (KEE) Nru 1612/68 u li tħassar id-Direttivi 64/221/KEE, 68/360/KEE, 72/194/KEE, 73/148/KEE, 75/34/KEE, 75/35/KEE, 90/364/KEE, 90/365/KEE u 93/96/KEE (Id-Direttiva ta' Moviment Liberu), ĠU 2004 L158, p. 77-123, Art. 24 (1).

Pereżempju fil-kawża *Casagrande*, il-wild ta' ħaddiem migrant seta' jaċċessa għotja edukattiva ittestjata taħt id-dritt ta' moviment liberu tal-UE[365].

Barra dan, leġiżlazzjoni introdotta fis-sebgħinijiet teħtieġ li l-Istati Membri jipprovdu tagħlim ta' lingwa supplementarja għal tfal ta' ħaddiema migranti tal-UE, kemm fil-lingwa tal-istat ospitant u kemm fil-lingwa materna tagħhom, bil-għan li tiffaċilitalhom l-integrazzjoni fl-istat ospitant u fil-pajjiż tal-oriġini tagħhom jekk sussegwentement jirritornaw[366]. Filwaqt li din tidher li toffri appoġġ supplementari pjuttost ġeneruż u ta' valur lit-tfal wara l-ammissjoni tagħhom fi skola tal-istat ospitant, l-implimentazzjoni tagħha f'pajjiżi differenti ma kinitx uniformi u aktar ma jmur aktar imprattika minħabba l-firxa ta' lingwi differenti li jridu jakkomodaw[367].

Eżempju: Il-kwistjoni f'*Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*[368] kienet jekk iż-żewġ ulied bniet ta' ħaddiem migrant Ġermaniż li ċċaqlaq lejn l-Ingilterra ma' martu Kolombjana u t-tfal, setgħux ikomplu jattendu skola hemm wara li telaq mir-Renju Unit għal Stat mhux Membru tal-UE, u ħalla l-mara u wliedu warajh. Il-QtĠ-UE kienet iffaċjata bil-mistoqsija ta' jekk martu u t-tfal setgħux jibqgħu fl-istat ospitanti indipendentement, minkejja l-fatt li s-Sur Baumbast (li mingħandu l-familja ġabet id-drittijet għar-residenza tagħhom) kien effettivament ċeda l-istatus tiegħu bħala ħaddiem migrant tal-UE. Il-fattur deċisiv għall-QtG-UE kien li t-tfal kienu integrati fis-sistema edukattiva tal-istat ospitant u kienet tkun kemm ta' ħsara kif ukoll sproporzjonata li tispostjahom f'punt tant kruċjali fl-edukazzjoni tagħhom. Il-Qorti kkonfermat li tant hija importanti li takkwista kontinwità fl-edukazzjoni tat-tfal li din tista' effettivament "tankra" r-residenxa tal-familja (li altrimenti ma tkunx tikkwalifika) fl-istat ospitant sakemm idumu l-istudji tal-minuri migrant.

365 QtĠ-UE, C-9/74, *Donato Casagrande vs Landeshauptstadt München*, 3 ta' Lulju 1974. Sussegwentement ikkonfermata f'kawżi bħal QtĠ-UE, C-3/90, *M.J.E. Bernini vs Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, 26 ta' Frar 1992.

366 Id-Direttiva tal-Kunsill 77/486/KEE dwar l-edukazzjoni tat-tfal ta' ħaddiema migranti ĠU 1977, L 199, p. 32-33. Ta' min jinnota li tfal migranti ċittadini ta' pajjiżi terzi huma esklużi minn dan l-ambitu.

367 Rapporti tal-Kummissjoni dwar l-implimentazzjoni tad-Direttiva 77/486/KEE, COM(84) 54 finali u COM(88) 787 finali.

368 QtĠ-UE, C-413/99, *Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*,17 ta' Settembru 2002.

Id-deċiżjoni Baumbast kienet segwita f'kawżi suċċessivi[369] u ġiet ikkodifikata fl-Artikolu 12 (3) tad-Direttiva 2004/38/KE (Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu)[370].

Tfal ċittadini ta' pajjiżi terzi ġeneralment jistgħu jaċċessaw biss edukazzjoni *mħallsa minn fondi pubbliċi* taħt l-istess kundizzjonijiet ta' ċittadini, hu huma esklużi minn benefiċċji assoċjati bħal stipendji[371]. Xi strumenti ta' immigrazzjoni tal-UE, madankollu, imorru lil hinn milli jagħtu ugwaljanza sempliċi ta' aċċess, u jeħtieġu li l-Istati Membri jimplimentaw mekkaniżmu biex jiżguraw ir-rikonoxximent u t-trasferibbiltà tal-kwalifiki barranin, anki fin-nuqqas ta' evidenza dokumentarja (Artikolu 28 tad-Direttiva dwar il-Kwalifiki)[372].

Id-drittijiet edukattivi ta' tfal li jkunu qed jitolbu l-ażil huma saħansitra aktar dgħajfa; għandhom jingħataw aċċess għas-sistema edukattiva tal-istat ospitant fuq termini *simili* imma mhux neċessarjament l-*istess* bħal dawk li japplikaw għal ċittadini[373]. Bħala tali, l-edukazzjoni tista' tingħata f'ċentri ta' akkomodazzjoni pjuttost milli skejjel, u l-awtoritajiet jistgħu jipposponu l-aċċess bis-sħiħ ta' tfal li jkunu qed jitolbu l-ażil għal skola sa tliet xhur mid-data ta' applikazzjoni għall-ażil. Fejn l-aċċess għas-sistema edukattiva huwa impossibbli minħabba s-sitwazzjoni speċifika tal-minuri, l-Istati Membri huma obbligati

369 QtĠ-UE, C-480/08, *Maria Teixeira vs London Borough of Lambeth u Secretary of State for the Home Department*, 23 ta' Frar 2010; QtĠ-UE, C-310/08, *London Borough of Harrow vs Nimco Hassan Ibrahim u Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 ta' Frar 2010.

370 Id-Direttiva 2004/38/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tad-29 ta' April 2004 dwar id-drittijiet taċ-ċittadini tal-Unjoni u tal-membri tal-familja tagħhom biex jiċċaqilqu u jgħixu liberament fit-territorju tal-Istati Membri u li temenda r-Regolament (KEE) Nru 1612/68 u li tħassar id-Direttivi 64/221/KEE, 68/360/KEE, 72/194/KEE, 73/148/KEE, 75/34/KEE, 75/35/KEE, 90/364/KEE, 90/365/KEE u 93/96/KEE, ĠU 2004 L 158, 30 ta' April 2004, Art. 2 (2) (c) u Art. 12 (3).

371 Id-Direttiva dwar il-Kwalifika ta' Refuġjat 2011/95/UE, Art. 11; id-Direttiva dwar ir-Residenti fit-Tul (Direttiva 2003/109/KE), Art. 14; id-Direttiva 2003/86/KE dwar id-dritt għar-riunifikazzjoni tal-familja, Art. 14; id-Direttiva dwar Protezzjoni Temporanja (2001/55/KE); id-Direttiva dwar l-Akkoljenza (2013/33/UE), Art 14(c); u d-Direttiva dwar ir-Ritorn (2008/115/KE).

372 Id-Direttiva 2011/95/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar standards għall-kwalifika ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi jew persuni apolidi bħala benefiċjarji ta' protezzjoni internazzjonali, għal stat uniformi għar-refuġjati jew għal persuni eliġibbli għal protezzjoni sussidjarja, u għall-kontenut tal-protezzjoni mogħtija (Riformulazzjoni) (Id-Direttiva dwar Kwalifikazzjoni), ĠU 2011 L 337/9.

373 Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (2013/33/UE). Ta' min jinnota li, taħt id-Direttiva dwar il-Kwalifika ta' Refuġjat (2011/95/UE, Art 27), refuġjati minuri (li akkwistaw drittijiet għal residenza fit-tul) jistgħu jaċċessaw edukazzjoni taħt l-istess kundizzjonijiet bħal ċittadini.

li joffru arranġamenti ta' edukazzjoni alternattiva (Artikolu 14 (3) tad-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet tal-Akkoljenza)[374].

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 2, Protokoll Nru 1 intuża flimkien mal-Artikolu 14 biex jassigura l-aċċess ta' tfal migranti għall-edukazzjoni (ara wkoll it-Taqsima 3.3).

> Eżempju: F'*Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*[375], il-QEDB ikkunsidrat ir-rekwiżit għal żewġt itfal tal-iskola Russi mingħajr residenza permanenti li jħallsu miżati ta' skola sekondarja. Il-Qorti kkonkludiet li l-impożizzjoni ta' miżati għal skola sekondarja fil-każ tagħhom kien diskriminatorju u b'hekk kuntrarju għall-Artikolu 14 tal-KEDB meħud flimkien mal-Artikolu 2 tal-Protokoll Nru 1 tal-KEDB[376].

L-ESC tipproteġi d-drittijiet edukattivi tat-tfal migranti kemm direttament (Artikolu 17, paragrafu 2) kif ukoll indirettament, filwaqt li timponi restrizzjonijiet fuq id-drittijiet ta' impjieg għat-tfal sabiex jippermettulhom jakkwistaw il-benefiċċji sħaħ tal-edukazzjoni obbligatorja (Artikolu 7).

Barra minn hekk, il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Legali tal-Ħaddiema Migranti[377] tapprova d-dritt tat-tfal migranti għal aċċess "fuq l-istess bażi u taħt l-istess kundizzjonijiet bħal ċittadini", edukazzjoni ġenerali u taħriġ vokazzjonali fl-istat ospitant (Artikolu 14 (1)).

Taħt il-liġi internazzjonali, l-ugwaljanza tat-tfal migranti tal-aċċess għal edukazzjoni hija appoġġata mill-Konvenzoni Internazzjonali dwar il-Ħarsien tad-Drittijiet tal-Ħaddiema Migranti kollha u tal-Membri tal-Familji tagħhom (Artikolu 30)[378].

---

374 Id-Direttiva 2013/33/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 li tistabbilixxi l-istandards dwar l-akkoljenza ta' rikorrenti għall-protezzjoni internazzjonali (Riformulazzjoni) (Id-Direttiva dwar l-Akkoljenza), ĠU 2013 L 180/96, p. 96-116.

375 QEDB, *Ponomaryovi vs Il-Bulgarija*, Nru 5335/05, 21 ta' Ġunju 2011.

376 Ara wkoll it-Taqsima 3.3.

377 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, CETS Nru 93, 1977.

378 Konvenzjoni tan-NU dwar il-Ħarsien tad-Drittijiet tal-Ħaddiema Migranti kollha u tal-Membri tal-Familji tagħhom, 18 ta' Diċembru 1990.

L-Artikolu 28 tas-CRC jipprovdi li t-tfal kollha jkollhom id-dritt għall-edukazzjoni obbligatorja b’xejn. Skont l-Artikolu 29 (1) (c), dan id-dritt jestendi lil hinn ħafna mill-ugwaljanza ta’ aċċess għall-edukazzjoni u jinkludi dispożizzjonijiet li jikkonċernaw l-iżvilupp tal-identità kulturali tal-minuri, il-lingwa, il-valuri u l-pajjiż ta’ oriġini tal-minuri.

8.3. Dritt għas-saħħa

Punti ewlenin

- L-istati għandhom obbligi pożittivi li jieħdu miżuri kontra riskji ta’ saħħa li jipperikolaw il-ħajja li l-awtoritajiet huma konxji minnhom jew suppost konxji minnhom.
- L-awtoritajiet statali għandhom iwettqu investigazzjoni effettiva f’każ ta’ mewt ta’ persuna.
- Taħt l-ESC, tfal fil-pajjiż illegalment huma intitolati għal kura tas-saħħa lil hinn mill-assistenza medika urġenti.
- L-aċċettabbiltà tal-kura tas-saħħa teħtieġ kunsens jew jew awtorizzazzjoni infurmati.
- Taħt id-dritt tal-UE u l-ESC, suġġetta għal diversi limitazzjonijiet, it-tfal migranti huma intitolati li jaċċessaw assistenza soċjali u kura tas-saħħa.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 35 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali tiggarantixxi dritt għall-aċċess tal-kura tas-saħħa.

Tfal ta’ migranti ċittadini tal-UE jistgħu jaċċessaw assistenza soċjali u l-appoġġ tas-saħħa fuq l-istess bażi bħal ċittadini, wara tliet xhur ta’ residenza fl-istat ospitanti[379]. Drittijiet simili huma estiżi għat-tfal ta’ ċittadini ta’ pajjiżi terzi li akkwistaw residenza permanenti fi Stat Membru, avolja dawn jistgħu ikunu restritti mill-hekk imsejħa “benefiċċji ewlenin”[380]. Fejn ikunu kkonċernati tfal li jkunu refuġjati jew li jkunu qed jitolbu l-ażil, l-Istati Membri għandhom jipprovdu aċċess għal assistenza soċjali xierqa fuq bażi ugwali bħaċ-ċittadini fl-istati ospitanti, imma, għal darb’oħra, din tista’ tkun limitata għal “benefiċċji ewlenin” (Artikolu 29 tad-Direttiva dwar il-Kwalifika). Il-leġiżlazzjoni teħtieġ

379 Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu, Art. 24.

380 Id-Direttiva tal-Kunsill 2003/109/KE tal-25 ta’ Novembru 2003 dwar l-istat ta’ ċittadini ta’ pajjiżi terzi li jkunu residenti għat-tul, ĠU L 16, 23.1.2004, Art. 11 (4)).

li l-Istati Membri jipprovdu lit-tfal migranti vulnerabbli b'aċċess għal appoġġ tal-kura tas-saħħa suffiċjenti. Pereżempju, tfal li sofrew vjolenza jew tortura għandhom jingħataw appoġġ suffiċjenti biex jindirizza l-ħtiġijiet fiżiċi u mentali tagħhom (Kapitolu IV tad-Direttiva dwar l-Akkoljenza Riformulata, Artikoli 21, 23 (4) u 25). Id-Direttiva dwar il-Kwalifika fiha dispożizzjonijiet simili għal tfal migranti vulnerabbli.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-KEDB ma tiggarantix espressament dritt għal kura tas-saħħa jew dritt għas-saħħa. Madankollu, il-QEDB trattat numru ta' każijiet relatati mas-saħħa f'diversi ċirkostanzi. L-ewwel, il-Qorti teżamina kwistjonijiet ta' saħħa li jipperikolaw il-ħajja tat-tfal. Hija tidentifika obbligi pożittivi li jaqgħu fuq l-istati biex jieħdu l-miżuri preventivi kontra riskji ta' saħħa li jipperikolaw il-ħajja li jaf bihom jew suppost jaf bihom.

Eżempju: F'*Oyal vs It-Turkija*, l-istat naqas milli jieħu l-miżuri preventivi kontra l-firxa tal-HIV mit-trasfużjoni tad-demm. B'konsegwenza, tarbija tat-twelid kienet infettata bil-virus tal-HIV waqt it-trasfużjoni tad-demm fi sptar tal-istat. Filwaqt li kien offruti xi rimedji, il-QEDB sabet li, fin-nuqqas ta' korpertura medika sħiħa għat-trattament u medikazzjoni matul il-ħajja tal-minuri kkonċernat, l-istat naqas milli joffri rimedji sodisfaċenti u b'hekk kiser id-dritt għall-ħajja (Artikolu 2 tal-KEDB)[381]. Minbarra dan, ordnat li l-Istat Tork jipprovdi korpertura medika bla ħlas u bi sħiħ matul il-ħajja tal-vittma.

Eżempju: F'*Iliya Petrov vs Il-Bulgarija*[382]*,* tifel ta' 12-il sena weġġa' serjament f'sottostazzjon tal-elettriku. Is-sottostazzjon kien jinsab fi ġnien fuq barra fejn tfal u żgħażagħ ta' spiss kienu jiltaqgħu, u l-bieb ma kienx imsakkar. Il-QEDB sostniet li l-isfruttament ta' grid elettriku kienet attività li tpoġġi riskju għoli għal persuni li huma viċin tal-installazzjonijiet. L-istat għandu obbligu li jdaħħal fis-seħħ regolament adegwat, inkluża sistema li tikkontrolla l-applikazzjoni xierqa tar-regoli tas-sigurtà. Il-Qorti ddeċidiet li n-nuqqas tal-istat li jiżgura li s-sottostazzjon tal-elettriku kien sikur, minkejja li kien jaf dwar il-problemi ta' sigurtà, ammonta għal ksur tad-dritt għal ħajja (Artikolu 2 tal-KEDB)[383].

381 QEDB, *Oyal vs It-Turkija*, Nru 4864/05, 23 ta' Marzu 2010, para. 71-72.

382 QEDB, *Iliya Petrov vs Il-Bulgarija*, Nru 19202/03, 24 ta' April 2012 (disponibbli bil-Franċiż).

383 *Ibid*.

Barra dan, l-istati għandhom obbligi pożittivi li jieħdu ħsieb it-trattament ta' tfal f'sitwazzjoni vulnerabbli li qegħdin taħt il-ħarsien ta' awtoritajiet statali (ara wkoll il-Kapitolu 6 u t-Taqsima 7.3).

Eżempju: Il-kawża *Ċentru għal Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija*[384] tikkonċerna adolexxenti Roma li nstab li kellu l-HIV li kellu diżabilità intelletwali severa u kien isofri wkoll minn tuberkolożi, polmonite u epatite, u miet fl-età ta' 18-il sena. Huwa kien inżamm taħt ħarsien statali tul ħajtu kollha. Il-QEDB sabet nuqqasijiet serji fit-teħid ta' deċiżjonijiet dwar l-għoti ta' medikazzjoni u kura, u nuqqas kontinwu tal-persunal mediku li jipprovdilu kura u trattament xieraq. B'hekk l-Artikolu 2 tal-KEDB kien ġie miksur[385].

Barra minn hekk, fin-nuqqas ta' emergenza, il-QEDB sabet li trattament mediku mingħajr il-kunsens tal-ġenituri jikser Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: Fi *Glass vs Ir-Renju Unit*[386], ingħatat diamorfina lil minuri b'diżabilità severa, minkejja l-oġġezzjonijiet b'saħħithom minn ommu. Il-Qorti sabet li d-deċiżjoni tal-awtoritajiet tal-isptar li jegħlbu l-oġġezzjoni tal-omm għat-trattament propost fin-nuqqas ta' awtorizzazzjoni minn Qorti irriżultat fi ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB[387].

Eżempju: F'*M.A.K. u R.K. vs Ir-Renju Unit*[388], tifla ta' disa' snin sarilha test tad-demm u ttiħdulha ritratti mingħajr il-kunsens tal-ġenituri, minkejja l-istruzzjonijiet espressi minn missierha biex ma jsirulhiex aktar testijiet waqt li t-tifla tkun waħedha l-isptar. Fi nuqqas ta' kwalunkwe urġenza medika, dawn l-interventi mediċi mingħajr il-kunsens tal-ġenituri kienu meqjusa li jiksru d-dritt tagħha għal integrità fiżika taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB[389].

384 QEDB, *Ċentru għal Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs Ir-Rumanija* [GC], Nru 47848/08, 17 ta' Lulju 2014. Ara wkoll id-deskrizzjoni ta' din id-deċiżjoni tal-KEDB fil-Kapitolu 7.

385 Ara wkoll it-Taqsima 7.

386 QEDB, *Glass vs Ir-Renju Unit*, Nru 61827/00, 9 ta' Marzu 2004.

387 *Ibid.*, para. 83.

388 QEDB, *M.A.K. u R.K. vs Ir-Renju Unit*, Nru 45901/05 u 40146/06, 23 ta' Marzu 2010.

389 *Ibid.*, para. 79.

Skont l-Artikoli 6 u 8 tal-Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Bijomediċina[390], meta minuri ma jkollux il-kapaċità legali biex jagħti kunsens għal intervent mediku, dak l-intervent tista' ssir biss bl-awtorizzazzjoni tar-rappreżentant tiegħu jew tagħha, ħlief f'sitwazzjoni ta' emerġenza. Filwaqt li din il-konvenzjoni ma teħtieġx il-kunsens tal-minuri jekk hu jew hi huma legalment inkapaċi li jagħtu kunsens, hija ssostni li l-opinjoni tal-minuri għandha tittieħed f'kunsiderazzjoni "bħala fattur li kull ma jmur huwa aktar determinanti in proporzjon mal-età u l-livell ta' maturità tiegħu jew tagħha" (Artikolu 6 (2)).

Barra minn hekk, taħt l-Artikolu 11 tal-ESC, l-Istati Partijiet jaqblu li jieħdu l-miżuri xierqa biex jipprovdu għal faċilitajiet konsultattivi u edukattivi għall-promozzjoni għas-saħħa u l-appoġġ ta' inkoraġġiment għar-responsabbiltà individwali rigward is-saħħa[391]. Assistenza u kura medika hija garantita taħt l-Artikolu 13 tal-ESC għal dawk mingħajr riżorsi adegwati u li ma jistgħux jassiguraw dawk ir-riżorsi bl-isforzi tagħhom stess jew minn sorsi oħrajn. Finalment, fl-2011 il-Kumitat tal-Ministri adotta lingji gwida speċifiċi għat-tfal dwar il-kura tas-saħħa adattata għat-tfal[392].

Kif indikat fl-eżempji li ġejjin, l-ECSR isostni li tfal migranti li qegħdin illegalment f'pajjiż huma intitolati għal kura tas-saħħa lil hinn mill-assistenza medika urġenti. L-ESC tinkludi ħafna referenzi għad-drittijiet tat-tfal għal assistenza soċjali u servizzi tas-saħħa (l-Artikoli 11, 12, 13, 14, 16 u 17), li japplikaw irrispettivament mill-istat ta' migrazzjoni tagħhom.

Eżempju: Id-deċiżjoni tal-ECSR f'*International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) vs Franza*[393] tikkonċerna lil Franza li għaddiet liġi li temmet l-eżenzjoni ta' immigranti f'sitwazzjoni irregolari bi dħul baxx ħafna mill-ħlas għal trattament mediku, u ħlasijiet imposti fuq kura tas-saħħa. L-ECSR iddeċidiet li individwi li ma laħqux l-età ta' adulti, inkluż tfal mhux akkumpanjati, għandhom jiġu provduti b'kura medika bla ħlas.

390 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tad-Dinjità tal-Bniedem fir-rigward tal-Applikazzjoni tal-Bijoloġija u l-Mediċina: Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Bijomediċina, CETS Nru 164, 1997.

391 Dwar l-edukazzjoni tas-saħħa sesswali u riproduttiva, ara wkoll taħt edukazzjoni (Taqsima 8.2).

392 Il-Kunsill tal-Ewropea, Il-Kumitat tal-Ministri (2011), *Linji gwida dwar ġustizzja xierqa għat-tfal,* 21 ta' Settembru 2011.

393 ECSR, *International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) vs Franza*, Ilment Nru 14/2003, 8 ta' Settembru 2004, para. 35-37.

Eżempju: F'*Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju*[394], l-ECSR sab ksur tal-Artikolu 17 tal-ESC minħabba restrizzjonijiet fuq assistenza medika lil tfal migranti mhux dokumentati. Il-Kumitat ikkonferma "id-dritt ta' minuri migranti illegalment f'pajjiż biex jirċievu kura tas-saħħa li testendi lil hinn mill-assitenza medika urġenti u tinkludi l-kura primarja u sekondarja, kif ukoll assistenza psikoloġika"[395]. Sostniet ukoll li n-nuqqas ta' faċilitajiet ta' akkoljenza għal minuri barranin illegalment f'pajjiż għamlet l-aċċess għall-kura tas-saħħa diffiċli. Barra dan, sabet li l-kawżi ta' mard jistgħu jitneħħew biss sal-estent li tfal huma provduti b'akkomodazzjoni jew djar temporanji. Għaldaqstant, sostniet li kien hemm ksur tal-Artikolu 11 (1) u (3) tal-ESC minħabba n-nuqqas ta' akkomodazzjoni u djar temporanji[396].

Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti[397] b'mod simili tipprovdi li ħaddiema migranti li huma legalment impjegati fit-territorju ta' stat ieħor, kif ukoll il-familji tagħhom, għandhom jirċievu aċċess ugwali għal assistenza soċjali u medika (Artikolu 19).

Taħt il-liġi internazzjonali, aktar dispożizzjonijiet komprensivi dwar id-dritt għas-saħħa jistgħu jinsabu fl-Artikolu 12 tal-Patt Internazzjonali dwar id-Drittijiet Ekonomiċi, Soċjali u Kulturali (ICESCR)[398] u fl-Artikolu 24 tas-CRC. Dawn l-istrument jenfasizzaw prevenzjoni u trattament. Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal jenfasizza l-importanza għall-aċċess tal-ogħla standard tal-kura tas-saħħa u nutrizzjoni li jista' jintlaħaq matul it-tfulija bikrija[399], u aċċess tal-adolexxenti għal informazzjoni sesswali u riproduttiva[400]. Kjarifikat ukoll li d-dritt tat-tfal għas-saħħa jimplika "id-dritt li tikkontrolla s-saħħa u ġisem xi ħadd, inkluża l-libertà sesswali u riproduttiva li tagħmel għażliet

394 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 69/2011, 23 ta' Ottubru 2012.

395 *Ibid.*, para. 128.

396 *Ibid.*, para. 116-118.

397 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, CETS Nru 93, 1977.

398 L-Assemblea Ġenerali tan-NU, Patt Internazzjonali dwar id-Drittijiet Ekonomiċi, Soċjali u Kulturali, 16 ta' Diċembru 1966, Nazzjonijiet Uniti, Sensiela ta' Trattati, Vol. 993, p. 3.

399 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2006), *Kumment Ġenerali Nru 7 (2005): L-implimentazzjoni tad-drittijiet tat-tfal fi tfulija bikrija*, Dok. tan-NU CRC/C/GC/7/Rev.1, para. 27.

400 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2003), *Kumment Ġenerali Nru 4: Saħħa u żvilupp adolexxenti fil-kuntest tal-Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tat-Tfal,* Dok. tan-NU CRC/GC/2003/4, para. 28.

responsabbli"[401]. Hija tinkoraġġixxi lill-istati biex "jikkunsidraw li jħallu lit-tfal jagħtu kunsens għal ċerti trattamenti u interventi mingħajr il-permess ta' ġenitur, min qed jieħu ħsieb jew tutur, bħall-ittestjar għall-HIV u servizzi tas-saħħa sesswali u riproduttiva, inkluża l-edukazzjoni u l-gwida dwar is-saħħa sesswali, il-kontraċezzjoni u l-abort sikur"[402].

8.4. Dritt għal akkomodazzjoni

Punti ewlenin

- Id-dritt għal akkomodazzjoni huwa garantit taħt l-Artikolu 31 tal-ESC.
- L-ECSR isostni li għandu jkun ipprovdut post ta' kenn adegwat lil tfal li qed joqogħdu illegalment ġo pajjiż u li l-kundizzjonijiet tal-ħajja fil-postijiet ta' kenn huma konformi mad-dinjità umana.
- Skont il-QEDB, akkomodazzjoni inadegwata ma tiġġustifikax it-tqegħid taħt ħarsien pubbliku.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 34 (3) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali fih referenza dwar id-dritt tal-għajnuna għall-akkomodazzjoni bħala parti mill-ġlieda kontra l-esklużjoni soċjali u l-faqar. Id-Direttiva dwar l-Ugwaljanza Razzjali tenfasizza akkomodazzjoni fost il-prodotti u s-servizzi disponibbli għall-pubbliku li għalihom għandu jingħataw aċċess u provvista nondiskriminatorji[403]. Trattament mhux differenzjali rigward il-benefiċċji ta' akkomodazzjoni japplika għal residenti fit-tul. Madankollu, id-dritt tal-UE tipprova tiżgura, fir-rigward ta' riunifikazzjoni tal-familja pereżempju, li membri tal-familja ma jikkostitwixxux piż għas-sistemi ta' assistenza soċjali tal-Istati Membri[404]. Id-Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja teħtieġ applikazzjonijiet għar-riunifikazzjoni tal-familja biex tipprovdi evidenza li sponser validu ta' riunifikazzjoni ta' familja (eż. ċittadin ta' pajjiż terz imħalli joqgħod għal perjodu ta' sena jew aktar u bi prospett raġonevoli li jakkwista d-dritt ta' residenza permanenti)

401 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2013), *Kumment Ġenerali Nru 15 dwar id-dritt tat-tfal għat-tgawdija tal-ogħla standard ta' saħħa li jista' jintlaħaq (art. 24)*, Dok. tan-NU CRC/C/GC/15, para. 24.

402 *Ibid.*, para. 31.

403 Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/43/KE tad-29 ta' Ġunju 2000 li timplimenta l-prinċipju tat-trattament ugwali bejn il-persuni irrespettivament mill-oriġini tar-razza jew etniċità, Art. 3.

404 Ara wkoll FRA u QEDB (2014), p. 201.

għandu akkomodazzjoni meqjusa normali għal familja komparabbli fl-istess reġjun. L-akkomodazzjoni għandha tilħaq l-istandards tas-saħħa u s-sigurtà ġenerali fis-seħħ fil-Membru Stat konċernat[405].

Taħt id-dritt tal-KtE, m'hemm l-ebda dritt li tingħata akkomodazzjoni taħt il-KEDB, imma jekk stat jiddeċiedi li jipprovdi akkomodazzjoni, għandu jagħmel hekk b'mod nondiskriminatorju.

Eżempju: F'*Bah vs Ir-Renju Unit*[406] ir-rikorrenti, li kienet qed toqgħod legalment fir-Renju Unit, ingħatat permess li jingħaqad magħha binha bil-kundizzjoni li ma jirrikorrix għal fondi pubbliċi. Ftit wara l-wasla ta' binha, ir-rikorrenti fittxet assistenza biex issib akkomodazzjoni. Madankollu, għaliex binha kien soġġett għal kontroll ta' immigrazzjoni, hija ġiet miċħuda l-prijorità li normalment kienet tkun intitolata għaliha minħabba l-istatus tagħha bħala persuna mhux intenzjonalment bla dar u bi tfal minur. Finalment l-awtoritajiet għenuha ssib akkomodazzjoni ġdida u iktar tard tawha akkomodazzjoni soċjali. Ir-rikorrenti lmentat li r-rifjut li tingħata prijorità kien diskriminatorju. Il-QEDB sostniet li kien leġittimu li ddaħħal fis-seħħ kriterji għall-allokazzjoni ta' riżorsi limitati bħall-akkomodazzjoni soċjali, sakemm dawk il-kriterji ma kinux arbitrarji jew diskriminatorji. Ma kien hemm xejn arbitrarju fiċ-ċaħda tal-prijorità lir-rikorrenti, li ġabet lil binha fil-pajjiż b'għarfien totali tal-kundizzjoni marbuta mal-permess ta' dħul tiegħu. Barra dan, ir-rikorrenti qatt fil-fatt ma kienet bla dar u kien hemm dmirijiet statutorji oħrajn li kieku kienu jeħtieġu l-awtorità lokali biex jassistu lilha u l-binha kieku t-theddida ta' mingħajr dar fil-fatt kienet sostnuta. Konsegwentement, ma kien hemm ebda ksur tal-Artikolu 14 meħud flimkien mal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Il-QEDB eżaminat ukoll każijiet ta' żgumbrament ta' familji Roma minn siti tal-karavans[407]. Il-QEDB ittrattat indirettament il-kwistjoni tal-kwalità ta' akkomodazzjoni, fejn iddikjarat li akkomodazzjoni inadegwata ma tiġġustifikax it-tqegħid tat-tfal taħt ħarsien pubbliku[408] (ara wkoll it-Taqsimiet 5.2 u 6.2).

405 Id-Direttiva tal-Kunsill 2003/86/KE dwar id-dritt għar-riunifikazzjoni tal-familja tat-22 ta' Settembru 2003 (Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja) Art. 7 (1) (a).

406 QEDB, *Bah vs Ir-Renju Unit*, Nru 56328/07, 27 ta' Settembru 2011.

407 QEDB, *Connors vs Ir-Renju Unit*, Nru 66746/01, 27 ta' Mejju 2004.

408 QEDB, *Wallová u Walla vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 23848/04, 26 ta' Ottubru 2006, para. 73-74 (disponibbli bil-Franċiż); ECtHR, *Havelka u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka*, Nru 23499/06, 21 ta' Ġunju 2007, para. 57-59 (disponibbli bil-Franċiż).

Id-dritt għal akkomodazzjoni adegwata huwa garantit taħt l-Artikolu 31 tal-ESC. L-ECSR issostni li "akkomodazzjoni [a]degwata taħt l-Artikolu 31 (1) tfisser abitazzjoni li hija sikura mill-qasam sanitarju u tas-saħħa, i.e. għandu jkollha s-servizzi bażiċi kollha, bħall-ilma, it-tisħin, ir-rimi tal-ilma, il-faċilitatjiet tas-sanità u l-elettriku u għandha wkoll tkun sikura strutturalment, mhux iffullata u b'żamma sikura sostnuta bil-liġi"[409]. L-iżgumbramenti huma permissibbli jekk ġustifikati, imwettqa f'kundizzjonijiet li jirrispettaw id-dinjità, u jekk akkomodazzjoni alternattiva tkun disponibbli[410]. Kundizzjonijiet ta' għajxien f'postijiet ta' kenn "għandhom ikunu b'tali mod li jagħmliha possibbli li tgħix fihom u b'ħarsien tad-dinjità umana [...] [u] għandhom jissodisfaw il-ħtiġijiet tas-sigurtà, saħħa u iġjene, inklużi servizzi bażiċi, i.e. ilma nadif, dawl u tisħin suffiċjenti. Ir-rekwiżiti bażiċi ta' akkomodazzjoni temporanja jinkludu wkoll sigurtà tal-madwar immedjat."[411]

Fir-rigward ta' akkomodazzjoni għal tfal barranin f'sitwazzjoni irregolari, l-ECSR isostni li kemm in-nuqqas li tiġi pprovduta kwalunkwe forma ta' akkomodazzjoni kif ukoll jekk tiġi pprovduta akkomodazzjoni inadegwata f'lukandi, dawn jammontaw għal ksur tal-Artikolu 17 (1) tal-ESC[412]. Barra dan, taħt l-Artikolu 31 (2) tal-ESC dwar il-prevenzjoni ta' persuni bla dar, l-istati huma meħtieġa jipprovdu post tal-kenn adegwat lil tfal f'sitwazzjoni irregolari mingħajr ma jirrikorru għad-detenzjon[413].

409 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands*, Ilment Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009, para. 43.

410 ECSR, *European Roma Rights Centre (ERRC) vs L-Italja*, Ilment Nru 27/2004, 7 ta' Diċembru 2005, para. 41; ECSR, *Médecins du Monde – International vs Franza*, Ilment Nru 67/2011, 11 ta' Settembru 2012, para. 74-75 u 80.

411 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands*, Ilment Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009, para. 62.

412 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju*, Ilment Nru 69/2011, 23 ta' Ottubru 2012, para. 82-83. Ara wkoll FRA (2010), p. 30.

413 ECSR, *Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands*, Ilment Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009, para. 64.

8.5. Dritt għal livell ta' ħajja adegwat u dritt għas-sigurtà soċjali

Punti ewlenin

- Aċċess għal benefiċċji tat-tfal u liv tal-ġenituri għandu jkun nondiskriminatorju.
- Taħt id-dritt tal-UE, il-kopertura tas-sigurtà soċjali ta' ħaddiema żgħażagħ f'kuntratti ta' apprentistat m'għandhiex tkun tant baxxa li teskludihom mill-varjetà ġenerali ta' protezzjoni.
- Taħt l-ESC, is-sospensjoni ta' benefiċċji familjari f'każ ta' skartar huwa limitazzjoni sproporzjonata għad-dritt tal-familja għal protezzjoni ekonomika, soċjali u legali.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 34 (1) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jistipula li "l-Unjoni tirrikonoxxi u tirrispetta d-dritt għal benefiċċji ta' sigurtà soċjali u servizzi soċjali" f'każijiet li jikkorrispondu għall-fergħat tradizzjoni tas-sigurttà soċjali (maternità, mard, inċidenti industrijali, dipendenza jew anzjanit kbira, jew telfien ta' impjieg). L-intitolament jestendi għal kull min qed joqgħod jew jiċċaqlaq legalment fi ħdan l-UE. Id-dritt għal assistenza soċjali huwa rikonoxxut biex jiżgura eżistenza diċenti għal dawk li neqsin minn riżorsi suffiċjenti u biex jiġġieldu esklużjoni soċjali u faqar. Dawn l-aspetti kollha huma kkwalifikati mir-"regoli stabbiliti bid-Dritt tal-Unjoni u liġijiet u prattiki nazzjonali" (Artikolu 34 (1) tal-Karta).

Il-QtĠ-UE issostni li, fejn ċittadini tal-Istat Membru nnifsu huma meħtieġa biss li joqogħdu fi Stat Membru biex jaċċessaw benefiċċju għat-trobbija tat-tfal, iċ-ċittadini ta' Stati Membri oħrajn tal-UE ma jistgħux jintalbu jipproduċu permess ta' residenza formali biex jaċċessaw l-istess benefiċċji[414]. Ir-rifjut tal-liv parentali lil ċerti kategoriji ta' persuni, bħal ommijiet li għandhom tarbija permezz ta' arranġament ta' omm surrogata, huwa diskriminatorju[415]. L-istess japplika għal impjegati ċivili maskili li jiġu rifjutati liv parentali jekk marthom ma taħdimx jew ma teżerċitax xi professjoni, sakemm in-nisa ma jistgħux jilħqu l-ħtiġijiet

414 QtĠ-UE, C-85-96, *María Martínez Sala vs Freistaat Bayern*, 12 ta' Mejju 1998, para. 60-65.

415 QtĠ-UE, C-363/12, *Z vs A Government Department, The Board of Management of a Community School* [GC], 18 ta' Marzu 2014.

relatati mat-trobbija tat-tfal minħabba marda sejra jew korriment[416]. B'mod simili, l-Istati Membri għandhom jistabbilixxu reġim ta' liv parentali f'każ ta' twelid ta' tewmin li jiżgura li dawn il-ġenituri jirċievu trattament partikolari għall-ħtiġijiet tagħhom. Dan jista' jkun assigurat permezz li tibbaża t-tul tal-liv parentali fuq in-numru tat-tfal imwielda, u tipprovdi għal miżuri oħrajn, bħal assistenza materjali u għajnuna finanzjarja[417].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB eżaminat diskriminazzjoni allegata fl-għoti tal-liv parentali u benefiċċji parentali fir-Russja.

Eżempju: F'*Konstantin Markin vs Ir-Russja*[418], kien rifjutat liv parentali lil raġel tas-servizz fl-armata Russa, filwaqt li nisa tas-servizz kienu intitolati għat-tali liv. Fl-opinjoni tal-Qorti, l-esklużjoni tal-irġiel tas-servizz mill-intitolament għal liv parentali ma setgħetx tkun raġonevolment iġġustifikata. La l-kuntest tal-forzi armati speċjali u d-dikjarazzjonijiet dwar ir-rikju għall-effikaċja operattiva, u lanqas l-argumenti dwar ir-rwol speċjali tan-nisa fit-trobbija tat-tfal jew it-tradizzjonijiet prevalenti fil-pajjiż ma nstabu li jiġġustifikaw it-trattament differenzjali. Il-Qorti sabet li l-Artikolu 14 flimkien mal-Artikolu 8 tal-KEDB kienu ġew miksura.

Aktar dispożizzjonijiet estensivi fuq id-dritt għas-sigurtà soċjali, id-dritt għal assistenza soċjali u medika u d-dritt li tibbenefika minn servizzi ta' assistenza soċjali jistgħu jinsabu fl-Artikoli 12–14 tal-ESC. L-Artikolu 16 tal-ESC espliċitament isemmi benefiċċji soċjali u familjari bħala mod ta' kif il-protezzjoni ekonomika, legali u soċjali tal-ħajja tal-familja tista' tkun promossa. L-Artikolu 30 tal-ESC jipprovdi għal dritt ta' protezzjoni kontra l-faqar u l-esklużjoni soċjali. Ċerti dikjarazzjonijiet tas-sigurtà soċjali jaqgħu fi ħdan l-ambitu tal-Artikolu 1, Protkoll Nru 1 tal-KEDB, sakemm il-leġiżlazzjoni nazzjonali tiġġenera interess proprjetarju billi tipprovdi għall-ħlas bħala dritt ta' benefiċċju soċjali, kemm kundizzjonali jew le fuq il-ħlas minn qabel tal-kontribuzzjonijiet[419].

416 QtĠ-UE, C-222/14, *Konstantinos Maïstrellis vs Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton*, 16 ta' Lulju 2015, para. 53.

417 QtĠ-UE, C-149/10, *Zoi Chatzi vs Ypourgos Oikonomikon*, 16 ta' Settembru 2010, para. 72-75.

418 QEDB, *Konstantin Markin vs Ir-Russja* [GC], Nru 30078/06, 22 ta' Marzu 2012.

419 QEDB, *Stummer vs L-Awstrija* [GC], Nru 37452/02, 7 ta' Lulju 2011, para. 82.

L-Artikolu 12 tal-ESC jeħtieġ li l-istati jistabbilixxu jew iżommu sistema ta' sigurità soċjali, u li jagħmlu ħilithom biex jgħolluha b'mod progressiv għal livell ogħla.

L-Artikolu 16 tal-ESC jeħtieġ li l-istati jiżguraw protezzjoni ekonomika, legali u soċjali tal-familja b'mezzi xierqa. Il-mezz primarju għandu jkun benefiċċji tal-familja jew tat-tfal, ipprovduti bħala parti mis-sigurtà soċjali u disponibbli jew universalment jew soġġett għal test tal-mezzi. Dawn il-benefiċċji għandhom jikkostitwixxu suppliment adegwat ta' dħul għal numru sinifikanti ta' familji. L-ECSR jevalwa l-adegwatezza ta' benefiċċji familjari (parentali) fir-rigward tad-dħul ekwivalizzat medju (Eurostat)[420]. L-ECSR isib li n-nuqqas ta' kwalunkwe sistema ġenerali ta' benefiċċji familjari mhix f'konformità mal-ESC[421].

L-ECSR jaċċetta, madankollu, li l-ħlas ta' benefiċċji tat-tfal jista' jintrabat ma' kundizzjoni bbażata fuq ir-residenza tal-minuri[422]. Isostni li l-introduzzjoni ta' protezzjoni ferm limitata biss kontra riskji soċjali u ekonomiċi mogħtija lil tfal (5–18-il sena) f'kuntratti ta' apprentistat speċjali (kienu intitolati biss għal benefiċċji tal-mard mhux finanzjarji u għal kopertura ta' inċident okkupazzjonali b'rata ta' 1%) effettivament jeskludu kategorija distinta ta' ħaddiema (minuri) mill-"firxa ġenerali ta' protezzjoni offruta mis-sistema tas-sigurtà soċjali b'mod ġenerali". B'hekk huwa ksur tal-obbligu tal-istat biex jgħolli b'mod progressiv is-sistema ta' sigurtà soċjali[423].

Is-sospensjoni ta' benefiċċji familjari f'każ ta' skartar huwa wkoll limitazzjoni sproporzjonata għad-dritt tal-familja għal protezzjoni ekonomika, soċjali u legali.

Eżempju: F'ilment kontra Franza, il-Kumitat Ewropew għal Azzjoni ta' Prijorità bbażata fuq id-Dar għall-Minuri u l-Familja (EUROCEF), argumenta li s-sospensjoni ta' benefiċċji tal-familja bħala miżura li tindirizza skartar kienet ksur tad-dritt tal-familji għal protezzjoni soċjali, legali u ekonomika

420 Konklużjonijiet tal-ECSR 2006, Estonja, p. 215

421 Konklużjonijiet tal-ECSR 2011, Turkija, Art. 16.

422 ECSR (2007), Konklużjonijiet XVIII-1 – Introduzzjoni Ġenerali, p. 11.

423 ECSR, *General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) u Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) vs Il-Greċja*, Ilment Nru 66/2011, 23 ta' Mejju 2012, para. 48.

taħt l-Artikolu 16 tal-ESC. Waqt li sab din il-miżura sproporzjonata mal-għan segwit, il-Kumitat innota li "il-miżura kontestata li tissospendi u possibilment trażżan il-benefiċċji tal-familja tagħmel lill-ġenituri esklussivament responsabbli li jsegwu l-għan li jnaqqsu skartar u jżidu l-vulnerabbiltà ekonomika u soċjali tal-familji kkonċernati[424].

Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti[425] tipprovdi li ħaddiema migranti legalment impjegati fi stat iehor kif ukoll il-familji tagħhom għandhom jirċievu aċċess ugwali għas-sigurtà soċjali (Artikolu 18) u "servizzi soċjali" oħrajn li jiffaċilitawlhom l-akkoljenza fl-istat ospitanti (Artikolu 10). B'mod simili, il-Konvenzjoni Ewropea dwar is-Sigurtà Soċjali tipproteġi d-drittijiet tar-refuġjati u persuni apolidi li jaċċessaw l-għoti ta' sigurtà soċjali fl-istat ospitant (inklużi benefiċċji tal-familja għat-tfal)[426].

Taħt il-liġi internazzjonali, id-dritt għal livell ta' għajxien adegwat huwa ggarantit fl-Artikolu 11 tal-ICESCR u Artikolu 27 tas-CRC.

424 ECSR, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) vs Franza*, Ilment Nru 82/2012, 19 ta' Marzu 2013, para. 42.

425 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, CETS Nru 93, 1977.

426 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar is-Sigurtà Soċjali, CETS Nru 78, 1972.

9
Migrazzjoni u ażil

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
TFUE, l-Artikolu 21 Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 45 (libertà ta' moviment) Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (2013/33/UE) Id-Direttiva dwar ir-Ritorn 2008/115/KE Id-Direttiva dwar il-Proċeduri ta' Ażil (2013/32/UE) Regolament ta' Dublin (Nru 604/2013) Id-Direttiva dwar il-Kwalifiki (2011/95/UE) Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu (2004/38/KE) QtĠ-UE, C-648/11, *The Queen, fuq it-talba ta' MA et. vs Secretary of State for the Home Department*, 2013 (Trasferimenti ta' Dublin) Ir-Regolament tal-Kodiċi tal-Fruntieri ta' Schengen (562/2006), Anness VII, 6	**Dħul u residenza**	KEDB, l-Artikolu 8 (ħajja tal-familja)
Id-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil (2013/32/UE), Artikolu 25(5)	**Valutazzjoni tal-età**	
TFUE, Artikoli 67, 73 u 79(2) (a) Id-Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja (2003/86/KE) Id-Direttiva dwar il-Kwalifika (2011/95/UE), Artikolu 31 Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (2013/33/UE)	**Riunifikazzjoni tal-familja u tfal mifrudin**	KEDB, l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) QEDB, *Şen vs In-Netherlands*, Nru 31465/96, 2001 (bilanċjar tad-drittijiet)

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Id-Direttiva dwar il-Protezzjoni Temporanja (2001/55/KE) Ir-Regolament ta' Dublin (Nru 604/2013) Id-Direttiva dwar ir-Ritorn (2008/115/KE), l-Artikolu 13		QEDB, *Jeunesse vs In-Netherlands* [GC], Nru 12738/10, 2014 (ħajja tal-familja, l-aħjar interessi tal-minuri)
Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza, (2013/33/UE), Artikolu 11 Id-Direttiva dwar ir-Ritorn (2008/115/KE), Artikolu 17	**Detenzjoni tat-tfal**	QEDB, *Mubilanzila Mayeka u Kaniki Mitunga vs Il-Belġju*, Nru 13178/03, 2006 (detenzjoni bi prospetti ta' tkeċċija) QEDB, *Popov vs Franza*, Nru 39472/07 u 39474/07, 2012 (detenzjoni bi prospetti ta' tkeċċija) QEDB, *Kanagaratnam u Oħrajn vs Il-Belġju*, Nru 15297/09, 2011 (detenzjoni bi prospetti ta' tkeċċija)
Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu (2004/38/KE), Preambolu (para. 24), Artikoli 7, 12, 13 u 28 (3) (b)	**Tkeċċija**	QEDB, *Gül vs L-Iżvizzera*, Nru 23218/94, 1996 (deportazzjoni ta' familja) QEDB, *Boultif vs L-Iżvizzera*, Nru 54273/00, 2001 (deportazzjoni ta' tfal) QEDB, *Tarakhel vs L-Iżvizzera* [GC], Nru 29217/12, 2014 (deportazzjoni ta' tfal)
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, Artikoli 47–48 (Dritt għal rimedju effettiv u għal proċess ġust, preżunzjoni tal-innoċenza u d-dritt tad-difiża) Id-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil (2013/32/UE), Artikoli 7 u 25 Id-Direttiva tal-Vittmi (2012/29/UE), Artikolu 8	**Aċċess għall-ġustizzja**	KEDB, l-Artikolu 13 (dritt għal rimedju effettiv) QEDB, *Rahimi vs Il-Greċja*, Nru 8687/08, 2011 (rimedji effettivi biex jisfidaw il-kundizzjonijiet ta' detenzjoni)

L-UE għandna kompetenza ċara biex tilleġiżla fil-qasam tal-migrazzjoni u l-ażil. Dispożizzjonijiet li jkopru tfal migranti jirregolaw firxa ta' sitwazzjonijiet ta' migrazzjoni, inkluża migrazzjoni relatata max-xogħol fit-tul, ażil, u protezzjoni

sussidjarja, u jindirizzaw ukoll is-sitwazzjoni ta' migranti f'sitwazzjoni irregolari. Minbarra l-protezzjoni li tfal migranti huma intitolati għaliha taħt l-Artikolu 24 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, l-Artikoli 18 u 19 tal-Karta jitrattaw id-dritt għal ażil u protezzjoni fil-kawża tneħħija, tkeċċija jew estradizzjoni. L-UE tat każ ukoll ta' ħtiġijiet speċifiċi ta' tfal mhux akkumpanjati, inkluż fir-rigward ta' aspetti legali bħal tutela legali u rappreżentanza legali, valutazzjoni tal-età, rintraċċar tal-familja u riunifikazzjoni, proċeduri ta' ażil, detenzjoni, u tkeċċija, kif ukoll aspetti li jirrelataw mal-kundizzjonijiet ta' għajxien tat-tfal, inkluż akkomodazzjoni, kura tas-saħħa, edukazzjoni u taħriġ, reliġjon, normi u valuri kulturali, rikreazzjoni u divertiment u interazzjoni soċjali u esperjenzi ta' razziżmu[427].

Fi ħdan is-sistema tal-KtE, erbgħa konvenzjonijiet b'mod partikolari jappoġġaw id-drittijiet ta' tfal migranti f'kuntest differenti: il-KEDB, il-ESC, il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti u l-Konvenzjoni Ewropea dwar iċ-Ċittadinanza. Dan il-kapitlu prinċipalment jiffoka fuq l-implimentazzjoni ta' dispożizzjonijiet tal-KEDB, notevolment l-Artikolu 3 (protezzjoni kontra trattament inuman u degradanti), l-Artikolu 5 (deprivazzjoni mil-libertà), u l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) meħud waħdu jew flimkien mal-Artikolu 14 (nondiskriminazzjoni). Dawn id-dispożizzjonijiet jintużaw biex jappoġġaw id-drittijiet ta' migranti, refuġjati u tfal li qed ifittxu ażil u l-membri tal-familja tagħhom, għar-riunifikazzjoni tal-familja, aċċess għal ġustizzja u residenza kontinwa fl-istat ospitanti.

Fil-livell internazzjonali, numru ta' dispożizzjonijiet tas-CRC jżommu d-drittijiet tat-tfal fil-kuntest ta' migrazzjoni u ażil u infurmaw l-iżvilupp ta' miżuri legali fuq livell Ewropew. Speċifikament, l-Artikolu 7 jipproteġi d-dritt tat-tfal għar-reġistrazzjoni tat-twelid, ċittadinanza, u ħarsien minn ġenituri, l-Artikolu 8 jipproteġi d-dritt tat-tfal għal identità, inklużi ċittadinanza, isem u relazzjonijiet familjari, l-Artikolu 9 jiżgura li tfal mifrudin għandhom iżommu kuntatt magħżewġ ġenituri fejn dan ikun fl-aħjar interessi tagħhom, u l-Artikolu 22 jipprovdi lit-tfal refuġjati bid-dritt għal protezzjoni u għajnuna speċjali. Barra minn hekk, il-Konvenzjoni tan-NU dwar l-Istatus tar-Refuġjati[428] flimkien mal-Protokoll tagħha tal-1967 huma meqjusa b'mod universali bħala l-qofol tal-protezzjoni internazzjonali għar-refuġjati.

427 Ara wkoll, FRA (2010); FRA (2011a), p. 27-38; FRA (2011b), p. 26-30.

428 L-Assemblea Ġenerali tan-NU, *Konvenzjoni relatata mal-Istatus tar-Refuġjat,* 28 ta' Lulju 1951, Nazzjonijiet Uniti, Sensiela ta' Trattati, Vol. 189 p. 137.

It-taqsimiet li jmiss jiffukaw fuq dħul u residenza (Taqsima 9.1); valutazzjoni tal-età (Taqsima 9.2); riunifikazzjoni tal-familja għal tfal mifrudin (Taqsima 9.3); detenzjoni (Taqsima 9.4) tkeċċija (Taqsima 9.5) u aċċess għall-ġustizzja (Taqsima 9.6).

9.1. Dħul u residenza

Punti ewlenin

- Iċ-ċittadini tal-UE jgawdu d-dritt għal-libertà ta' moviment fi ħdan l-UE.
- Deċiżjonijiet fuq id-dħul u residenza ta' minuri għandhom jittieħdu fil-qafas ta' mekkaniżmi u proċeduri xierqa u fl-aħjar interessi tal-minuri.

Taħt id-dritt tal-UE, in-natura u l-ambitu tad-drittijiet tat-tfal ivarjaw ħafna skont in-nazzjonalità tal-minuri u tal-ġenituri u skont jekk il-minuri hux qed jemigra mal-ġenituri tiegħu/tagħha jew indipendentement.

Il-migrazzjoni ta' ċittadini tal-UE hija regolata minn diversi strument legali. Id-drittijiet mogħtija liċ-ċittadini tal-UE huma estensivi u jimmiraw li jistimolaw il-mobilità aħjar madwar l-UE. L-ewwel, l-Artikolu 21 tat-TFUE jipprovdi li ċittadini tal-UE u l-membri tal-familja tagħhom għandhom dritt li jiċċaqalqu u joqogħdu b'mod liberu fi ħdan it-territorju ta' kwalunkwe Stat Membru tal-UE. Barra dan, ladarba jaslu fl-istat ospitanti, għandhom dritt li jiġu ttrattati ugwalment bħal ċittadini ta' dak l-istat fir-rigward tal-aċċess u l-kundizzjonijiet ta' xogħol, benefiċċji soċjali u ta' għajnuna, skola, kura tas-saħħa, eċċ[429]. L-Artikolu 45 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali ugwalment jiggarantixxi l-libertà ta' moviment ta' ċittadini tal-UE.

Addizzjonalment, id-drittijiet tat-tfal li jiċċaqilqu ma' ġenituri/tuturi ċittadini tal-UE huma wkoll irregolati mid-Direttiva tal-Moviment Liberu[430]. Din tistip-

429 Xi restrizzjonijiet ġew imposti fuq migranti mill-Kroazja, l-aktar pajjiż reċenti li aderixxa mal-UE, għal perjodu tranżitorju sa Ġunju tal-2015, bil-possibbiltà għall-Istati Membri li jestendu l-perjodu li fih ir-restrizzjonijiet se jkunu imposti sal-2020.

430 Jekk jogħġbok innota li d-dispożizzjonijiet rilevanti tad-Direttiva japplikaw ukoll fiż-ŻEE. Ara wkoll il-Ftehim dwar iż-Żona Ekonomika Ewropea, 2 ta' Mejju, Parti III, Moviment Liberu ta' Persuni, Servizzi u Kapital u l-Ftehim bejn il-Komunità Ewropea u l-Istati Membri tagħha, minn naħa waħda, u l-Konfederazzjoni Żvizzera, min-naħa l-oħra, dwar il-moviment liberu tal-persuni, iffirmat fil-Lussemburgu fil-21 ta' Ġunju 1999, li daħal fis-seħħ fl-1 ta' Ġunju 2002, ĠU 2002, L 114/6.

ula li membri tal-familja għandhom dritt li jidħlu u joqogħdu fl-istat ospitant jew ma' jew wara ċ-ċaqlieqa primarja tal-migrant tal-UE hemmhekk (Artikolu 5 (1)). Membri familjari, għal fini ta' dan l-istrument, jinkludu kwalunkwe tfal bijoloġiċi jew tal-migrant tal-UE jew tal-konjugi jew sieħeb/sieħba tagħhom, sakemm ikunu taħt l-età ta 21 sena jew huma "dipendenti" (Artikolu 2 (2)). Jistgħu jkunu jew ma jkunux ċittadini tal-UE, sakemm il-migrant primarju li miegħu jkunu ċċaqalqu jkun ċittadin tal-UE. Għall-ewwel tliet xhur wara li jiċċaqilqu, id-dritt għar-residenza tal-familja huwa inkundizzjonat, iżda wara dan ċittadini tal-UE li jixtiequ li t-tfal tagħhom jibqgħu magħhom fl-istat ospitanti għandhom juru li għandhom riżorsi finanzjarji suffiċjenti u assigurazzjoni kontra l-mard komprensiva biex isostnuhom (Artikolu 7). Tfal u membri tal-familja oħra awtomatikament jiksbu residenza permanenti wara perjodu ta' ħames snin konsekuttivi ta' residenza fl-istat ospitanti maċ-ċittadin tal-UE (Artikoli 16 (2) u 18). F'dak il-punt, ma jibqgħu soġġetti għal ebda kundizzjoni dwar riżorsi jew assigurazzjoni kontra l-mard.

Il-libertà ta' moviment għal ċittadini ta' pajjiżi terzi li ma jappartjenux għall-familja ta' migrant tal-UE hija soġġetta għal aktar restrizzjonijiet. Dan il-qasam huwa parzjalment regolat mid-dritt tal-UE u parzjalment regolat mil-liġijiet ta' immigrazzjoni nazzjonali.

Fil-kuntest ta' proċeduri ta' protezzjoni internazzjonali, it-tfal huma meqjusa bħala "persuni vulnerabbli", u l-Istati Membri għandu jieħdu inkunsiderazzjoni s-sitwazzjoni speċifika tagħhom meta jimplimentaw id-dritt tal-UE[431]. Dan jeħtieġ li l-istati jidentifikaw u jakkomodaw kwalunkwe dispożizzjoni speċjali li tfal li qed ifittxu ażil, b'mod partikolari, jistgħu jeħtieġu meta jidħu fl-istat ospitanti. L-Artikolu 24 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali tapplika għar-rekwiżiti ta' dħul u residenza tal-acquis tal-UE dwar l-ażil hekk kif jirrelata mat-tfal. Dan jeħtieġ li fl-azzjonijiet kollha fir-rigward tat-tfal, kemm jekk meħudin minn awtoritajiet pubbliċi jew istituzzjonijiet privati, l-Istati Membri tal-UE jiżguraw li l-aħjar interessi tal-minuri huma kunsiderazzjoni primarja. B'mod aktar speċifiku, il-prinċipji tal-aħjar interessi jsaħħu l-implimentazzjoni tad-Direttiva 2013/32/UE dwar proċeduri komuni għall-għoti u l-irtirar tal-protezzjoni internazzjonali (Id-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil)[432]

431 Ara speċifikament id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza 2013/33/UE, Art. 21 u Direttiva dwar ir-Ritorn 2008/115/KE, Art. 3 (9).

432 Id-Direttiva 2013/32/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 dwar proċeduri komuni għall-għoti u l-irtirar tal-protezzjoni internazzjonali (riformulazzjoni), 29 ta' Ġunju 2013, L 180/60, Art. 25(6).

u r-Regolament li jistabbilixxi l-kriterji u l-mekkaniżmi biex ikun iddeterminat liema huwa l-Istat Membru responsabbli biex jeżamina applikazzjoni għall-protezzjoni internazzjonali iddepożitata għand wieħed mill-Istati Membri minn ċittadin ta' pajjiż terz jew persuna apolida (Regolament ta' Dublin) hekk kif jirrelataw mat-tfal[433]. Iż-żewġ testi wkoll fihom garanziji speċifiċi għal tfal mhux akkumpanjati, inkluża r-rappreżentanza legali tagħhom. Ir-Regolament (562/2006) dwar il-Kodiċi tal-Fruntieri ta' Schengen jeħtieġ gwardji tal-fruntiera biex jiċċekkjaw li persuni li qed jakkumpanjaw tfal għandhom drittijiet ta' ħarsien tal-ġenituri fuqhom, speċjalment meta t-tfal ikunu akkumpanjati minn adult wieħed biss u jkun hemm raġunijiet serji biex jissusspettaw li t-tfal setgħu tneħħew illegalment mill-kustodja tat-tutur(i) legali tagħhom. F'dan il-każ, il-gwardja tal-fruntiera għandu jinvestiga aktar biex jara jekk hemmx xi inkonsistenzi jew kontradizzjonijiet fl-informazzjoni mogħtija. Jekk tfal ikunu qed jivvjaġġaw mhux akkumpanjati, il-gwardji tal-fruntiera għandhom jiżguraw, permezz ta' verifiki bir-reqqa tad-dokumenti tal-ivvjaġġar u ta' sostenn, li t-tfal mhux qed iħallu t-territorju kontra x-xewqat tal-persuna jew persuni li jkollhom ir-reponsabbiltà tal-ġenituri fuqhom[434].

Taħt id-dritt tal-KtE, l-istati għandhom id-dritt, bħala kwistjoni ta' dritt internazzjonali stabbilit sew u soġġett għall-obbligi tagħhom taħt it-trattati, li jikkontrollaw id-dħul, ir-residenza u t-tkeċċija ta' barranin. Id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja fl-Artikolu 8 tal-KEDB huwa ta' spiss invokat bħala salvagwardja kontra tkeċċija f'każijiet li jikkonċernaw tfal li nkella kienu jkunu evalwati bħala mhux fil-bżonn ta' protezzjoni internazzjonali, inkluża l-protezzjoni sussidjarja. Ksur tal-Artikolu 8 nstab f'każijiet li jinvolvu tfal, għaliex separazzjoni sfurzata minn membri tal-familja fil-qrib x'aktarx li jkollha impatt akut fuq l-edukazzjoni, l-istabbilità soċjali u ekonomika u l-identità tagħhom[435].

433 Ir-Regolament (UE) Nru 604/2013 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 li jistabbilixxi l-kriterji u l-mekkaniżmi biex ikun iddeterminat liema hu l-Istat Membru responsabbli biex jeżamina applikazzjoni għall-protezzjoni internazzjonali iddepożitata għand wieħed mill-Istati Membri minn ċittadin ta' pajjiż terz jew persuna apolida (riformulazzjoni), ĠU 2013 L. 180/31-180/59, Art. 6.

434 Ir-Regolament (562/2006) tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-15 ta' Marzu 2016 li jistabbilixxi Kodiċi Komunitarju dwar ir-regoli li jirregolaw il-moviment ta' persuni minn naħa għal oħra tal-fruntiera (Kodiċi tal-Fruntieri ta' Schengen) Anness VII, 6.

435 QEDB, *Şen vs In-Netherlands*, Nru 31465/96, 21 ta' Diċembru 2001 (disponibbli bil-Franċiż); QEDB, *Tuquabo-Tekle u Oħrajn vs In-Netherlands*, Nru 60665/00, 1 ta' Diċembru 2005.

9.2. Valutazzjoni tal-età[436]

Punti ewlenin

- Proċeduri tal-valutazzjoni tal-età għandhom jikkunsidraw id-drittijiet tat-tfal.
- Il-valutazzjoni tal-età tirreferi għall-proċeduri li permezz tagħhom l-awtoritajiet ifittxu li jistabbilixxu l-età legali ta' migrant biex jiġu determinati liema proċeduri u regoli ta' immigrazzjoni jeħtieġ li jiġu segwiti.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 25 (5) tad-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil jippermetti li l-Istati Membri jirreferu għal eżamijiet mediċi, imma jirrikjedi li dawn isiru ""b'rispett sħiħ għad-dinjità tal-individwu, għandhom ikunu eżami mill-inqas invażiv, u għandhom jitwettqu minn professjonisti mediċi kkwalifikati". Din id-dispożizzjoni teħtieġ ukoll li l-individwi jiġu infurmati b'lingwa li jistgħu jifhmu li dik il-valutazzjoni tista' ssir u li għandu jinkiseb il-kunsens tagħhom għal eżaminazzjoni. Ir-rifjut li jgħaddu minn valutazzjoni tal-età ma jistax jirriżulta f'ċaħda tal-applikazzjoni għal protezzjoni internazzjonali.

Hemm varjazzjoni sinifikanti fin-natura u l-ambitu ta' metodi tal-valutazzjoni tal-età applikati madwar l-UE[437]. Fir-Renju Unit pereżempju, il-ġudikatura rrevediet proċeduri domestiċi fuq il-valutazzjoni tal-età, u fil-kawża *Merton* iddeterminat ir-rekwiżiti proċedurali minimi għal valutazzjoni tal-età meta individwu jiddikjara li huwa minuri mhux akkumpanjat[438]. Dawk ir-rekwiżiti jinkludu, fost affarijiet oħrajn, id-dritt għal min qed ifittex ażil li jkun infurmat dwar ir-raġunijiet għar-rifjut u l-oġġezzjonijiet tal-intervistatur[439]. Il-qrati nazzjonali iddikjaraw ukoll il-ħtieġa li jkun applikat il-benefiċċju tad-dubju f'każijiet tal-valutazzjoni tal-età, minkejja li din ġiet interpretata minn xi qrati nazzjonali bħala

436 Ara wkoll FRA u QEDB (2014), Taqsima 9.1.2.

437 Għal ħarsa ġenerali tad-diversi metodi applikati f'kull pajjiż, ara l-Linji Gwida dwar il-Prattika tal-Valutazzjoni tal-età fl-Ewropa tal-Uffiċċju ta' Appoġġ Ewropew fil-Qasam tal-Ażil, Lussemburgu, 2014. Ara wkoll, FRA (2010), p. 53-55.

438 Ir-Renju Unit, Il-Qorti tal-Appell, *R (fuq rikors ta' B) vs The Mayor u Burgesses ta' London Borough of Merton* [2003] EWHC 1689, 14 ta' Lulju 2003.

439 Ara FRA (2010), p. 61-66.

"evalwazzjoni simpatetika" sempliċi "tal-evidenza" iktar milli prinċipju formali tal-"benefiċċju tad-dubju"[440].

Taħt id-dritt tal-KtE, m'hemm l-ebda dispożizzjoni speċifika jew każistika tal-QEDB fir-rigward tad-drittijiet tat-tfal fil-kuntest ta' proċeduri tal-valutazzjoni tal-età. Madankollu, prattiċi partikolarment invażivi użati għal dan il-għan jistgħu jqajmu kwistjoni taħt l-Artikoli 3 u 8 tal-KEDB. L-Artikolu 3 ġie interpretat bħala li jinkludi firxa wiesgħa ta' xenarji li jistgħu jiġu kkunsidrati inumani jew degradanti, inklużi eżamijiet fiżiċi invażivi ta' tfal[441]. Taħt l-Artikolu 8, applikat f'kuntest ta' immigrazzjoni, l-awtoritajiet jistgħu b'mod leġittimu jinterferixxu mad-dritt għal privatezza tal-minuri u jwettqu valutazzjonijiet tal-età jekk dan ikun skont il-liġi u meħtieġ biex jiġi protett wieħed mill-għanijiet leġittimi tal-Artikolu 8 (2) tal-KEDB.

Taħt il-liġi internazzjonali, l-Artikolu 8 tas-CRC jobbliga lill-istati li jirrispettaw id-dritt tal-minuri għal identità. Din timplika obbligu li jassisti ill-minuri biex jasserixxi l-identità tiegħu jew tagħha, li jista' jinvolvi l-konferma tal-età tal-minuri. Proċeduri tal-valutazzjoni tal-età, madankollu, għandha tkun l-aħħar rimedju.

Fi kwalunkwe każ, il-prinċipju tal-aħjar interess għandu jsaħħaħ proċeduri nazzjonali dwar il-valutazzjoni tal-età. Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal jafferma li l-valutazzjoni tal-età għandha tikkunsidra l-apparenza fiżika tal-minuri u l-maturità fiżika tagħhom. Il-valutazzjoni għandha titwettaq b'mod xjentifiku, sikur, sensittiv għall-minuri u s-sess, u ġustu, u għandha tevita kwalunkwe riskju ta' ksur tal-integrità fiżika tal-minuri waqt li tagħti r-rispett dovut lid-dinjità tal-bniedem[442].

440 Ir-Renju Unit, Il-Qorti tal-Appell, *R (fuq rikors ta' CJ) vs Cardiff County Council* [2011] EWCA Civ 1590, 20 December 2011, rriaffermata fir-Renju Unit, Upper Tribunal, *R (fuq rikors ta' MK) vs Wolverhampton City Council* [2013] UKUT 00177 (IAC), 26 ta' Marzu 2013.

441 QEDB, *Yazgül Yilmaz vs It-Turkija*, Nru 36369/06, 1 ta' Frar 2011 (disponibbli bil-Franċiż).

442 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal, *Kumment Ġenerali Nru 6 (2005): Trattament ta' tfal mhux akkumpanjati u mifrudin barra l-pajjiż ta' oriġini tagħhom*, Dok. tan-NU CRC/GC/2005/6, 1 ta' Settembru 2005, (V)(a)(31)(A).

9.3. Riunifikazzjoni tal-Familja għal tfal mifrudin[443]

Punti ewlenin

- Dispożizzjonijiet fuq livell Ewropew jiffukaw prinċipalment fuq li jerġgħu jgħaqqdu lit-tfal b'mod sikur mal-ġenituri tagħhom, jew fil-pajjiż ospitanti jew fil-pajjiż tal-oriġini tagħhom.
- Preferenza tingħata lill-ġenituri tal-minuri u/jew dawk li primarjament jieħdu ħsiebu jew ħsiebha meta jiġi ddeterminat liema membri tal-familja għandhom jerġgħu jingħaqdu mal-familja.
- L-aħjar interessi tat-tfal għandhom imexxu l-każijiet ta' riunifikazzjoni tal-familja.

Taħt id-dritt tal-UE, l-aktar strument notevoli huwa d-Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja, li tirrikjedi li l-Istati Membri jawtorizzaw id-dħul u r-residenza tal-ġenituri ta' tfal mhux akkumpanjati li huma ċittadini ta' pajjiżi terzi – f'dawk is-sitwazzjonijiet fejn ma jkunx fl-aħjar interessi tal-minuri li jingħaqad mal-ġenituri tiegħu jew tagħha barra mill-pajjiż minflok. Fin-nuqqas ta' ġenitur, l-Istati Membri għandhom id-diskrezzjoni li jawtorizzaw id-dħul u r-residenza tat-tutur legali tal-minuri jew kwalunkwe membru tal-familja ieħor[444]. Id-definizzjoni u d-drittijiet marbutin mal-"familja" huma b'hekk aktar ġenerużi fil-kuntest ta' tfal mhux akkumpanjati milli għall-maġġoranza ta' kategoriji oħra tat-tfal migranti.

Fir-rigward ta' tfal li qed ifittxu ażil, id-Direttiva dwar il-Kwalifiki tenfasizza l-ħtieġa li tiżgura, fejn possibbli, li minuri mhux akkumpanjat jitqiegħed ma' familjari adulti fl-istat ospitant, li hu jew hi jibqgħu ma' kwalunkwe aħwa, u li membri tal-familja neqsin jinsabu b'mod sensittiv u sikur hekk kif ikun prattikabbli (Artikolu 31). Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza tagħmel dispożizzjonijiet simili għal tfal mhux akkumpanjati li għadhom ma kisbux l-istatus ta' refuġjati (Artikolu 24).

Id-Direttiva tal-Kunsill 2001/55/KE dwar l-istandards minimi sabiex tingħata protezzjoni temporanja fl-eventwalità ta' influss bil-massa ta' persuni spostati

443 Ara wkoll FRA u QEDB (2014), Taqsima 5.3 dwar ir-riunifikazzjoni tal-familja.

444 Art. 10 (3) (a) u (b), rispettivament.

u dwar il-miżuri li jippromwovu bilanċ fl-isforzi bejn l-Istati Membri meta jirċievu dawn il-persuni u li jġorru l-konsegwenzi ta' dawn (Direttiva dwar il-Protezzjoni Temporanja), ukoll tfittex li tħaffef ir-riunifikazzjoni ta' membri tal-familja (inkluż tfal) li ġew mifrudin minn xulxin wara evakwazzjoni f'daqqa mill-pajjiż ta' orġini tagħhom (Artikolu 15)[445]. Madankollu, din id-direttiva għadha sal-lum il-ġurnata ma ġietx applikata; biex din tkun "attivata", hija meħtieġa deċiżjoni tal-Kunsill – u dik id-deċiżjoni għadha ma tteħditx.

L-Artikolu 24.3 tad-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (Riformulazzjoni) jeħtieġ ukoll li Stati Membri jibdew jintraċċaw il-membri tal-familja tal-minuri mhux akkumpanjat, fejn neċessarju. Din issir bl-assistenza ta' organizzazzjonijiet internazzjonali jew oħrajn rilevanti malajr kemm jista' jkun wara li ssir applikazzjoni għal protezzjoni interazzjonali, filwaqt li tipproteġi l-aħjar interessi tal-minuri. F'każijiet ta' theddida possibbli għall-ħajja jew l-integrità tal-minorenni jew il-qraba stretti tagħhom, b'mod partikolari jekk huma baqgħu fil-pajjiż ta' orġini tagħhom, trid tingħata attenzjoni biex ikun żgurat li l-ġbir, l-ipproċessar u ċ-ċirkolazzjoni ta' informazzjoni li tikkonċernahom isiru fuq bażi kunfidenzjali, biex ikun evitat li s-sigurtà tagħhom titqiegħed fil-periklu. Barra minn hekk, skont l-Artikolu 31 (5) tad-Direttiva dwar il-Kwalifiki (Riformulazzjoni), l-għoti ta' protezzjoni internazzjonali lill-minuri m'għandhiex tinterferixxi mal-bidu jew il-kontinwazzjoni tal-proċess tal-intraċċar.

Ir-Regolament ta' Dublin jipprovdi, addizzjonalment, li jekk minuri mhux akkumpanjat għandu qarib jew qraba joqogħdu fi Stat Membru ieħor li jistgħu jieħdu ħsiebu jew ħsiebha, l-Istati Membri huma obbligati, fejn possibbli, li l-minuri jingħaqad magħhom, sakemm dan ma jkunx kontra l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 8). Addizzjonalment, ir-Regolament jinkludi obbligu li jiġu intraċċati l-qraba fit-territorju tal-Istati Membri, filwaqt li jiġu protetti l-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 6). Barra minn hekk, Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza tinkludi obbligu li wieħed jibda jintraċċa l-membri tal-familja tal-minuri, fejn neċessarju bl-assistenza ta' organizzazzjonijiet internazzjonali et. rilevanti (Artikolu 24). L-aħħar tip ta' assistenza huwa wkoll previst taħt ir-Regolament ta' Dublin (Artikolu 6).

445 Id-Direttiva tal-Kunsill 2001/55/KE tal-20 ta' Lulju 2001 dwar l-istandards minimi sabiex tingħata protezzjoni temporanja fl-eventwalità ta' influss bil-massa ta' persuni spostati u dwar il-miżuri li jippromwovu bilanċ fl-isforzi bejn l-Istati Membri meta jirċievu dawn il-persuni u li jġorru l-konsegwenzi ta' dawn, ĠU 2001 L 212.

Il-prinċipju tal-aħjar interessi għandu dejjem jiġi applikat meta tiġi kkunsidrata deċiżjoni li tikkonċerna riunifikazzjoni tal-familja. Pereżempju, il-ġenituri għandhom ikunu jistgħu jippruvaw li huma kapaċi jeżerċitaw id-drittijiet tagħhom bħala ġenituri għall-benefiċċju tal-minuri. Il-qrati nazzjonali jsibu li r-ritorn tal-minuri fil-pajjiż tal-oriġini tiegħu jew tagħha huwa illegali meta l-awtoritajiet ikunu naqsu milli jigbru evidenza li hemm arraġamenti adegwati għall-akkoljenza u l-ħarsien tal-minuri f'dak il-pajjiż (Id-Direttiva dwar ir-Ritorn, Artikolu 10 (2)).

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 8 tal-KEDB ma jippermettix lil migranti li jkunu ġenituri u lit-tfal tagħhom dritt assolut li jagħżlu fejn iridu jgħixu. L-awtoritajiet nazzjonali jistgħu b'mod leġittimujiddeportaw jew jirrifjutaw bid-dħul ta' membri tal-familja sakemm ma jkun hemm ebda ostaklu insuperabbli għall-istabbiliment ta' ħajja tal-familja xi mkien ieħor[446]. Dawk id-deċiżjonijiet għandhom dejjem ikunu rispons proporzjonat għat-tħassib usa' ta' politika pubblika, inkluża x-xewqa li tiddeporta jew tipprevjeni d-dħul ta' ġenitur li kien involut f'attività kriminali.

> Eżempju: F'*Şen vs In-Netherlands* il-QEDB ikkonfermat li sabiex jintlaħaq bilanċ bejn id-drittijiet tal-minuri/tal-familja u l-interessi usa' tal-politika pubblika, għandhom jittieħdu f'kunsiderazzjoni tliet fatturi ewlenin: l-età tat-tfal; is-sitwazzjoni tagħhom fil-pajjiż ta' oriġini; u l-grad safejn attwalment jiddependu fuq il-ġenituri tagħhom.
>
> Eżempju: Il-kawża *Jeunesse vs In-Netherlands*[447] tikkonċerna r-rifjut tal-awtoritajiet Daniżi li jħallu mara Surinama miżżewġa lil ċittadin Olandiż, li miegħu kellha tlett itfal, toqgħod fin-Netherlands abbażi tal-ħajja tal-familja tagħha fil-pajjiż. Il-QEDB ikkunsidrat li l-awtoritajiet ma tawx biżżejjed attenzjoni lill-impatt tar-rifjut tagħhom fuq it-tfal tar-rikorrenti u l-aħjar interessi tagħhom. Il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB minħabba li ma kienx intlaħaq bilanċ ġust bejn l-interessi personali tar-rikorrenti u l-familja tagħha fiż-żamma tal-ħajja tal-familja tagħhom fin-Netherlands u l-interessi tal-ordni pubbliku tal-gvern fil-kontroll tal-immigrazzjoni.

446 QEDB, *Bajsultanov vs L-Awstrija*, Nru 54131/10, 12 ta' Ġunju 2012; QEDB, *Latifa Benamar u Oħrajn vs In-Netherlands*, Deċiżjoni ta' innammissibbiltà, Nru 43786/04, 5 ta' April 2005.

447 QEDB, *Jeunesse vs In-Netherlands* [GC], Nru 12738/10, 3 ta' Ottubru 2014.

Taħt il-liġi internazzjonali, minuri għandu d-dritt li ma jinfiridx minn mal-ġenituri tiegħu jew tagħha sakemm din il-firda ma titqiesx li hija fl-aħjar interessi tal-minuri (Artikolu 9 (1) CRC). Artikolu 10 tas-CRC jipprovdi li minuri li l-ġenituri tiegħu joqogħdu f'pajjiżi differenti għandu jkun jista' jiċċaqlaq bejn dawk il-pajjiżi biex jibqa' f'kuntatt magħhom it-tnejn, jew biex jerġgħu jingħaqdu, soġġetti għal-liġi nazzjonali dwar l-immigrazzjoni. Il-prinċipju tal-aħjar interessi, kif stabbilit fl-Artikolu 3 tas-CRC issaħħaħ id-deċiżjonijiet kollha fir-rigward tar-riunifikazzjoni tal-familja ma' minuri jew minuri mhux akkumpanjat[448].

9.4. Detenzjoni

Punti ewlenin

- Id-dritt Ewropew jawtorizza d-detenzjoni tat-tfal f'kuntest ta' immigrazzjoni biss bħala miżura tal-aħħar rimedju.
- L-awtoritajiet nazzjonali huma obbligati li jqiegħdu lit-tfal f'akkomodazzjoni alternattiva xierqa.

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 11 tad-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (Riformulazzjoni) jirrikjedi li t-tfal għandhom jinżammu f'detenzjoni biss bħala l-aħħar rimedju u biss jekk ma jistgħux jiġu applikati miżuri inqas ripressivi b'mod effettiv. Dik id-detenzjoni għandha tkun għall-iqsar perjodu possibbli, u għandu jsir kull sforzi sabiex dawk miżmuma f'detenzjoni jinħelsu u jitqiegħdu f'akkomodazzjoni xierqa. Meta t-tfal jinżammu f'detenzjoni għandu jkollhom il-possibbiltà li jinvolvu ruħhom f'attivitajiet ta' ħin liberu, inkluż attivitajiet ta' logħob u rikreazzjoni adattati għall-età tagħhom. Skont l-istess artikolu, it-tfal mhux akkumpanjati jistgħu jinżammu f'detenzjoni biss f'ċirkustanzi eċċezzjonali, u għandu jsir kull sfors biex jinħelsu malajr kemm jista' jkun. M'għandhom qatt jinżammu f'akkomodazzjoni ħabs, iżda għandhom jingħataw akkomodazzjoni f'istituzzjonijiet attrezzati b'persunal u faċilitajiet ta' età xierqa. L-akkomodazzjoni tagħhom għandha tkun separata mill-adulti.

448 Skont il-UNICEF, fir-rigward ta' talbiet biex tfal jerġgħu jingħaqdu mal-familja tagħhom fl-istat ospitanti, il-qrati nazzjonali għandhom jiżguraw ukoll li l-ġenituri mhux qed jisfruttaw lil uliedhom biex jiksbu permess għal residenza f'dak il-pajjiż. Ara UNICEF, Implimentazzjoni Ġudizzjarja ta' Art. 3 tas-CRC fl-Ewropa, p. 104. Ara wkoll UNHCR, *Linji Gwida dwar id-Determinazzjoni tal-Aħjar Interessi tal-Minuri*, Mejju 2008.

L-Artikolu 17 tad-Direttiva dwar ir-Ritorn jipprevedi d-detenzjoni ta' tfal u familji li l-applikazzjoni tagħhom għall-ażil ġiet irrifjutata soġġetta għal ċerti kundizzjonijiet. Fir-rigward ta' tfal mhux akkumpanjati, madankollu, jeħtieġ li dawn jitqiegħdu f'istituzzjonijiet li jkollhom persunal u faċilitajiet li jwieġbu għall-ħtiġijiet ta' persuni tal-età tagħhom. Sa issa m'hemm l-ebda każistika tal-QtĠ-UE li tirrelata speċifikament mad-detenzjoni tat-tfal.

Taħt id-dritt tal-KtE, id-detenzjoni ta' tfal migranti kienet indirizzata fil-kuntest tal-Artikoli 3 u 5 tal-KEDB.

> Eżempju: *Mubilanzila Mayeka u Kaniki Mitunga vs Il-Belġju*[449], tikkonċerna minuri mhux akkumpanjat miżmum f'detenzjoni. Tifla ta' ħames sħiħ kienet miżmuma f'ċentri ta' tranżitu għall-adulti għal xahrejn mingħajr appoġġ xieraq. It-tifla vvjaġġat mir-Repubblika Demokratika tal-Kongo mingħajr il-karti tal-ivvjaġġar meħtieġa bix-xewqa li terġa' tingħaqad ma ommha, li kisbet status ta' refuġjata fil-Kanada. It-tifla sussegwentement intbagħtet lura r-Repubblika Demokratika tal-Kongo, minkejja l-fatt li ma kellhiex membri tal-familja jistennewha hemm biex jieħdu ħsiebha. Il-QEDB iddeċidiet li fin-nuqqas ta' kull riskju tat-tifla li tfittex li taħrab is-superviżjoni tal-awtoritajiet Belġajni, ma kienx hemm bżonn li tinżamm f'ċentru magħluq għall-adulti. Il-QEDB innutat ukoll li setgħu ttieħdu miżuri oħrajn – bħat-tqegħid tagħha f'ċentru speċjalizzat jew ma' foster parents – li kienu jwasslu aktar għall-aħjar interessi tal-minuri kif stabbilit fl-Artikolu 3 tas-CRC. Il-QEDB sabet ksur tal-Artikoli 3, 5 u 8 tal-KEDB.

Kawżi oħrajn enfasizzaw l-illegalità tad-detenzjoni, anka meta l-minuri inkwistjoni kien akkumpanjat minn ġenitur.

> Eżempju: F'*Muskhadzhiyeva u Oħrajn vs Il-Belġju*[450], il-QEDB iddeċidiet li detenzjoni għal xahar f'ċentru ta' tranżitu magħluq ta' omm u l-erba' wliedha, bejn l-etajiet ta' seba' xhur u seba' snin, kienet tikkostitwixxi ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB. Sabiex tilħaq il-konklużjoni tagħha, il-Qorti ġibdet l-attenzjoni għall-fatt li ċ-ċentru "ma kienx attrezzat tajjeb sabiex jilqa' t-tfal", b'konsegwenzi serji għas-saħħa mentali tagħhom.

449 QEDB, *Mubilanzila Mayeka u Kaniki Mitunga vs Il-Belġju*, Nru 13178/03, 12 ta' Ottubru 2006.

450 QEDB, *Muskhadzhiyeva u Oħrajn vs Il-Belġju*, Nru 41442/07, 19 ta' Jannar 2010 (disponibbli bil-Franċiż).

Eżempju: *Popov vs Franza*[451], li tikkonċerna d-detenzjoni amministrattiva ta' familja għal ġimagħtejn sakemm jiġu deportati lejn il-Każakstan, tikkonferma din id-deċiżjoni. Il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB inkwantu l-awtoritajiet Franċiżi ma kejlux l-effetti inevitabbli ta' ħsara fuq iż-żewġt itfal (li kellhom ħames xhur u tliet snin) minħabba ż-żamma tagħhom f'ċentru ta' detenzjoni f'kundizzjonijiet li "ma kinux attrezzati tajjeb għall-preżenza ta' tfal"[452]. Il-Qorti sabet ukoll ksur tal-Artikolu 5 u l-Artikolu 8 fir-rigward tal-familja kollha u rreferiet għall-Artikolu 37 tas-CRC, li jipprovdi li "kull minuri miċħud mil-libertà għandu jkun ittrattat b'umanità u b'rispett għad-dinjità inerenti tal-bniedem, u b'mod li jqis il-ħtiġijiet ta' persuni tal-età tiegħu jew tagħha[453].

Eżempju: B'mod simili, f'*Kanagaratnam u Oħrajn vs Il-Belġju*[454], id-detenzjoni ta' omm li qed tfittex ażil u t-tliet ulied tagħha f'ċentru magħluq għal barranin f'sitwazzjoni irregolari għal erba' xhur ammontat għal ksur tal-Artikolu 3 u 5 tal-KEDB. Minkejja l-fatt li t-tfal kienu akkumpanjati minn ommhom, il-Qorti kkunsidrat li, billi poġġewhom f'ċentru magħluq, l-awtoritajiet Belġjani esponewhom għas-sensazzjoni ta' ansjetà u inferjorità u, bl-għarfien sħiħ tal-fatti, irrisikjaw li jikkompromettu l-iżvilupp tagħhom[455].

Taħt il-liġi internazzjonali, l-Artikolu 9 (4) tas-CRC jipprovdi li meta minuri jinżamm f'detenzjoni, l-awtoritajiet statali għandhom jinfurmaw lill-ġenituri tal-minuri dwar fejn jinsab jew tinsab[456].

451 QEDB, *Popov vs Franza,* Nru 39472/07 u 39474/07, 19 ta' Jannar 2012.

452 *Ibid.*, para. 95.

453 *Ibid.*, para. 90.

454 QEDB, *Kanagaratnam u Oħrajn vs Il-Belġju,* Nru 15297/09, 13 ta' Diċembru 2010 (disponibbli bil-Franċiż).

455 Il-Kumitat Ewropew għall-Prevenzjoni tat-Tortura u Trattament jew Kastig Inuman jew Degradanti (CPT) fid-19-il Rapport Ġenerali tiegħu iddeskriva salvagwardji għal migranti irregolari mċaħħda mil-libertà tagħhom, u salvagwardji addizzjonali għat-tfal; ara wkoll: *20 years of combating torture, 19th General Report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (20 sena niġġieldu t-tortura, id-19-il Rapport Ġenerali tal-Kumitat Ewropew għall-Prevenzjoni tat-Tortura u Trattament jew Kastig Inuman jew Degradanti) (CPT),* l-1 ta' Awwissu 2008 sal-31 ta' Lulju 2009.

456 Dwar salvagwardji internazzjonali għal tfal f'sitwazzjoni ta' detenzjoni ara *Ir-Rapport tar-Relatur Speċjali dwar it-Tortura u trattament jew pieni krudili, inumani jew degradanti oħra*, 5 ta' Marzu 2015, A/HRC/28/68.

9.5. Tkeċċija[457]

Punti ewlenin

- Il-vulnerabbiltà ta’ tfal migrant għal tkeċċija hija intrinsikament marbuta mal-istat ta’ residenza tal-ġenituri tagħhom fl-istat ospitant.
- Il-prinċipju tal-aħjar interess għandu jmexxi d-deċiżjonijiet kollha marbuta mat-tkeċċija ta’ tfal immigranti u l-familja/tuturi primarji tagħhom.
- Taħt id-dritt tal-UE, hemm ċirkostanzi fejn tfal migranti jistgħu jibqgħu fl-istat ospitanti minkejja l-istat legali tal-ġenituri tagħhom, partikolarment fid-dawl tat-tlestija tal-edukazzjoni tagħhom jew meta l-istabbiliment tal-ħajja tal-familja xi mkien ieħor jista’ jkun diffiċli.

Taħt id-dritt tal-UE, bħal oqsma oħra tal-liġi tal-migrazzjoni tal-UE, ir-regoli li jirregolaw t-tkeċċija tat-tfal ivarjaw skont in-nazzjonalità tagħhom, in-nazzjonalità tal-ġenituri tagħhom u l-kuntest tal-migrazzjoni tagħhom. Ladarba minuri jikseb aċċess għal Stat Membru taħt il-liġi tal-moviment liberu tal-UE, hu/hija x’aktarx ikunu jistgħu jibqgħu hemm, anka jekk il-ġenitur tal-migrant tal-EU li hu/hija oriġinarjament iċċaqlaq miegħu m’a jkunx għadu jikkwalifika għal residenza kontinwa jew ikun iddeċieda li jitlaq.

Speċifikament, taħt id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu, tfal u membri tal-familja oħra jistgħu jibqgħu fl-istat ospitanti wara l-mewt tal-ġenitur li jkun ċittadin tal-UE li inizjalment ikunu ċċaqalqu miegħu (Artikolu 12 (2)), sakemm ikunu għexu fl-istat ospitanti għal mill-inqas 12-il xahar qabel il-mewt tal-ġenitur tagħhom. B’mod simili, fil-prinċipju jistgħu jibqgħu fl-istat ospitanti wara t-tluq tal-ġenitur tagħhom. Madankollu, fiż-żewġ każijiet, jekk il-minuri/membru tal-familja jkun ċittadin ta’ pajjiż terz, ir-residenza kontinwa tagħhom hija marbuta mal-kundizzjoni li jkunu kapaċi juru li għandhom flus biżżejjed biex imantnu lilhom infushom. Irid ikollhom ukoll assigurazzjoni kontra l-mard (Artikolu 7).

Ir-regoli huma saħansitra aktar permissivi għal tfal irreġistrati f’faċilitajiet edukattivi fl-istat ospitanti. F’dak il-każijiet, huma u l-ġenitur ta’ kustodja

457 Imsejħa wkoll ritorn, tneħħija, ripatrijazzjoni, estradizzjoni, jew deportazzjoni, skont il-kuntest legali. Għall-fini ta’ dan il-kapitolu, it-terminu tkeċċija ser jintuża biex jiddefinixxi t-tneħħija legali ta’ persuna mhux ċittadina jew persuna oħra minn stat. Ara wkoll FRA u QEDB (2014), Taqsima 5.4 fuq iż-żamma tal-familja – protezzjoni mit-tkeċċija.

tagħhom jew min ikun jieħu ħsiebhom huma intitolati li jibqgħu fl-istat ospitanti wara l-mewt jew it-tluq tal-migrant ewlieni li jkun ċittadin tal-UE, irrispettivament min-nazzjonalità tal-minuri (Artikolu 12 (3)). Filwaqt li oriġinarjament kien maħsub li din il-konċessjoni relatata mal-edukazzjoni tapplika biss għal tfal f'familji bi flus suffiċjenti biex imantnu lilhom infushom[458], il-każistika sussegwenti kkonfermat li testendi għal tfal f'edukazzjoni li jistgħu jkunu dipendenti fuq appoġġ tas-sigurtà soċjali[459].

Barra minn hekk, il-membri tal-familja u b'mod partikolari l-ġenituri ċittadini ta' pajjiżi terzi wkoll igawdu dritt li jibqgħu fl-istat ospitanti wara divorzju minn mas-sieħeb li wkoll kien ċittadin tal-UE, jekk għandhom kustodja primarja tat-tfal tal-koppja jew ġew mogħtija drittijiet ta' aċċess għat-tfal li għandhom jiġu eżerċitati fl-istat ospitanti (Artikoli 13 (2) (b) u 13 (2) (d)).

Il-QtĠ-UE irreferiet għall-istatus ta' minuri bħala ċittadin tal-UE taħt l-Artikolu 20 tat-TFUE biex lill-ġenituri ċittadini ta' pajjiż terz tal-minuri jingħatalhom permess li jaħdmu u joqogħdu fl-Istat Membru tal-UE taċ-ċittadinanza tal-minuri. Din tippermetti li t-tifel jew tifla jgawdu d-drittijiet marbutin mal-istatus tagħhom bħala ċittadini tal-UE, għaliex inkella t-tfal ikollhom jitilqu mill-UE biex jakkumpanjaw lill-ġenituri tagħhom[460]. Ġurisprudenza tal-QtĠ-UE sussegwenti tindika, madankollu, li "is-sempliċi fatt li jista' jidher mixtieq għal ċittadin ta' Stat Membru, għal raġunijiet ekonomiċi jew sabiex iżomm il-familja tiegħu flimkien fit-territorju tal-Unjoni, għall-membri tal-familja tiegħu li m'għandhomx in-nazzjonalità ta' Stat Membru biex ikunu jistgħu joqogħdu miegħu fit-territorju tal-Unjoni, mhuwiex biżżejjed fih innifsu biex jappoġġa l-fehma li l-ċittadin tal-Unjoni se jkun imġiegħel jitlaq mit-territorju tal-Unjoni jekk tali dritt ma jingħatax[461].

Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu espliċitament tipprovdi li kwalunkwe tkeċċija eċċezzjonali ta' tfal għandha tkun konformi mad-dispożizzjonijiet tas-CRC

458 QtĠ-UE, C-413/99, *Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department*, 17 ta' Settembru 2002.

459 QtĠ-UE, C-480/08, *Maria Teixeira vs London Borough of Lambeth u Secretary of State for the Home Department*, 23 ta' Frar 2010; QtĠ-UE, C-310/08, *London Borough of Harrow vs Nimco Hassan Ibrahim u Secretary of State for the Home Department* [GC], 23 ta' Frar 2010. L-edukazzjoni tat-tfal migranti hija kkunsidrata f'dak dettall fit-Taqsima 8.2.

460 QtĠ-UE, C-34-09, *Gerardo Ruiz Zambrano vs Office National de l'Emploi (ONEm)*, 8 ta' Marzu 2011.

461 QtĠ-UE, C-256/11, *Murat Dereci et. vs Bundesministerium für Inneres* [GC], 15 ta' Novembru 2011, para. 68. Ara wkoll QtĠ-UE, C-4011, *Yoshikazu Iida vs Stadt Ulm*, 8 ta' Novembru 2012. Ara wkoll, FRA u QEDB (2014), p. 125-127.

(Premessa 24). Barra dan, l-Artikolu 28 (3) (b) japprova l-immunità tat-tfal minn tkeċċija ħlief jekk titqies li hija fl-aħjar interessi tagħhom u skont is-CRC.

F'dak li jirrigward tfal li qed ifittxu ażil li t-talba tagħhom tkun ġiet miċħuda, id-Direttiva dwar ir-Ritorn tispeċifika li l-aħjar interessi tal-minuri għandhom ikunu l-bażi għal deċiżjonijiet marbuta mar-ritorn ta' tfal mhux akkumpanjati (Artikolu 10). Barra dan, qabel ineħħu minuri mhux akkumpanjat minn Stat Membru, l-awtortajiet ta' dak l-istat Membru għandhom ikunu sodisfatti li l-minuri ser jittieħed lura lil membru tal-familja tiegħu/tagħha, tutur nominat jew faċilitajiet ta' akkoljenza adegwati fl-istat tar-ritorn (Artikolu 10 (2)).

F'ċirkostanzi fejn tfal li qed ifittxu ażil jintbagħtu lura fi Stat Membru ieħor sabiex tiġi evalwata t-talba tagħhom għal ażil, ir-Regolament ta' Dublin jistipula li l-prinċipju tal-aħjar interess għandu jiggwida l-applikazzjoni tat-tali deċiżjonijiet. Barra minn hekk, ir-regolament jipprovdi lista ta' fatturi biex jassistu lill-awtoritajiet meta jiddeterminaw x'inhuma l-aħjar interessi tal-minuri. Din tinkludi attenzjoni xierqa għall-possibbiltajiet ta' riunifikazzjoni tal-familja tal-minuri, il-benesseri u l-iżvilupp tal-minuri, kunsiderazzjonijiet ta' saħħa u sigurtà, b'mod partikolari fejn hemm riskju li l-minuri jkun vittma ta' traffikar tal-bnedmin; u l-opinjonijiet tal-minuri, skont l-età u l-maturità tiegħu jew tagħha.

Eżempju: F'*The Queen, fuq it-talba ta' MA et. vs Secretary of State for the Home Department*[462], il-QtĠ-UE kellha tiddetermina liema stat kien responsabbli fil-każ ta' minuri mhux akkumpanjat li kien issottometta applikazzjoni għall-ażil fi Stati Membri differenti tal-UE u li ma kellu l-ebda familja jew qraba fi Stati Membri oħra tal-UE. Il-QtĠ-UE kkjarifikat li fin-nuqqas ta' membru tal-familja legalment preżenti fi Stat Membru, l-istat li fih il-minuri huwa fiżikament preżenti huwa responsabbli biex jeżamina dik it-talba. F'dan ir-rigward, hija bbażat fuq l-Artikolu 24 (2) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali, fejn fl-azzjonijiet kollha fir-rigward tat-tfal, l-aħjar interessi tal-minuri għandhom ikunu kunsiderazzjoni primarja.

Taħt id-dritt tal-KtE, fil-prinċipju l-istati jistgħu jinterferixxu mad-dritt għar-rispett tal-ħajja tal-familja b'mod konformi mal-Artikolu 8 (2) tal-KEDB.

462 QtĠ-UE, C-648/11, *The Queen, fuq it-talba ta' MA et. vs Secretary of State for the Home Department*, 6 ta' Ġunju 2013.

Eżempju: *Gül vs L-Iżvizzera*[463] tikkonċerna rikorrent li għex l-Iżvizzera ma' martu u bintu, li lkoll kienu ngħataw permessi ta' residenza għal raġunijiet umanitarji. Huwa xtaq ukoll iġib l-Iżvizzera lil binhom li kien minuri, li kienu ħallew warajhom it-Turkija, imma l-awtoritajiet Żvizzeri rrifjutaw li jikkonċedulu din it-talba, prinċipalment għar-raġunijiet li ma kellux biżżejjed mezzi biex imantni lil familtu. Il-QEDB sostniet li billi telaq mit-Turkija r-rikorrent innifsu kkawża s-separazzjoni minn ma' ibnu. Iż-żjarat reċenti tiegħu it-Turkija wrew li r-raġunijiet inizzjali tiegħu għall-applikazzjoni għal ażil politiku fl-Iżvizzera ma kinux għadhom validi. Ma kienx hemm ostakli li jipprevjenu lill-familja milli tistabbilixxi ruħha fil-pajjiż ta' oriġini tagħhom, fejn binhom li kien minuri dejjem għex. Filwaqt li fehmu li s-sitwazzjoni tal-familja tagħhom kienet diffiċli ferm mill-perspettiva umana, il-Qorti ma sabet ebda ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*Üner vs In-Netherlands*[464] ġie kkonfermat li għandha tingħata kunsiderazzjoni għall-impatt li t-tkeċċija jista' jkollha fuq kwalunkwe tfal fil-familja meta jiġi ddeterminat jekk kienx hemm rispons proporzjonat. Dan involva l-konsiderazzjoni ta': "L-aħjar interessi u l-benesseri tat-tfal, b'mod partikolari s-serjetà tad-diffikultajiet li kwalunkwe tfal [...] x'aktarx jiltaqgħu magħhom fil-pajjiż lil fejn ir-rikorrent se jitkeċċa; u s-solidità ta' rabtiet soċjali, kulturali, u familjari mal-pajjiż ospitanti u mal-pajjiż ta' destinazzjoni".

Eżempju: Il-kawża *Tarakhel vs L-Iżvizzera*[465] tikkonċerna r-rifjut tal-awtoritajiet Żvizzeri li jeżaminaw l-applikazzjoni għall-ażil ta' koppja Afgana u s-sitt uliedhom, u d-deċiżjoni tagħhom li jibagħtuhom lura l-Italja. Il-QEDB sabet li, fid-dawl tas-sitwazzjoni kurrenti fir-rigward tas-sistema tal-akkoljenza fl-Italja, u n-nuqqas ta' informazzjoni dettaljata u affidabbli li tikkonċerna l-faċilità speċifika tad-destinazzjoni, l-awtoritajiet Żvizzeri ma kellhomx biżżejjed assigurazzjonijiet li, jekk jintbagħtu lura l-Italja, taser jittieħed ħsieb mir-rikorrenti b'mod adattat għall-età tat-tfal. Il-QEDB b'hekk sabet li jkun hemm ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB li kieku l-awtoritajiet Żvizzeri kellhom jibagħtu r-rikorrenti lura l-Italja taħt ir-Regolament ta' Dublin II mingħajr ma l-ewwel jiksbu assigurazzjonijiet individwali mill-awtoritajiet Taljani li ser jittieħed ħsieb mir-rikorrenti b'mod adattat għall-età tat-tfal u li l-familja tinżamm flimkien.

463 QEDB, *Gül vs L-Iżvizzera*, Nru 23218/94, 19 ta' Frar 1996.

464 QEDB, *Üner vs In-Netherlands*, Nru 46410/99, 18 ta' Ottubru 2006, para. 57-58. Ara wkoll *Boultif vs L-Iżvizzera*, Nru 54273/00, 2 ta' Awwissu 2001.

465 QEDB, *Tarakhel vs L-Iżvizzera* [GC], Nru 29217/12, 4 ta' Novembru 2014.

Taħt il-liġi internazzjonali, l-istat għandu fuq talba jipprovdi lill-ġenitur(i) jew lill-minuri b'informazzjoni essenzjali li tikkonċerna fejn jinsabu membru/i tal-familja neqsin f'każijiet ta' detenzjoni, priġunerija, eżilju, deportazzjoni jew mewt, sakemm ma jkunx ta' detriment għall-benesseri tal-minuri (Artikolu 9 (4) tas-CRC).

9.6. Aċċess għall-ġustizzja[466]

Punt ewlieni

- It-tfal migranti għandhom id-dritt għal rimedju effettiv.

Taħt id-dritt tal-UE, id-drittijiet tat-tfal li jkollhom aċċess għall-ġustizzja f'kuntest ta' immigrazzjoni huma mniżżla f'varjetà ta' strument differenti. L-ewwel, id-dritt għal rimedju legali effettiv u għal proċess ġust imniżżel fl-Artikolu 47 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali. Dan tinkludi dritt għal smigħ ġust u pubbliku fi żmien raġonevoli minn tribunal indipendenti u imparzjali, inkluż li jkollok il-possibbiltà għal parir, difiża u rappreżentanza legali xierqa taħt l-Artikolu 48. Għal tfal migranti, din hija rinfurzata minn firxa ta' dispożizzjonijet sekondarji leġiżlattivi. B'mod partikolari, ir-Regolament ta' Dublin jobbliga lill-Istati Membri li jiżguraw li minuri mhux akkumpanjat ikun rappreżentat minn professjonist kwalifikat xieraq li jkollu aċċess għall-informazzjoni rilevanti kollha fil-fajl tal-minuri (Artikolu 6). Dispożizzjonijiet paralleli jinsabu fid-Direttiva dwar il-Kwalifiki (Artikolu 31) u fid-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil (Artikolu 25). Id-dritt tat-tfal għal rappreżentanza legali hija sostnuta wkoll bid-dritt tagħhom li jaċċessaw servizzi tal-vittmi u servizzi speċjali ta' appoġġ kunfidenzjali taħt l-Artikolu 8 tad-Direttiva 2012/29/UE li tistabbilixxi standards minimi fir-rigward tad-drittijiet, l-appoġġ u l-protezzjoni ta' vittmi ta' kriminalità (Id-Direttiva dwar Vittmi)[467].

Madankollu, drittijiet assoċjati mal-aċċess għall-ġustizzja mhumiex mingħajr il-limitazzjonijiet tagħhom u jistgħu jkunu soġġetti għal ċerti kundizzjonijiet tal-età. Pereżempju, id-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil tippermetti lill-Istati

466 Ara wkoll FRA u QEDB (2014), Taqsima 4.5 fuq l-assistenza legali fl-ażil u proċeduri ta' ritorn.

467 Id-Direttiva 2012/29/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-25 ta' Ottubru 2012 li tistabbilixxi standards minimi fir-rigward tad-drittijiet, l-appoġġ u l-protezzjoni tal-vittmi tal-kriminalità, ĠU 2012 L 315/55.

Membrili"ma jaħtrux rappreżentant [legali] meta l-minorenni mhux akkumpanjat probabbilment jilħaq l-età ta' 18-il sena qabel ma tittieħed deċiżjoni fl-istadju ta' prima istanza" (Artikolu 25 (2)).

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB eskludiet l-applikabbiltà tal-Artikolu 6 (dritt għal proċess ġust) f'każijiet li jikkonċernaw deċiżjonijiet fuq dħul, residenza u deportazzjoni ta' barranin[468]. Madankollu, l-Artikolu 13 tal-KEDB (id-dritt għal rimedju effettiv) jista' jiġi invokat f'ċerti ċirkostanzi.

Eżempju: *Rahimi vs Il-Greċja*[469] jikkonċerna l-kundizzjonijiet li fihom minuri migranti mill-Afganistan, li daħal il-Greċja irregolarment, kien miżmum f''ċentru ta' detenzjoni u sussegwentement rilaxxat bil-ħsieb li jitkeċċa. Waqt li sabet ksur tal-Artikolu 13 tal-KEDB, il-QEDB innutat li l-fuljett ta' informazzjoni pprovdut lir-rikorrent ma indikax il-proċedura li għandha tiġi segwita biex tagħmel ilment lill-Kap tal-Pulizija. Barra dan, r-rikorrent ma kienx infurmat f'lingwa li jifhem fuq ir-rimedji disponibbli li seta' juża biex jilmenta dwar il-kundizzjonijiet tad-detenzjoni tiegħu. Hekk kif ibbażat fuq ir-rapporti tal-Kumitat Ewropew għall-Prevenzjoni tat-Tortura u Trattament jew Kastig Inuman jew Degradanti (CPT), il-QEDB innutat in-nuqqas fil-Greċja ta' awtorità indipendenti għall-ispezzjoni tal-faċilitajiet tad-detenzjoni tal-aġenziji tal-infurzar tal-liġi. Innutat ukoll li ma kien hemm ebda awtorità imparzjali biex tagħmel ir-rimedju effettiv. Għaldaqstant, sabet ksur tal-Artikolu 3, l-Artikolu 5 paragrafi 1 u 4 u Artikolu 13 tal-KEDB.

L-ESC teħtieġ li l-istati jippromwovu l-iżvilupp legali (kif ukoll soċjali u ekonomiku) tal-familja (Artikolu 16). Barra dan, l-Artikolu 19 (1) jeħtieġ li l-istati jżommu "servizzi adegwati u bla ħlas) u li jiżguraw li ħaddiema migranti u l-familji tagħhom jirċievu informazzjoni preċiża fir-rigward tal-emigrazzjoni u l-immigrazzjoni. Rekwiżit ta' 'informazzjoni' simili (ċentrali għall-aċċess tal-migranti għall-ġustizzja) jinsab fl-Artikolu 5 tal-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, imma l-aktar dispożizzjonijiet estensivi li jirregolaw "id-dritt tal-aċċess għall-qrati u awtoritajiet amministrattivi" (Artikolu 26) huma indirizzati esklussivament lill-ħaddiema migranti iktar milli l-membri tal-familja tagħhom[470].

468 QEDB, *Maaouia vs Franza* [GC], Nru 39652/98, 5 ta' Ottubru 2013.

469 QEDB, *Rahimi vs Il-Greċja*, Nru 8687/08, 5 ta' April 2011 (disponibbli bil-Franċiż).

470 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, CETS Nru 93, 1977.

Minbarra dan, ta' min wieħed jinnota li l-KtE żviluppa linji gwida ferm komprensivi dwar il-ġustizzja adattata għat-tfal, li stabilixxew kif il-proċedimenti kollha tal-ġustizzja u dawk amministrattivi, inklużi proċedimenti ta' immigrazzjoni, għandhom ikunu adattati biex jilħqu l-ħtiġijiet tat-tfal[471].

Taħt il-liġi internazzjonali, l-Artikolu 37 tas-CRC huwa partikolarment rilevanti għal tfal migranti mċaħħda mil-libertà tagħhom, għaliex jiżgura lil dawn it-tfal id-dritt ta' aċċess immedjat għal assistenza legali u oħrajn xierqa, kif ukoll id-dritt li jikkontestaw il-legalità tad-deprivazzjoni tal-libertà tagħhom quddiem il-qorti jew awtorità kompetenti, indipendenti u imparzjali oħra, li d-deċiżjoni tagħhom għandha barra minn hekk tingħata fil-pront.

471 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji Gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010.

10

Protezzjoni tad-data personali u tal-konsumatur

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 38	Il-Protezzjoni tat-tfal bħala konsumaturi	Il-Konvenzjoni Ewropea dwar it-Televiżjoni bejn il-Fruntieri
TFUE, l-Artikolu 169		
Id-Direttiva dwar id-drittijiet tal-konsumatur (2011/83/UE)		
Id-Direttiva dwar prattiċi kummerċjali żleali fin-negozju mal-konsumatur (2005/29/KE)		
Id-Direttiva dwar is-Sigurtà Ġenerali tal-Prodott (2001/95/KE)		
Id-Direttiva dwar Provi Kliniċi (2001/20/KE)		
QtĠ-UE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH vs Avides Media AG*, 2008 (bejgħ fuq l-internet ta' DVDs)		
QtĠ-UE, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH vs Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 2004 (liċenzja biex tilgħab logħba)		
Regolament 536/2014 dwar il-provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem		
Id-Direttiva dwar l-oġġetti tal-ikel għal użu ta' nutriment partikolari (2009/39/KE)		
Id-Direttiva dwar is-Sikurezza tal-Ġugarelli (2009/48/KE)		
Id-Direttiva dwar prodotti li, minħabba li jidhru li huma dak li mhumiex, jipperikolaw is-saħħa jew sigurtà tal-konsumaturi (87/357/KEE)		
Id-Direttiva dwar Televiżjoni mingħajr Fruntieri (89/552/KEE)		
Id-Direttiva dwar is-Servizzi tal-Midja Awdjoviżiva (2010/13/UE)		

UE	Kwistjonijiet koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikoli 7 (rispett tal-ħajja privata u tal-familja), 8 (protezzjoni tad-data personali) u 52 (ambitu u interpretazzjoni tad-drittijiet u prinċipji) TFUE, l-Artikolu 16 Id-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data (95/46/KE)	Protezzjoni tat-tfal u d-data	KEDB, l-Artikolu 8 (dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja) QEDB, *K.U. vs Il-Finlandja*, Nru 2872/02, 2008 (reklam fuq l-internet) QEDB, *Avilkina u Oħrajn vs Ir-Russja*, Nru 1585/09, 2013 (żvelar ta' rekords mediċi) Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Individwi fir-rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali

Dan il-kapitlu jindirizza l-leġiżlazzjoni u l-każistika Ewropej fil-qasam tal-protezzjoni tal-konsumatur u tad-data. Hemm abbundanza ta' leġiżlazzjoni u każistika fuq livell tal-UE, hekk kif it-TFUE espressament tistabbilixxi l-kompetenzi tal-UE f'dawn il-materji. Il-kontribuzzjoni tal-KtE f'dan il-qasam hija aktar limitata. Fuq livell ta' trattati hemm żewġ konvenzjonijiet ewlenin fuq il-protezzjoni tal-midja u d-data. Il-QEDB iddeċidiet ukoll fuq numru ta' każijiet li jikkonċernaw il-protezzjoni tad-data ta' individwi.

It-taqsimiet li ġejjin se jikkonċentraw fuq aspetti speċifiċi tal-liġi tal-konsumatur fir-rigward tal-protezzjoni tat-tfal (Taqsima 10.1) u tad-data (Taqsima 10.2). Għal kull waħda minn dawn il-kwistjonijiet, il-qafas legali ġenerali u l-applikabbiltà tiegħu għat-tfal huwa analizzat, kif ukoll in-normi speċifiċi għall-protezzjoni tat-tfal, fejn rilevanti.

10.1. Il-Protezzjoni tat-tfal bħala konsumaturi

Punti ewlenin

- Skont il-QtĠ-UE, l-aħjar interessi tal-konsumaturi minuri u l-protezzjoni tad-drittijiet tagħhom jipprevalu fuq rekwiżiti tal-interess pubbliku li jiġġustifikaw limiti għall-moviment liberu ta' oġġetti, persuni, servizzi u kapital.
- It-tfal bħala konsumaturi għandhom jingħataw informazzjoni rilevanti biex ikunu jistgħu jikkunsidraw il-fatti rilevanti kollha u jagħmlu għażla infurmata.
- Prattiċi kummerċjali mhux ġusti huma dawk li ma jikkonformawx mal-prinċipju ta' diliġenza professjonali u jistgħu jinfluwenzaw id-deċiżjonijiet tranżazzjonali ta' konsumaturi adulti u tfal.
- It-tfal jistgħu jkunu inklużi fi provi kliniċi biss jekk il-prodott mediċinali amministrat jitqies li jkun ta' benefiċċju dirett għalihom, u b'hekk ikun ta' importanza akbar mir-riskji.
- Id-dritt tal-UE u l-KtE jillimitaw l-ammont ta' kummerċjalizzazzjoni li t-tfal jistgħu jkunu esposti għaliha, mingħajr ma tipprojbixxiha bħala tali.
- It-tfal huma intitolati għal protezzjoni speċifika, li timplika protezzjoni kontra kwalunkwe reklamar kif ukoll programmi ta' teleshopping li jistgħu jikkawżawlhom ħsara morali u fiżika.
- Ir-riklami ta' prodotti fi programmi tat-tfal huma pprojbiti.

10.1.1. Drittijiet tal-konsumatur

Taħt id-dritt tal-UE, il-pilastri ewlenin tal-protezzjoni tal-konsumatur huma stabbiliti fl-Artikolu 169 (1) tat-TFUE u Artikolu 38 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali. Il-QtĠ-UE irrikonoxxiet li l-aħjar interessi tal-minuri jipprevalu fuq ir-rekwiżiti tal-interess pubbliku, li jiġġustifikaw limiti għal-libertajiet tas-suq komuni.

Eżempju: Il-kawża *Dynamic Medien*[472] tikkonċerna l-bejgħ fuq l-internet fil-Ġermanja ta' DVDs u cartoons Ġappuniżi. Il-cartoons kienu approvati għal tfal 'il fuq minn 15-il sena fir-Renju Unit. Ma kinux ġew ikklassifikati bħala xierqa mill-awtorità Ġermaniża rilevanti. Il-mistoqsija prinċipali quddiem il-QtĠ-UE kienet jekk il-projbizzjoni fil-Ġermanja kinitx kontra

472 QtĠ-UE, C-244/06, *Dynamic Medien Vertriebs GmbH vs Avides Media AG*, 14 ta' Frar 2008.

l-prinċipju tal-libertà ta' moviment. Il-QtĠ-UE sabet li l-għan prinċipali tal-liġi Ġermaniża kien biex jipproteġi lit-tfal minn informazzjoni li tista' tkun ta' detriment għall-benesseri tagħhom. Iddeċidiet li r-restrizzjoni fuq il-libertà ta' moviment ta' oġġetti ma kinitix sproporzjonata sakemm din ma tmurx lil hinn minn dak li kien meħtieġ biex jintlaħaq l-għan ta' protezzoni tat-tfal segwit mill-Istat Membru kkonċernat.

Eżempju: Il-kawża *Omega*[473] tikkonċerna t-tħaddim ta' "laserdrome" fil-Ġermanja. Il-logħba li tintlagħab fil-"laserdrome" tinkludi li jintlaqtu miri sensorjali mqiegħda fuq il-ġkieket li jintlibsu minn dawk li jilgħabu. L-apparat għal-logħba kien ipprovdut minn kumpanija Brittanika u kemm il-logħba kif ukoll it-tagħmir kienu kkummerċjalizzati legalment fir-Renju Unit. Il-logħba kienet ipprojbita fil-Ġermanja għar-raġunijiet li kienet kontra valuri fundamentali bħad-dinjità tal-bniedem. Il-QtĠ-UE sabet li r-restrizzjoni imposta mill-awtoritajiet Ġermaniżi ma kintix kontra d-dritt tal-UE, peress li kienet ġiet iġġustifikata debitament għal raġunijiet ta' politika pubblika.

L-aktar proċess ta' reviżjoni reċenti tal-liġi tal-konsumatur tal-UE irriżulta fl-adozzjoni tad-Direttiva dwar id-Drittijiet tal-Konsumatur (2011/83/UE), li għandha l-għan li tarmonizza bis-sħiħ liġijiet nazzjonali fuq bejgħ mill-bogħod u kuntratti barra mill-post tan-negozju, kif ukoll tipi oħra ta' kuntratti tal-konsumatur[474]. L-intenzjoni hija biex tibbilanċja livell għoli ta' protezzjoni tal-konsumatur u l-kompetittività tal-intrapriżi. Skont l-Artikolu 3 (3) (a), id-DRK mhix applikabbli għal kuntratti għas-servizzi soċjali, inklużi l-akkomodazzjoni soċjali, il-kura tat-tfal u l-appoġġ ta' familji u persuni li huma fil-bżonn b'mod permanenti jew temporanju, inkluż kura fit-tul. Servizzi soċjali jinkludu servizzi għal tfal u żgħażagħ, servizzi ta' assistenza għal familji, ġenituri waħedhom u anzjani, u servizzi għal migranti. Id-DRK tiddedika attenzjoni speċifika għal informazzjoni prekuntrattwali. Hija tibbaża r-"rekwiżiti ta' informazzjoni" tagħha fuq is-suppożizzjoni li jekk il-konsumaturi, inkluż tfal, jingħataw l-informazzjon meħtieġa, huma jkunu jistgħu jikkunsidraw il-fatti rilevanti kollha u jagħmlu għażla infurmata.

473 QtĠ-UE, C-36/02, *Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH vs Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn*, 14 ta' Ottubru 2004.

474 Id-Direttiva 2011/83/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-25 ta' Ottubru 2011 dwar id-drittijiet tal-konsumatur, li temenda d-Direttiva tal-Kunsill 93/13/KEE u d-Direttiva 1999/44/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill u li tħassar id-Direttiva tal-Kunsill 85/577/KEE u d-Direttiva 97/7/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill, ĠU 2011 L 304/64 (kellha tkun implimentata sat-13 ta' Diċembru 2013).

10.1.2. Prattiċi kummerjali żleali fuq tfal

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2005/29/KE, li tikkonċerna prattiċi kummerċjali żleali fin-negozju mal-konsumatur fis-suq intern (UCPD)[475], tkopri t-totalità tat-tranżazzjonijiet fin-negozju mal-konsumatur (kemm jekk isiru online jew offline, inklużi oġġetti u servizzi). It-tfal huma inklużi fil-UCPD fil-kategorija ta' "konsumaturi vulnerabbli" (Artikolu 5 (3)). Deċiżjonijiet tranżazzjonali ma jistgħux jittieħdu wara fastidju, sfurzar jew influwenza indebita jew informazzjoni mhux ċara, u konsumaturi minuri għandhom id-dritt li jagħmlu dawn id-deċiżjonijiet liberament. Id-Direttiva tipprojbixxi kummerċjalizzazzjoni ta' prodotti u attivitajiet ta' reklamar li joħolqu konfużjoni ma' prodott ieħor jew ma' marka kummerċjali ta' kompetitur, u teħtieġ li l-informazzjoni neċessarja kollha għall-konsumaturi tkun ipprovduta lilhom b'mod ċar u li jinftiehem, u f'perjodu adattat biex tippermettilhom jagħmlu deċiżjoni tranżazzjonali (Artikolu 6 u 7).

10.1.3. Is-sigurtà tal-prodott

Taħt id-dritt tal-UE, hemm qafas komprensibbli biex jiżgura li jaslu fis-suq biss prodotti sikuri jew altrimenti konformi. B'mod partikolari, id-Direttiva 2001/95/KE dwar is-Sigurtà Ġenerali tal-Prodott (DSĠP) tiddedika attenzjoni speċjali lis-sigurtà tat-tfal billi tinkludihom fil-kategorija ta' konsumaturi li jistgħu jkunu partikolarment vulberabbli għar-riskji maħluqa mill-prodotti taħt kunsiderazzjoni (Premessa 8 tal-DSĠP). B'hekk, is-sigurtà tal-prodott teħtieġ li tkun evalwata, u tieħu f'kunsiderazzjoni l-aspetti rilevanti kollha, b'mod partikolari l-kategoriji tal-konsumatur li għalihom huwa ddestinat il-prodott.

Id-Direttiva tal-Kunsill 87/357/KEE hija direttiva speċifika dwar is-sigurtà tal-prodotti li tirrigwarda l-approssimazzjoni tal-liġijiet tal-Istati Membri li jikkonċernaw prodotti li, minħabba li jidhru li huma dak li mhumiex, jipperikolaw is-saħħa jew sigurtà tal-konsumaturi[476]. Hija tipprojbixxi l-kummerċjalizzazzjoni, l-importazzjoni u l-manifattura ta' prodotti li jidhru bħal ikel, imma ma jittiklux. L-Istati Membri għandhom iwettqu verifiki biex jiżguraw li ebda prodott

475 Id-Direttiva 2005/29/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-11 ta' Mejju 2005 dwar prattiċi kummerċjali żleali fin-negozju mal-konsumatur fis-suq intern u li temenda d-Direttiva tal-Kunsill 84/450/KEE, id-Direttivi 97/7/KE, 98/27/KE u 2002/65/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill u r-Regolament (KE) Nru 2006/2004 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill, ĠU 2005 L 149/22.

476 Id-Direttiva tal-Kunsill 87/357/KEE tal-25 ta' Ġunju 1987 dwar l-approssimazzjoni tal-liġijiet tal-Istati Membri dwar prodotti li, minħabba li jidhru li jkunu xi ħaġa oħra milli fil-fatt ikunu, jipperikolaw is-saħħa jew s-sigurtà tal-konsumaturi, ĠU 1987 L 192/49.

ta' dan it-tip ma jiġi kkumerċjalizzat. Jekk Stat Membru jipprojbixxi prodott taħt it-termini ta' din id-direttiva, għandu jinforma lill-Kummissjoni u jipprovdi dettalji biex tinforma Stati Membri oħra. Il-mistoqsija tas-sigurtà tal-ġugarelli b'mod partikolari hija diskussa f'aktar dettall taħt it-Taqsima 10.1.6.

10.1.4. Provi kliniċi fuq tfal

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2001/20/KE[477] dwar l-approssimazzjoni tal-liġijiet, regolamenti u disposizzjonijiet amministrattivi tal-Istati Membri li jirrelataw għall-implimentazzjoni ta' prattika korretta ta' klinika fit-twettiq ta' provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem tinkludi t-tfal fost persuni vulnerabbli li mhumiex kapaċi li jagħtu kunsens għal provi kliniċi (Premessa 3). It-tfal jistgħu jkunu inklużi biss fi provi kliniċi jekk jibbenefikaw direttament meta jirċievu l-prodotti mediċinali u jekk dawk il-benefiċċji mijkunu akbar r-riskji (Premessa 3). Il-provi kliniċi għandom joffru lis-suġġetti l-aħjar protezzjoni possibbli (Artikolu 4).

B'mod simili, ir-Regolament (UE) Nru 536/2014 dwar provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem jinkludi dispożizzjonijiet speċifiċi għal tfal fil-kategorija ta' popolazzjoni vulnerabbli (Artikolu 10 (1)). Dan ir-Regolament jimmira li gradwalment jieħu post id-Direttiva 2001/20/KE[478]. Huwa jeħtieġ li applikazzjonijet għall-awtorizzazzjoni ta' provi kliniċi li jinvolvu tfal jiġu evalwati b'attenzjoni. Ir-rappreżentant legali ta' minuri għandu jagħti kunsens għal prova klinika fis-seħħ kif għandu jagħmel il-minuri jekk hu/hi kapaċi jiffurmaw opinjoni (Artikolu 29 (1) u (8)). Ir-regolament jistabbilixxi kundizzjonijet speċifiċi biex jitwettqu provi kliniċi sikuri fuq tfal u jiżgura l-kunsens infurmat tagħhom (Artikolu 32). Dawn il-kundizzjonijiet huma li: ebda inċentiv ma jingħata lis-suġġett ħlief għal kumpens għall-ispejjeż u telf ta' qligħ relatat direttament mal-parteċipazzjoni fil-prova klinika; il-prova klinika hija maħsuba biex tinvestiga trattament għal kundizzjoni medika li sseħħ biss fit-tfal; u hemm raġunijiet xjentifiċi biex wieħed jistenna l-parteċipazzjoni fil-prova klinika ser tipproduċi: benefiċċju dirett għall-minuri konċernat jkun akbar mir-riskji u l-piżijiet involuti; jew xi benefiċċju għall-popolazzjoni rappreżentata mill-minuri kkonċernat u li

477 Id-Direttiva 2001/20/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-4 ta' April 2001 dwar l-approssimazzjoni tal-liġijiet, regolamenti u dispożizzjonijiet amministrattivi tal-Istati Membri li jirrelataw mal-implimentazzjoni ta' prattika korretta ta' klinika fit-twettiq ta' provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem, ĠU 2001 L 121/34.

478 Ir-Regolament (UE) Nru 536/2014 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-16 ta' April 2014 dwar il-provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem, u li jħassar id-Direttiva 2001/20/KE, ĠU 2014 L158/1.

dik il-prova klinika toħloq biss riskju minimu, u timponi piż minimu, għall-minuri kkonċernat meta mqabbel mat-trattament standard tal-kundizzjoni tal-minuri. F'sitwazzjonijiet ta' emerġenza biss jistgħu jsiru provi kliniċi fuq tfal mingħajr ma jinkiseb il-kunsens tagħhom jew il-kunsens tar-rappreżentanti legali tagħhom minn qabel (Artikolu 35 (1)).

10.1.5. Ikel maħsub għal trabi u tfal żgħar

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2009/39/KE dwar ikel maħsub għal użu nutrizzjonali partikolari[479] tiffoka fuq il-kompożizzjoni nutrizzjonali u s-siġurtà tal-ikel speċifikament manifatturat għal trabi u tfal żgħar taħt l-età ta' 12-il sena. Ir-regoli tagħha jikkonċernaw l-ikel tat-trabi u l-ikel tat-trabi ta' aktar minn sitt xhur, ikel ipproċessat ibbażat fuq iċ-ċereali u ikel tat-trabi u addittivi ipproċessati f'ikel għat-trabi u tfal żgħar. Id-direttiva għandha l-għan li tiggarantixxi s-sigurtà tal-prodott u li tipprovdi lill-konsumatur bi prodott adattat u informazzjoni xierqa. Tispeċifika, fost affarijiet oħra, li użu nutrizzjonali partikolari għandu jissodisfa r-rekwiżiti nutrizzjonali partikolari ta' ċerti kategoriji ta' persuni, inklużi dawk it-trabi u tfal żgħar f'saħħithom (Artikolu 1 (3) (c)).

10.1.6. Is-sigurtà tal-ġugarelli

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2009/48/KE dwar is-sikurezza tal-ġugarelli (TSD)[480] tiddefinixxi l-ġugarelli fl-Aritikolu 2 tagħha bħala "prodotti mfassla jew maħsuba, esklussivament jew le, għall-użu fil-logħob minn tfal taħt l-14-il sena"[481]. Anness I jipprovdi lista mhux eżawrjenti ta' oġġetti li mhumiex ikkunsidrati ġugarelli, imma li jistgħu jkunu soġġetti għal konfużjoni. L-Artikolu 2 (2) ukoll iniżżel xi ġugarelli li huma esklużi mill-firxa tal-azzjoni tagħha. It-TSD tinforza wkoll standards ta' saħħa u sigurtà billi tillimita l-ammont ta' ċerti kimiċi li jistà jkun hemm fil-materjal użat għal ġugarelli (Artikolu 10)[482].

479 Id-Direttiva 2009/39/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-6 ta' Mejju 2009 dwar l-ikel maħsub għal użu ta' nutriment partikolari, ĠU 2009 L 124/21.

480 Id-Direttiva 2009/48/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-18 ta' Ġunju 2009 dwar is-sikurezza tal-ġugarelli, ĠU 2009 L 170.

481 *Ibid.*, Art. 2 (1).

482 Il-Kummissjoni Ewropea inkludiet ukoll "ftehimiet volontarji" ma' industriji/kummerċjanti tal-ġugarelli Ewropej sabiex titjieb is-sikurezza tal-ġugarelli. Ara wkoll: http://ec.europa.eu/growth/sectors/toys/safety/index_en.html.

10.1.7. Tfal u reklamar

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva 2010/13/UE dwar is-Servizzi tal-Midja Awdjoviżiva (Direttiva AMVS)[483] espandiet l-ambitu tar-regolament legali tad-Direttiva 89/552/KEE Direttiva dwar il-koordinazzjoni ta' ċerti dispożizzjonijiet stabbiliti bil-liġi, b'regolament jew b'azzjoni amministrattiva fi Stati Membri dwar it-twettiq ta' attivitajiet ta' xandir bit-televiżjoni (id-Direttiva dwar Televiżjoni mingħajr Fruntieri (TWF). Id-Direttiva AVMS tittratta l-limitazzjoni tal-ammont, il-kwalità u l-kontenut ta' kummerċjalizzazzjoni li t-tfal jistgħu jkunu esposti għalih, u tirregola t-tul tar-reklam (Artikoli 20, 24 u 27). Hija tipprojbixxi t-tqegħid tal-prodott fi programmi tat-tfal (Artikolu 11) u tawtorizza lill-Istati Membri li jipprojbixxu d-dehra ta' logos ta' sponsorizzazzjoni waqt programmi tat-tfal (Artikolu 10 (4))[484]. Id-Direttiva AVMS tibbilanċja l-protezzjoni tat-tfal ma' valuri demokratiċi oħra importanti, bħal-libertà tal-espressjoni, li tappoġġa l-idea li t-tali protezzjoni hija possibbli permezz tal-involviment essenzjali ta' responsabbiltà tal-ġenituri (Premessi 48 u 59).

L-implimentazzjoni effettiva tad-Direttiva AVMS hija supplimentata mir-rakkomandazzjonijiet tal-1998[485] u l-2006[486] dwar il-protezzjoni tad-dinjità tat-tfal u dik tal-bniedem.

483 Id-Direttiva 2010/13/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal- 10 ta' Marzu 2010 dwar il-koordinazzjoni ta' ċerti dispożizzjonijiet stabbiliti bil-liġi, b'regolament jew b'azzjoni amministrattiva fi Stati Membri dwar il-forniment ta' servizzi tal-media awdjoviżiva (Direttiva dwar is-Servizzi tal-Midia awdjoviżiva), ĠU 2010 L 95/1.

484 Għal ħarsa aktar ġenerali dwar il-funzjonament tad-Direttiva AMS, jekk jogħġbok irreferi għal: COM(2012) 203 final, Rapport mill-Kummissjoni għall-Parlament Ewropew, il-Kunsill, il-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew u l-Kumitat tar-Reġjuni, dwar l-applikazzjoni tad-Direttiva 2010/13/UE ('Direttiva dwar is-Servizzi tal-Midja Awdjoviżiva') Brussell, 4 ta' Mejju 2012 u SWD(2012) 125 final, Dokument ta' Ħidma tal-Ħaddiema tal-Kummissjoni mehmuż mal-Eww-el Rapport mill-Kummissjoni għall-Parlament Ewropew, il-Kunsill, il-Kumitat Ekonomiku u Soċjali Ewropew u l-Kumitat tar-Reġjuni, dwar l-Applikazzjoni tad-Direttiva 2010/13/UE 'Servizzi tal-Midja Awdjoviżiva' li takkumpanja d-dokument, Brussell, 4 ta' Mejju 2012.

485 Rakkomandazzjoni tal-Kunsill 98/560/KE tas-26 ta' Settembru 1998 dwar l-iżvilupp tal-kompetittività tal-industrija Ewropea tas-servizzi awdjoviżivi u ta' informazzjoni bil-promozzjoni ta' oqsfa nazzjonali mmirati lejn l-akkwist ta' livell effettiv u komparabbli tal-protezzjoni tal-minorenni u d-dinjità umana, ĠU 1998 L 270.

486 Rakkomandazzjoni 2006/952/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-20 ta' Diċembru 2006 dwar il-protezzjoni tal-minuri u tad-dinjità tal-bniedem u dwar id-dritt ta' tweġiba fir-rigward tal-kompetittività tal-industrija Ewropea tas-servizzi awdjoviżivi u tal-informazzjoni online, ĠU 2006 L 378.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-Konvenzjoni Ewropea dwar it-Televiżjoni bejn il-Fruntieri[487] kienet l-ewwel trattat internazzjonali li ħoloq qafas legali għaċ-ċirkulazzjoni bla ħlas ta' programmi tat-Televiżjoni bejn il-Fruntieri fl-Ewropa. Hija tipproteġi speċifikament t-tfal u ż-żgħażagħ (Artikolu 7 (2)), pereżempju billi tipprojbixxi l-wiri ta' materjal pornografiku jew vjolenti u ta' programmi li jinċitaw il-mibegħda razzjali. Hija tidentifika l-istandards ta' reklamar u tirregola l-ħin ta' reklamar u l-pawżi tar-reklamar.

10.2. Protezzjoni tat-tfal u data personali

Punti ewlenin

- Taħt id-dritt tal-UE u l-KtE, il-protezzjoni tad-data personali ġiet rikonoxxuta bħala dritt fundamentali.
- Id-dritt għar-rispett tal-ħajja privata u tal-familja, id-dar u l-korrispondenza (Artikolu 8 tal-KEDB) jinkludi d-dritt għall-protezzjoni tad-data personali.
- It-tfal għandhom, fost drittijiet oħra fir-rigward tad-data personali tagħhom, id-dritt li joġġezzjonaw għall-ipproċessar tad-data tagħhom, ħlief għal raġunijiet leġittimi konvinċenti.

10.2.1. Id-dritt Ewropew dwar il-protezzjoni tad-data

Taħt id-dritt tal-UE, l-UE għandha kompetenza leġiżlattiva fi kwistjonijiet tal-protezzjoni tad-data (Artikolu 16 tat-TFUE)[488]. L-Artikolu 8 (2) tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali fiha prinċipji ewlenin tal-protezzjoni tad-data (ipproċessar ġust, kunsens jew għan leġittimu preskritt bil-liġi, dritt għal aċċess u rettifikazzjoni), filwaqt li l-Artikolu 8 (3) jirrikjedi li l-konformità mar-regoli tal-protezzjoni tad-data tkun soġġetta għall-kontroll ta' awtorità indipendenti. Id-dritt għall-protezzjoni ta' data personali stabbilit fl-Artikolu 8

487 Il-Kunsill tal-Ewropa, Konvenzjoni Ewropea dwar Televiżjoni bejn il-Fruntieri, CETS Nru 132, 1989. Emendati skont id-dispożizzjonijiet tal-Protokoll, CETS Nru 171, 2002.

488 Għal ħarsa ġenerali lejn id-dritt Ewropew dwar il-protezzjoni tad-data, ara: FRA jew KtE (2014).

jista' jkun limitat skont il-liġi u għar-rispett tal-prinċipji ta' soċjetà demokratika bħal-libertajiet u d-drittijiet ta' oħrajn (Artikolu 52 tal-Karta)[489].

Il-protezzjoni tad-data personali ħarġet bħala wieħed mill-oqsma ewlenin tad-dritt Ewropew dwar il-privatezza. Id-Direttiva 95/46/KE dwar il-protezzjoni ta' individwi fir-rigward tal-ipproċessar ta' data personali u dwar il-moviment liberu ta' dik id-data (id-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data)[490] hija l-istrument ewlieni f'dan il-qasam.

Billi l-ipproċessar tad-data jsir fi spazji magħluqa mhux miftuħin għal pubbliku, it-tfal kif ukoll suġġetti oħra tad-data normalment ma jkunux konxji mill-ipproċessar tad-data personali tagħhom stess. Biex tikkontrobatti l-vulnerabbiltà ta' suġġetti tad-data, id-dritt Ewropew jiggarantixxi lit-tfal (u suġġetti oħra tad-data) drittijiet speċifiċi individwali, bħad-dritt li jkunu infurmati li d-data tagħhom qed tinġabar, id-dritt ta' aċċess għaad-data maħżuna u li jitgħallmu dwar id-detalji tal-operazzjoni tal-ipproċessar, id-dritt li joġġezzjonaw f'kaz ta' proċessar illegali, id-drittijiet għal rettifikazzjoni, tħassir u mblukkar ta' data.

Il-kontrolluri tal-operazzjonijiet ta' proċessar għandhom jipprovdu informazzjoni adegwata fir-rigward tal-ipproċessar ta' data (Artikoli 10 u 11 tad-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data). Interpretata b'mod adattat għat-tfal, dan jimplika li l-lingwa u l-forma ta' informazzjoni għandhom ikunu adattati għal-livell ta' maturità u fehim tat-tfal. Bħala rekwiżit minimu, l-informazzjoni għandha tinkludi l-għan tal-proċessar, kif ukoll l-identità u d-dettalji tal-kuntatt tal-kontrollur (Artikolu 10 (a) u (b) tad-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data).

Id-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data tipprovdi għall-kunsens tas-suġġetti tad-data, irrispettivament mis-sensittività tad-data pproċessata (Artikoli 7, 8 u 14). Proċedura ta' kunsens adattata għat-tfal tinvolvi li tieħu f'kunsiderazzjoni l-kapaċitajiet li jevolvu tal-minuri, li progressivament jinvolvu lilu jew lilha. L-ewwel pass jinvolvi li l-minuri jkun ikkonsultat mir-rappreżentant legali tiegħu/tagħha qabel jipprovdi kunsens, it-tieni pass ikun il-kunsens parallel tal-minuri u r-rappreżentant legali, u finalment il-kunsens uniku tat-tfal adolexxenti.

489 QtĠ-UE, Kawżi magħquda C-468/10 u C-469/10, *Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) u Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) vs Administración del Estado*, 24 ta' Novembru 2011, para. 48; QtĠ-UE, C-75/06, *Productores de Música de España (Promusicae) vs Telefónica de España SAU* [GC], 29 ta' Jannar 2008, para. 68.

490 Id-Direttiva tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill 95/46/KE tal-24 ta' Ottubru, 1995 dwar il-protezzjoni ta' individwi fir-rigward tal-ipproċessar ta' data personali u dwar il-moviment liberu ta' dik id-data (id-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data), ĠU 1995 L 281.

Is-suġġetti tad-data għandhom id-dritt għat-tħassir tad-data, li jinvolvu l-possibbiltà li d-data personali tagħhom titneħħa jew titħassar fuq talba tagħhom, kif ukoll id-dritt li joġġezzjonaw għall-proċessar tad-data personali tagħhom. Dan tal-aħħar sar dejjem aktar importanti għat-tfal minħabba l-ammont kbir ta' data personali tat-tfal ċċirkolat u disponibbli permezz tan-networking soċjali. Għalkemm il-QtĠ-UE għadha ma indirizzatx każijiet li jikkonċernaw tfal, f'każ reċenti li jikkonċerna rikorrent adult, kien sostnut li d-dritt li toġġezzjona japplika għal data u informazzjoni, "b'mod partikolari fejn jidhru li huma inadegwati, irrelevanti jew m'għandhomx rilevanti, jew eċċessvi fir-rigward ta' dawk l-għanijiet u fid-dawl tal-ħin li għadda"[491]. Il-QtĠ-UE sostniet ukoll li l-applikabbiltà tad-dritt li toġġezzjona jeħtieġ li jkun bilanċjat kontra drittijiet fundamentali oħrajn.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB qrat id-dritt għal protezzjoni ta' data personali taħt l-Artikolu 8 tal-KEDB. Il-Qorti teżamina sitwazzjonijiet fejn tqum il-kwistjoni tal-protezzjoni tad-data, inkluża l-interċettazzjoni ta' komunikazzjonijiet[492], forom diversi ta' sorveljanza[493] u l-protezzjoni kontra ħażna tad-data personali minn awtoritajiet pubbliċi[494]. Barra minn hekk, il-QEDB iddeċidiet li l-liġi nazzjonali għandha tistabbilixxi miżuri xierqa biex tiżgura rimedji ġudizzjarji kontra ksur tad-drittijiet tal-protezzjoni tad-data.

Eżempju: F'*K.U. vs Il-Finlandja*[495], ir-rikorrent kien minuri li lmenta li tqiegħed reklam ta' natura sesswali f'ismu fuq sit web tad-dating. Il-fornitur tas-servizz irrifjuta li jiżvela l-identità tal-persuna li qiegħdet l-informazzjoni minħabba obbligi ta' kunfidenzjalità taħt il-liġi Finlandiża. Ir-rikorrent iddikjara li l-liġi domestika ma provdietx biżżejjed protezzjoni kontra l-azzjonijiet ta' persuna privata li tqiegħed data dwar ir-rikorrent fuq l-internet. Il-QEDB sostniet li l-istati għandhom obbligi pożittivi li jinvolvu l-adozzjoni ta' miżuri mfassla biex jassiguraw ir-rispett għall-ħajja privata anka fil-qasam ta' relazzjonijiet bejn individwi. Fil-każ tar-rikorrent,

491 QtĠ-UE, C-131/12, *Google Spain SL u Google Inc. vs Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) u Mario Costeja González* [GC], 13 ta' Mejju 2014, para. 93.

492 Ara, pereżempju: QEDB, *Malone vs Ir-Renju Unit*, Nru 8691/79, 2 ta' Awwissu 1984; QEDB, *Copland vs Ir-Renju Unit*, Nru 62617/00, 3 ta' April 2007.

493 Ara, pereżempju: QEDB, *Klass u Oħrajn vs Il-Ġermanja*, Nru 5029/71, 6 Settembru 1978; QEDB, *Uzun vs Il-Ġermanja*, Nru 35623, 2 Settembru 2010.

494 Ara, pereżempju: QEDB, *Leander vs L-Iżvezja*, Nru 9248/81, 26 ta' Marzu 1987, QEDB, *S. u Marper vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 30562/04 u 30566/04, 4 ta' Diċembru 2008.

495 QEDB, *K.U. vs Il-Finlandja*, Nru 2872/02, 2 ta' Diċembru 2008. Ara wkoll il-Kapitolu 4.

il-protezzjoni prattika u effettiva tiegħu kienet teħtieġ li jittieħdu passi effettivi biex jidentifikaw u jħarrku lill-awtur. Madankollu, dik il-protezzjoni ma ngħatatx mill-istat, u l-Qorti sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB[496].

Eżempju: *Avilkina u Oħrajn vs Ir-Russja*[497] tikkonċerna l-iżvelar ta' fajls mediċi ta' tifla ta' sentejn lill-prosekutur, wara t-talba tiegħu li jkun infurmat dwar ir-rifjuti kollha minn xhieda ta' Jehovah dwar trasfużjonijiet tad-demm. Filwaqt li tirrikonoxxi li l-interessi ta' pazjent u tal-komunità kollha fil-protezzjoni tal-kunfidenzjalità tad-data jistgħu jingħelbu mill-interessi li jiġi investigat reat, il-Qorti nnutat li r-rikorrenti ma kinitix suspettata jew akkużata f'xi proċedimenti kriminali. Minbarra dan, il-professjonisti mediċi li jipprovdu trattament lir-rikorrent setgħu applikaw għal awtorizzazzjoni ġudizzjarja għat-trasfużjoni tad-demm, li kieku ħasbu li kienet f'sitwazzjoni ta' theddida għal ħajjitha. Fin-nuqqas ta' kwalunkwe ħtieġa soċjali urġenti biex jintalab l-iżvelar tal-informazzjoni medika kunfidenzjali li tikkonċerna r-rikorrenti, il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 8 tal-KEDB.

Eżempju: F'*S. u Marper vs Ir-Renju Unit*[498], il-marki tas-swaba' u d-DNA ta' tifel ta' ħdax-il sena meħuda b'rabta mas-suspett ta' attentat ta' serqa kienu miżmuma mingħajr żmien stipulat, anki jekk kien finalment liberat. Minħabba n-natura u l-ammont ta' informazzjoni personali fil-kampjuni ċellulari u l-profili tad-DNA, iż-żamma tagħhom fiha nfisha ammontat għal interferenza mad-dritt tal-ewwel rikorrent għar-rispett tal-ħajja privata. Il-prinċipji ewlenin tal-istrumenti rilevanti tal-Kunsill tal-Ewropa u l-liġi u l-prattika tal-istati kontraenti l-oħrajn jeħtieġu li l-konservazzjoni tad-data tkun proporzjonata fir-rigward tal-iskop tal-ġbir u limitati fiż-żmien, b'mod partikolari fis-settur tal-pulizija. Il-protezzjoni mogħtija mill-Artikolu 8 tal-KEDB tiddgħajjef b'mod inaċċettabbli jekk l-użu ta' tekniċi xjentifiċi moderni fis-sistema tal-ġustizzja kriminali jitħallew jintużaw akkost ta' kollox u mingħajr ma jiġu bbilanċjati b'attenzjoni l-benefiċċji potenzjali tagħhom kontra l-interessi importanti tal-ħajja privata. F'dak ir-rigward, in-natura sħiħa u indiskriminata tal-qawwa taż-żamma fl-Ingilterra u Wales kienet partikolarment impressjonanti, peress li ħalliet li d-data tinżamm għal perjodu mhux limitat ta' żmien u irrispettivament min-natura jew gravità tar-reat jew l-età tal-persuna ssuspettata. Iż-żamma tista' tkun

496 FRA u KtE (2014), p. 122.

497 QEDB, *Avilkina u Oħrajn vs Ir-Russja*, Nru 1585/09, 6 ta' Ġunju 2013.

498 QEDB, *S. u Marper vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 30562/04 u 30566/04, 4 ta' Diċembru 2008.

dannuża speċjalment f'każijiet ta' minuri, minħabba s-sitwazzjoni speċjali tagħhom u l-importanza tal-iżvilupp u l-integrazzjoni tagħhom fis-soċjetà. B'konklużjoni, iż-żamma tad-data kkostitwiet interferenza sproporzjonata mad-dritt tar-rikorrent għar-rispett tal-ħajja privata.

Il-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa għall-Protezzjoni ta' Individwi fir-rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali[499] (Konvenzjoni 108) tapplika għal kull ipproċessar tad-data mwettaq fis-setturi privati u pubbliċi, u tipproteġi lill-individwi, inklużi tfal, kontra abbużi li jistgħu jakkumpanjaw l-ipproċessar tad-data personali. Il-Konvenzjoni 108 għandha protokoll addizzjonali li jirregola l-istabbiliment ta' awtoritajiet ta' sorveljanza u l-fluss transkonfinali ta' data personali lil dawk mhux Partijiet tal-konvenzjoni[500].

Il-prinċipji stabbiliti fil-Konvenzjoni 108 relatati mal-ipproċessar ta' data personali jikkonċernaw ġbir ġust u legali u l-ipproċessar awtomatiku ta' data, maħżuna għal għanijiet leġittimi speċifiċi u mhux għall-użu ta' skopijiet inkompatibbli ma' dawk l-għanijiet, u lanqas miżmuma għal aktar żmien milli hu meħtieġ. Jikkonċernaw ukoll il-kwalità tad-data. Fin-nuqqas ta' salvagwardji legali xierqa, l-ipproċessar ta' data "sensittiva" bħar-razza ta' persuna, il-politika, is-saħħa, ir-reliġjon, il-ħajja sesswali jew il-kondotta kriminali, huwa projbit. Il-konvenzjoni tistabbilixxi wkoll id-dritt tal-individwu, inkluż tfal, li jkun jaf hemm informazzjoni maħżuna fuqu jew fuqha u, jekk meħtieġ, li tkun ikkoreġuta. Restrizzjonijiet fuq id-drittijiet stipulati fil-konvenzjoni huma possibbli biss meta l-interessi prevalenti, bħas-sigurtà u d-difiża tal-istat, huma fil-periklu.

Taħt id-dritt internazzjonali, id-dritt għal protezzjoni tad-data huwa parti mid-dritt għall-privatezza tal-minuri fl-Artikolu 16 tas-CRC. Dan l-artikolu jipprovdi li minuri m'għandux ikun soġġett għal interferenza arbitrarja jew illegali mal-privatezza, familja, dar jew korrispondenza tagħhom, u lanqas għal attakki illegali fuq l-unur u r-reputazzjoni tagħhom. Dan id-dritt għandu jkun rispettat minn kulhadd, inkluż ir-rappreżentant legali tal-minuri.

499 Il-Kunsill tal-Ewropa Konvenzjoni għall-Protezzjoni tal-Individwi fir-Rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali, CETS Nru 108, 1981.

500 Il-Kunsill tal-Ewropa, Protokoll Addizzjonali għall-Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Individwi fir-rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali, rigward l-awtoritajiet ta' sorveljanza u l-flussi ta' data transkonfinali, CETS Nru 181, 2001.

11

Id-drittijiet tat-tfal fi ħdan il-ġustizzja kriminali u proċedimenti (mhux ġudizzjarji) alternattivi

UE	Kwistjonijiet Koperti	KtE
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, Artikolu 47 (dritt għal rimedju effettiv u għal proċess ġust, 48 (preżunzjoni tal-innoċenza u d-dritt tad-difiża) u 49 (prinċipju tal-legalità u proporzjonalità tar-reati kriminali u penali) Direttiva dwar id-Dritt għal Interpretazzjoni u Traduzzjoni (2010/64/UE) Id-Direttiva dwar id-Dritt għall-Informazzjoni (2012/13/UE) Id-Direttiva dwar Aċċess għal Avukat (2013/48/UE)	**Garanziji ta' proċess ġust**	KEDB, l-Artikolu 6 (proċess ġust) QEDB, *T. vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 24724/94, 1999 (tfal fil-qorti) QEDB, *Panovits vs Ċipru*, Nru 4268/04, 2008 (aċċess għal Avukat)
Karta tad-Drittijiet Fundamentali, l-Artikolu 4 (tortura, trattament inuman u degradanti) u 6 (dritt għal-libertà)	**Detenzjoni**	KEDB, l-Artikolu 3 (tortura, trattament inuman u degradanti) u 5 (dritt għal-libertà) QEDB, *Bouamar vs Il-Belġju*, Nru 9106/80, 1988 (detenzjoni għal sorveljanza edukattiva) QEDB, *D.G. vs L-Irlanda*, Nru 39474/98, 2002 (detenzjoni għal sorveljanza edukattiva) QEDB, *Nart vs It-Turkija, Nru 20817/04*, 2008 (detenzjoni qabel il-proċess) QEDB, *Güveç vs It-Turkija*, Nru 70337/01, 2009 (kundizzjonijet tad-detenzjoni)

UE	Kwistjonijiet Koperti	KtE
Id-Direttiva dwar id-Drittijiet tal-Vittmi (2012/29/UE) QtĠ-UE, C-105/03, *Proċedimenti Kriminali kontra Maria Pupino* [GC], 2005 (smigħ ta' minuri bħala xhieda)	**Xhieda u vittmi tfal**	KEDB, l-Artikolu 3 (tortura, trattament inuman u degradanti) u 8 (ħajja privata) QEDB, *Kovač vs Il-Kroazja*, Nru 503/05, 2007 (tfal xhieda) QEDB, *S.N. vs L-Iżvezja*, Nru 34209/96, 2002 (tfal xhieda) QEDB, *R.R u Oħrajn vs L-Ungerija*, Nru 19400/11, 2012 (esklużjoni ta' familji mill-programm tal-protezzjoni tax-xhieda)

Id-drittijiet tat-tfal fil-kuntest ta' proċedimenti tal-ġustizzja għall-minorenni jikkonċernaw tfal akkużati bi, imħarrka għal jew ikkundannati talli kkommettew reati kriminali, kif ukoll tfal li jipparteċipaw fi proċedimenti ġudizzjarji jew relatati bħala vittmi u/jew xhieda. Il-pożizzjoni ta' tfal fil-kuntest ta' ġustizzja għall-minorenni hija regolata b'dispożizzjonijiet ġenerali tad-drittijiet tal-bniedem rilevanti kemm għall-adulti u t-tfal.

Dan il-kapitolu jippreżenta ħarsa ġenerali tan-normi Ewropej rilevanti għal tfal involuti fi proċedimenti ġudizzjarji u alternattivi. Jindirizza garanziji ta' proċess ġust, inkluża parteċipazzjoni effettiva u aċċess għal avukat, id-drittijiet ta' delinkwenti żgħar detenuti, inkluż detenzjoni qabel il-proċess (salvagwardji sostantivi u proċedurali), kundizzjonijiet ta' detenzjoni u protezzjoni kontra trattament ħażin, u l-protezzjoni ta' xhieda u vittmi tfal. L-aspetti ta' protezzjoni huma speċjalment rilevanti għal proċedimenti alternattivi mhux kontenzjużi, li għandhom jintużaw kull meta dawn jistgħu jaqdu l-aħjar interessi tal-minuri[501]. Fil-każ ta' tfal, objettivi ta' ġustizzja kriminali, bħal integrazzjoni soċjali, edukazzjoni u prevenzjoni li terġa' toffendi, huma prinċipji bażiċi li huma valutati[502].

501 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010, para. 24.

502 Ara wkoll, Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2008), Rakkomandazzjoni CM/Rec (2008)11 tal-Kumitat tal-Ministri lil membri stati dwar ir-Regoli Ewropej għal delinkwenti minorenni soġġetti għal sanzjonijiet jew miżuri, 5 ta' Novembru 2008, Part I.A.2.

11.1. Garanziji ta' proċess ġust

Punti ewlenin

- Tfal fi proċedimenti kriminali huma intitolati li jkunu ttrattati b'mod ġust u b'mod adattat għat-tfal.
- Proċedimenti tal-Qorti għandhom ikunu aġġustati għall-ħtiġijiet tat-tfal biex jiżguraw il-parteċipazzjoni effettiva tagħhom.
- It-tfal għandhom id-dritt li jaċċessaw avukat mill-istadji bikrin tal-proċedimenti kriminali u mill-ewwel interrogazzjoni tal-pulizija.

Filwaqt li fil-qosor tiddeskrivi r-rekwiżiti ġenerali għal proċess ġust f'livell tal-UE u KtE, din it-taqsima tenfasizza b'mod partikolari l-garanziji ta' proċess ġust speċifiċi għat-tfal.

Id-dritt għal proċess ġust huwa pilastru fundamentali ta' soċjetà demokratika. Tfal suspettati jew akkużati b'reat għandhom id-dritt għal proċess ġust, u jibbenefikaw mill-istess garanziji bħal kwalunkwe persuna oħra f'kunflitt mal-liġi. Garanziji ta' proċess ġust japplikaw mill-ewwel interrogazzjoni tat-tfal u jibqgħu preżenti matul il-proċess. Tfal f'kunflitt mal-liġi huma, madankollu, partikolarment vulnerabbli u jistgħu b'hekk ikunu jeħtieġu protezzjoni addizzjonali. Il-korpi Ewropej żviluppaw rekwiżiti speċifiċi biex jiżguraw li l-ħtiġijiet ta' dawn it-tfal jintlaħqu b'mod effettiv.

Taħt id-dritt tal-UE, diversi dispożizzjonijiet tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jistabbilixxu drittijiet bażiċi ta' aċċess għall-ġustizzja li jsostnu garanziji ta' proċess ġust kemm għall-adulti kif ukoll għat-tfal. L-Artikolu 47 jittratta speċifikament id-dritt għal rimedju effettiv u għal proċess ġust, li jistabbilixxi rekwiżiti ta' rilevanza partikolari għat-tfal, bħar-raġonevolezza taż-żmien biex isir smigħ ġust u pubbliku, u d-drittijiet li ta' difiża, rappreżentanza u pariri kif ukoll għall-għajnuna legali. B'mod simili, il-prinċipji tal-legalità u l-proporzjonalità tar-reati kriminali u l-penali stabbiliti fl-Artikolu 49 huma partikolarment rilevanti għat-tfal. Minbarra dan, diversi direttivi tal-UE jistabbilixxu garanziji speċifiċi ta' proċess ġust fi proċedimenti kriminali: id-Direttiva

dwar id-Dritt għal Interpretazzjoni u Traduzzjoni[503], id-Direttiva dwar id-Dritt għall-Informazzjoni[504], u d-Direttiva dwar Aċċess għal Avukat[505]. L-ewwel żewġ direttivi ma jinkludux garanziji speċifiċi għat-tfal, għalkemm id-Direttiva dwar id-Dritt għall-Informazzjoni fiha dispożizzjonijiet li jindirizzaw is-sitwazzjoni ta' persuni vulnerabbli li jkunu ssuspettati jew akkużati b'mod aktar ġenerali. Id-dispożizzjonijiet relatati mat-tfal tad-Direttiva dwar Aċċess għal Avukat huma żviluppati aktar fit-Taqsima 11.2.2.

Anka fin-nuqqas ta' dispożizzjonijiet speċifiċi għat-tfal, l-Istati Membri għandhom josservaw il-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali meta jimplimentaw id-dispożizzjonijiet tad-direttivi msemmija qabel. B'hekk, prinċipji bħall-aħjar interessi tat-tfal, stabbiliti fl-Artikolu 24, għandhom jingħataw piż xieraq f'każijiet fejn tfal huma s-suġġett ta' kwalunkwe mid-dispożizzjonijiet tad-direttivi. Sal-lum, ma tressqet l-ebda kawża quddiem il-QtĠ-UE dwar l-interpretazzjoni tal-Artikolu 24 tal-Karta flimkien ma' waħda mid-direttivi msemmija[506].

Ta' importanza speċifika hija l-proposta tal-Kummissjoni Ewropea għal direttiva fuq salvagwardji proċedurali għal tfal suspettati jew akkużati kriminalment[507], li għandha l-għan li tipprovdi lit-tfal aċċess mandatorju għal avukat fl-istadji kollha tal-proċedimenti kriminali. Tipprovdi wkoll li t-tfal għandhom jibbenefikaw minn informazzjoni immedjata dwar id-drittijiet tagħhom, l-assistenza tal-ġenituri (jew persuni xierqa oħrajn) u interrogazzjoni bil-bibien magħluqa. Minbarra

503 Id-Direttiva 2010/64/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-20 ta' Ottubru 2010 dwar id-drittijiet għall-interpretazzjoni u għat-traduzzjoni fi proċedimenti kriminali, ĠU 2010 L 280/1.

504 Id-Direttiva 2012/13/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Mejju 2012 dwar id-dritt għall-informazzjoni fi proċeduri kriminali, ĠU 2012 L 142/1.

505 Id-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat fi proċedimenti kriminali u fi proċedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tiġi infurmata parti terza dwar iċ-ċaħda tal-libertà u d-dritt għal komunikazzjoni ma' partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul iċ-ċaħda tal-libertà, ĠU 2013 L 294/1.

506 Il-QtĠ-UE indirizzat l-interpretazzjoni tal-Art. 24 fi proċedimenti fir-rigward ta' ħtif ta' minuri internazzjonali (ara t-Taqsima 5.4).

507 Il-Kummissjoni Ewropea (2013), Proposta għal Direttiva tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill dwar il-Garanziji Proċedurali għal tfal li huma suspettati jew li huma persuni akkużati fi proċedimenti kriminali, COM(2013) 822 finali, Brussell, 27 ta' Novembru 2013.

dan, tfal imċaħda mil-libertà għandhom ikunu intitolati li jirċievu edukazzjoni, tutela, taħriġ u kura medika xierqa, u li jinżammu mifrudin minn mal-adulti[508].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-garanziji ta' proċess ġust tal-KEDB huma stabbiliti fl-Artikolu 6 li jiġġenera l-aktar każistika estensiva tal-QEDB. L-Artikolu 6 (1) tal-KEDB jinkludi xi garanziji ta' proċess ġust espressi: id-dritt għal smigħ/pronunzja ġusta u pubblika (sakemm mhux kontra għal, fost oħrajn, l-interessi ta' minorenni); id-dritt għal proċess fi żmien raġonevoli; id-dritt għal proċess minn tribunal indipendenti jew imparzjali;[509] u d-dritt għal proċess minn tribunal stabbilit bil-liġi. Inerenti fil-kunċett ta' proċess ġust, il-QEDB żviluppat garanziji: ugwaljanza ta' mezzi jew proċediment kontenjużi; id-dritt li tibqa' sieket; aċċess għal avukat; parteċipazzjoni effettiva; preżenza fis-smigħ; u deċiżjonijiet raġunati. Minbarra dan, kulħadd għandu jkun preżunt innoċċenti sakemm jiġi ppruvat li huwa ħati, skont il-liġi (Artikolu 6 (2) tal-KEDB).

Kull min ikun akkużat b'reat kriminali għandu jkollu d-drittijiet minimi li ġejjin: id-dritt li jkun infurmat minnufih dwar l-akkużi f'lingwa li hu/hi jifhem (Artikolu 6 (3) (a) tal-KEDB); id-dritt għal żmien adegwat u faċilitajiet għall-preparazzjoni tad-difiża tiegħu/tagħha (Artikolu 6 (3) (b) tal-KEDB); id-dritt għal assistenza legali tal-għażla tiegħu/tagħha (Artikolu 6 (3) (c) tal-KEDB); id-dritt li jeżamina jew li x-xhieda jiġu eżaminati (Artikolu 6 (3) (d); u id-dritt għal assistenza ta' interpretu bla ħlas (Artikolu 6 (3) (e) tal-KEDB). Dawn il-garanziji japplikaw kemm għall-adulti kif ukoll għat-tfal. Madankollu, aspetti ta' importanza partikolari għal tfal li ġġeneraw każistika speċifika għat-tfal jinkludu d-dritt għal parteċipazzjoni effettiva, kif ukoll id-dritt ta' aċċess għal avukat. Dawn iż-żewġ garanziji ta' proċess ġust speċifiċi huma b'hekk żviluppati aktar f'dan il-kapitolu.

Ta' importanza kbira għal tfal suspettati/akkużati huma l-*Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal* tal-KtE[510]. Anki jekk il-linji gwida mhumiex legalment vinkolanti, jirrappreżentaw pass 'il quddiem sabiex jiġi żgurat li proċedimenti ġudizzjarji, inkluż dawk parti mis-sistema tal-ġustizzja kriminali, jieħdu f'kunsiderazzjoni l-ħtiġijiet speċifiċi tat-tfal. Huma mibnija fuq każistika eżistenti

508 Ara wkoll fit-Taqsima 11.2. Ta' rilevanza għall-protezzjoni tat-tfal tista' tkun ukoll il-Proposta tal-Kummissjoni Ewropea (2013)għal Direttiva tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill dwar għajnuna legali għal persuni ssuspettati u akkużati fi proċedimenti kriminali u għal persuni rikjesti fi proċedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, COM(2013) 824 final, Brussell, 27 ta' Novembru 2013.

509 QEDB, *Nortier vs In-Netherlands,* Nru 13924/88, 24 ta' Awwissu 1993; QEDB, *Adamkiewicz vs Il-Polonja*, Nru 54729/00, 2 ta' Marzu 2010.

510 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji Gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010.

tal-QEDB u standards legali Ewropej u internazzjonali oħrajn, bħal Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal. Huma għodda utli għall-professjonisti li x-xogħol tagħhom ikun jinvolvi t-tfal. Skont it-Taqima I (1), il-linji gwida japplikaw għal tfal fi proċedimenti ġudizzjarji (kriminali jew mhux kriminali) jew f'alternattivi għat-tali proċedimenti. Ta' importanza speċifika għal tfal fi proċediment kriminali huwa d-dritt li jkollhom informazzjoni fuq akkużi kriminali spjegata kemm lill-minuri kif ukoll lill-ġenituri b'mod li jifhmu l-akkuża eżatta (Taqsima IV.A.1.5) id-dritt li jkunu interrogati biss fil-preżenza tal-avukat/ġenituri jew persuna ta' fiduċja (Taqsima C (30)); id-dritt għal proċedimenti mgħaġġla (Taqsima D (4)) u d-dritt għal intervisti jew smigħ sensittivi għat-tfal (Taqsima D (5)).

F'Ġunju 2014, PACE adotta riżoluzzjoni fuq il-ġustizzja tal-minorenni adattata għat-tfal, li magħhom jenfasizza l-ħtieġa għal trattament tat-tfal ibbażat fuq id-drittijiet u speċifiku għat-tfal f'kunflitt mal-liġi[511]. PACE jistieden lill-Istati Membri biex jimplimentaw l-istandards internazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem fir-rigward tal-ġustizzja tal-minorenni, inklużi Linji gwida tal-KtE dwar ġustizzja adattata għat-tfal, u biex iġibu l-liġijiet u l-prattika nazzjonali f'konformità ma' dawn l-istandards. PACE jissuġġerixxi l-użu tat-tiċħid tal-libertà biss bħala l-aħħar rimedju u għall-iqsar żmien possibbli, li l-età minima ta' responsabbiltà kriminali tiġi stabbilita għal 14-il sena, mingħajr ma tippermetti għal eċċezzjonijiet f'każijiet ta' reati serji, u li tiġi stabbilita sistema speċjalizzata ta' ġustizzja għall-minorenni, inklużi mekkaniżmi ta' devjazzjoni, miżuri mhux ta' kustodja u professjonisti speċjalizzati.

Taħt id-dritt internazzjonali, l-Artikolu 40 tas-CRC jirrikonoxxi li kull minuri li kontrih ikun hemm allegazzjoni, akkuża jew rikonoxximent ta' ksur tad-dritt penali huwa intitolat li jkun ittrattat b'mod ġust li jieħu f'kunsiderazzjoni l-età tiegħu/tagħha. L-objettiv ewlieni tal-ġustizzja tal-minorenni skont l-Artikolu 40 tas-CRC huwa li jerġa' jintegra t-tfal fis-soċjetà, fejn jista' jkollhom rwol kostruttiv. L-Artikolu 40 (2) tas-CRC jirrikonoxxi d-dritt tat-tfal għal proċess ġust u li t-tfal ikollhom l-istess intitolamenti addizzjonali, inkluż id-dritt li jkunu assistiti minn ġenituri, id-dritt li jappellaw u d-dritt li jkollhom il-privatezza tagħhom protetta bis-sħiħ fl-istadji kollha tal-proċedimenti.

511 L-Assemblea Parlamentari tal-Kunsill tal-Ewropa, Riżoluzzjoni 2010 (2014), "Child-friendly juvenile justice: from rhetoric to reality".

Barra minn hekk, strumenti oħrajn żviluppaw il-prinċipji tas-CRC ta' proċess ġust u d-dritt li jkunu trattati b'mod speċifiku għat-tfal, inkluż l-użu tat-tiċħid tal-libertà bħala l-aħħar rimedju u għall-iqsar żmien possibbli xieraq (ara l-Artikolu 37 (b) tas-CRC). Ta' importanza partikolari huma r-Regoli Minimi Standard tan-NU għall-Amministrazzjoni tal-Ġustizzja fil-Konfront tal-Minorenni (Regoli ta' Beijing)[512], il-Linji Gwida tan-NU dwar il-Prevenzjoni tad-Delinkwenza fost il-Minorenni (Linji Gwida ta' Riyadh)[513] u r-Regoli tan-NU għall-Protezzjoni tal-Minorenni Mċaħħda mil-Libertà (magħrufa wkoll bħala r-"Regoli ta' Havana")[514]. Ir-Regoli ta' Beijing jipprovdu tutela dettaljata dwar l-implimentazzjoni tal-Artikolu 40 tar-rekwiżiti ta' proċess ġust u trattament speċifiku għat tfal tas-CRC, inkluż l-għan tal-ġustizzja tal-minorenni, il-protezzjoni tal-privatezza, l-investigazzjoni u l-prosekuzzjoni, detenzjoni qabel il-proċess, aġġudikazzjoni u dispożizzjoni, u trattament istituzzjonali u mhux istituzzjonali. Ir-Regoli ta' Havana jikkonċernaw it-trattament ta' minorenni mċaħħda mil-libertà tagħhom u jinkludu regoli fir-rigward tad-definizzjoni tal-privazzjoni tal-libertà, kustodja tal-pulizija u detenzjoni qabel il-proċess, kundizzjonijiet ta' istituzzjoni għal minorenni, proċeduri dixxiplinarji, metodi ta' skrining u l-użu ta' forza jew trażżin, mekkaniżmi ta' lmenti, mekkaniżmi ta' inspezzjoni jew monitoraġġ u l-integrazzjoni mill-ġdid tal-minorenni. Finalment il-Linji Gwida ta' Riyadh jipprovdu linji gwida dettaljati fir-rigward tal-politiki li jimmiraw lejn il-prevenzjoni tad-delinkwenza ta' minorenni.

Il-UNCRC ħarġet Kumment Ġenerali (Nru 1)[515] fuq it-tfal u l-gustizzja tal-minorenni, li joffri gwida dettaljata dwar kif tinterpreta u timplimenta s-CRC f'dak li jirrigwarda l-ġustizzja tal-minorenni. Il-kumment jittratta l-prinċipji importanti tal-ġustizzja tal-minorenni, inkluż id-dritt għal parteċipazzjoni effettiva bħala parti mid-dritt għal proċess ġust (ara wkoll fit-Taqsima 11.1.1), l-użu tat-tiċħid tal-libertà bħala l-aħħar rimedju u għall-iqsar żmien possibbli, l-użu tad-diverżjoni u l-prevenzjoni ta' delinkwenza minorenni, l-integrazzjoni tal-prinċipju tal-aħjar interessi tat-tfal u l-prinċipju tan-nondiskriminazjoni fis-sistema ġudizzjarja tal-minorenni, u l-limiti ta' età. Il-UNCRC tirrakkomanda li l-età min-

512 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (1985), *Regoli Minimi Standard tan-NU għall-Amministrazzjoni tal-Ġustizzja fil-Konfront tal-Minorenni,* Dok. tan-NU GA Res. 40/33, 19 ta' Novembru 1985.

513 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (1990), *Linji Gwida tan-NU dwar il-Prevenzjoni tad-Delinkwenza fost il-Minorenni,* Dok. tan-NU GA Res. 45/112, 14 ta' Diċembru 1990.

514 L-Assemblea Ġenerali tan-NU (1990), Regoli tan-NU għall-Protezzjoni tal-Minorenni Mċaħħda mil-Libertà, Dok. tan-NU GA Res. 45/113, 14 ta' Diċembru 1990.

515 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2007), *Kumment Ġenerali Nru 10 dwar id-Drittijiet tat-tfal fil-ġustizzja tal-minorenni*, CRC/C/GC/07, 25 ta' April 2007.

ima stabbilita għar-responsabbiltà kriminali tkun ta' 12-il sena, jew preferibbilment ogħla. Tirrakkomanda wkoll li t-tfal kollha jingħataw id-dritt li jkunu ttrattati fi ħdan il-kuntest ta' ġustizzja tal-minorenni u tipprojbixxi t-trasferiment ta' tfal ta 16 u 17-il sena għas-sistema kriminali tal-adulti f'każ tal-reati serji. Kummenti ġenerali oħrajn, eż. fir-rigward tad-dritt li wieħed jinstema' (li huwa marbut mad-dritt għal parteċipazzjoni effettiva fi proċedimenti tal-ġustizzja), u l-protezzjoni kontra kull forma ta' vjolenza, huma wkoll rilevanti għall-ġustizzja tal-minorenni[516].

11.1.1. Parteċipazzjoni effettiva

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 47 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jistabbilixxi garanziji simili għal dawk ipprovduti taħt l-Artikolu 6 tal-KEDB, inkluż id-dritt għal smigħ ġust u pubbliku u fi żmien raġonevoli minn tribunali indipendenti u imparzjali, id-dritt għal rappreżentanza legali u d-dritt għal rimedji effettivi. Id-direttiva proposta fuq salvagwardji proċedurali għal tfal suspettati jew akkużati kriminalment tinkludi d-dritt għal parteċipazzjoni effettiva, kif ukoll id-dritt għal rappreżentanza legali[517].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB elaborat taħt l-Artikolu 6 rekwiżiti speċifiċi sabiex tiġi żgurata parteċipazzjoni effettiva tat-tfal fi proċessi kriminali. Bħala regola ġenerali, il-proċedimenti għandhom jiżguraw li jitqiesu l-età tal-minuri, il-livell ta' maturità u l-kapaċitajiet emozzjonali[518]. Eżempji konkreti ta' rekwiżiti ta' "parteċipazzjoni effettiva" jinkludu l-preżenza tat-tfal waqt is-smigħ, laqgħat *in carmera*, pubbliċità limitata, li jiġi żgurat li l-minuri jifhem x'hemm involut u formalità limitata tas-seduti tal-qorti. Sa issa l-QEDB ma ddeċidietx li l-istabbiliment ta' età baxxa wisq għar-responsabbiltà kriminali tikkostitwixxi fiha nfisha ksur tal-Artikolu 6 tal-KEDB. Meta tivvaluta jekk il-minuri setax jipparteċipa effettivament fil-proċedimenti nazzjonali l-QEDB tħares lejn iċ-ċirkostanzi konkreti ta' kull każ.

516 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (CRC) (2009), *Kumment Ġenerali Nru 12 (2009): Id-dritt tat-tfal li jinstemgħu* CRC/C/GC/12, 1 ta' Lulju 2009; Il-Kumitat tan-NI dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2011), *Kumment Ġenerali Nru 13 (2011) - Id-dritt tal-minuri għal-libertà minn kull forma ta' vjolenza*, CRC/C/GC/13, 19 ta' April 2011.

517 Il-Kummissjoni Ewropea (2013), Proposta għal Direttiva tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill dwar il-Garanziji Proċedurali għal tfal li huma suspettati jew li huma persuni akkużati fi proċedimenti kriminali, COM(2013) 822 final, Brussell, 27 ta' Novembru 2013.

518 QEDB, *T. vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 24724/94, 16 ta' Diċembru 1999, para. 61.

Eżempju: Il-kawża *T. vs Ir-Renju Unit*[519] tikkonċerna l-omiċidju ta' tarbija ta' sentejn minn żewġ subien ta' għaxar snin. Dawn tressqu għal proċess pubbliku taħt attenzjoni kbira mill-midja. Il-proċedura tal-qorti kienet immodifikata parzjalment, fis-sens li saru sessjonijiet iqsar, il-ġenituri tar-rikorrent tħallew joqgħodu qribu, u żona tal-logħob kienet disponibbli waqt il-pawżi, eċċ. Madankollu, ir-rikorrent u l-koakkużat tiegħu kienu pproċessati f'qorti tal-adulti,u ħafna mill-formalitajiet tal-proċess kriminali nżammu. Il-QEDB sostniet li r-rikorrent ma setax jipparteċipa b'mod effettiv fil-proċedimenti minħabba l-pubbliċita' tas-sessjonijiet flimkien mal-livell għoli tal-attenzjoni tal-midja u l-kapaċità limitata tiegħu li jordna l-avukati tiegħu u jipprovdi xiehda adegwati. Id-dritt tiegħu taħt l-Artikolu 6 tal-KEDB b'hekk kien miksur.

Ir-rikonoxximent tad-dritt għal parteċipazzjoni effettiva huwa wkoll fil-qofol tal-Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal tal-Kunsill tal-Ewropa. Il-ġustizzja għat-tfal, inklużal-gustizzja tal-minorenni, għandhom ikunu "aċċessibbli, ta' età xierqa, mgħaġġla, diliġenti, adattati għal u ffukati fuq il-bżonnijiet u d-drittijiet tat-tfal, waqt li jirrispettaw id-drittijiet tat-tfal inkluż id-dritt għal proċess xieraq, biex jieħdu sehem fil-proċeduri u jifhmuhom, b'rispetta għalll-ħajja privata u tal-familja u għall-integrità u d-dinjità"[520]. Il-linji gwida jipprovdu tutela speċifika fuq kif it-tfal għandhom jiġu ttrattati waqt ġustizzja tal-minorenni jew proċedimenti oħra tal-ġustizzja. It-tfal għandu jkollhom aċċess għal qorti u proċedimenti ġudizzjarji, u d-drittijiet tagħhom għal konsulenza u rappreżentanza legali u li jkunu mismugħa u jesprimu l-opinjonijiet tagħhom għandhom ikunu salvagwardjati; dewmien żejjed għandu jkun evitat, il-proċedimenti għandhom ikunu organizzati b'mod adattat għat-tfal (li jaffettwa l-ambjent u l-lingwa) u salvagwardji speċjali għandhom ikunu fis-seħħ biex jieħdu u jirrispondu għal evidenza/dikjarazzjonijiet ipprovduti mit-tfal[521].

519 QEDB, *T. vs Ir-Renju Unit* [GC], Nru 24724/94, 16 ta' Diċembru 1999.

520 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010, para. II. Ċ.

521 *Ibid.*, Taqsima D.

11.1.2. Aċċess għal avukat

Taħt id-dritt tal-UE, Id-Direttiva dwar Aċċess għal Avukat 2013/48/UE[522] - li għandha tiġi implimentata sas-27 ta' Novembru 2016 – tinkludi referenzi diretti għat-tfal fil-Premessi 52 u 55 tal-preambolu tagħha, kif ukoll fl-Artikolu 5 (2)–(4). Skont il-Premessa 55 u l-Artikolu 5 (2), jekk minuri huwa mċaħħad mil-libertà, min għandu r-responsabbiltà tal-ġenituri għandu jkun mgħarraf u mogħti raġunijiet tagħha, sakemm din ma tkunx kontra l-aħjar interessi tal-minuri. Fil-każ aħħari, adult xieraq ieħor għandu jkun infurmat. Skont l-Artikolu 2, din id-direttiva tapplika mill-mument li l-persuni suspettati jew akkużati jkunu konxji li kkommettew reat kriminali sal-konklużjoni tal-proċedimenti minn deteminazzjoni finali ta' ħtija jew innoċenza. Barra minn hekk, l-Artikolu 3 (3) jistabbilixxi li aċċess għal avukat jinkludi d-dritt tal-persuni suspettati/akkużati li jiltaqgħu u jikkomunikaw mal-avukat fil-privat, inkluż qabel l-ewwel interrogazzjoni, il-preżenza u l-parteċipazzjoni effettiva tal-akkużat waqt l-interrogazzjoni u l-preżenza tal-avukat waqt diversi atti investigattivi jew ta' ġbir ta' evidenza.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB tikkonsidra l-aċċess għal avukat bħala wieħed mill-elementi fundamentali tad-dritt għal proċess ġust[523]. Individwi akkużati b'reati kriminali għandhom id-dritt għal aċċess għal avukat mill-istadji bikrin ta' investigazzjoni tal-pulizija. Dak id-dritt jista' jkun limitat f'ċirskostanzi eċċezzjonali, sakemm il-limitazzjonijiet ma jippreġudikawx indebitament id-drittijiet tal-akkużat. Il-QEDB sabet li dan jista' jseħħ meta stqarrijiet mogħtija mingħajr aċċess għal avukat jintużaw għall-kundanna[524]. L-iskrutinju tal-QEDB dwar jekk rikorrent kellux aċċess effettiv għal avukat huwa iktar strett f'każijiet li jinvolvu tfal[525].

Eżempju: Il-kawża *Panovits vs Ċipru*[526] tikkonċerna minuri ta' 17-il sena li kien akkużat b'omiċidju u serqa. Huwa ttieħed l-għassa tal-pulizija, akkumpanjat minn missieru. Imbagħad kien arrestat u meħud f'kamra separata għal interrogazzjoni, fin-nuqqas ta' missieru jew avukat. Filwaqt

522 Id-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' aċċess għas-servizzi ta' avukat fi proċedimenti kriminali u fi proċedimenti ta' mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li tiġi infurmata parti terza dwar iċ-ċaħda tal-libertà u d-dritt għal komunikazzjoni ma' partijiet terzi u mal-awtoritajiet konsulari, matul iċ-ċaħda tal-libertà, ĠU 2013 L 294/1.

523 QEDB, *Salduz vs It-Turkija* [GC], Nru 36391/02, 27 ta' Novembru 2008, para. 51.

524 *Ibid.*, para. 62.

525 *Ibid.*, para. 60.

526 QEDB, *Panovits vs Ċipru*, Nru 4268/04, 11 ta' Diċembru 2008.

li r-rikorrent kien qed ikun interrogat, missieru kien infurmat bid-dritt tar-rikorrent li jikkuntattja avukat. Ftit minuti wara, il-missier kien mgħarraf li sadattant ibnu kien ammetta li wettaq ir-reat. Il-QEDB sabet li, fid-dawl tal-età tiegħu, l-appikant ma setax ikun ikkunsidrat li huwa konxju tad-dritt tiegħu għal rappreżentanza legali qabel jagħmel kwalunkwe dikjarazzjoni. Kien ukoll improbabbli li seta' evalwa b'mod raġonevoli l-konsegwenzi tiegħu li jiġi interrogat mingħajr l-assistenza ta' avukat fi proċedimenti kriminali li jikkonċernaw omiċidju. Għalkemm l-awtoritajiet dehru li kienu l-ħin kollu lesti li jippermettu lir-rikorrent li jkun assistit minn avukat jekk jitlob hekk, huma naqsu milli jgħarrfuh dwar id-dritt tiegħu li jitlob l-assenjazzjoni ta' avukat mingħajr ħlas jekk meħtieġ. M'hemm l-ebda evidenza li r-rikorrent jew missieru rrinunzjaw id-dritt tagħhom għal assistenza legali espressament u b'mod inekwivoku. Konsegwentement, il-Qorti sabet ksur tal-Artikolu 6 (3) (c) flimkien mal-Artikolu 6 (1) tal-KEDB.

11.2. Drittijiet ta' delinkwenti żgħażagħ fir-rigward ta' detenzjoni

Punti ewlenin

- It-tfal jistgħu jiċċaħħdu mil-libertà tagħhom biss bħala l-aħħar rimedju u għall-iqsar żmien possibbli.
- Jekk jinżammu f'detenzjoni, it-tfal għandhom ikunu ttrattati b'mod xieraq skont l-età tagħhom u b'rispett għad-dinjità tagħhom.
- It-tfal m'għandhomx ikunu jinżammu f'detenzjoni flimkien ma' adulti.

Kull persuna għandha d-dritt għal-libertà. It-tiċħid mill-libertà b'hekk tikkostitwixxi eċċezzjoni u tinkludi kwalunkwe forma ta' tqegħid f'istituzzjoni b'deċiżjoni ta' awtorità ġudizzjarja jew amministrattiva, li minnha l-minorenni m'huwiex permess li jitlaq minn jeddu[527]. Minħabba l-importanza li tissalvagwardja d-drittijiet tat-tfal, inkluż l-aħjar interessi tagħhom, sitwazzjonijiet ta' tiċħid tal-libertà għandhom ikunu kkunsidrati minn dik il-perspettiva partikolari meta jikkonċernaw tfal.

527 Regola 21.5 tal-Kunsill tal-Ewropa, Kumitat tal-Ministri (2008), Rakkomandazzjoni CM/Rec (2008)11 dwar ir-Regoli Ewropej għal delinkwenti minorenni soġġetti għal sanzjonijiet jew miżuri, 5 ta' Novembru 2008.

Filwaqt li d-detenzjoni titfaċċa f'diversi ċirkostanzi, din it-taqsima tiffoka fuq tfal f'kuntatt mas-sistemi tal-ġustizzja kriminali.

Strumenti internazzjonali universali jaffermaw li d-detenzjoni għandha tkun l-aħħar rimedju. Dan ifisser li awtoritajiet statali affaċjati bil-kwistjoni tat-tqegħid ta' minuri f'detenzjoni għandhom l-ewwel jagħtu kunsiderazzjoni adegwata lil alternattivi biex jipproteġu l-aħjar interessi tal-minuri, kif ukoll biex ikomplu l-integrazzjoni mill-ġdid tal-minuri (Artikolu 40 (1) tas-CRC). Alternattivi jistgħu jinkludu, pereżempju: "ordnijiet ta' ħarsien, gwida u superviżjoni; pariri; probation; foster care; programmi ta' edukazzjoni u ta' taħriġ vokazzjonali" (Artikolu 40 (4) tas-CRC). Id-detenzjoni għandha tiġi kkunsidrata biss meta l-aternattivi ma jkunux vijabbli. Barra dan, id-detenzjoni għandha tkun ordnata biss għall-iqsar żmien possibbli u taħt garanziji sostantivi u proċedurali xierqa. Fid-dawl tal-età u l-vulnerabbiltà tagħhom, it-tfal jibbenefikaw minn drittijiet u garanziji speċjali meta mqiegħda f'detenzjoni.

11.2.1. Forom ta' detenzjoni (garanziji sostantivi u proċedurali)

Taħt id-dritt tal-UE, il-qafas legali kurrenti għal proċedimenti ta' ġustizzja kriminali ma jinkludix strument vinkolanti fir-rigward tad-detenzjoni tat-tfal.

Taħt id-dritt tal-KtE, l-Artikolu 5 jipprovdi li kulħadd għandu d-dritt għal-libertà. Id-detenzjoni hija eċċezzjoni li għandha tkun prevista mil-liġi nazzjonali u m'għandhiex tkun arbitrarja. Minbarra dan, id-detenzjoni għandha tkun iġġustifikata taħt waħda mis-sitt sitwazzjonijiet eżawrjenti mniżżla taħt l-Artikolu 5 (1) (a) sa (f). Id-detenzjoni tat-tfal f'kuntatt mas-sistema tal-ġustizzja kriminali tista' tkun ġustifikata taħt il-paragrafi (a) detenzjoni wara kundanna minn qorti kompetenti; (ċ) detenzjoni qabel il-proċess; jew (d) detenzjoni għall-għan ta' superviżjoni edukattiva b'mod partikolari. L-aħħar tnejn għandhom ikunu analizzati, peress li taw lok għal dmirijiet speċifiċi min-naħa tal-awtoritajiet statali.

Detenzjoni qabel il-proċess

"Detenzjoni qabel il-proċess" tirreferi għal sitwazzjonijiet fejn individwi jittieħdu fil-kustodja tal-pulizija fuq suspett li kkomettew reat kriminali, jew jinżammu f'kustodja proviżorja. Tibda meta individwu jittieħed f'kustodja

u tispiċċa bid-determinazzjoni fuq il-merti tal-każ minn qorti tal-prim'istanza[528]. Filwaqt li t-tfal jibbenefikaw mill-istess garanziji bħal adulti, il-QEDB stabbilixxiet diversi prinċipji addizzjonali biex issaħħaħ il-pożizzjoni tat-tfal fi proċedimenti kriminali domestiċi.

Il-QEDB ġeneralment interpretat l-Artikolu 5 (1) (c) u l-Artikolu 5 (3) bħala li jeħtieġu li persuna titqiegħed f'detenzjoni qabel il-proċess biss jekk hemm suspett raġonevoli li hija kkommettiet reat kriminali. Barra minn hekk, detenzjoni qabel il-proċess m'għandhiex taqbeż żmien raġonevoli u għandha tkun riveduta f'intervalli raġonevoli. Iktar ma jkun twil il-perjodu ta' detenzjoni, iktar għandhom ikunu b'saħħithom ir-raġunijiet imressqa mill-awtoritajiet biex jiggustifikawh. Skont il-każistika tal-QEDB, persuna akkużata b'reat għandha dejjem tkun rilaxxata sakemm tkun pendenti l-kawża, ħlief jekk l-istat jista' juri li hemm raġunijiet "rilevanti u suffiċjenti" biex jiggustifikaw id-detenzjoni kontinwa[529].

Il-QEDB żviluppat erba' raġunijiet bażiċi aċċettabbli għar-rifjut ta' pleġġ lid-detenut f'każijiet ta' detenzjoni qabel il-proċess: ir-riskju ta' ħarba, li tippreġudika l-amministrazzjoni tal-ġustizzja, u li tikkommenti aktar reati jew tikkawża diżordni pubblika. Minbarra dan, il-kontinwazzjoni tad-detenzjoni qabel il-proċess għandha tkun strettament neċessarja, u l-istat għandu jeżamina l-fatti kollha li jargumentaw favur jew kontra l-eżistenza ta' rekwiżit ġenwin ta' interess pubbliku li jiġġustifika tiċħid kontinwu tal-libertà[530].

F'każijiet li jinvolvu tfal, il-QEDB tinkariga li l-awtoritajiet statali għandhom jagħtu attenzjoni partikolari lill-età tal-minuri meta qed jibbilanċjaw l-argumenti rilevanti favur jew kontra d-detenzjoni qabel il-proċess; għandha tintuża bħala l-aħħar rimedju u għall-iqsar żmien possibbli[531]. Din timplika li l-awtoritajiet għandhom jikkunsidraw alternattivi għad-detenzjoni qabel il-proċess[532]. Barra minn hekk, l-awtoritajiet statali għandhom juru diliġenza speċjali meta jressqu tfal għal proċess fi żmien raġonevoli[533].

528 QEDB, *Idalov vs Ir-Russja*, Nru 5826/03, 22 ta' Mejju 2012, para. 112.

529 QEDB, *Smirnova vs Ir-Russja*, Nru 46133/99 u 48183/99, 24 ta' Lulju 2003, para. 58.

530 *Ibid.*, para. 58-59; QEDB, *Ladent vs Il-Polonja*, Nru 11036/03, 18 ta' Marzu 2008, para. 55.

531 QEDB, *Korneykova vs L-Ukraina*, Nru 39884/05, 19 ta' Jannar 2012, para. 43-44. Ara wkoll QEDB, *Selçuk vs It-Turkija*, Nru 21768/02, 10 ta' Jannar 2006, para. 35-36; QEDB, *J.M. vs Id-Danimarka*, Nru 34421/09, 12 ta' Novembru 2012, para. 63.

532 QEDB, *Dinç u Çakır vs It-Turkija*, Nru 66066/09, 9 ta' Lulju 2013, para. 63 (disponibbli bil-Franċiż); QEDB, *Güveç vs It-Turkija*, Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009, para. 108.

533 QEDB, *Kuptsov u Kuptsova vs Ir-Russja*, Nru 6110/03, 3 ta' Marzu 2011, para. 91.

Eżempju: F'*Nart vs It-Turkija*[534], r-rikorrent ta' 17-il sena kien arrestat fuq suspett li seraq ħanut tal-merċa. Huwa tqiegħed f'detenzjoni qabel il-proċess, f'ħabs tal-adulti, għal 48 ġurnata. B'referenza partikolari għall-fatt li r-rikorrent kien minuri, il-QEDB ddikjarat li "detenzjoni qabel il-proċess ta' minuri għandha tkun użata biss bħala l-aħħar rimedju; għandha tkun l-iqsar possibbli u, fejn id-detenzjoni hija strettament neċessarja, il-minuri m'għandhomx jinżammu mal-adulti"[535]. F'dan il-każ partikolari l-awtoritajiet ippruvaw jiġġustifikaw id-detenzjoni qabel il-proċess fuq il-bażi tal-'istat ta' evidenza', imma l-QEDB sabet li din ir-raġuni waħedha ma setgħetx tiġġustifika t-tul tad-detenzjoni tar-rikorrent. Konsegwentement, il-Qorti sabet ksur tal-Artikolu 5 (3) tal-KEDB.

Detenzjoni għall-għan ta' sorveljanza edukattiva

Din il-forma ta' detenzjoni ġiet ordnata f'sitwazzjonijiet fejn il-minuri għandu ħtieġa partikolari għal sorveljanza edukattiva minħabba personalità mfixkla u mġiba vjolenti. Artikolu 5 (1) (d) tal-KEDB primarjament jimmira forom ta' detenzjoni barra mill-ambitu tas-sistema ta' ġustizzja tal-minorenni.

Eżempju: Il-kawża *Bouamar vs Il-Belġju*[536] tikkonċerna t-tqegħid ta' minuri f'ħabs f'disa' okkażjonijiet għal perjodi ta' madwar 15-il ġurnata. Ir-rikorrent kien adolexxenti kkunsidrat li għandu personalità mfixkla u mġiba vjolenti. Il-Gvern Belġjan issottometta li kien imqiegħed fil-ħabs għall-iskop ta' sorveljanza edukattiva. Il-QEDB innutat li tqegħid interim f'ħabs mhumiex fihom infishom kontra l-Artikolu 5 (1) (d), sakemm l-awtoritajiet isegwu l-għan ta' tqegħid tal-minorenni taħt sorveljanza edukattiva. Madankollu, il-QEDB sabet li fil-każ tar-rikorrent, l-awtoritajiet naqsu milli juru li kellhom l-intenzjoni jew il-possibbiltà li jqiegħduh f'istituzzjoni fejn seta' jibbenefika minn sorveljanza edukattiva. Konsegwentement, il-Qorti sabet ksur tal-Artikolu 5 (1) (d) tal-KEDB.

Eżempju: *D.G. vs L-Irlanda*[537] jikkonċerna t-tqegħid ta' minuri vjolenti f'ċentru ta' dentenzjoni. Il-QEDB sostniet li l-kunċett ta' "sorveljanza edukattiva" m'għandux ikun strettament fuq l-istess livell mat-tagħlim

534 QEDB, *Nart vs It-Turkija, Nru 20817/04*, 6 ta' Mejju 2008.

535 *Ibid.*, para. 31.

536 QEDB, *Bouamar vs Il-Belġju*, Nru 9106/80, 29 ta' Frar 1988.

537 QEDB, *D.G. vs L-Irlanda,* Nru 39474/98, 16 ta' Mejju 2002.

fil-klassijiet. Sorveljanza edukattiva timplika ħafna aspetti tal-eżerċitar tad-drittijiet tal-ġenituri mill-awtoritajiet lokali u għall-benefiċċju u l-protezzjoni tal-persuna kkonċernata. Il-QEDB sostniet li huwa permissibbli għall-awtoritajiet domestiċi li jqiegħdu minorenni f'faċilitajiet ta' detenzjoni fuq bażi temporanja sakemm tinsab akkomodazzjoni xierqa, kemm-il darba sseħħ malajr. Fil-każ tar-rikorrent ir-rekwiżit ta' ħeffa ma ntlaħaqx peress li huwa tqiegħed f'akkomodazzjoni xierqa iktar minn sitt xhur wara l-ħelsien tiegħu mid-detenzjoni. Il-Qorti b'hekk sabet ksur tal-Artikolu 5 (1) (d) tal-KEDB.

Appelli għal detenzjoni, ħeffa tar-reviżjono u aċċess għal avukat

Il-QEDB teħtieġ diliġenza partikolari minn awtoritajiet nazzjonali f'każijiet li jinvolvu tfal f'detenzjoni. B'żieda mal-garanziji msemmija hawn fuq, awtoritajiet statali għandhom jiżguraw li t-tfal ikollhom id-dritt li jikkontestaw il-legalità tad-detenzjoni f'intervalli raġonevoli, u li jkollhom aċċess għal avukat matul il-proċedimenti li jiddeterminaw il-legalità tad-detenzjoni tagħhom. Barra minn hekk, dawn l-isfidi legali għandhom ikunu deċiżi malajr minn qrati domestiċi. Il-QEDB toħroġ dawn il-garanziji proċedurali mit-test tal-Artikolu 5 (4) tal-KEDB.

Eżempju: F'*Bouamar vs Il-Belġju*[538], il-QEDB sabet ksur tal-Artikolu 5 (4) għaliex: is-smigħ għad-determinazzjoni tad-detenzjoni tar-rikorrent seħħ fin-nuqqas tal-avukati tiegħu, ma kinux deċiżi malajr; ma kien hemm ebda deċiżjoni attwali tal-"legalità tad-detenzjoni", peress li l-qrati nazzjonali ma laqgħux l-appelli tar-rikorrent għaliex saru mingħajr skop.

11.2.2. Kundizzjonijiet tad-detenzjoni

Taħt id-dritt tal-UE, l-Artikolu 4 tal-Karta tal-UE dwar id-Drittijiet Fundamentali jipprojbixxi t-tortura u t-trattament inuman u degradanti. Madankollu, peress li l-Karta tapplika biss fi ħdan id-dritt tal-UE, din id-dispożizzjoni għandha tintrabat ma' strumenti legal ieħor tal-UE li jittratta d-detenzjoni sabiex torbot lill-Istati Membri f'dan ir-rigward. Sa issa, ma kien hemm ebda każ quddiem il-QtĠ-UE b'rabta mal-Artikolu 4 tal-Karta.

538 QEDB, *Bouamar vs Il-Belġju*, Nru 9106/80, 29 ta' Frar 1988.

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB sabet li d-detenzjoni tat-tfal flimkien ma' adulti tista' twassal għal ksur tal-Artikolu 3[539] u tal-Artikolu 5 tal-KEDB[540]. Barra minn hekk, nuqqas ta' kura medika f'detenzjoni tista' wkoll tqajjem kwistjonijiet taħt l-Artikolu 3[541]. Aspetti oħra li jistgħu potenzjalment iqajmu kwistjonijiet taħt l-Artikolu 3 jinkludu spazju disonibbli fiċ-ċella,dawl u attivitajiet rikreattivi[542]. Fil-valutazzjoni tal-kompatibbiltà ta' kundizzjonijiet tad-detenzjoni mal-istandards tal-Artikolu 3 tal-KEDB, il-QEDB ħafna drabi toqgħod fuq is-sett ta' standards żviluppati mill-Kumitat Ewropew għall-Prevenzjoni tat-Tortura u ta' Trattament jew Kastigi Inumani jew Degradanti (CPT), li jħares il-kundizzjonijiet tal-ħabs taħt il-kappa tal-Konvenzjoni Ewropea għall-Prevenzjoni tat-Tortura u ta' Trattament jew Kastigi Inumani jew Degradanti billi jsiru żjarat fuq il-post lil Memberi Stati tal-KtE[543].

Eżempju: F'*Güveç vs It-Turkija*[544], tifel ta' ħmistax-il sena kien arrestat fuq suspett ta' sħubija fil-Partit tal-Ħaddiema tal-Kurdistan (PKK). Huwa kien miżmum mill-Qorti tas-Sigurtà Statali f'ħabs għal adulti għall-ħames snin. Il-QEDB osservat li d-detenzjoni tiegħu kisret regolamenti u obbligi Torok taħt it-trattati internazzjonali, inkluż, fost oħrajn, l-Artikolu 37 (c) tas-CRC, li jeħtieġ li t-tfal jinżammu separati mill-adulti. Il-Qorti nnutat ukoll li r-rikorrent beda jkollu problemi psikoloġiċi fil-ħabs, u b'riżultat ta' dan huwa pprova ripetutament jikkommetti suwiċidju. Minbarra dan, l-awtoritajiet naqsu milli jipprovdu r-rikorrent b'kura medika adegwata. Konsegwentement, minħabba l-età tar-rikorrent, it-tul tad-detenzjoni tiegħu f'ħabs flimkien ma' adulti, in-nuqqas tal-awtoritajiet li jipprovdu kura medika adegwata għall-problemi psikoloġiċi tiegħu, u n-nuqqas tagħhom li jieħdu passi biex jipprevjenu l-attentati ripetuti tiegħu li jikkommetti suwiċidju, il-QEDB ma kellhiex dubju li r-rikorrent kien soġġett għal trattament inuman u degradanti. Għaldaqstant kien hemm ksur tal-Artikolu 3 tal-KEDB.

L-ECSR konsistentement interpreta Artikolu 17 tal-ESC fis-sens li jekk tfal ikunu detenuti jew f'ħabs, għandhom ikunu separati mill-adulti.

539 QEDB, *Güveç vs It-Turkija*, Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009.

540 QEDB, *Nart vs It-Turkija, Nru 20817/04*, 6 ta' Mejju 2008.

541 QEDB, *Güveç vs It-Turkija*, Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009; QEDB, *Blokhin vs Ir-Russja*, Nru 47152/06, 14 ta' Novembru 2013 (riferut għall-GC fl-24 ta' Marzu 2014).

542 QEDB, *Kuptsov u Kuptsova vs Ir-Russja*, Nru 6110/03, 3 ta' Marzu 2011, para. 70.

543 Ara, pereżempju, QEDB, *Güveç vs It-Turkija,* Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009.

544 *Ibid.*

Ir-Regoli Ewropej tal-KtE għal delinkwenti minorenni soġġetti għal sanzjonijiet jew miżuri jipprovdu gwida dettaljata dwar il-kundizzjonijiet tad-detenzjoni. Jipprovdu wkoll li minorenni m'għandhomx jinżammu f'istituzzjonijiet għal adulti, imma f'istituzzjonijiet imfassla speċjalment għalihom[545].

Taħt id-dritt internazzjonali, is-CRC fiha dispożizzjoni separata fuq id-deprivazzjoni tal-libertà tat-tfal, li tiddikjara li t-tfal għandhom jinżammu separati mill-adulti, sakemm ma jkunx fl-aħjar interessi tagħhom li jsir hekk (Artikolu 37 (c) tas-CRC). Dan l-artikolu jistipula wkoll li t-tfal, fil-prinċipju, għandhom id-dritt li jżommu kuntatt mal-familja tagħhom permezz ta' korrispondenza jew żjarat.

11.2.3. Protezzjoni kontra abbuż jew trattament ħażin

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB ripetutament saħqet li l-awtoritajiet domestiċi huma responsabbli li jipproteġu persuni f'detenzjoni minn mewt, abbuż jew trattament ħażin ikkawżat minn ħabsin oħra jew mill-awtoritajiet stess. L-obbligi tal-Istati f'dan ir-rigward huma partikolarment b'saħħithom, minħabba li d-detenuti huma taħt l-awtorità u l-kontroll tal-istat.[546] Minbarra li jieħdu miżuri raġonevoli biex jipproteġu ħabsin, l-awtoritajiet statali għandhom ukoll iwettqu investigazzjonijiet effettivi dwar allegazzjonijiet dibattibbli ta' trattament ħażin jew mewt.

Eżempju: Il-kawża *Çoşelav vs It-Turkija* jikkonċerna s-suwiċidju ta' adolexxenti fil-ħabs[547], li qabel kien prova mingħajr suċċess jikkommetti suwiċidju f'diversi okkażjonijiet. Warra dawn l-attentati, l-awtoritajiet ittrasferewh minn sezzjoni għall-minorenni għal faċilità ta' detenzjoni għall-adulti. Wara li l-ewwel stabilixxew li l-awtoritajiet kienu jafu jew suppost kellhom ikunu jafu dwar l-eżistenza ta' riskju reali u immedjat għall-ħajja ta' iben ir-rikorrent, il-Qorti mbagħad innutat li l-awtoritajiet naqsu milli jieħdu miżuri responsabbli biex jipprevjenu r-riskju ta' suwiċidju. Il-QEDB qiegħdet enfażi b'saħħitha fuq l-età tad-deċedut u l-fatt li kien miżmum flimkien ma'

545 Il-Kunsill tal-Ewropa, Il-Kumitat tal-Ministri (2008), Rakkomandazzjoni CM/Rec(2008)11 dwar ir-Regoli Ewropej għal delinkwenti minorenni soġġetti għal sanzjonijiet jew miżuri, 5 ta' Novembru 2008, Regola 59.1.

546 QEDB, *Anguelova vs Il-Bulgarija*, Nru 38361/97, 13 ta' Ġunju 2002; QEDB, *H.Y. u Hü.Y. vs It-Turkija*, Nru 40262/98, 6 ta' Ottubru 2005.

547 QEDB, *Çoşelav vs It-Turkija*, Nru 1413/07, 9 ta' Ottubru 2012.

adulti. Konsegwentement, il-QEDB sabet ksur tal-aspett sostantiv tal-Artikolu 2 tal-ECHR. Minbarra dan, il-Qorti sabet ukoll ksur tal-parti proċedurali tal-Artikolu 2 minħabba n-nuqqas tal-awtoritajiet li jwettqu investigazzjoni effettiva dwar il-mewt ta’ iben ir-rikorrent. Ir-raġunijiet li jappoġġaw dawn is-sejbiet jinkludu: in-nuqqas tal-awtoritajiet li jinfurmaw minnufih lir-rikorrent dwar il-mewt ta’ ibnu, in-nuqqas tal-prosekuzzjoni li teżamina l-allegati fallimenti fil-prevenzjoni tas-suwiċidju, u t-tul eċċessiv tar-riżultat tal-proċediment amministrattiv.

11.3. Protezzjoni ta’ vittmi u xhieda minuri

Punt ewlieni

- Vittmi u xhieda minuri huma intitolati għal protezzjoni kontra aktar vittimizzazzjoni, għall-irkupru u l-integrazzjoni mill-ġdid u għal parteċipazzjoni effettiva fi proċedimenti kriminali u alternattivi.

Taħt id-dritt tal-UE u tal-KtE, il-pożizzjoni ta’ vittmi u xhieda minuri ġiet rikonoxxuta.

Taħt id-dritt tal-UE, id-Direttiva dwar id-Drittijiet tal-Vittmi 2012/29/UE[548] espliċitament irrikonoxxiet il-pożizzjoni ta’ vittmi minuri. Tipprovdi li, meta l-vittma huwa minuri, l-aħjar interessi tiegħu jew tagħha huma kunsiderazzjoni primarja u għandhom ikunu valutati fuq bażi individwali. Minbarra dan, għandu jipprevali approċċ sensittiv għat-tfal, li jfisser li l-età, l-maturità, l-opinjonijiet, il-ħtiġijiet u l-ħsibijiet tat-tfal għandhom jittieħdu f’kunsiderazzjoni. Barra dan, id-direttiva għandha l-għan li tiżgura li l-minuri u min għandu r-responsabbiltà tal-ġenituri (jew rappreżentant legali ieħor) jkun infurmat bi kwalunkwe miżuri jew drittijiet iffukati speċifikament fuq il-minuri (Artikolu 1 (2)). Tfal vittmi wkoll għandhom id-dritt li jiġu mismugħa waqt proċedimenti kriminali, u l-Istati Membri għandhom jiżguraw li jistgħu wkoll jipprovdu edivenza. Għandhom jitqiesu l-età u l-maturità tat-tfal (Artikolu 10 (1)). Barra minn hekk, id-direttiva għandha l-għan li tipproteġi l-privatezza u l-identità ta’ vittmi minuri waqt proċedimenti kriminali, biex tipprevjeni vittimizzazzjoni sekondarja, fost

548 Id-Direttiva 2012/29/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-25 ta’ Ottubru 2012 li tistabbilixxi standards minimi fir-rigward tad-drittijiet, l-appoġġ u l-protezzjoni tal-vittmi tal-kriminalità, ĠU 2012 L 315/55.

raġunijiet oħrajn (Artikolu 21 (1), ara wkoll l-Artikolu 26). Barra dan, id-direttiva tistabbilixxi dispożizzjoni speċjali dwar id-dritt għal protezzjoni ta' vittmi minuri waqt proċedimenti kriminali (Artikolu 24), li tittratta r-reġistrazzjoni awdjoviżiva ta' intervisti ma' vittmi minuri u l-użu tagħha bħala evidenza fi proċedimenti kriminali, il-ħatra ta' rappreżentanti speċjali, u d-dritt għal rappreżentanza legali f'isem il-minuri stess jekk ikunhemm kunflitt ta' interess bejn il-vittma minuri u min għandu r-responsabbiltà tal-ġenituri. Id-direttiva barra minn hekk fiha diversi dispożizzjonijiet għall-protezzjoni tal-vittmi b'mod ġenerali, bħal aċċess għas-servizzi ta' appoġġ għall-vittmi. Fil-każ ta' tfal jew gruppi vulnerabbli oħra, servizzi ta' appoġġ speċjalizzati għandhom ikunu disponibbli (ara t-Taqsima 38 tar-riżoluzzjoni li takkumpanja d-direttiva)[549].

Qabel kienet sostitwita bid-Direttiva tal-Vittmi, id-Deċiżjoni Qafas 2001/220/ĠAI dwar id-drittijiet tal-vittmi fi proċedimenti kriminali kienet tkopri fost affarijiet oħra l-parteċipazzjoni tal-vittmi, id-drittijiet tagħhom u trattament ġust. Irrikonoxxiet il-pożizzjoni speċjali ta' vittmi vulnerabbli, għalkemm ma rreferietx espliċitament għat-tfal. Skont din id-deċiżjoni qafas, il-QtĠ-UE ddeċidiet li t-tfal jistgħu jkunu kkwalifikati bħala vulnerabbli meta jittieħdu f'kunsiderazzjoni l-età u r-reati li jqisu li kienu vittmi tagħhom. Din konsegwentement tintitolahom għal miżuri speċjali ta' protezzjoni, bħal li jinstemgħu barra l-qorti tal-proċess qabel iseħħ il-proċess[550]. Il-QtĠ-UE ddeċidiet ukoll li l-miżuri kollha meħudin biex jipproteġu l-vittmi għandhom ikunu mfassla b'tali mod li l-akkużat xorta jingħata proċess ġust. Fi kliem ieħor, il-protezzjoni tal-vittmi u x-xhieda ma tistax tipperikola d-dritt tal-persuna akkużata għal proċess ġust (ara wkoll l-eżempji tal-każistika tal-QEDB)[551].

Eżempju: Fil-każ ta' *Pupino*[552], għalliem ta' skola Taljan kien mixli li ttratta ħażin lil student. Taħt il-Kodiċi Taljana tal-Proċedura Kriminali, ix-xhieda għandhom, bħala regola, jixhdu fil-qorti waqt il-proċess. F'ċerti ċirkostanzi, madankollu, l-evidenza tagħhom tista' tittieħed quddiem imħallef qabel proċess permezz ta' proċedura speċjali *(incidente probatorio)*. F'dan il-każ, il-prosekutur pubbliku staqsa lill-qorti nazzjonali biex tippermetti x-xiehda mogħtija qabel minn tfal żgħar bħala prova, imma l-qorti nazzjonali rrifju-

549 Ara FRA (2014b), p. 36.

550 QtĠ-UE, C-105/03, *Proċedimenti Kriminali kontra Maria Pupino* [GC], 16 ta' Ġunju 2005, para. 53.

551 QtĠ-UE, C-105/03, *Proċedimenti Kriminali kontra Maria Pupino* [GC], 16 ta' Ġunju 2005. Ara wkoll QtĠ-UE, C-507/10, *Proċedura Kriminali kontra X*, 21 ta' Diċembru 2011.

552 QtĠ-UE, C-105/03, *Proċedimenti Kriminali kontra Maria Pupino* [GC], 16 ta' Ġunju 2005.

tat. Għall-ewwel darba, il-QtĠ-UE tat l-interpretazzjoni tagħha ta' xi wħud mid-dispożizzjonijiet rilevanti għad-drittijiet tat-tfal bħala vittmi u xhieda fi proċedimenti kriminali. Enfasizzat li d-Deċiżjoni Qafas 2001/220/ĠAI teħtieġ li l-Istati Membri jiżguraw il-protezzjoni speċifika ta' vittmi vulnerabbli, li jfisser li l-qorti nazzjonali għandha tkun tista' tawtorizza li vittmi vulnerabbli jixhdu b'mod li jiggarantixxi l-protezzjoni tagħhom, pereżempju barra l-proċess u qabel iseħħ. Il-QtĠ-UE saħqet: "Madankollu, indipendentement mill-kwistjoni dwar jekk il-fatt li l-vittma ta' reat kriminali hija minuri huwiex biżżejjed, bħala regola ġenerali, sabiex tali vittma tiġi kkwalifikata bħala partikolarment vulnerabbli skond id-deċiżjoni-qafas, ma jistax jiġi kkontestat li meta, bħal fil-kawża prinċipali, tfal ta' età żgħira jallegaw li kienu soġġetti għal maltrattamenti, fuq kollox minn għalliema, dawn it-tfal jistgħu jiġu kkwalifikati bħala tali, partikolarment fid-dawl ta' l-età tagħhom, kif ukoll tan-natura u tal-konsegwenzi tar-reati li huma jsostni li kienu vittmi tagħhom"[553]. Barra minn hekk, il-QtG-UE ddeċidiet li l-miżuri kollha li jikkonċeraw il-protezzjoni u l-prevenzjoni ta' vittimizzazzjoni sekondarja għandhom ikunu mfassla b'tali mod li l-konvenut xorta jingħata proċess ġust[554].

Taħt id-dritt tal-KtE, il-QEDB iddeċidiet li hemm dmir tal-istat li jipproteġi l-interessi tal-vittmi. Dan huwa minnu għal vittmi li jipparteċipaw bħala xhieda fi proċedimenti kriminali. L-interessi tagħhom taħt id-dispożizzjonijiet tal-QEDB, bħall-Artikolu 2 u l-Artikolu 8 għandhom ikunu bbilanċjati kontra l-interessi tad-difiża[555]. Il-QEDB għandha numru ta' deċiżjonijiet li jikkonċernaw reati sesswali li fihom tfal xehdu kontra l-allegati awturi. Din il-każistika turi li l-Qorti rrikkonoxxiet li proċedimenti kriminali li jikkonċernaw reati sesswali "huma ħafna drabi meqjusa bħala esperjenza mill-vittma, b'mod partikolari meta din tal-aħħar kienet konfrontata kontra r-rieda tagħha mill-konvenut" u li din kienet saħansitra aktar prominenti meta tfal kienu kkonċernati[556]. Konsegwentement, il-Qorti aċċettat li fit-tali każijiet ċertu miżuri jistgħu jittieħdu għall-iskop li jipproteġu tfal vittmi. Madankollu, innutat ukoll li t-tali miżuri ma jistgħux jipperikolaw l-eżerċitar adegwat u effettiv tad-drittijiet tad-difiża, u l-awtoritajiet ġudizzjarji jistgħu b'hekk ikunu meħtieġa li jieħdu miżuri li jikkontrobbilanċjaw l-iżvantaġġi li taħthom topera d-difiża[557].

553 *Ibid.*, para. 53.

554 *Ibid.*, para. 59.

555 QEDB, *Doorson vs In-Netherlands*, Nru 20524/92, 26 ta' Marzu 1996.

556 QEDB, *S.N. vs L-Iżvezja*, Nru 34209/96, 2 ta' Lulju 2002, para. 47.

557 QEDB, *Bocos-Cuesta vs In-Netherlands*, Nru 54789/00, 10 ta' Novembru 2005; QEDB, *A.L. vs Il-Finlandja*, Nru 23220/04, 27 ta' Jannar 2009; QEDB, *W. vs Il-Finlandja*, Nru 14151/02, 24 ta' April 2007; QEDB, *Kovač vs Il-Kroazja*, Nru 503/05, 12 ta' Lulju 2007.

Eżempju: F'*Kovač vs Il-Kroazja*[558], tifla ta' 12-il sena xehdet quddiem imħallef inkwerenti li r-rikorrent ikkommetta atti indiċenti fuqha. Ir-rikorrent ma kienx preżenti jew rappreżentat waqt l-imsemmija testimonjanza, u lanqas ingħata l-opportunità li jikkontesta l-istqarrija tal-vittma. Il-QEDB tenniet li, bħala regola, l-evidenza kollha għandha tingħata fil-preżenza tal-akkużat fi smigħ pubbliku biċ-ċans għal argumenti kontradittorji. Jekk jintużaw bħala provi stqarrija li jkunu ngħataw fl-istadju tal-inkjesta tal-pulizija jew l-investigazzjoni ġudizzjarja, dan mhuwiex fih innifsu inkonsistenti mal-Artikolu 6 tal-KEDB, sakemm il-konvenut jingħata opportunità adegwata u xierqa li jisfida u jistaqsi lill-vittma konċernata, jew fil-ħin li qed tagħmel l-istqarrijiet jew fi stadju aktar tard tal-proċedimenti. Fil-każ tar-rikorrent, l-istqarrijiet tal-vittma kienu l-unika evidenza diretta tal-fatti allegati kontra r-rikorrent, u din l-evidenza kienet deċiżiva fid-deċiżjoni tal-qorti li toħroġ verdett ta' ħtija. Madankollu, r-rikorrent ma setax jikkontesta jew jikseb risposta minn qrati domestiċi li jikkonċernaw l-ilment tiegħu f'dak ir-rigward. Barra minn dan, l-istqarrija attwali tal-vittma qatt ma kienet inqrat quddiem il-qorti tal-proċess. Minflok, l-imħallef innota biss li l-vittma kkonfermat l-istqarrija li kienet għamlet quddiem l-imħallef inkwerenti. B'hekk, il-QEDB ikkonkludiet li r-rikorrent ma ngħatax proċess ġust, bi ksur tal-Artikolu 6 (1) flimkien mal-Artikolu 6 (3) (d) tal-KEDB.

Eżempju: F'*S.N. vs L-Iżvezja*[559], tifel ta' għaxar snin xehed mal-pulizija li kien sesswalment abbużat mir-rikorrent. It-tifel kien intervistat darbtejn minn spettur tal-pulizija b'esperjenza sinifikanti f'każijiet ta' abbuż tat-tfal. L-ewwel intervista kienet vidjoreġistrata, it-tieni awdjoreġistrata. L-avukat tar-rikorrent ma attendiex it-tieni intervista, imma qabel mal-ispettur tal-pulizija dwar il-kwistjonijiet li kellhom jiġu diskussi. Waqt il-proċess, il-Qorti tad-Distrett semmgħet ir-reġistrazzjoni tal-intervisti tat-tifel, imma ma eżaminatux in persona. Il-qorti finalment ikkundannat lir-rikorrent, billi bbażat ruħha kważi għal kollox fuq ix-xiehda tat-tifel. Il-Qorti tal-Appell ikkonfermat il-kundanna. Hija sabet li l-intervisti tal-pulizija pprovdew biżżejjed evidenza biex tiġi stabbilita l-ħtija tar-rikorrent, minkejja li għarfet li ma kien hemm ebda evidenza teknika li tappoġġa l-allegazzjonijiet tat-tifel, li kultant ma kinux preċiżi. Il-QEDB aċċettat li, f'każijiet ta' reati sesswali, kontroeżami tax-xhud mhux dejjem possibbli u li, fit-tali każijiet, it-testimonjanzi tax-xhud għandhom ikunu trattati b'attenzjoni kbira. Għalkemm

558 QEDB, *Kovač vs Il-Kroazja*, Nru 503/05, 12 ta' Lulju 2007.

559 QEDB, *S.N. vs L-Iżvezja*, Nru 34209/96, 2 ta' Lulju 2002,

id-dikjarazzjonijiet magħmula mit-tifel kienu virtwalment l-unika evidenza kontra l-akkużat, il-proċedimenti fit-totalità tagħhom kienu ġusti. Il-vidjoreġistrazzjoni ntweriet matul il-proċess u s-smigħ tal-appell u t-transkizzjoni tat-tieni intervista nqrat quddiem il-Qorti tad-Distrett; l-awdjoreġistrazzjoni ssemmgħet ukoll quddiem il-Qorti tal-Appell. Din tat opportunità suffiċjenti lir-rikorrent biex jisfida t-testimonjanza u l-kredibbiltà tat-tifel fil-kors tal-proċedimenti kriminali. Konsegwentement, ma kien hemm ebda ksur tal-Artikolu 6 (3) (d) tal-KEDB.

Il-każistika tal-QEDB ma tirrigwardax biss l-ibbilanċjar tal-protezzjoni tal-vittmi minuri u d-dritt tal-konvenut għal proċess ġust, imma wkoll il-protezzjoni tad-dritt għall-ħajja tax-xhieda u l-familji tagħhom, inklużi tfal, taħt l-Artikolu 2 tal-KEDB, kif muri fl-eżempju li ġej.

Eżempju: *R.R. u Oħrajn vs L-Ungerija*[560] tikkonċerna priġunier li xehed f’qorti miftuħa dwar l-attivitajiet tiegħu ta’ traffikar tad-droga u li kien, flimkien ma’ martu u ż-żewġ uliedu, imqiegħed fil-programm uffiċjali tal-protezzjoni tax-xhieda għar-riskju ta’ tpattija. Meta l-awtoritajiet irrealizzaw li l-priġunier kien għadu f’kuntatt ma’ ċirki kriminali, neħħew lilu u lill-familja tiegħu mill-programm tal-protezzjoni tax-xhieda talli kiser it-termini tiegħu. Taħt l-Artikolu 2 tal-KEDB, il-familja ddikjarat li l-esklużjoni tagħhom mill-programm tal-protezzjoni tax-xhieda poġġitilhom ħajjithom f’riskju ta’ tpattija mill-mafja. Il-Qorti aċċettat li l-inklużjoni tar-rikorrent fil-programm tal-protezzjoni tax-xhieda u l-kollaborazzjoni tal-missier mal-awtoritajiet fissret li ħajjet r-rikorrenti kienet f’riskju meta l-miżura kienet oriġinarjament fisseħħ. Minħabba li l-kanċellazzjoni tal-protezzjoni tagħhom mill-programm ma kinitx immotivata bit-tnaqqis ta’ dak ir-riskju, iżda mill-ksur tat-termini tiegħu, il-Qorti ma kinitx konvinta li l-awtoritajiet ppruvaw li r-riskju waqaf jeżisti. Barra minn hekk, ma kienx raġonevoli li jiġi kkunsidrat li, wara t-tneħħija tal-identitajiet ta’ kopertura tal-familja, l-identitajiet tagħhom u fejn kienu jinsabu saru aċċessibbli għal kull min xtaq jagħmlilhom ħsara. B’dak il-mod, l-awtoritajiet potenzjalment esponew lill-familja għal periklu b’theddida għal ħajjithom, bi ksur tal-Artikolu 2 tal-KEDB.

L-Artikolu 31 tal-Konvenzjoni ta’ Lanzarote jindika liema miżuri ġenerali ta’ protezzjoni għandhom jieħdu l-Istati Membri biex jipproteġu d-drittijiet u l-interessi tal-vittmi, inklużi l-ħtiġijiet speċjali tagħhom bħala xhieda, fl-istadji kollha

560 QEDB, *R.R. u Oħrajn vs L-Ungerija*, Nru 19400/11, 4 ta’ Diċembru 2012.

tal-investigazzjonijiet u proċedimenti kriminali (Artikolu 31 (1)). Dawn il-miżuri jinkludu informazzjoni dwar id-drittijiet tagħhom bħala vittmi, id-disponibbiltà ta' servizzi u l-progress ġenerali tal-investigazzjoni jew proċedimenti, il-protezzjoni tal-privatezza u s-sigurtà tagħhom (inkluża informazzjoni dwar il-ħelsien tal-persuna mħarrka jew ikkundannata) u li jiġi evitat kuntatt bejn il-vittmi u l-awturi fil-qorti u fil-bini tal-aġenzija tal-infurzar tal-liġi. Minbarra dan, l-Artikolu 31 jipprovdi li l-vittmi għandu jkollhom aċċess għal għajnuna legali (Artikolu 31 (3)). L-informazzjoni mogħtija għandha tkun adattata għall-età u l-maturità tat-tfal u tkun f'lingwa li huma jkunu jifhmu (Artikolu 31 (6)).

Il-*Guidelines on child friendly justice* (Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)[561] tal-KTE ukoll jagħtu attenzjoni għall-pożizzjoni tal-vittma jew xhud minuri, partikolarment meta hu jew hija jagħtu evidenza fi proċedimenti ġudizzjarji. Il-Linji gwida jappellaw lill-istati membri biex jagħmlu "'[k]ull sforz [...] sabiex it-tfal jagħtu evidenza fl-aktar ambjent favorevoli u taħt l-aktar kundizzjonijiet xierqa, meta jitqiesu l-età tagħhom, il-maturità u kemm jifhmu u kwalunkwe diffikultajiet ta' komunikazzjoni li jista' jkollhom"[562]. Għal dan il-għan, għandhom ikunu involuti professjonisti mħarrġa, u, pereżempju, għandhom ikunu mħeġġa stqarrijiet awdjoviżivi. It-tfal għandu wkoll ikollhom l-opportunità li jagħtu evidenza f'każijiet kriminali mingħajr il-preżenza tal-allegat awtur. Il-linji gwida jgħarfu wkoll li dan l-approċċ adattat għat-tfal għandu jirrispetta d-dritt ta' partijiet oħrajn biex jikkontestaw il-kontenut tad-dikjarazzjonijet tat-tfal. Minbarra dan, il-linji gwida jipprovdu li l-privatezza u l-ħajja tal-familja ta' xhieda minuri għandhom ikunu protetti (Taqsima IV (a) (9)) u l-proċedimenti għandhom preferibbilment jinstemgħu *in camera*.

Taħt id-dritt internazzjonali, il-pożizzjoni ta' vittmi minuri kienet ġiet espliċitament rikonoxxuta fl-Artikolu 39 tas-CRC. Din id-dispożizzjoni tistipula li l-Istati Partijiet għandhom jieħdu l-miżuri kollha xierqa biex jippromwovu l-irkupru fiżiku u psikoloġiku u l-integrazzjoni soċjali mill-ġdid ta' vittmi minuri. Dan l-irkupru u l-integrazzjoni mill-ġdid jridu jseħħu f'ambjent li jħares is-saħħa u d-dinjità tal-minorenni kif ukoll ir-rispett tiegħu nnifsu.

561 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010. Ara wkoll FRA (2015b).

562 Il-Kunsill tal-Ewropa, il-Kumitat tal-Ministri (2010), *Guidelines on child friendly justice (Linji gwida dwar ġustizzja adattata għat-tfal)*, 17 ta' Novembru 2010, para. 64.

Huwa importanti wkoll li wieħed jinnota li n-NU addottaw Il-Linji gwida dwar Ġustizzja fuq Materji li jinvolvu Vittmu u Xhieda Minuri ta' Reat.[563] Dawn il-linji gwida jappellaw biex il-vittmi u x-xhieda minuri jjkunu ttrattati "b'mod sensittiv għat-tfal", li "jindika approċċ li jibbilanċja l-protezzjoni tad-drittijiet tat-tfal u li jieħu f'kunsiderazzjoni l-ħtiġijiet u l-opinjonijiet individwali tat-tfal"[564]. Il-linji gwida jipprovdu tutela ferm dettaljata fuq kif timplimenta dawn l-aspetti. Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal enfasizza wkoll ir-rilevanza ta' dawn il-Linji gwida tan-NU taħt l-Artikolu 12 tas-CRC (id-dritt li jiġi mismugħ) fil-Kumment Ġenerali tiegħu[565]. Skont il-kumitat, vittmi minuri u xhieda minuri ta' reat għandhom jingħataw l-opportunità li jeżerċitaw bis-sħiħ id-drittijiet tagħhom li jesprimu l-opinjonijiet tagħhom liberament, li b'mod partikolari "jfisser li għandu jsir kull sforz biex jiżguraw li l-vittma u/jew xhud minuri jkunu kkonsultati fuq il-materji rilevanti fir-rigward tal-involviment fil-każ taħt skrutinju, u jitħallew jesprimu liberament, u fil-manjiera tagħhom stess, opinjonijiet u ħsibijiet fir-rigward tal-involviment tagħhom fil-proċess ġudizzjarju"[566]. Il-Kumitat jargumenta wkoll li "id-dritt tal-vittma jew xhieda minuri huwa [...] marbut mad-dritt li jkun infurmat dwar kwistjonijiet bħad-disponibbiltà ta' servizzi tas-saħħa, psikoloġiċi u soċjali, ir-rwol ta' vittma u/jew xhieda minuri, il-mod kif titmexxa l-'interrogazzjoni', mekkaniżmi ta' appoġġ eżistenti fis-seħħ għall-minuri meta qed jissottometti lment u jipparteċipa f'investigazzjonijiet u proċedimenti tal-qorti, il-postijiet speċifiċi u l-ħinijiet tas-smigħ, id-disponibbiltà ta' miżuri protettivi, il-possibbilitajiet li jirċievi kumpens, u d-dispożizzjonijiet għal appell"[567].

563 Il-Kumitat Ekonomiku u Soċjali tan-NU (ECOSOC), Riżoluzzjoni 2005/20, *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime (Linji Gwida dwar Ġustizzja fi Kwistjonijiet li jinvolvu Tfal Vittmi u Xhieda tal-Kriminalità*, 22' ta Lulju 2005.

564 *Ibid.*, para. 9 (d).

565 Il-Kumitat tan-NU dwar id-Drittijiet tat-Tfal (2009) *Kumment Ġenerali Nru 12 (2009):* Id-dritt tat-tfal li jinstemgħu, CRC/C/GC/12, 1 ta' Lulju 2009, para. 62-64.

566 *Ibid.*, para. 63.

567 *Ibid.*, para. 64.

Aktar qari

Kapitolu 1
Introduzzjoni għal-liġi Ewropea dwar id-drittijiet tat-tfal: kuntest u punti prinċipali

Breen, C. (2002), 'The emerging tradition of the best interests of the child in the European Convention on Human Rights', fi: Breen, C., *The standard of the best interest of the child*, Dordrecht, Martinus Nijhoff.

Cullen, H. (2004), 'Children's rights', fi: Peers, S. u Ward, A. (eds.), *The EU Charter of Fundamental Rights: Politics, law and policy*, Oxford, Hart Publishing, p. 323–348.

González Bou, E., González Viada, N., Aldecoa Luzárraga F. u Forner Delaygua, J. (2010), *La protección de los niños en el derecho internacional y en las relaciones internacionales: Jornadas en conmemoración del 50 aniversario de la Declaración Universal de los Derechos del Niño y del 20 aniversario del Convenio de Nueva York sobre los Derechos del Niño*, Marcial Pons.

Kilkelly, U. (1999), *The child and the ECHR*, Aldershot, Ashgate.

Kilkelly, U. (2014), 'The CRC and the ECHR: The contribution of the European Court of Human Rights to the implementation of Article 12 of the CRC', fi: Liefaard, T. u Doek, J. (eds.), *Litigating the Rights of the Child*, Londra, Springer, p. 193–209.

Lamont, R. (2014), 'Article 24', fi: Peers, S., Hervey, T., Kenner, J. u Ward, A. (eds.), *The EU Charter of Fundamental Rights: A commentary*, Oxford, Hart Publishing, p. 209–215.

Liefaard, T. u Doek, J. (2015), 'Kinderrechten in de rechtspraak: Een internationaal perspectief',*Tijdschrift voor Familie- en Jeugdrecht,* 2015/12(4), p. 82–87.

McGlynn, C. (2002), 'Rights for children?: The potential impact of the European Union Charter of Fundamental Rights', *European Public Law*, Vol. 8, Nru 3, p. 387–400.

Pulles, G. (2013), 'Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens en het IVRK: receptie in het belang van het kind', fi Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. u Wijk, F. K. van (eds.), *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen, Ars Aequi Libri, p. 109-138.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Stalford, H. (2014), 'Using the Convention on the Rights of the Child in litigation under EU law', fi: Liefaard, T. u Doek, J. (eds.), *Litigating the Rights of the Child*, Londra, Springer, p. 1-11.

Stalford, H. u Schuurman, M. (2011), 'Are we there yet?: The impact of the Lisbon Treaty on the EU Children's Rights Agenda', *International Journal of Children's Rights*, Vol. 19, Nru 3, p. 381–403.

Trinidad Núñez, P. (2002), *El niño en el derecho internacional de los derechos humanos*, Universidad de Extremadura Servicio de Publicaciones.

Trinidad Núñez, P. (2003), '¿Qué es un niño? Una visión desde el Derecho Internacional Público', *Revista española de educación comparada* (Ejemplar dedicado a: La infancia y sus derechos), Nru 9, p. 13–48.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2009), *Reformas Legislativas e a Implementação sobre os Direitos da Criança*, UNICEF.

UNICEF, Innocenti Research Centre (2013), *In difesa dei diritti dell'infanzia: Uno studio globale sulle istituzioni indipendenti dei diritti umani per l'infanzia – Relacione di sintesi*, UNICEF.

Verheyde, M. (2004), 'Kinderen en het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens', fi: Verhellen, E., Cappelaere, G. u Decock, G. (eds.), *Kinderrechtengids: Commentaren, regelgeving, rechtspraak en nuttige informatie over de maatschappelijke en juridische positie van het kind*, Gent, Mys en Breesch, p. 1–76.

Villagrasa Alcaide, C. u Ravetllat Ballesté, I. (2009), *Por los derechos de la infancia y de la adolescencia: un compromiso mundial desde el derecho de participación en el XX aniversario de la Convención sobre los Derechos del Niño*, Editorial Bosch, S.A., p. 55–80.

Kapitolu 2
Drittijiet ċivili u libertajiet bażiċi

Brems, E. (2006), 'Article 14: The right to freedom of thought, conscience and religion', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers, p. 7–40.

Daly, A., Eurobarometer (2011), 'The right of children to be heard in civil proceedings and the emerging law of the European Court of Human Rights', *The International Journal of Human Rights,* Vol. 15, Nru 3, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/quali/ql_right_child_sum_en.pdf.

Enkelaar, A. u Zutpen, M. (2010) 'De autonomie van het kind in de rechtszaal', fi: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van u Mulders, L. A. (eds.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

FRA (2010a), *Developing indicators for the protection, respect and promotion of the rights of the child in the European Union,* Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA u QEDB (2011), *Handbook on European non-discrimination law*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Koeren, M. (2013), 'Recht op informatie?', fi: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. u Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Kummissjoni Ewropea (2014), *Summary of contextual overviews on children's involvement in criminal judicial proceedings in the 28 Member States of the European Union*, Lussemburgu, L-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet tal-Unjoni Ewropea (L-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet).

Lundy, L. (2007), '"Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child', *British Educational Research Journal*, Vol. 33, Nru 6, p. 927–942.

Mazey, S. (2002), 'Gender mainstreaming strategies in the EU: Delivering on an agenda', *Feminist Legal Studies*, Vol. 10, Nru 3–4, p. 227–240.

Nowak, M. (2005), *U.N. Covenant on Civil and Political Rights, CCPR commentary*, it-2ni edizzjoni riveduta, Kehl, Strasburgu u Arlington: N.P. Engel Publisher.

Partsch, K. J. (1981), 'Freedom of conscience and expression, and political freedoms', fi: Henkin, L. (ed.), *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights*, New York, Columbia University Press.

Schutter, O. de, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field (2011), *The prohibition of discrimination under European Human Rights Law: Relevance for the EU non-discrimination directives – an update*, Id-Direttorat Ġenerali għall-Ġustizzja tal-Kummissjoni Ewropea, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Tomuschat, C. (1993), 'Freedom of association', fi: Macdonald, R. St. J., Matscher, F. u Petzold, H., *The European system for the protection of human rights*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.

Wheatley Sacino, S. (2011), 'Article 17: Access to a diversity of mass media sources', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff Publishers.

Woodward, A. E. (2008), 'Too late for gender mainstreaming? Taking stock in Brussels', *Journal of European Social Policy*, Vol. 18, p. 289–302.

Kapitolu 3
Ugwaljanza u nondiskriminazzjoni

Breen, C. (2006), *Age discrimination and children's rights: Ensuring equality and acknowledging difference*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Carmona Luque, M. (2003), 'La no discriminación como principio rector de la Convención sobre los Derechos del Niño', *Cursos de derechos humanos de Donostia-San Sebastián*, Vol. 4, p. 173–188.

FRA (2010b) *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States. Comparative Report*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2014a), *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA u QEDB (2011), *Handbook on European non-discrimination law*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Karagiorgi, C. (2014), 'The concept of discrimination by association and its application in the EU Member States', *European Anti-Discrimination Law Review*, Vol. 18, p. 25–36.

Toggenburg, G. (2008), 'Discrimination by association: a notion covered by EU equality law?', *European Law Reporter*, Vol. 3, p. 82–87.

Kapitolu 4
Kwistjonijiet ta' identità personali

Doek, J. (2006a), 'The CRC and the Right to Acquire and to Preserve a Nationality', *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 25, Nru 3, p. 26–32.

Doek, J. (2006b), 'Article 8 – The Right to Preservation of Identity; Article 9 – The Right Not to be Separated from His or Her Parents', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2015a), *The fundamental rights situation of intersex people,* FRA Focus, Vjenna, 2015.

Mak, C. (2008), 'Baas in eigen buik? De rechtsgeldigheid in nakoming van draagmoederschapsovereenkomsten in het licht van grondrechten', fi: Graaf, J. H. de, Mak, C. u Wijk, F. K. van (eds.), *Rechten van het kind en ouderlijke verantwoordelijkheid,* Nijmegen.

Vonk, M. (2010), 'De autonomie van het kind in het afstammingsrecht', fi: Graaf, J. H. de, Mak, C., Wijk, F. K. van u Mulders, L. A. (eds.), *Rechten van het kind en autonomie*, Nijmegen.

Waas, L. E. van (2008), *Nationality matters. Statelessness under international law*, Antwerp, Intersentia.

Ziemele, I. (2007), 'Article 7 – The Right to Birth Registration, Name and Nationality, and the Right to Know and Be Cared for by Parents', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitolu 5
Il-ħajja tal-familja

Bueren, G. van (2007), *Child rights in Europe, convergence and divergence in judicial protection*, Strasburgu, Council of Europe Publishing.

Kilkelly, U. (2010a), 'Protecting children's rights under the ECHR: The role of positive obligations', *NILQ*, Vol. 61, Nru 3, p. 245–261.

Kilkelly, U. (2010b), 'Relocation: A children's rights perspective', *Journal of Family Law and Practice*, Vol. 1, Nru 1, p. 23–35.

Lázaro González, I. (2011), 'Intervención pública en la protección de los menores y respecto a la vida en familia: aportaciones del Tribunal de Estrasburgo', *Icade: Revista de las Facultades de Derecho y Ciencias Económicas y Empresariales*, Nru 83–84, p. 255–290.

Kapitolu 6
Ħarsien alternattiv għal ħarsien minn familja u adozzjoni

FRA (2014a), *Guardianship for children deprived of parental care: A handbook to reinforce guardianship systems to cater for the specific needs of child victims of trafficking*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

O'Halloran, K. (2009), *The politics of adoption: International perspectives on law, policy and practice, Dordrecht,* Springer.

Vité, S. u Boéchat, H. (2008), 'Article 21 – Adoption', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitolu 7
Il-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza u l-isfruttament

Fitch, K., Spencer-Chapman, K. U Hilton, Z. (2007), *Protecting children from sexual abuse in Europe: Safer recruitment of workers in a border free Europe*, Londra, NSPCC.

Forder, C. (2007), 'Child protection in accordance with human rights and children's rights', fi: Meuwese, S. *et al.* (eds.), *100 years of child protection*, Nijmegen, Wolf Legal Publishers.

FRA (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2014c), *Violence against women: An EU-wide survey, Main Results,* Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2015c), *Severe labour exploitation: workers moving within or into the European Union, States' obligations and victims' rights,* Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA u QEDB (2014), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Fredette, K. (2009), 'International legislative efforts to combat child sex tourism: Evaluating the Council of Europe Convention on Commercial Child Sexual Exploitation', *Boston College International and Comparative Law Review*, Vol. 32, Nru 1, p. 1–43.

Hartwig, M. (2008), 'The elimination of child labour and the EU', fi: Nesi, G., Nogler, L. u Pertile, M. (eds.), *Child labour in a globalized world:A legal analysis of ILO action*, Aldershot, Ashgate.

Lalor, K. u McElvaney, R. (2010), 'Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe', fi: *Protecting children from sexual violence: A comprehensive approach*, Il-Kunsill tal-Ewropa, Strasburgu, Council of Europe Publishing, p. 13–36.

Liefaard, T. u Doek, J. (2013), 'Fysieke en geestelijke mishandeling van kinderen: over begripsvorming en de grenzen van het toelaatbare, volgens Nederlands recht', fi: Deetman, W. *et al. (ed.), Seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes in de Rooms-Katholieke kerk: Een vervolgonderzoek*, Amsterdam: Uitgeverij Balans, p. 247–282.

Ruelle, E. (2010), 'Sexual violence against children:The European legislative framework and outline of Council of Europe conventions and European Union policy', fi: *Protecting children from sexual violence:A comprehensive approach*, Il-Kunsill tal-Ewropa, Strasburgu, Council of Europe Publishing.

Staiger, I. (2005), 'Trafficking in children for the purpose of sexual exploitation in the EU', *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 13, Nru 4, p. 603–624.

UNICEF, Ċentru tar-Riċerka Innocenti (2010), *Handbuch zum Fakultativprotokoll Betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornografie, Kinderhilfswerk der Vereinten Nationen*, UNICEF.

UNICEF (2006), *Behind closed doors: The impact of domestic violence on children.*

Vrancken, P. (2007), 'Child trafficking and Article 4 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms: Foreign judicial decisions', *South African Yearbook of International Law*, Vol. 32, p. 285–510.

Kapitolu 8
Drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali u livell ta' għajxien adegwat

Eide, A. (2006), 'Article 27 – The Right to an Adequate Standard of Living', fi: Alen, A., Vande Lanotte, J., Verhellen, E., Ang, F., Berghmans, E. u Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Eide, A. u Eide, W. B. (2006), 'Article 24 – The Right to Health', fi: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. u Verheyde, M.(eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA u QEDB (2014), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Koch, I. E. (2009), *Human rights as indivisible rights: the protection of socio-economic demands under the European Convention on Human Rights*, Leiden, Brill.

Nolan, A. (2011), *Children's socio-economic rights, democracy and the courts,* Oxford, Hart Publishing.

Stoecklin, D. (2012), '*Droits et capabilité des enfants. L'enfant témoin et sujet. Les droits culturels de l'enfant*', Meyer-Bisch, P. (ed.), Genève-Zurich-Bâle, Schultess Editions Romandes, Collection interdisciplinaire, p. 123–146.

Stoecklin, D. (2012), 'Droits et capabilité des enfants', in: Meyer-Bisch, P. (ed.), *L'enfant témoin et sujet. Les droits culturels de l'enfant'*, Genève-Zurich-Bâle, Schultess Editions Romandes, Collection interdisciplinaire, p. 123-146.

Vandenhole, W. (2007), 'Article 26 – The Right to Benefit from Social Security', fi: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. u Verheyde, M. (eds.), A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Leiden, Martinus Nijhoff.

Verheyde, M. (2006), Article 28 – The Right to Education', fi: Alen, A., Ang, F., Berghmans, E., Vande Lanotte, J., Verhellen, E. u Verheyde, M. (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden, Martinus Nijhoff.

Kapitolu 9
Migrazzjoni u ażil

Eurydice, Kummissjoni Ewropea (DĠ Edukazzjoni u Kultura) (2004), Integrazzjoni tat-tfal immigranti fi iskejjel fl-Ewropa: Kommunikazzjoni ma' familji u opportunitajiet ta' tagħlim bil-lingwa nattiva.

FRA (2010b), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2011a), *Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2011b), *Migrants in an irregular situation: Access to healthcare in 10 European Union Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA u QEDB (2014), *Handbook on European law relating to asylum, borders and immigration*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Ktistakis, Y. (2013), *Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Strasburgu, Council of Europe Publishing.

Kumitat tal-Parlament Ewropew dwar Libertajiet Ċivili (2013), Rapport dwar is-sitwazzjoni ta' minuri mhux akkumpanjati fl-UE (2012/2263(INI)), 26 ta' Awwissu 2013.

Kunsill tal-Ewropa, Assemblea Parlamentari (2011), Rakkomandazzjoni 1969 (2011) dwar tfal mhux akkumpanjati fl-Ewropa: Kwistjonijiet ta' dħul, qagħda u ritorn, 15 ta' April 2011.

Lázaro González, I., Benlloch Sanz, P. u Moroy Arambarri, B. (2010), *Los menores extranjeros no acompañados*, Universidad Pontificia Comillas, Tecnos.

Lodder, G. u Rodrigues, P (eds.) (2012), *Het kind in het immigratierecht*, Den Haag.

McBride, J., European Committee on Legal Co-operation (2009), *Access to justice for migrants and asylum seekers in Europe*, Strasburgu, Council of Europe Publishing.

Spijkerboer, T (2009), 'Structural instability: Strasbourg case law on children's family reunion', *European Journal of Migration and Law*, Vol. 11, Nru 3, p. 271–293.

Stalford, H. (2012), *Children and the European Union: Rights, welfare and accountability*, Oxford, Hart Publishing.

Kapitolu 10
Protezzjoni tad-data personali u tal-konsumatur

Bergkamp, L. (2002), 'EU data protection policy the privacy fallacy: Adverse effects of Europe's data protection policy in an information driven economy', *Computer Law & Security Review,* Vol. 18, Nru 1, p. 31–47.

Buckingham, D. (2011), *The Material Child*, Cambridge, Polity.

Cook, D. T. (2008), 'The missing child in consumption theory', *Journal of Consumer Culture,* Vol. 8, Nru 2, p. 219–243.

Cook, D. T. (2013), 'Taking exception with the child consumer', *Childhood,* Vol. 20, Nru 4, p. 423–428.

De Hert, P. u Papakonstantinou, VS (2012), 'The proposed data protection regulation replacing Directive 95/46/EC: A sound system for the protection of individuals', *Computer Law & Security Review*, Vol. 28, Nru 2, p. 130–142.

FRA u KtE (2014), *Handbook on European data protection law* Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Garde, A. (2012), 'The best interest of the child and EU consumer law and policy: A major gap between theory and practice?', fi: Devenney, J. and u Kenny, M.

(eds.), *European consumer protection: Theory and practice*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 164–201.

Hughes, K. (2012), 'The child's right to privacy and Article 8 European Convention on Human Rights', fi: Freeman, M. (ed.), *Current Legal Issues: Law and Childhood Studies,* Vol. 14, p. 456–486.

Kunnecke, A. (2014), 'New standards in EU consumer rights protection? The new Directive 2011/83/EU', *European Scientific Journal*, Vol. 1, p. 426–437.

Marsh, J. (ed.) (2005), *Popular culture, new media and digital literacy in early childhood*, Londra, Routledge Falmer.

Tonner, K. U Fangerow, K. (2012), 'Directive 2011/83/EU on consumer rights: a new approach, in European consumer law?', *EUVR*, Vol. 2, p. 74.

Wuermeling, U. (2012), 'Modernization of European data protection law at a turning point', *Computer Law & Security Review,* Vol. 28, Nru 28, p. 587–588.

Kapitolu 11
Id-drittijiet tat-tfal fi ħdan il-ġustizzja u proċedimenti (mhux ġudizzjarji) alternattivi

Bartels, H (2013), 'De rechtspositie van het verdachte kind tijdens het plotieverhoor', fi: Graaf, J. H. de, Mak, C., Montanus, P. J. u Wijk, F. K. van, *Rechten van het kind en waardigheid*, Nijmegen.

Brink, Y. van den u Liefaard, T. (2014),'Voorlopige hechtenis van jeugdige verdachten in Nederland', *Strafblad*, Vol. 12, Nru 1, p. 44–55.

Doek, J. (2008), 'Juvenile justice: International rights and standards', fi: R. Loeber, R., Slot, N.W., van der Laan, P. van der u Hoeve, M. (eds.), *Tomorrow's criminals*, Farnham u Burlington, Ashgate, p. 229–246.

Dünkel, F. (2010), 'Where do we go from here?: Current trends in developing juvenile justice in Europe', fi: Groenhuijsen, M. *et al.* (eds.), *Fervet opus: Liber amicorum Anton van Kalmthout*, Apeldoorn u Antwerp u Portland, Maklu, p. 49–62.

Dünkel, F. (2014), 'Juvenile justice systems in Europe: Reform developments between justice, welfare and "new punitiveness"', *Kriminologijos Studijos*, Vol. 1.

Dünkel, F. (2009), 'Diversion: A meaningful and successful alternative to punishment in European juvenile justice systems', fi: Junger-Tas, J. and u Dünkel, F. (eds.), *Reforming juvenile justice*, Dordrecht, Springer.

FRA (2014b), *Victims of crime in the EU: The extent and nature of support for victims*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

FRA (2015b), *Child-friendly justice. Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States*, Lussemburgu, l-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet.

Goldson, B. u Kilkelly, U. (2013), 'International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations', *International Journal of Children's Rights,* Vol. 21, Nru 2, p. 345–371.

Jonge, G de. and u Linden, A van der (2013), *Handboek Jeugd en strafrecht*, Deventer.

Liefaard, T. (2007), 'The right to be treated with humanity: Implications of Article 37(c) CRC for children in detention', fi: Alen, A. *et al.* (eds.), *The UN Children's Rights Convention: Theory meets practice*, Antwerp u Oxford, Intersentia Publishing.

Liefaard, T. (2008), *Deprivation of liberty of children in light of international human rights law and standards*, Antwerp, Oxford u Portland, Intersentia Publishing.

Newell, P. (2008), 'The principles of child-friendly justice at international level', fi: *International justice for children*, Strasburgu, Council of Europe Publishing, p. 129–132.

Każistika

Każistika tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea

Asociación Nacional de Establecimientos Financieros de Crédito (ASNEF) u Federación de Comercio Electrónico y Marketing Directo (FECEMD) vs Administración del Estado, Kawżi magħquda C-468/10 u C-469/10, 24 ta' Novembru 2011 ... 192

Barbara Mercredi vs Richard Chaffe, C-497/10 PPU, 22 ta' Diċembru 2010 ... 81

Baumbast u R vs Secretary of State for the Home Department, C-413/99, 17 ta' Settembru 2002 ... 16, 29, 137, 146, 176

Carlos Garcia Avello vs Stat Belġjan, C-148/02, 2 ta' Ottubru 2003 ... 16, 29, 63

Donato Casagrande vs Landeshauptstadt München, C-9/74, 3 ta' Lulju 1974 ... 146

Doris Povse vs Mauro Alpago, C-211/10 PPU, 1 ta' Lulju 2010 ... 74, 88

Dynamic Medien Vertriebs GmbH vs Avides Media AG, C-244/06, 14 ta' Frar 2008 ... 30, 183, 185

E. vs B., C-436/13, 1 ta' Ottubru 2014 ... 80

Gerardo Ruiz Zambrano vs Office National de l'Emploi (ONEm), C-34/09, 8 ta' Marzu 2011 ... 62, 176

Google Spain SL u Google Inc. vs Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) u Mario Costeja González [GC], C-131/12, 13 ta' Mejju 2014 ... 193

Il-Parlament Ewropew vs Il-Kunsill tal-Unjoni Ewropea [GC], C-540/03, 27 ta' Ġunju 2006 ... 29, 30

J. McB. vs L. E., C-400/10 PPU, 5 ta' Ottubru 2010 ... 75

J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung vs il-Kummissjoni tal-Komunitajiet Ewropej, C-4/73, 14 ta' Mejju 1974 ... 27

Jasna Detiček vs Maurizio Sgueglia, C-403/09 PPU, 23 ta' Diċembru 2009 ... 80

Joseba Andoni Aguirre Zarraga vs Simone Pelz, C-491/10 PPU, 22 ta' Diċembru 2010 .... 30, 34, 42, 88
Konstantinos Maïstrellis vs Ypourgos Dikaiosynis, Diafaneias kai Anthropinon Dikaiomaton, C-222/14, 16 ta' Lulju 2015 158
Kunqian Catherine Zhu u Man Lavette Chen vs Secretary of State for the Home Department, C-200/02, 19 ta' Ottubru 2004 .... 16, 29, 47, 54, 62, 71
London Borough of Harrow vs Nimco Hassan Ibrahim u Secretary of State for the Home Department [GC], C-310/08, 23 ta' Frar 2010 .... 16, 29, 147, 176
M.J.E. Bernini vs Minister van Onderwijs en Wetenschappen, C-3/90, 26 ta' Frar 1992 146
María Martínez Sala vs Freistaat Bayern, C-85/96, 12 ta' Mejju 1998 157
Maria Teixeira vs London Borough of Lambeth u Secretary of State for the Home Department, C-480/08, 23 ta' Frar 2010 .... 16, 29, 147, 176
Murat Dereci et. vs Bundesministerium für Inneres, C-256/ 11, 15 ta' Novembru 2011 176
Omega Spielhallen- und Automatenaufstellungs-GmbH vs Oberbürgermeisterin der Bundesstadt Bonn, C-36/02, 14 ta' Ottubru 2004 .... 183, 186
Proċedimenti kriminali kontra Maria Pupino [GC], C-105/03, 16 ta' Ġunju 2005 .... 198, 215
Proċedura kriminali kontra X, C-507/10, 21 ta' Diċembru 2011 215
Productores de Música de España (Promusicae) vs Telefónica de España SAU [GC], C-275/06, 29 ta' Jannar 2008 192
S. Coleman vs Attridge Law u Steve Law [GC], C-303/06, 17 July 2008 .... 47, 58
Stefan Grunkin u Dorothee Regina Paul [GC], C-353/06, 14 ta' Ottubru 2008 63
The Queen, fuq it-talba ta' MA et. vs Secretary of State for the Home Department, C-648/11, 6 ta' Ġunju 2013 .... 161, 177
Yoshikazu Iida vs Stadt Ulm, C-40/11, 8 ta' Novembru 2012 176
Z vs A Government Department, The Board of Management of a Community School [GC], C-363/12, 18 ta' Marzu 2014 157
Zoi Chatzi vs Ypourgos Oikonomikon, C-149/10, 16 ta' Settembru 2010 158

Każistika tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem

A.L. vs Il-Finlandja, Nru 23220/04, 27 ta' Jannar 2009 216
A.M.M. vs Ir-Rumanija, Nru 2151/10, 14 ta' Frar 2012 67
Adamkiewicz vs Il-Polonja, Nru 54729/00, 2 ta' Marzu 2010 201
Airey vs L-Irlanda, Nru 6289/73, 9 ta' Ottubru 1979 139
Ali vs Ir-Renju Unit, Nru 40385/06, 11 ta' Jannar 2011 142

Anayo vs Il-Ġermanja, Nru 20578/07, 21 ta' Diċembru 2010 82
Anguelova vs Il-Bulgarija, Nru 38361/97, 13 ta' Ġunju 2002 213
Assenov u Oħrajn vs Il-Bulgarija, Nru 24760/94, 28 ta' Ottubru 1998................... 116
Avilkina u Oħrajn vs Ir-Russja, Nru 1585/09, 6 ta' Ġunju 2013....................... 184, 194
B. vs Ir-Rumanija (Nru 2), Nru 1285/03, 19 ta' Frar 2013 ....93, 101
B.B. u F.B. vs Il-Ġermanja, Nru 18734/09 u 9424/11, 14 ta' Marzu 2013 ..... 93, 101, 102
Bah vs Ir-Renju Unit, Nru 56328/07, 27 ta' Settembru 2011...........................138, 155
Bajsultanov vs L-Awstrija, Nru 54131/10, 12 ta' Ġunju 2012.................................. 171
Blokhin vs Ir-Russja, Nru 47152/06, 14 ta' Novembru 2013 212
Bocos-Cuesta vs In-Netherlands, Nru 54789/00, 10 ta' Novembru 2005.............216
Bouamar vs Il-Belġju, Nru 9106/80, 29 ta' Frar 1988........................ 57, 197, 210, 211
Boultif vs L-Iżvizzera, Nru 54273/00, 2 ta' Awwissu 2001............................. 162, 178
C.N. u V. vs Franza, Nru 67724/09, 11 ta' Ottubru 2012...........................112, 125, 126
C.N. vs Ir-Renju Unit, Nru 4239/08, 13 ta' Novembru 2012 125
Campbell u Cosans vs Ir-Renju Unit, Nru 7511/76 u 7743/76,
25 ta' Frar 1982...111, 118
Catan u Oħrajn vs Il-Moldova u r-Russja [GC], Nru 43370/04,
8252/05 u 18454/06, 19 ta' Ottubru 2012 ....137, 142, 144
Ċentru għar-Riżorsi Legali f'isem Valentin Câmpeanu vs
Ir-Rumanija [GC], Nru 47848/08, 17 ta' Lulju 2014 ....112, 132, 137, 151
Christian Democratic People's Party vs Il-Moldova,
Nru 28793/02, 14 ta' Frar 2006.. 34, 45
Connors vs Ir-Renju Unit, Nru 66746/01, 27 ta' Mejju 2004...........................138, 155
Copland vs Ir-Renju Unit, Nru 62617/00, 3 ta' April 2007.......................................193
Çoşelav vs It-Turkija, Nru 1413/07, 9 ta' Ottubru 2012......................................19, 213
Costello-Roberts vs Ir-Renju Unit, Nru 13134/87, 25 ta' Marzu 1993..................... 115
Cusan u Fazzo vs L-Italja, Nru 77/07, 7 ta' Jannar 2014.. 64
D.G. vs L-Irlanda, Nru 39474/98, 16 ta' Mejju 2002 .... 57, 197, 210
D.H. u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka [GC], Nru 57325/00,
13 ta' Novembru 2007 ....47, 52, 137
Darby vs L-Iżvezja, Nru 11581/85, 23 ta' Ottubru 1990 35
Dinç u Çakır vs It-Turkija, Nru 66066/09, 9 ta' Lulju 2013.......................................209
Dogru vs Franza, Nru 27058/05, 4 ta' Diċembru 2008..33, 36
Doorson vs In-Netherlands, Nru 20524/92, 26 ta' Marzu 1996.............................216
E.B. vs Franza [GC], Nru 43546/02, 22 ta' Jannar 2008 ....94, 108
Eremia vs Ir-Repubblika tal-Moldova, Nru 3564/11, 28 ta' Mejju 2013.................123

Eriksson vs L-Iżvezja, Nru 11373/85, 22 ta' Ġunju 1989 103
Fabris vs Franza [GC], Nru 16574/08, 7 ta' Frar 2013.......... 47, 58, 59
Folgerø u Oħrajn vs In-Norveġja [GC], Nru 15472/02, 29 ta' Ġunju 2007.......37, 142
Gas u Dubois vs Franza, Nru 25951/07, 15 ta' Marzu 2012 ....94, 108
Gaskin vs Ir-Renju Unit, Nru 10454/83, 7 ta' Lulju 1989..........33, 40, 61, 65
Genovese vs Malta, Nru 53124/09, 11 ta' Ottubru 2011 .... 62, 71
Glass vs Ir-Renju Unit, Nru 61827/00, 9 ta' Marzu 2004..........138, 151
Godelli vs L-Italja, Nru 33783/09, 25 ta' Settembru 2012 .... 61, 68
Grzelak vs Il-Polonja, Nru 7710/02, 15 ta' Ġunju 2010 ....33, 36, 142
Guillot vs Franza, Nru 22500/93, 24 ta' Ottubru 1993..........63, 64
Gül vs L-Iżvizzera, Nru 23218/94, 19 ta' Frar 1996.......... 162, 178
Güveç vs It-Turkija, Nru 70337/01, 20 ta' Jannar 2009 ....19, 197, 209, 212
H.Y. u Hü.Y. vs It-Turkija, Nru 40262/98, 6 ta' Ottubru 2005 213
Handyside vs Ir-Renju Unit, Nru 5493/72, 7 ta' Diċembru 1976 .... 33, 39
Harroudj vs Franza, Nru 43631/09, 4 ta' Ottubru 2012..........28, 94, 110
Hasan u Eylem Zengin vs It-Turkija, Nru 1448/04, 9 ta' Ottubru 2007..........37
Havelka u Oħrajn vs Ir-Repubblika Ċeka, Nru 23499/06, 21 ta' Ġunju 2007 155
Horych vs Il-Polonja, Nru 13621/08, 17 ta' April 2012 85
Idalov vs Ir-Russja [GC], Nru 5826/03, 22 ta' Mejju 2012..........209
Ignaccolo-Zenide vs Ir-Rumanija, Nru 31679/96, 25 ta' Jannar 2000..........75
Iliya Petrov vs Il-Bulgarija, Nru 19202/03, 24 ta' April 2012.......... 137, 150
J.M. vs Id-Danimarka, Nru 34421/09, 13 ta' Novembru 2012 209
Jeunesse vs In-Netherlands [GC], Nru 12738/10, 3 ta' Ottubru 2014 ....162, 171
Johansson vs Il-Finlandja, Nru 10163/02, 6 ta' Settembru 2007 .... 61, 64
K. u T. vs Il-Finlandja [GC], Nru 25702/94, 12 ta' Lulju 2001..........77, 82, 83
K.A. vs Il-Finlandja, Nru 27751/95, 14 ta' Jannar 2003 ....98, 104
K.U. vs Il-Finlandja, Nru 2872/02, 2 ta' Diċembru 2008.......... 61, 70, 184, 193
Kanagaratnam vs Il-Belġju, Nru 15297/09, 13 ta' Diċembru 2011 ....162, 174
Kawża "li tirrelata ma' ċerti aspetti tal-liġi dwar l-użu tal-lingwa fl-edukazzjoni fil-Belġju" vs Il-Belġju, Nru 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 u 2126/64, 23 ta' Lulju 1968..........58, 141
Kayak vs It-Turkija, Nru 60444/08, 10 ta' Lulju 2012..........111, 115
Kearns vs Franza, Nru 35991/04, 10 ta' Jannar 2008..........94, 106
Kervanci vs Franza, Nru 31645/04, 4 ta' Diċembru 2008.......... 33, 36
Kjeldsen, Busk Madsen u Pedersen vs Id-Danimarka, Nru 5095/71, 5920/72 u 5926/72, 7 ta' Diċembru 1976 37

Klass u Oħrajn vs Il-Ġermanja, Nru 5029/71, 6 Settembru 1978............................193
Konstantin Markin vs Ir-Russja [GC], Nru 30078/06, 22 ta' Marzu 2012...... 138, 158
Kontrová vs L-Islovakkja, Nru 7510/04, 31 ta' Mejju 2007.....................................122
Korneykova vs L-Ukraina, Nru 39884/05, 19 ta' Jannar 2012................................209
Kovač vs Il-Kroazja, Nru 503/05, 12 ta' Lulju 2007..................................198, 216, 217
Krušković vs Il-Kroazja, Nru 46185/08, 21 ta' Ġunju 2011...67
Kuptsov u Kuptsova vs Ir-Russja, Nru 6110/03, 3 ta' Marzu 2011 ....209, 212
Labasse vs Franza, Nru 65941/11, 26 ta' Ġunju 2014 68
Ladent vs Il-Polonja, Nru 11036/03, 18 ta' Marzu 2008 209
Latifa Benamar u Oħrajn vs In-Netherlands, Deċiżjoni ta' innammissibbiltà,
Nru 43786/04, 5 ta' April 2005.. 171
Lautsi u Oħrajn vs L-Italja [GC], Nru 30814/06, 18 ta' Marzu 2011 .... 33, 37
Lavida u Oħrajn vs Il-Greċja, Nru 7973/10, 30 ta' Mejju 2013.................................52
Leander vs L-Iżvezja, Nru 9248/81, 26 ta' Marzu 1987 193
Levin vs L-Iżvezja, Nru 35141/06, 15 ta' Marzu 1987 .... 73, 83
M.A.K. u R.K. vs Ir-Renju Unit, Nru 45901/05 u 40146/06, 23 ta' Marzu 2010.....138, 151
M.C. vs Il-Bulgarija, Nru 39272/98, 4 ta' Diċembru 2003 .... 115, 121
Maaouia vs Franza [GC], Nru 39652/98, 5 ta' Ottubru 2000 180
Malone vs Ir-Renju Unit, Nru 8691/79, 2 ta' Awwissu 1984.................................193
Marckx vs Il-Belġju, Nru 6833/74, 13 ta' Ġunju 1979 ....15, 19
Markovics u Oħrajn vs L-Ungerija, Deċiżjoni ta' innammissibbiltà,
Nru 77575/11, 19828/13 u 19829/13, 24 ta' Ġunju 2014................................140
Maslov vs L-Awstrija [GC], Nru 1638/03, 23 ta' Ġunju 2008 ....16, 31
Mazurek vs Franza, Nru 34406/97, 1 ta' Frar2000.. 58
McMichael vs Ir-Renju Unit, Nru 16424/90, 24 ta' Frar 1995 101
Mennesson vs Franza, Nru 65192/11, 26 ta' Ġunju 2014.............................61, 66, 68
Mikulić vs Il-Kroazja, Nru 53176/99, 7 ta' Frar 2002 66
Mizzi vs Malta, Nru 26111/02, 12 ta' Jannar 2006... 61, 66
Mubilanzila Mayeka u Kaniki Mitunga vs Il-Belġju,
Nru 13178/03, 12 ta' Ottubru 2006.. 162, 173
Muskhadzhiyeva u Oħrajn vs Il-Belġju, Nru 41442/07, 19 ta' Jannar 2010...........173
Mustafa u Armağan Akin vs It-Turkija, Nru 4694/03, 6 ta' April 2010 .... 73, 83
Nart vs It-Turkija, Nru 20817/04, 6 ta' Mejju 2008 ....197, 210, 212
Nencheva u Oħrajn vs Il-Bulgarija, Nru 48609/06,
18 ta' Ġunju 2013.. 112, 114, 123, 133
Neulinger u Shuruk vs L-Iżvizzera [GC], Nru 41615/07, 6 ta' Lulju 2010........... 74, 90

Nortier vs In-Netherlands, Nru 13924/88, 24 ta' Awwissu 1993 201
O'Keeffe vs L-Irlanda [GC], Nru 35810/09, 28 ta' Jannar 2014 .... 111, 115, 116
Odièvre vs Franza [GC], Nru 42326/98, 13 ta' Frar 2003 ....65, 68
Olsson vs L-Iżvezja (Nru 1), Nru 10465/83, 24 ta' Marzu 1988 .... 93, 99, 103
Oršuš u Oħrajn vs Il-Kroazja [GC], Nru 15766/03, 16 ta' Marzu 2010 ....47, 52, 137
Oyal vs It-Turkija, Nru 4864/05, 23 ta' Marzu 2010 .... 137, 150
P.V. vs Spanja, Nru 35159/09, 30 ta' Novembru 2010 84
Panovits vs Ċipru, Nru 4268/04, 11 ta' Diċembru 2008.......... 197, 206
Pini u Oħrajn vs Ir-Rumanija, Nru 78028/01 u 78030/01,
22 ta' Ġunju 2004..........94, 105, 106
Ponomaryovi vs Il-Bulgarija, Nru 5335/05, 21 ta' Ġunju 2011 .... 47, 55, 137, 148
Popov vs Franza, Nru 39472/07 u 39474/07, 19 ta' Jannar 2012 ....162, 174
Povse vs L-Awstrija, Deċiżjoni ta' innammissibbiltà,
Nru 3890/11, 18 ta' Ġunju 2013 89
R.M.S. vs Spanja, Nru 28775/12, 18 ta' Ġunju 2013 .... 73, 77
R.R. u Oħrajn vs L-Ungerija, Nru 19400/11, 4 ta' Diċembru 2012 .... 198, 218
Rahimi vs Il-Greċja, Nru 8687/08, 5 ta' April 2011 .... 162, 180
Rantsev vs Ċipru u r-Russja, Nru 25965/04, 7 ta' Jannar 2010.......... 112, 128, 129
S. u Marper vs Ir-Renju Unit [GC], Nru 30562/04 u 30566/04,
4 ta' Diċembru 2008 .... 193, 194
S.N. vs L-Iżvezja, Nru 34209/96, 2 ta' Lulju 2002 ....198, 216, 217
Sahin vs Il-Ġermanja [GC], Nru 30943/96, 8 ta' Lulju 2003 .... 34, 43
Salduz vs It-Turkija [GC], Nru 36391/02, 27 ta' Novembru 2008..........206
Salgueiro da Silva Mouta vs Il-Portugall, Nru 33290/96, 21 ta' Diċembru 1999.......... 84
Saviny vs L-Ukraina, Nru 39948/06, 18 ta' Diċembru 2008.......... 93, 100
Schneider vs Il-Ġermanja, Nru 17080/07, 15 ta' Settembru 2011.......... 73, 82, 83
Schwizgebel vs L-Iżvizzera, Nru 25762/07, 10 ta' Ġunju 2010..........19, 107
Selçuk vs It-Turkija, Nru 21768/02, 10 ta' Jannar 2006..........209
Şen vs In-Netherlands, Nru 31465/96, 21 ta' Diċembru 2001 ....161, 166
Siliadin vs Franza, Nru 73316/01, 26 ta' Lulju 2005 125
Slivenko u Oħrajn vs Il-Latvja [GC], Deċiżjoni dwar l-ammissibbiltà,
Nru 48321/99, 23 ta' Jannar 2002 71
Smirnova vs Ir-Russja, Nru 46133/99 u 48183/99, 24 ta' Lulju 2003..........209
Söderman vs L-Iżvezja [GC], Nru 5786/08, 12 ta' Novembru 2013 .... 112, 131
Sommerfield vs Il-Ġermanja [GC], Nru 31871/96, 8 ta' Lulju 2003 ....43, 73, 83
Stummer vs L-Awstrija [GC], Nru 37452/02, 7 ta' Lulju 2011..........158

T. vs Ir-Renju Unit [GC], Nru 24724/94, 16 ta' Diċembru 1999 .... 197, 204, 205
T. vs Ir-Repubblika Ċeka, Nru 19315/11, 17 ta' Lulju 2014 .... 93, 103
Tarakhel vs L-Iżvizzera [GC], Nru 29217/12, 4 ta' Novembru 2014 .... 162, 178
Tuquabo-Tekle u Oħrajn vs In-Netherlands, Nru 60665/00, 1 ta' Diċembru 2005 166
Tyrer vs Ir-Renju Unit, Nru 5856/72, 25 ta' April 1978 .... 115, 118
Üner vs In-Netherlands [GC], Nru 46410/99, 18 ta' Ottubru 2006 178
Uzun vs Il-Ġermanja, Nru 35623/05, 2 ta' Settembru 2010 193
Valsamis vs Il-Greċja, Nru 21787/93, 18 ta' Diċembru 1996 37
Vidal vs Il-Belġju, Nru 12351/86, 22 ta' April 1992 43
Vojnity vs L-Ungerija, Nru 29617/07, 12 ta' Frar 2013 .... 73, 84
W. vs Il-Finlandja, Nru 14151/02, 24 ta' April 2007 216
W. vs Ir-Renju Unit, Nru 9749/82, 8 ta' Lulju 1987 101
Wallová u Walla vs Ir-Repubblika Ċeka, Nru 23848/04, 26 ta' Ottubru 2006 .... 93, 100, 155
X u Oħrajn vs L-Awstrija [GC], Nru 19010/07, 19 ta' Frar 2013 .... 94, 109
X vs Il-Latvja [GC], Nru 27853/09, 26 ta' Novembru 2013 .... 74, 91
Y.C. vs Ir-Renju Unit, Nru 4547/10, 13 ta' Marzu 2012 77
Yazgül Yilmaz vs It-Turkija, Nru 36369/06, 1 ta' Frar 2011 168
Z u Oħrajn vs Ir-Renju Unit [GC], Nru 29392/95, 10 ta' Mejju 2001 .... 115, 123
Zorica Jovanović vs Is-Serbja, Nru 21794/08, 26 ta' Marzu 2013 .... 112, 134

Każistika tal-Kumitat Ewropew għad-Drittijiet Soċjali

Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Il-Belġju, Ilment Nru 98/2013, 29 ta' Mejju 2015 119
Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Ir-Repubblika Ċeka, Ilment Nru 96/2013, 29 ta' Mejju 2015 119
Association for the Protection of All Children (APPROACH) vs Is-Slovenja, Ilment Nru 95/2013, 27 ta' Mejju 2015 119
Defence for Children International (DCI) vs Il-Belġju, Ilment Nru 69/2011, 23 ta' Ottubru 2012 .... 32, 138, 153, 156
Defence for Children International (DCI) vs In-Netherlands, Ilment Nru 47/2008, 20 ta' Ottubru 2009 .... 19, 28, 156
European Action of the Disabled (AEH) vs Franza, Ilment Nru 81/2012, 11 ta' Settembru 2013 .... 140, 143
European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) vs Franza, Ilment Nru 82/2012, 19 ta' Marzu 2013 ...... 138, 160

European Roma Rights Centre (ERRC) vs L-Italja,
Ilment Nru 27/2004, 7 ta' Diċembru 2005 156
Federation of Catholic Family Associations in Europe (FAFCE) vs L-Irlanda,
Nru 89/2013, 12 ta' Settembru 2014...129
General Federation of Employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) u Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) vs Il-Greċja, Ilment Nru 66/2011, 23 ta' Mejju 2012................ 140, 159
International Association Autism Europe (IAAE) vs Franza, Ilment
Nru 13/2002, 4 ta' Novembru 2003.. 59, 140
International Centre for the Legal Protection of Human Rights (INTERIGHTS) vs Il-Kroazja, Ilment Nru 45/2007, 30 ta' Marzu 2009 143
International Commission of Jurists (ICJ) vs Il-Portugall,
Ilment Nru 1/1998, 9 ta' Settembru 1999 32
International Federation of Human Rights Leagues (FIDH) vs Franza,
Ilment Nru 14/2003, 8 ta' Settembru 2004 ....138, 152
Médecins du Monde – International vs Franza, Ilment Nru 67/2011,
11 ta' Settembru 2012 ....143, 156
Mental Disability Advocacy Center (MDAC) vs Il-Bulgarija,
Ilment Nru 41/2007, 3 ta' Ġunju 2008 ....32, 59, 140, 143, 144
Syndicat des Agrégés de l'Enseignement Supérieur (SAGES) vs Franza,
Ilment Nru 26/2004, 15 ta' Ġunju 2005 48
World Organisation against Torture (OMCT) vs Il-Belġju,
Ilment Nru 21/2003, 7 ta' Diċembru 2004 ....111, 118
World Organisation Against Torture (OMCT) vs Il-Greċja,
Ilment Nru 17/2003, 7 ta' Diċembru 2004...32
World Organisation against Torture (OMCT) vs L-Irlanda,
Ilment Nru 18/2003, 7 ta' Diċembru 2004 28

Każistika nazzjonali

Ir-Renju Unit, Il-Qorti tal-Appell, *R (fuq rikors ta' B) vs The Mayor u Burgesses ta' London Borough of Merton* [2003] EWHC 1689, 14 ta' Lulju 2003 167
Ir-Renju Unit, Il-Qorti tal-Appell, *R (fuq rikors ta' CJ) vs Cardiff County Council* [2011] EWCA Civ 1590, 20 ta' Diċembru 2011.................................... 168
Ir-Renju Unit, Upper Tribunal, *R (fuq rikors ta' MK) vs Wolverhampton City Council* [2013] UKUT 00177 (IAC), 26 ta' Marzu 2013.................................... 168

Kif issib każistika tal-Qrati Ewropej

Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem: Database tal-każistika ta’ HUDOC

Id-**datebase ta’ HUDOC** tipprovdi aċċess bla ħlas tal-każistika tal-QEDB: http://HUDOC.echr.coe.int.

Id-database hija disponibbli bl-Ingliż u bil-Franċiż u tipprovdi magna ta’ tfittxija faċli għall-utent li tagħmilha faċli li ssib każistika.

Tutorials fuq vidjow u manwali għall-utenti huma disponibbli fuq il-paġna tal-**Għajnuna** ta’ HUDOC. Għal dettalji u eżempji fuq kif tuża filtri u oqsma ta’ tfittxija, l-utent jista’ jqiegħed il-pointer tal-mouse fuq il- ? fuq il-lemin ta’ kull għodda ta’ tfittxija fl-interfaċċja ta’ HUDOC.

Ir-referenzi tal-każistika f’dan il-manwal jipprovdu lill-qarrej b’informazzjoni komprensiva li se tippermettilhom isibu faċilment it-test sħiħ tas-sentenza jew deċiżjoni ċitata.

Qabel tibda tfittxija, jekk jogħġbok innota li s-settings programmati juru s-sentenzi tal-Awla Manja u l-Awla fl-ordni tal-aħħar sentenza ppublikata. Biex tfittex f’kollezzjonijiet oħra bħal deċiżjonijiet, l-utent għandu jimmarka il-kaxxa rilevanti fil-qasam **Kollezzjonijiet tad-Dokument** li jidher in-naħa ta’ fuq tax-xellug tal-iskrin.

L-aktar mod faċli biex issib il-każijiet huwa billi ddaħħal in-numru tal-applikazzjoni fil-qasam **Numru tar-Rikors** taħt it-**Tfittxija Avvanzata** fuq in-naħa ta’ fuq tal-lemin tal-iskrin imbagħad tagħfas fuq il-buttuna ‘Fittex’.

Biex taċċessa aktar każistika li tappartjeni għal kwistjonijiet oħrajn, pereżempju, kwistjonijiet relatati mat-tfal, l-utent jista' juża l-**Qasam ta' Tfittxija** indikata b'lenti fuq in-naħa ta' fuq tal-lemin tal-iskrin. Fil-qasam tat-tfittxija, l-utent jista' jfittex fit-test billi juża:

- kelma waħda (eż. minuri)
- frażi (eż. "tfal migranti")
- titolu tal-kawża
- Stat
- Frażi boleana (eż. minuri FIL-ħarsien alternattiv)

Biex tgħin l-utent iwettaq tfittxija ta' test, it-**tfittxija Sempliċi Boleana** hija disponibbli billi tagħfas fuq il-vleġġa li tidher fil-**Qasam ta' Tfittxija**. It-Tfittxija Sempliċi Boleana toffri sitt possibilitajiet ta' tiftix: din il-kelma jew frażi eżatta, dawn il-kliem kollha, kwalunkwe minn dawn il-kliem, l-ebda minn dawk il-kliem, viċin dawn il-kliem, tfittxija Boleana ħielsa.

Ladarba jidhru r-riżultati tat-tfittxija, l-utent jista' faċilment jirrestrinġi r-riżultati billi juża filtri li jidhru fil-qasam **Filtri** fuq in-naħa tax-xellug tal-iskrin, pereżempju "Lingwa" jew "Stat". Il-filtri jistgħu jintużaw individwalment jew f'kombinazzjoni biex idejqu aktar ir-riżultati. Il-filtru "Kliem Prinċipali" jista' jkun għodda utli wkoll, għaliex ta' spiss jinkludi termini meħudin mit-test tal-KEDB u huwa marbut direttament mar-raġunar u l-konklużjonijiet tal-Qorti.

Eżempju: Issib il-każistika tal-Qorti dwar il-kwistjoni ta' tkeċċija ta' min qed ifittex ażil li tpoġġihom f'riskju ta' tortura jew trattament jew kastig inuman jew degradanti taħt l-Artikolu 3 tal-KEDB

1) L-utent l-ewwel idaħħal il-frażi "min qed ifittex ażil" fil-**Qasam tat-Tfittxija** u jagħfas il-**Buttuna ta' Tfittxija** blu.

2) Wara li jidhru r-riżultati tat-tfittxija, l-utent imbagħad jagħfas it-"3" taħt il-**Filtru ta' Ksurfil-Qasam tal-Filtri** biex jirrestrinġi r-riżultati għal dawk relatati ma' ksur tal-Artikolu 3.

3) L-utent jista' mbagħad jagħżel il-kliem prinċipali rilevanti taħt il-Filtru ta' Kliem Rilevanti biex jirrestrinġi r-riżultati ta' dawk rilevanti għall-Artikolu 3 bħal-kelma prinċipali "(Art. 3) Projbizzjoni ta' tortura".

Għal aktar każijiet sinifikanti, sommarju legali huwa disponibbli f'HUDOC. Is-sommarju jinkludi nota ewlenija deskrittiva, preżentazzjoni konċiża tal-fatti u l-liġi, b'enfażi fuq punti ta' interess legali. Jekk jeżisti sommarju, tidher link **Sommarji Legali** fir-riżultati flimkien mal-link għat-test jew deċiżjoni tas-sentenza. Alternattivament, l-utent jista' jfittex esklussivament għal sommarji legali billi jagħfas il-kaxxa "Sommarji Legali" fit-taqsima **Kollezzjonijiet tad-Dokument**.

Jekk traduzzjonijiet mhux uffiċjali ta' kawża partikolari ġew ippubblikati, tidher link **Verżjonijiet ta' Lingwi** fir-riżultati flimkien mal-link għat-test jew deċiżjoni tas-sentenza. HUDOC tipprovdi wkoll links għal siti tal-internet ta' parti terza li fihom traduzzjonijiet oħrajn tal-każistika tal-QEDB. Għal aktar informazzjoni ara "Verżjonijiet tal-lingwa" taħt it-taqsima "Għajnuna" ta' HUDOC.

Il-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea: Database tal-każistika ta' CURIA

Id-**datebase tal-każistika ta' CURIA** tipprovdi aċċess bla ħlas għall-każistika ta' QĠE/QtĠ-UE: http://curia.europa.eu.

Il-magna tat-tfittxija huwa disponibbli bil-lingwi kollha tal-UE[568]. Il-**lingwa** tista' tintgħażel fuq in-naħa leminija ta' fuq tal-iskrin. Il-magna tat-tfittxija jista' jintuża biex titfittex informazzjoni fid-dokumenti kollha relatati ma' każijiet magħluqa jew pendenti mill-Qorti tal-Ġustizzja, il-Qorti Ġenerali u t-Tribunal għas-Servizz Pubbliku.

Hemm taqsima ta' **Għajnuna** disponibbli fuq http://curia.europa.eu/common/juris/en/aideGlobale.pdf. Kull kaxxa tat-tfittxija għandha paġna ta' għajnuna li tista' tkun aċċessata billi tagħfas l-ikona u fiha informazzjoni utli biex tgħin l-utent jagħmel l-aħjar użu possibbli tal-għodda.

L-aktar mod sempliċi biex issib każ speċifiku huwa li ddaħħal in-numru tal-kawża sħiħ fil-kaxxa tat-tfittxija msemmija **Numru tal-kawża** imbagħad tagħfas

568 Disponibbli mit-30 ta' April 2004: Spanjol, Daniż, Ġermaniż, Grieg, Ingliż, Franċiż, Taljan, Olandiż, Portugiż, Finlandiż u Żvediż; mill-1 ta' Mejju 2004: Ċek, Estonjan, Latvjan, Litwan, Ungeriż, Pollakk, Slovakk u Slovenn; mill-1 ta' Jannar 2007: Bulgaru u Rumen; mit-30 ta' April 2007: Malti, mill-31 ta' Diċembru 2011: Irlandiż; derogi temporanji ġew stabbiliti mir-Regolament (KE) Nru 920/2005 u Regolament UE Nru 1257/2010 Leġiżlazzjoni temporanja fis-seħħ fid-data tal-adeżjoni qed tiġi tradotta fil-Kroat u gradwalment se tkun ippubblikata fl-Edizzjoni speċjali ta' Il-Ġurnal Uffiċjali tal-Unjoni Ewropea.

il-buttuna ħadra 'Fittex'. Huwa possibbli li tfittex każ bl-użu ta' parti min-numru tal-kawża. Pereżempju, jekk iddaħħal 122 fil-qasam 'Numru tal-Kawża' issib Kawża Nru 122 għal kawżi minn kwalunkwe sena quddiem it-tliet qrati: il-Qorti tal-Ġustizzja, il-Qorti Ġenerali u/jew it-Tribunal għas-Servizz Pubbliku.

Alternattivament, wieħed jista' wkoll juża il-qasam tal-**Isem tal-partijiet** biex ifittex bl-isem komuni ta' kawża. Din normalment hija forma simplifikata tal-ismijiet tal-partijiet għall-kawża.

B'kollox hemm 16-il qasam ta' tfittxija multifunzjonali disponibbli biex jgħin jirrestrinġi r-riżultati tat-tfittxija. L-oqsma tat-tfittxija differenti huma faċli għall-utent u jistgħu jintużaw f'diversi kombinazzjonijiet. L-oqsma ta' spiss ikollhom listi ta' tfittxija li jistgħu jiġu aċċessati billi tagħfas l-ikona u tagħżel termini tat-tfittxija disponibbli.

Għal aktar tfittxijiet ġenerali, l-użu tal-qasam **Test** jipproduċi riżultati bbażati fuq tfittxijiet ta' kliem prinċipali fid-dokumenti kollha ppubblikati fir-Rapporti tal-Qorti Ewropea mill-1954 sal-1994 għar-Rapporti tal-Qorti Ewropea – Servizz Pubbliku (ECR-SC).

Għal aktar tfittxijiet speċifiċi għal suġġetti, jista' jintuża l-qasam tas-**Suġġett tal-materja**. Din teħtieġ li tagħfas fuq l-ikona fil-lemin tal-qasam u tagħżel is-suġġett(i) rilevanti mil-lista. Ir-riżultati tat-tfittxija mbagħad jipproduċu lista alfabetika tad-dokumenti magħżula relatati mal-mistoqsijiet legali trattati fid-deċiżjonijiet tal-Qorti tal-Ġustizzja, il-Qorti Ġenerali u t-Tribunal għas-Servizz Pubbliku u fl-Opinjonijiet tal-Avukati Ġenerali.

Is-sit web tal-CURIA għandu wkoll għodod tal-każistika addizzjonali:

Aċċess numeriku: din it-taqsima hija ġabra ta' informazzjoni tal-kawża għal kwalunkwe kawża mressqa quddiem waħda mit-tliet qrati. Il-kawżi huma mniżżlin bin-numru tal-kawża tagħhom u fl-ordni li fiha kienu ppreżentati fir-reġistru rilevanti. Il-kawżi jistgħu jkunu kkonsultati billi tagħfas fuq in-numru tal-kawża tagħhom. It-taqsima 'Aċċess Numeriku' hija disponibbli fuq: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7045/.

Taqsira tal-każistika: din it-taqsima toffri klassifikazzjoni sistematika ta' sommarji tal-każistika fuq il-punti essenzjali tal-liġi msemmija fid-deċiżjoni inkwistjoni. Dawn is-sommarji huma bbażati qribkemm jista' jkun fuq il-kliem ta' dik

id-deċiżjoni. It-taqsima 'Taqsira' hija disponibbli fuq: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7046/.

Annotazzjoni ta' sentenzi: din it-taqsima fiha referenzi għal annotazzjonijiet minn kummentaturi legali fir-rigward tas-sentenzi mogħtija mit-tliet qrati minn meta ġew stabbiliti l-ewwel darba. Is-sentenzi huma mniżżla b'mod separat mill-qorti jew it-tribunal f'ordni kronoloġika skont in-numru tal-kawża tagħhom, filwaqt li annotazzjonijiet minn kummentaturi legali huma mniżżla f'ordni kronoloġika skont id-dehra tagħhom. Ir-referenzi jidhru fil-lingwa oriġinali tagħhom. It-taqsima 'Annotazzjoni ta' sentenzi' hija disponibbli fuq: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7083/.

Database tal-każistika Nazzjonali: din id-database esterna tista' tiġi aċċessata permezz tas-sit web tal-CURIA. Hija toffri aċċess għal każistika nazzjonali rilevanti li tikkonċerna d-dritt tal-UE. Id-database hija bbażata fuq ġabra ta' każistika minn qrati u/jew tribunali nazzjonali ta' Stat Membru tal-UE. L-informazzjoni inġabret minn tfittxija selettiva ta' ġurnali legali u kuntatt dirett ma' għadd ta' qrati u tribunali nazzjonali. Id-'Database tal-każistika Nazzjonali' hija disponibbli bl-Ingliż u l-Franċiż u hija disponibbli fuq: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7062/.

Strument legali riferuti

Strumenti legali tan-NU

Dwar trattati ewlenin tan-NU, inkluż is-CRC u l-korpi ta' monitoraġġ tagħhom ara: www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CoreInstruments.aspx.

Dwar il-Konferenza tal-Aja dwar il-Konvenzjonijiet fuq id-Dritt internazzjonali Privat fir-rigward tar-relazzjonijet tal-Protezzjoni Internazzjoni dwar tfal, familja u proprjetà ara: https://www.hcch.net/en/instruments/conventions.

Strumenti legali tal-KtE

L-istrument legali kollha tal-KtE huma disponibbli online fuq http://conventions.coe.int/Treaty/.

Għal informazzjoni dwar l-istat ta' aċċettazzjoni tal-istrument legali tal-KtE minn Stati Membri tal-UE, ara 'Obbligi internazzjonali' fuq is-sit web ta' FRA fuq: http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/int-obligations.

	Titolu
Drittijiet tat-tfal/drittijiet ċivili	
Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali	Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali kif emendata mill-Protokolli Nru 11 u Nru 14, CETS Nru: 005, Ruma, 4.11.1950, p. 1-15.
Protokoll tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali	Protokoll tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali kif emendata mill-Protokoll Nru 11, CETS Nru: 009, Pariġi, 20.3.1952, p. 1-3.
Protokoll Nru 12 tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali	Protokoll Nru 12 tal-Konvenzjoni għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali. CETS Nru: 177, Ruma, 4.11.2000, p. 1-3.
Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal	Konvenzjoni Ewropea dwar l-Eżerċizzju tad-Drittijiet tat-Tfal, CETS Nru: 160, Strasburgu, 25.1.1996, p. 1-10.
Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Legali tat-Tfal Imwielda Barra miż-Żwieġ	Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Legali tat-Tfal Imwielda Barra miż-Żwieġ, CETS Nru: 085, Strasburgu, 15.10.1975, p. 1-5.
Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Bijomediċina	Konvenzjoni dwar il-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tad-Dinjità tal-Bniedem fir-rigward tal-Applikazzjoni tal-Bijoloġija u l-Mediċina: Konvenzjoni dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u l-Bijomediċina, CETS Nru: 164, Oviedo, 4.4.1997, p. 1-12.
Kwistjonijiet ta' identità personali	
Konvenzjoni Qafas għall-Ħarsien tal-Minoranzi Nazzjonali	Konvenzjoni Qafas għall-Ħarsien tal-Minoranzi Nazzjonali, CETS.: 157, Strasburgu, 1.2.1995, p. 1-10.
Konvenzjoni Ewropea dwar iċ-Ċittadinanza	Konvenzjoni Ewropea dwar iċ-Ċittadinanza, CETS Nru: 166, Strasburgu, 6.11.1997, p. 1-13.
Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni tal-Apolidija fir-rigward tas-Suċċessjoni ta' Stati	Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni tal-Apolidija fir-rigward tas-Suċċessjoni ta' Stati, CETS Nru: 200, Strasburgu, 19.5.2006, p. 1-7.
Ħajja tal-familja u ħarsien minn ġenituri	
Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal	Konvenzjoni dwar ir-Relazzjonijiet Personali fir-rigward tat-Tfal, CETS Nru: 192, Strasburgu, 15.5.2003, p. 1-13.
Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (riveduta)	Il-Konvenzjoni Ewropea dwar l-Adozzjoni tat-Tfal (riveduta), CETS Nru: 202, Strasburgu, 27.11.2008, p. 1-11.
Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Rikonoxximent u l-Infurzar ta' Deċiżjonijiet li għandhom x'jaqsmu mal-Kustodja ta' Minuri u dwar ir-Restituzzjoni tal-Kustodja ta' Minuri	Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Rikonoxximent u l-Infurzar ta' Deċiżjonijiet li għandhom x'jaqsmu mal-Kustodja ta' Minuri u dwar ir-Restituzzjoni tal-Kustodja ta' Minuri, CETS Nru: 105, Lussemburgu, 20.5.1980, p. 1-12.

Il-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza u l-isfruttament	
Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali	Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Protezzjoni tat-Tfal kontra l-Isfruttament Sesswali u l-Abbuż Sesswali, CETS Nru: 201, Lanzarote, 25.10.2007, p. 1-21.
Konvenzjoni Ewropea għall-Prevenzjoni tat-Tortura u t-Trattament jew Kastig Inuman u Degradanti	Konvenzjoni Ewropea għall-Prevenzjoni tat-Tortura u t-Trattament jew Kastig Inuman u Degradanti, CETS Nru: 126, Strasburgu, 26.11.1987, p. 1-9.
Konvenzjoni dwar iċ-Ċiberkriminalità	Konvenzjoni dwar iċ-Ċiberkriminalità, CETS Nru: 185, Budapest, 23.11.2001, p. 1-27.
Il-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar l-Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin	Il-Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar Azzjoni kontra t-Traffikar tal-Bnedmin, CETS Nru: 197, Warsaw, 16.5.2005, p. 1-21.
Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni u l-Ġlieda kontra l-Vjolenza kontra n-Nisa u l-Vjolenza Domestika	Konvenzjoni tal-Kunsill tal-Ewropa dwar il-Prevenzjoni u l-Ġlieda kontra l-Vjolenza kontra n-Nisa u l-Vjolenza Domestika, CETS Nru: 210, Istanbul, 11.5.2011, p. 1-31.
Drittijiet ekonomiċi, soċjali u kulturali	
Il-Karta Soċjali Ewropea	Karta Soċjali Ewropea, CETS Nru 0355, Turin, 18.10.1961, p. 1-18.
Karta Soċjali Ewropea (riveduta)	Karta Soċjali Ewropea (riveduta), CETS Nru 163, Strasburgu, 3.5.1996, p. 1-29.
Kwistjonijiet fuq migrazzjoni u ażil	
Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Ripatrijazzjoni tal-Minorenni	Konvenzjoni Ewropea dwar ir-Ripatrijazzjoni tal-Minorenni, CETS Nru: 071, L-Aja, 28.5.1970, p. 1-9.
Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti	Konvenzjoni Ewropea dwar l-Istatus Ġuridiku tal-Ħaddiema Migranti, CETS Nru: 093, Strasburgu, 24.11.1977, p. 1-14.
Konvenzjoni Ewropea dwar is-Sigurtà Soċjali	Konvenzjoni Ewropea dwar is-Sigurtà Soċjali, CETS Nru: 078, Pariġi, 14.12.1972, p. 1-42.
Kodiċi Ewropew tas-Sigurtà Soċjali	Kodiċi Ewropew tas-Sigurtà Soċjali, CETS Nru: 048, Strasburgu, 16.4.1964, p. 1-33.
Ħarsien tal-konsumatur u tad-data	
Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Individwi fir-rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali	Konvenzjoni għall-Protezzjoni ta' Individwi fir-rigward tal-Ipproċessar Awtomatiku ta' Data Personali, CETS Nru: 108, Strasburgu, 28.1.1981, p. 1-10.
I l-Konvenzjoni Ewropea dwar it-Televiżjoni bejn il-Fruntieri	I l-Konvenzjoni Ewropea dwar it-Televiżjoni bejn il-Fruntieri, CETS Nru: 132, Strasburgu, 5.5.1989, p. 1-20.

Strumenti legali tal-EU

L-istrument legali kollha tal-EU huma disponibbli online fuq http://eur-lex.europa.eu.

Isem fil-qasir	Titolu
In-nondiskriminazzjoni	
Direttiva dwar l-Ugwaljanza Razzjali (2000/43/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/43/KE tad-29 ta' Ġunju 2000 li timplimenta l-prinċipju tat-trattament ugwali bejn il-persuni irrespettivament mill-oriġini razzjali jew etnika, ĠU L 180, 19.7.2000, p. 22-26.
Direttiva dwar l-Ugwaljanza fl-Impjiegi (2000/78/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2000/78/KE tas-27 ta' Novembru 2000 li tistabbilixxi qafas ġenerali għall-ugwaljanza fit-trattament fl-impjieg u fix-xogħol, ĠU L 303, 2.12.2000, p. 16-22.
Id-Direttiva dwar is-Sessi u l-prodotti u s-servizzi (2004/113/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2004/113/KE tat-13 ta' Diċembru 2004 li timplimenta l-prinċipju ta' trattament ugwali bejn l-irġiel u n-nisa fl-aċċess għal u l-provvista ta' merkanzija u servizzi, ĠU L 373, 21.12.2004, p. 37-43.
Ħajja tal-familja u ħarsien minn ġenituri	
Ir-Regolament Brussell II bis (KE) Nru 2201/2003	Ir-Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 2201/2003 tas-27 ta' Novembru 2003 dwar il-ġurisdizzjoni u r-rikonoxximent u l-infurzar ta' sentenzi fi kwistjonijiet matrimonjali u kwistjonijiet ta' responsabbilità tal-ġenituri, u li jirrevoka r-Regolament (KE) Nru 1347/2000, ĠU L 338, 23.12.2003, p. 1-29.
Ir-Regolament dwar il-Manteniment (KE) Nru 4/2009	Ir-Regolament tal-Kunsill (KE) Nru 4/2009 tat-22 ta' Diċembru 2000 dwar ġurisdizzjoni, liġi applikabbli, rikonoxximent u infurzar ta' sentenzi u kooperazzjoni f'materji fir-rigward tal-obbligi tal-manteniment, ĠU L 7, 10.1.2009, p. 1-79.
Id-Direttiva dwar il-Medjazzjoni (2008/52/KE)	Id-Direttiva 2008/52/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-21 ta' Mejju 2008 dwar ċerti aspetti tal-medjazzjoni f'materji ċivili u kummerċjali, ĠU L 136, 24.5.2008, p. 3-8.
Id-Direttiva dwar l-Aċċess għall-Ġustizzja (2002/8/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2002/8/KE tas-27 ta' Jannar 2003 biex ittejjeb l-aċċess għal ġustizzja f'tilwimiet bejn il-konfini billi tistabbilixxi regoli komuni minimi konnessi ma' għajnuna legali għal tilwimiet bħal dawn, ĠU L 26, 31.1.2003, p. 41-47.
Il-protezzjoni tat-tfal kontra l-vjolenza u l-isfruttament	
Id-Direttiva dwar il-Ħaddiema Żgħażagħ (94/33/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 94/33/KE tat-22 ta' Ġunju 1994 dwar il-protezzjoni taż-żgħażagħ fuq ix-xogħol, ĠU L 216, 20.8.1994, p. 12-20.
Id-Direttiva dwar il-Ġlieda kontra t-Traffikar (2011/36/UE)	Id-Direttiva 2011/36/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-5 ta' April 2011 dwar il-prevenzjoni u l-ġlieda kontra t-traffikar tal-bnedmin u l-protezzjoni tal-vittmi tiegħu, u li tissostitwixxi d-Deċiżjoni Qafas tal-Kunsill 2002/629/ĠAI, ĠU L 101, 15.4.2011, p. 1-11.

Id-Direttiva dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija (2011/93/UE)	Id-Direttiva 2011/93/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar il-ġlieda kontra l-abbuż sesswali u l-isfruttament sesswali tat-tfal u l-pedopornografija, u li tissostitwixxi d-Deċiżjoni Qafas tal-Kunsill 2004/68/ĠAI, ĠU L 335, 17.12.2011, p. 1-14.
Id-Direttiva dwar il-Vittmi (2012/29/UE)	Id-Direttiva 2012/29/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-25 ta' Ottubru 2012 li tistabbilixxi standards minimi fir-rigward tad-drittijiet, l-appoġġ u l-protezzjoni tal-vittmi tal-kriminalità, u li tissostitwixxi d-Deċiżjoni Qafas tal-Kunsill 2001/220/ĠAI, ĠU L 315, 14.11.2012, p. 57-73.
Id-Direttiva dwar il-Permessi ta' Residenza għall-Vittmi Kontra t-Traffikar (2004/81/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2004/81/KE tad-29 ta' April 2004 dwar il-permess ta' residenza maħruġ lil ċittadini ta' pajjiżi terzi li huma vittmi tat-traffikar tal-bnedmin jew li kienu s-suġġett ta' azzjoni għall-faċilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali, li jikkooperaw mal-awtoritajiet kompetenti ĠU L 261, 6.8.2004, p. 19-23.
Id-Direttiva tal-Kummissjoni 2007/698/KEE	Id-Deċiżjoni tal-Kummissjoni tad-29 ta' Ottubru 2007 li temenda d-Deċiżjoni 2007/116/KE fir-rigward tal-introduzzjoni ta' numri riservati addizzjonali li jibdew bil-116 (notifikata taħt id-dokument numru Ċ(2007) 5139) (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 284, 30.10.2007, p. 31-32.
Migrazzjoni u ażil, inkluż drittijiet soċjali ta' tfal migranti	
Id-Direttiva dwar il-Proċeduri tal-Ażil (2013/32/UE)	Id-Direttiva 2013/32/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 dwar proċeduri komuni għall-għoti u l-irtirar tal-protezzjoni internazzjonali, ĠU L 180, 29.6.2013, p. 60-95.
Ir-Regolament ta' Dublin (UE) Nru 604/2013	Ir-Regolament (UE) Nru 604/2013 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 li jistabbilixxi l-kriterji u l-mekkaniżmi biex ikun iddeterminat liema hu l-Istat Membru responsabbli biex jeżamina applikazzjoni għall-protezzjoni internazzjonali ippreżentata għand wieħed mill-Istati Membri minn ċittadin ta' pajjiż terz jew persuna apolida, ĠU L 180, 29.6.2013, p. 31-59.
Id-Direttiva dwar il-Kwalifiki (2011/95/UE)	Id-Direttiva 2011/95/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-13 ta' Diċembru 2011 dwar standards għall-kwalifika ta' ċittadini nazzjonali ta' pajjiżi terzi jew persuni apolidi bħala benefiċjarji ta' protezzjoni internazzjonali, għal stat uniformi għar-refuġjati jew għal persuni eliġibbli għal protezzjoni sussidjarja, u għall-kontenut tal-protezzjoni mogħtija, ĠU L 337, 20.12.2011, p. 9-26.
Ir-Regolament (UE) Nru 492/2011	Ir-Regolament (KE) Nru 492/2011 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-27 ta' Frar 2011 dwar il-libertà tal-movimenti għal ħaddiema fi ħdan it-Test tal-Unjoni b'rilevanza għaż-ŻEE, ĠU L 141, 27.5.2011, p. 1-12.

Id-Direttiva dwar il-Moviment Liberu (2004/38/KE)	Id-Direttiva 2004/38/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tad-29 ta' April 2004 dwar id-drittijiet taċ-ċittadini tal-Unjoni u tal-membri tal-familja tagħhom biex jiċċaqilqu u jgħixu liberament fit-territorju tal-Istati Membri u li temenda r-Regolament (KEE) Nru 1612/68 u li tħassar id-Direttivi 64/221/KEE, 68/360/KEE, 72/194/KEE, 73/148/KEE, 75/34/KEE, 75/35/KEE, 90/364/KEE, 90/365/KEE u 93/96/KEE (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 158, 30.4.2004, p. 77-123.
Id-Direttiva tal-Kunsill 77/486/KEE dwar l-edukazzjoni tat-tfal ta' ħaddiema migranti	Id-Direttiva tal-Kunsill 77/486/KEE tal-25 ta' Lulju 1977 dwar l-edukazzjoni tat-tfal ta' ħaddiema migranti, ĠU L 199, 6.8.1977, p. 32-33.
Id-Direttiva dwar ir-Riunifikazzjoni tal-Familja (2003/86/KE)	Id-Deċiżjoni tal-Kunsill 2003/86/KE tat-22 ta' Settembru 2003 dwar id-dritt għar-riunifikazzjoni tal-familja, ĠU L 251, 3.10.2003, p. 12-18.
Id-Direttiva dwar il-Protezzjoni Temporanja (2001/55/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2001/55/KE tal-20 ta' Lulju 2001 dwar standards minimi biex tingħata protezzjoni temporanja fil-każ ta' wasla f'massa ta' persuni spostati u dwar miżuri li jippromwovu bilanċ ta' sforzi bejn Stati Membri fl-akkoljenza tat-tali persuni u r-rfigħ tal-konsegwenzi tagħha, ĠU L 212, 7.8.2001, p. 12-23.
Id-Direttiva dwar il-Kundizzjonijiet ta' Akkoljenza (2013/33/UE)	Id-Direttiva 2013/33/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-26 ta' Ġunju 2013 li tistabbilixxi l-istandards dwar l-akkoljenza ta' rikorrenti għall-protezzjoni internazzjonali, ĠU L 180, 29.6.2013, p. 96-116.
Id-Direttiva dwar ir-Ritorn (2008/115/KE)	Id-Direttiva 2008/115/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-16 ta' Diċembru 2008 dwar standards u proċeduri komuni fl-Istati Membri għar-ritorn ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi li jkunu qegħdin fil-pajjiż illegalment, ĠU L 348, 24.12.2008, p. 98-107.
Id-Direttiva dwar ir-Residenti għat-Tul (2003/109/KE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 2003/109/KE tal-25 ta' Novembru 2003 dwar l-istat ta' ċittadini ta' pajjiżi terzi li jkunu residenti għat-tul, ĠU L 16, 23.1.2004, p. 44-53.
Ir-Regolament tal-Kodiċi tal-Fruntieri ta' Schengen (KE) Nru 562/2006	Ir-Regolament (KE) Nru 562/2006 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-15 ta' Marzu 2006 li jistabbilixxi Kodiċi Komunitarju dwar ir-regoli li jirregolaw il-moviment ta' persuni minn naħa għal oħra tal-fruntiera (Kodiċi tal-Fruntieri ta' Schengen), ĠU L 105, 13.4.2006, p. 1-32.
Protezzjoni tad-data personali u tal-konsumatur	
Id-Direttiva dwar id-Drittijiet tal-Konsumatur (2011/83/UE)	Id-Direttiva 2011/83/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-25 ta' Ottubru 2011 dwar id-drittijiet tal-konsumatur, li temenda d-Direttiva tal-Kunsill 93/13/KEE u d-Direttiva 1999/44/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill u li tħassar id-Direttiva tal-Kunsill 85/577/KEE u d-Direttiva 97/7/KE tal-Parlament Ewropew u tat-Test tal-Kunsill b'rilevanza għaż-ŻEE, ĠU L 304, 22.11.2011, p. 64-88.

Id-Direttiva 87/357/KEE dwar prodotti li, minħabba li jidhru li huma dak li mhumiex, jipperikolaw is-saħħa jew sigurtà tal-konsumaturi	Id-Direttiva tal-Kunsill 87/357/KEE tal-25 ta' Ġunju 1987 fuq l-approssimazzjoni tal-liġijiet tal-Istati Membri li jikkonċernaw prodotti li, minħabba li jidhru li huma dak li mhumiex, jipperikolaw is-saħħa jew sigurtà tal-konsumaturi, ĠU L 192, 11.7.87, p. 49-50.
Direttiva dwar Bejgħ mill-Bogħod (97/7/KE)	Id-Direttiva 97/7/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-20 ta' Mejju 1997 dwar il-protezzjoni tal-konsumaturi fir-rigward ta' kuntratti li jsiru mill-bogħod – Dikjarazzjoni mill-Kunsill u l-Parlament re Artikolu 6 (1) – Dikjarazzjoni mill-Kummissjoni re Artikolu 3 (1), l-ewwel inċiż, ĠU L 144, 4.6.1997, p. 19-27.
Id-Direttiva dwar is-Sikurezza Ġenerali tal-Prodott (2001/95/KE)	Direttiva 2001/95/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-3 ta' Diċembru 2001 dwar is-sikurezza ġenerali tal-prodotti (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 11, 15.1.2002, p. 4-17.
Id-Direttiva 2009/39/KEE dwar l-oġġetti tal-ikel maħsuba għal għanijiet nutrijenti partikolari	Id-Direttiva 2009/39/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-6 ta' Mejju 2009 dwar l-oġġetti tal-ikel għal użu ta' nutriment partikolari (riformulazzjoni) (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 124, 20.5.2009, p. 21-29.
Id-Direttiva dwar is-Sikurezza tal-Ġugarelli (2009/48/KE)	Id-Direttiva 2009/48/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-18 ta' Ġunju 2009 dwar is-sikurezza tal-ġugarelli (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 170, 30.6.2009, p. 1-37.
Id-Direttiva dwar Televiżjoni mingħajr Fruntieri (89/552/KEE)	Id-Direttiva tal-Kunsill 89/552/UE tat 3 ta' Ottubru 1989 dwar il-koordinazzjoni ta' ċerti dispożizzjonijiet stabbiliti bil-Liġi, b'Regolament jew b'Azzjoni Amministrattiva fi Stati Membri dwar il-forniment ta' servizzi tal-media awdjoviżiva, ĠU L 298, 17.10.1989, p. 23-30.
Id-Direttiva dwar is-Servizzi tal-Midja Awdjoviżiva (2010/13/UE)	Id-Direttiva 2010/13/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-10 ta' Marzu 2010 dwar il-koordinazzjoni ta' ċerti dispożizzjonijiet stabbiliti bil-liġi, b'regolament jew b'azzjoni amministrattiva fi Stati Membri dwar id-dispożizzjoni ta' servizzi tal-midja awdjoviżiva (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 95, 15.4.2010, p. 1-24.
Id-Direttiva dwar il-Protezzjoni tad-Data (95/46/KE)	Id-Direttiva 95/46/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-24 ta' Ottubru 1995 dwar il-protezzjoni ta' individwi fir-rigward tal-ipproċessar ta' data personali u dwar il-moviment liberu ta' dik id-data, ĠU L 281, 23.11.95, p. 31-50.
Id-Direttiva 2002/58/KE dwar l-ipproċessar tad-data personali u l-protezzjoni tal-privatezza fis-settur tal-komunikazzjonijiet elettroniċi	Id-Direttiva 2002/58/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-12 ta' Lulju 2002 dwar l-ipproċessar ta' data personali u l-protezzjoni tal-privatezza fis-settur tal-komunikazzjonijiet elettroniċi (Direttiva dwar il-privatezza u l-komunikazzjonijiet elettroniċi), ĠU L 201, 31.7.2002, p. 37-47.

Id-Direttiva dwar Prattiċi Kummerċjali Żleali min-Negozju għall-Konsumatur (2005/29/KE)	Id-Direttiva 2005/29/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-11 ta' Mejju 2005 dwar prattiċi kummerċjali żleali fin-negozju mal-konsumatur fis-suq intern li temenda d-Direttiva tal-Kunsill 84/450/KEE, id-Direttivi 97/7/KE, 98/27/KE u 2002/65/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill, u r-Regolament (KE) Nru 2006/2004 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill ("Direttiva dwar Prattiċi Kummerċjali Żleali") (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 149, 11.6.2005, p. 22-39.
Id-Direttiva dwar il-Provi Kliniċi (2001/20/KE)	Id-Direttiva 2001/20/KE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-4 ta' April 2001 dwar l-approssimazzjoni tal-liġijiet, regolamenti u disposizzjonijiet amministrattivi tal-Istati Membri li jirrelataw għall-implimentazzjoni ta' prattika korretta ta' klinika fit-twettiq ta' provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem, ĠU L 121, 1.5.2001, p. 34-44.
Ir-Regolament 536/2014 dwar il-provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem	Ir-Regolament (UE) Nru 536/2014 tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tas-16 ta' April 2014 dwar il-provi kliniċi fuq prodotti mediċinali għall-użu mill-bniedem, u li jħassar id-Direttiva 2001/20/KE (Test b'rilevanza għaż-ŻEE), ĠU L 158, 27.5.2014, p. 1-76.
Ġustizzja kriminali u proċedimenti alternattivi	
Direttiva dwar id-Dritt għal Interpretazzjoni u Traduzzjoni (2010/64/UE)	Id-Direttiva 2010/64/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tal-20 ta' Ottubru 2010 dwar id-drittijiet għall-interpretazzjoni u għat-traduzzjoni fi proċedimenti kriminali, ĠU L 280, 26.10.2010, p. 1-7.
Id-Direttiva dwar id-Dritt għall-Informazzjoni (2012/13/UE)	Id-Direttiva 2012/13/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Mejju 2012 dwar id-drittijiet għall-informazzjoni fi proċedimenti kriminali, ĠU L 142, 1.6.2012, p. 1-10.
Id-Direttiva dwar Aċċess għal Avukat (2013/48/UE)	Id-Direttiva 2013/48/UE tal-Parlament Ewropew u tal-Kunsill tat-22 ta' Ottubru 2013 dwar id-dritt ta' aċċess għal avukat fi proċedimenti kriminali u fi proċedimenti dwar mandat ta' arrest Ewropew, u dwar id-dritt li jkollok parti terza infurmata maċ-ċaħda tal-libertà u li tikkomunika ma' terzi persuni u mal-awtoritajiet konsulari filwaqt li mċaħħad mil-libertà, ĠU L 294, 6.11.2013, p. 1-12.
Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali	Il-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, ĠU C 326, 26.10.2012, p. 391-407.
Tfal b'diżabilità	
Id-Deċiżjoni tal-Kunsill 2010/48/KE	Id-Deċiżjoni tal-Kunsill 2010/48/KE li tikkonċerna l-konklużjoni, mill-Komunità Ewropea, tal-Konvenzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Persuni b'Diżabiltajiet, ĠU L 23, 27.1.2010, p. 35-61.

Ammont kbir ta' informazzjoni dwar l-Aġenzija tal-Unjoni Ewropea għad-Drittijiet Fundamentali huwa disponibbli fuq l-internet. Din tista' tkun aċċessata permezz tas-sit web ta' FRA fuq fra.europa.eu.

Aktar informazzjoni dwar il-każistika tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem hija disponibbli fuq is-sit web tal-Qorti: echr.coe.int. Il-portal tat-tfittxija ta' HUDOC jipprovdi aċċess għal sentenzi u deċiżjonijiet bl-Ingliż u/jew bil-Franċiż, traduzzjonijiet f'lingwi addizzjonali, sommarji legali, stqarrijiet għall-istampa u informazzjoni oħra dwar ix-xogħol tal-Qorti.

KIF GĦANDEK TAGĦMEL BIEX TIKSEB IL-PUBBLIKAZZJONIJIET TAL-UE

Pubblikazzjonijiet bla ħlas:

- kopja waħda:
  permezz tal-EU Bookshop (http://bookshop.europa.eu);
- iżjed minn kopja waħda jew posters/mapep:
  mir-rappreżentanzi tal-Unjoni Ewropea (http://ec.europa.eu/represent_mt.htm),
  mid-delegazzjonijiet f'pajjiżi li mhumiex fl-UE (http://eeas.europa.eu/delegations/index_mt.htm),
  billi tikkuntatja s-servizz Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_mt.htm)
  jew ċempel 00 800 6 7 8 9 10 11 (numru tat-telefown bla ħlas minn kullimkien fl-UE) (*).

(*) L-informazzjoni mogħtija hija b'xejn, kif ukoll it-telefonati ġeneralment huma b'xejn (għalkemm xi operaturi, kabini tat-telefown jew lukandi jistgħu jitolbu ħlas).

Pubblikazzjonijiet bi ħlas:

- permezz tal-EU Bookshop (http://bookshop.europa.eu).

Kif tikseb pubblikazzjonijiet tal-Kunsill tal-Ewropa

Council of Europe Publishing tipproduċi xogħlijiet fl-isferi ta' referenza kollha tal-Organizzazzjoni, inklużi d-drittijiet tal-bniedem, ix-xjenza legali, is-saħħa, l-etika, l-affarijiet soċjali, l-ambjent, l-edukazzjoni, il-kultura, l-isport, it-tfulija u l-wirt arkitettoniku. Kotba u pubblikazzjonijiet elettroniċi mill-katalogu estensiv jistgħu jiġu ordnati online (http://book.coe.int/).

Kamra tal-qari virtwali tippermetti lill-utenti li jikkonsultaw siltiet mix-xogħlijiet ewlenin li għadhom kif ġew ippubblikati jew it-testi sħaħ ta' ċerti dokumenti uffiċjali mingħajr ebda spiża.

Informazzjoni dwar il-Konvenzjonijiet tal-Kunsill tal-Ewropa, kif ukoll it-test sħiħ tagħhom, huma disponibbli mis-sit web tal-Uffiċċju tat-Trattat: http://conventions.coe.int/.

FRA
EUROPEAN UNION AGENCY
FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

doi:10.2811/117817 TK-04-15-510-MT-N

It-tfal huma detenturi ta' drittijiet b'mod sħiħ. Huma benefiċċjarji tad-drittijiet tal-bniedem u d-drittijiet fundamentali kollha u soġġetti ta' regolamenti speċjali, minħabba l-karatteristiċi speċjali tagħhom. Dan il-manwal għandu l-għan li juri kif id-dritt Ewropew u l-każistika jakkomodaw l-interessi u l-bżonnijiet speċifiċi tat-tfal. Juri wkoll l-importanza ta' ġenituri u tuturi jew rappreżentanti legali oħrajn u jagħmel referenza, fejn xieraq, għal fejn id-drittijiet u r-responsabbiltajiet huma vestiti bl-aktar prominenti fil-persuni li jieħdu ħsieb it-tfal. Dan il-manwal għandu l-għan li jqajjem kuxjenza u jtejjeb l-għarfien tal-istandards legali li jipproteġu u jippromwovu d-drittijiet tat-tfal fl-Ewropa. Huwa punt ta' referenza dwar il-liġi kemm tal-Unjoni Ewropea (UE) kif ukoll tal-Kunsill tal-Ewropa (KtE) relatata ma' dawn is-suġġetti, u jispjega kif kull kwistjoni hija regolata taħt id-dritt tal-UE, inkluża l-Karta tad-Drittijiet Fundamentali tal-Unjoni Ewropea, kif ukoll taħt il-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem (KEDB), il-Karta Soċjali Ewropea (ESC) u strumenti oħra tal-KtE. Dan il-manwal huwa mfassal għal professjonisti legali mhux speċjalisti, imħallfin, prosekuturi pubbliċi, awtoritajiet tal-protezzjoni tat-tfal, u prattikanti oħra u organizzazzjonijiet responsabbli biex jiżguraw il-protezzjoni legali tad-drittijiet tat-tfal. Huwa jispjega l-ġurisprudenza ewlenija, u jiġbor fil-qosor id-deċiżjonijiet ewlenin kemm tal-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea (QTĠ-UE) kif ukoll tal-Qorti Ewropea tad-Drittijiet tal-Bniedem (QEDB).

AĠENZIJA TAL-UNJONI EWROPEA GĦAD-DRITTIJIET FUNDAMENTALI
Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vjenna – L-Awstrija
Tel. +43 (1) 580-60 – Fax +43 (1) 580 30-693
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu

IL-KUNSILL TAL-EWROPA
67075 Straburgu Cedex – Franza

IL-QORTI EWROPEA TAD-DRITTIJIET TAL-BNIEDEM
Tel. +33 (0) 3 88 41 20 18 – Fax. +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int – publishing@echr.coe.int

DIVIŻJONI TAD-DRITTIJIET TAT-TFAL
Tel. +33 (0) 388 41 25 07 – Fax. +33 (0) 90 21 52 85
coe.int/children – children@coe.int

L-Uffiċċju tal-Pubblikazzjonijiet

ISBN 978-92-871-9858-7 (KtE)
ISBN 978-92-9491-442-2 (FRA)